

Наукові перспективи
Видавнича група

MODERN ASPECTS OF THE MODERNIZATION OF SCIENCE: STATE, PROBLEMS, DEVELOPMENT TRENDS

у рамках роботи Видавничої групи
"Наукові перспективи"

Матеріали І Міжнародної науково-практичної
конференції (07 листопада 2024 року, м.
Бодрум (Туреччина) дистанційно)

Мирного неба!
Більшої України!

Міжнародний економічний інститут (Есеніце, Чехія)
Central European Education Institute (Братислава, Словаччина)
Національний інститут економічних досліджень (Батумі, Грузія)
Казахський національний університету імені аль-Фарабі (Казахстан)
Інститут філософії та соціології Національної Академії Наук
Азербайджану (Баку, Азербайджан)
Батумський навчальний університет навігації (Батумі, Грузія)
Регіональна Академія Менеджменту (Казахстан)
Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління
(Київ, Україна)
Асоціація науковців України (Київ, Україна)
Університет Новітніх Технологій (Київ, Україна)
Міждержавна гільдія інженерів консультантів (Київ, Україна)
Інститут освіти Азербайджанської республіки (Баку, Азербайджан)
Європейський ліцей «Наукові перспективи» (Київ, Україна)
Міжнародна консалтингова компанія «Сідкон» (Київ, Україна)

у рамках Видавничої групи «Наукові перспективи»

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
07 листопада 2024 року, м. Добрум (Туреччина), (дистанційно)*

International Economic Institute s.r.o. (Jesenice, Czech Republic)
Central European Education Institute (Bratislava, Slovakia)
National Institute for Economic Research (Batumi, Georgia)
Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)
**Institute of Philosophy and Sociology of Azerbaijan National Academy of
Sciences (Baku, Azerbaijan)**
Batumi Navigation Teaching University (Batumi, Georgia)
Regional Academy of Management (Kazakhstan)
**Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in Public Administration (Kyiv,
Ukraine)**
Association of Scientists of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
University of New Technologies (Kyiv, Ukraine)
Interstate Consultants Engineers Guild (Kyiv, Ukraine)
Institute of Education of the Republic of Azerbaijan (Baku, Azerbaijan)
European Lyceum "Scientific Perspectives" (Kyiv, Ukraine)
International Consulting company "Sidcon" (Kyiv, Ukraine)

within the Publishing Group "Scientific Perspectives"

MODERN ASPECTS OF MODERNIZATION OF SCIENCE: STATUS, PROBLEMS, DEVELOPMENT TRENDS

*Materials of the 50th International Scientific and Practical Conference
November 7, 2024, Dobrum (Turkey)*

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

DOI: <https://doi.org/10.52058/50>

УДК 001.3-048.35:0/9](06)
С91

Схвалено до друку Президією Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління (Рішення № 4/11-24, від 04.11.2024)

Матеріали конференції індексуються у міжнародній пошуковій системі Google Scholar

Організаційний комітет конференції:

І.В. Жукова – кандидат наук з державного управління, доцент; *Є.О. Романенко* – доктор наук з державного управління, професор, Заслужений юрист України; *О.М. Непомнящий* – доктор наук з державного управління, професор, Заслужений будівельник України; *О.І. Дацій* – доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України; *О.М. Макаренко* – доктор медичних наук, професор; *Маркета Павлова* – директор Міжнародного економічного інституту (Чехія); *Юрій Кійков* – доктор інформатики, доктор технічних наук у галузі розвитку освіти (Чехія); *Володимир Бачишин* – доцент кафедри економіки (Словаччина); *Гумеір Гусейн Ахмедов* – доктор педагогічних наук, професор (Азербайджан); *Петер Ошват* – доцент юридичного факультету (Словаччина); *Л.С. Ахметова* – доктор історичних наук, професор політології, професор кафедри ЮНЕСКО (Казахстан); *Бадрі Гечбаія* – доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Батумського державного університету ім. Шота Руставелі (Грузія).

Секретар: *А.С. Ковальчук* - здобувач ступеня доктора філософії (PhD).

Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Добрум (Туреччина): ВАДНД, 07 листопада 2024 р. 275 с.

У матеріалах L-ої Міжнародної науково-практичної конференції висвітлені оригінальні дослідницькі та оглядові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів державного управління, права, економіки, історії, педагогіки, психології, техніки та інших галузей науки для їх інтеграції у європейський, світовий науковий простір.

Матеріали будуть корисними та цікавими науковцям, викладачам, педагогам-практикам, представникам органів державної влади та місцевого самоврядування, здобувачам вищої освіти, громадсько-політичним діячам, а, також, усім, хто цікавиться міжнародним досвідом реалізації інноваційних освітніх процесів.

Матеріали подані в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

© автори, 2024
© Видавнича група «Наукові перспективи», 2024
© Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління, 2024
© Асоціація науковців України, 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ, САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

Романенко Є.О., Гурковський В.І.

*Удосконалення інформаційно-комунікаційної системи "державний аграрний реєстр": нові підходи та рішення.....*14

Gruzd M., Zhadan S.

*Improvement of system work with public service personnel.....*20

Havva O.

*About aspects of the new functionality of authorities in the conditions of war in Ukraine.....*24

Ihnatova T.O.

*State control over the spread of cancer: national programs and strategies of Ukraine.....*27

Khozhylo M.

*European green transformation policy: opportunities for ukraine's regions during and post-conflict.....*30

Крейденко В.В.

*Вплив політичної більшості та опозиції на ефективність Верховної Ради України в контексті сучасного публічного управління.....*33

СЕКЦІЯ 2.

ПРАВО

Романенко Є.О., Гурковський В.І.

*Нормативні зміни: аграріям необхідно отримувати дозвіл на виробництво компосту.....*36

Романенко Є.О., Гурковський В.І.

*Кримінальна відповідальність за незаконне вирубування лісів: необхідність посилення заходів.....*40

Semenikhin I.V. <i>Legal argument from scholarly authority in judicial reasoning.....</i>	46
Ковач Я.В. <i>Щодо сучасного стану судової реформи в Україні.....</i>	54
Кулик М.Й., Симчук А.С. <i>Окремі питання здійснення повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування.....</i>	57
Науменко А.В. <i>Правомірність застосування процедури дерогації.....</i>	60
Скаржинець А.В. <i>Порівняльний аналіз міжнародно-правових норм захисту персональних даних.....</i>	64
Холодов В.В. <i>Протидії терористичній загрозі в умовах міського середовища: принципи здійснення.....</i>	68

СЕКЦІЯ 3. ПЕДАГОГІКА, ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОЛОГІЯ

Aliyeva Roya <i>Exploring word formation through linguistic theories in azerbaijani studies.....</i>	71
Emiliya Rafiq Huseynova <i>The importance of forming an active civic position among upper-grade pupils.....</i>	74
Khumar Tofiq Novruzova <i>Teaching of algebra in higher pedagogical education.....</i>	77
Leleka V.M. <i>Optimization of the personnel structure of state policy for specific sports.....</i>	80
Myronchuk N.M. <i>Formation of students' organizational skills in scientific lyceums as a scientific problem.....</i>	83
Podolyak Z. <i>Rendering of gender stereotypes in the english and american cinema humor.....</i>	86

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Zelenska O.P. <i>Multiculturalism and the problems of higher education.....</i>	88
Zhukovych I., Skorbach O. <i>Advantages and disadvantages of e-learning.....</i>	92
Куртакова Г.О., Ребенок Н.О. <i>Допінг у спорті: науковий огляд та правова відповідальність.....</i>	96
Мудрик Д.П. <i>Характеристика модальності як значущої функції англійського дієслова.....</i>	99
Мудрик Д.П., Корнійчук С.В. <i>Значення профорієнтаційної роботи з молоддю для вибору майбутньої професії.....</i>	103
Пилипенко Л.В. <i>Екстремальна складова професійної компетентності майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби.....</i>	107
Поворознюк О. <i>Роль віртуальних симуляторів у загальновійськовій та спеціальній підготовці майбутніх фахівців інженерних військ.....</i>	110
Просалова В.А., Нужний С.С. <i>Кіноверсія роману Івана Багряного «Тигрлови»: спільне і відмінне.....</i>	113
Скрипник Т.В., Будій О.С. <i>Підвищення здатності дітей з аутизмом розуміти текст з опорою на концепцію гіперсистематизації.....</i>	117
Філіпчук О. <i>Національна ідентичність як соціально-педагогічна наукова категорія.....</i>	121

СЕКЦІЯ 4. ПСИХОЛОГІЯ

Атаханов Б. К. <i>Прості техніки профілактики кризових станів у молоді.....</i>	124
---	-----

Панчук Ю.

Аналіз ефективності різних методів рефлексії в контексті навчання.....126

Рева С.В.

Вплив типів особистості на ефективність роботи агробізнесу та взаємодію в команді.....129

Смірнова В.В., Абрамян Н.Д.

Теоретичні засади дослідження професійної чутливості психолога.....132

Трухан А.В., Чебикін О.Я.

Сприйняття стресу в залежності від особливості розвитку емоційної зрілості особистості.....137

Швець Л.А.

Вплив бойового стресу на професійний розвиток військовослужбовців.....143

СЕКЦІЯ 5. МЕДИЦИНА

Skoreiko R.S., Skoreiko N.T., Palapa V.V., Oksiuta V.M., Nychyk B.V.

Gestational complications of pregnancy and childbirth in women with hypertension.....149

СЕКЦІЯ 6. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

Ткачук В., Поліщук О.Т.

Аудит основних засобів: організаційний аспект.....152

СЕКЦІЯ 7. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Matsiuk K., Obushenko T., Tolstopalova N., Sanginova O.

The removal of nickel ions from wastewater.....158

Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)

Виноградов Ю.О.

*Вплив агресивних підземних вод на металеве і бетонне кріплення
гірничих виробок.....163*

СЕКЦІЯ 8.

ЕКОНОМІКА Й УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Shpatakova O.L., Shpatakova G.V.

*Complex-dynamic analysis of the effectiveness of using fixed assets in the
context of digital transformation.....167*

Говда Д.О., Сало Б.І., Лацик М.М.

*Актуальні аспекти формування та розвитку інформаційних систем
підприємства: складові, значення та перспективи.....173*

Гриновець М.В., Борсук Р.О., Круглов С.В.

*Інформаційне забезпечення підприємства: роль інформаційних потреб
менеджерів, професіоналізму та мотивації у досягненні стратегічних
цілей.....176*

Залуцький Ю.В., Борсук О.О.

*Інтеграція компонентів регулювальних систем в електронній комерції:
динаміка розвитку та стійкість у цифровій економіці.....179*

Колодій Р.В., Федина Я.В.

*Діджиталізація підприємництва: можливості, виклики та перспективи
розвитку мікробізнесу.....183*

Косарєв М.Ю., Фтемов Е.Ю.

*Використання хмарних сервісів для оптимізації логістичних процесів у
торгівлі.....187*

СЕКЦІЯ 9.

ІСТОРІЯ

Гунчак А.В.

Міжнародні зобов'язання України в сфері антидопінгової політики.....191

СЕКЦІЯ 10. МАРКЕТИНГ

Примаченко Т.А.

*Використання доповненої реальності (AR) та віртуальної реальності (VR) у побудові клієнтського досвіду.....*195

СЕКЦІЯ 11. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Романенко Є.О., Гурковський В.І.

*Гарантії безпеки від Польщі та формування українського легіону: нові виклики та перспективи.....*199

Романенко Є.О., Гурковський В.І.

*День лідерів народної довіри: відвага військослужбовців, захисників і захисниць України.....*203

СЕКЦІЯ 12. ТУРИЗМ

Науменко О.В.

*Охорона культурної спадщини України протягом 1900-2000 років.....*207

СЕКЦІЯ 13. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Anokhina G.P., Komarov V.O.

*On necessity to use patent information while creating new models of weapons and military equipment assets.....*210

Бадьоріна Л.М.

*Інноваційні технології отримання знань.....*214

СЕКЦІЯ 14. КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ

Артеменко А., Костирко В.

*Використання штучного інтелекту для прогнозування та запобігання кіберзагрозам.....*217

Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)

Поддубей О.В., Амосов В.Д.
*Система мікротезаурусів як структурне подання змісту навчальної дисципліни.....*221

СЕКЦІЯ 15. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Liashenko O., Demianiuk O.
*Balancing equity and efficiency: the intersection of social welfare preferences and sustainable development goals - research directions.....*225

СЕКЦІЯ 16. СУЧАСНІ АВІАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Сайко В.Г., Комаров В.О., Сащук С.І.
*Аналіз озброєння, що встановлюється на літальних апаратах, для знищення прив'язних аеростатів супротивника.....*229

Юрченко Д.С.
*Благонадійність співробітників служби авіаційної безпеки як фактор забезпечення безпеки цивільної авіації.....*233

СЕКЦІЯ 17. КІБЕРБЕЗПЕКА, КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

Романенко Є.О., Гурковський В.І.
*Зміцнення кіберпростору України: створення кіберсил у складі Збройних Сил України.....*237

Романенко Є.О., Гурковський В.І.
*Інтернет і війна: інформаційні технології в умовах повномасштабної агресії проти України.....*242

Zelinskyi S.V., Boyko Y.V.
*Leveraging large language models for free-form voice command manipulation of 3d objects: a prototype study.....*247

СЕКЦІЯ 18. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Vysotskii V.R., Poliuha V.V.

Folk-jazz direction of art in ukraine: peculiarities, influence and prospects of development.....251

СЕКЦІЯ 19. МЕНЕДЖМЕНТ

Цідило П.Я.

Метод ідентифікації виробів із ніздрюватого бетону при встановленні цілого за частинами в рамках проведення трасологічного дослідження.....255

СЕКЦІЯ 20. ПОЛІТОЛОГІЯ

Фомін Д.В.

Інструменти Медіаманіпуляцій у сучасній політтехнологічній практиці...265

СЕКЦІЯ 21. СОЦІОЛОГІЯ

Kravtsov Yu.,Didenko D.

Civic identity in the conditions of civil society formation.....270

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Шановні колеги!

Вітаємо вас із виходом матеріалів L-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Modern Aspects of Modernization of Science: Status, Problems, Development Trends» (07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина)).

З 2020 р., із початку роботи конференції, у різних формах, участь у міжнародних заходах прийняло понад 30 000 осіб з України та далекого зарубіжжя.

Презентація результатів наукових досліджень і обмін практичним досвідом у різних галузях науки були цікавими, змістовними та практико-орієнтованими.

Modern Aspects of Modernization of Science: Status, Problems, Development Trends — це надихаючий, актуальний для освітян, педагогів, науковців та усіх зацікавлених осіб міжнародний захід, що супроводжується корисними порадами і прикладами власного досвіду.

Пишаємося нашими колегами й замовниками освітніх послуг і зичимо натхнення і творчості в непростих умовах сьогодення.

Бажаємо здоров'я, миру, творчого натхнення, подальших успіхів, багатьох років життя!

З повагою,

**директор Видавничої групи «Наукові перспективи»,
кандидат наук з державного управління, доцент,
Лауреат премії Президента України для молодих вчених,
Лауреат премії Верховної Ради України
молодим ученим**

Ірина Жукова

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Шановні колеги!

Прийміть щирі вітання із нагоди проведення L-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Modern Aspects of Modernization of Science: Status, Problems, Development Trends».

Відзначаючи ювілей нашого міжнародного науково-освітнього заходу, зазначу, що його тематика – практичного спрямування і зорієнтована не тільки на впровадження найсучасніших технологій та наукових досягнень у сфері національної безпеки, в умовах воєнного стану, а й на ознайомлення із сучасними аспектами модернізації науки на основі інноваційних технологій для їх подальшого використання в Україні.

Упевнений, що матеріали наукового заходу ще протягом багатьох років будуть для учених порадицею і помічником, об'єктивним інформатором і аналітиком, консультантом і посередником у вирішенні наукових питань.

Миру, довгих років плідної творчості та процвітання.

З повагою,

**доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник Центрального науково-дослідного інституту
Збройних Сил України,
Президент Всеукраїнської асамблеї
докторів наук з державного управління**

Романенко Є.О.

СЕКЦІЯ 1. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ, САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

Романенко Є.О.

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
*Центральний науково-дослідний
Інститут Збройних Сил України
м. Київ, Україна*

Гурковський В.І.

доктор наук з державного управління, професор,
полковник,
*Центральний науково-дослідний інститут
Збройних Сил України,
м. Київ, Україна*

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ "ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ РЕЄСТР": НОВІ ПІДХОДИ ТА РІШЕННЯ

Сучасна аграрна політика України вимагає ефективного управління ресурсами та забезпечення прозорості у сфері земельних відносин і агровиробництва. Україна завжди була аграрною державою та очолювала списки лідерів серед найбільших сільськогосподарських імпортерів до ЄС. До початку повномасштабної війни Україна вважалася одним з найбільших постачальників зерна в Європі, а також була одним з лідерів виробництва соняшникової олії. Наш агросектор завжди визначав українську економіку.

Це було зумовлено не лише значними площами чорнозему, одного з найбільш родючих ґрунтів, та одним з найсприятливіших кліматів для ведення аграрного бізнесу, а й наполегливою працею наших аграрних виробників.

Надзвичайно успішним та багатим на врожай видався 2021 рік. Показники справді вражали: рекордний збір зернових, зернобобових та олійних культур, понад 106 млн. тонн, став абсолютним максимумом за всю історію нашої

держави. З огляду на це у 2022 році планувалося отримати результат на рівні 115-118 млн. тонн.[1] На жаль, у сусідів-агресорів були зовсім інші плани. Після того, як росія почала війну, світ зрозумів, що без України продовольча безпека порушується. Значна кількість країн опинилася у важкому становищі: через високу інфляцію та посуху мільйони людей перебувають на межі голоду. Тобто ми прямо впливаємо на баланс продовольчої безпеки у світі.[2]

Унаслідок повномасштабного вторгнення РФ на нашу державу дрібні виробники втратили фінансову і товарну ліквідність, адже товарне кредитування припинилося, а експорт продукції значно ускладнився. З огляду на це серед пріоритетних напрямів роботи Мінагрополітики було запровадження державних програм підтримки наших агровиробників.

Так, 12 серпня 2022 року в Україні запрацював Державний аграрний реєстр (ДАР). Державний аграрний реєстр (ДАР) - це автоматизована електронна система, створена Мінагрополітики з метою ефективного та прозорого залучення та розподілу усіх видів підтримки для українських аграріїв, як за кошти державного бюджету, так і у вигляді пільгових кредитів, міжнародних грантів або технічної допомоги.

Одразу після заповнення реєстраційної форми та надання згоди на обробку персональних даних в Аграрному реєстрі створюється персональний електронний кабінет агровиробника, до якого автоматично підвантажуються дані з інших державних реєстрів про його господарську діяльність, земельний банк, поголів'я тварин тощо.

Зокрема ДАР вже з'єднаний з Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, Державним земельним кадастром, Державним реєстром речових прав, а також із Єдиним державним реєстром тварин. При кожному вході в Кабінет інформація з реєстрів оновлюється.

В електронному кабінеті Агровиробника у ДАР також міститься актуальна інформація про доступні для нього/неї програми підтримки. Заявки на участь у них подаються онлайн через кабінет. Крім того, система в режимі реального часу інформує агровиробника про нові можливості.[1]

Державний аграрний реєстр створений на виконання Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції” та постанови Кабінету міністрів України №573 від 02.06.2021 “Про функціонування Державного аграрного реєстру”.

Цифрові реєстри для підтримки аграріїв використовуються в Ірландії, Естонії, Іспанії, Італії, Нідерландах та інших країнах ЄС. Впровадження ДАР відбувається за підтримки Європейського Союзу та Світового банку.[]

Так, з моменту запуску Державного аграрного реєстру виробники сільськогосподарської продукції, які зареєструвалися в цьому реєстрі, мали можливість подати заявки на отримання таких видів підтримок від міжнародних організацій, як: бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення (1 гектар) для провадження сільськогосподарської діяльності; спеціальна бюджетна дотація за утримання великої рогатої худоби (корів) усіх напрямів продуктивності; надання засобів тимчасового зберігання зерна (зернових рукавів); надання інвестиційної грантової допомоги мікро- та малим сільськогосподарським виробникам, кооперативам та асоціаціям виробників географічних зазначень; отримання насіння кукурудзи та соняшника для підтримки агровиробників з прифронтових областей; відновлення ґрунтів, уражених мінами та вибухонебезпечними пережитками війни.

Процедура реєстрації в ДАР проста і потребує кілька хвилин, електронного підпису та електронної пошти. Найголовніше – що зареєструватися може будь-який аграрій, навіть той, у господарстві якого лише кілька тварин. На платформі вже зареєструвалися понад 115 тисяч виробників і кількість реєстрацій щодня зростає. ДАР по суті зараз виконує функції, які не передбачені законом, зокрема мова йде про реєстр експортерів та використання ДАРУ для спрощення вирішення питань бронювання.[3]

У листопаді 2021 року було прийнято Закон України «Про публічні електронні реєстри», частина третя статті 4 якого передбачає, що виключно законом або іншим актом законодавства, згідно з яким створений реєстр, визначаються відомості, зазначені у частині другій статті 26 цього

Закону (крім випадків, визначених статтями 40 і 41 цього Закону). Таким чином, проектом акта передбачається визначити відомості, зазначені у частині другій статті 26 Закону України «Про публічні електронні реєстри».

Окрім зазначеного, проектом акта передбачається розширити коло користувачів Державного аграрного реєстру, оскільки згідно положень Закону

України «Про державну підтримку сільського господарства України» наразі для отримання підтримки через цей реєстр можуть подавати заявки виключно виробники сільськогосподарської продукції.

Слід зазначити, що на тлі повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, потреба у фінансовій підтримці (субсидюванні), наданні державних кредитних гарантій та інших видів державної підтримки постала особливо гостро не лише для виробників сільськогосподарської продукції, а й інших суб'єктів аграрного ринку. За умови дефіциту бюджетних ресурсів наразі Уряд залучає усі можливі джерела фінансування для надання гуманітарної допомоги аграріям, у тому числі, міжнародну фінансову, технічну та гуманітарну

допомогу, у зв'язку з чим більшість програм в Державному аграрному реєстрі наразі реалізується завдяки підтримці наших міжнародних партнерів.[3]

4 березня 2024р. у Верховній Раді було зареєстровано за №11063 проект Закону про Державний аграрний реєстр поданий Кабінетом Міністрів України, а також 18 березня 2024р. альтернативний до нього законопроект № 11063-1 про Державний аграрний реєстр внесений народним депутатом України Грищенко Т.М. та іншими народними депутатами України.

Метою законопроекту реєстр. № 11063 відповідно до пояснювальної записки до нього є вдосконалення механізму надання державної підтримки, підтримки за рахунок коштів місцевих бюджетів, міжнародної технічної допомоги, грантів у сільському господарстві чи іншої допомоги, ведення та адміністрування Державного аграрного реєстру, а також приведення положень, які регулюють функціонування Державного аграрного реєстру у відповідність до вимог Закону України «Про публічні електронні реєстри». Для цього у проекті, зокрема, пропонується визначити: терміни, які вживаються у ньому; склад законодавства, що регулює відповідні відносини; призначення Державного аграрного реєстру, його правовий статус та джерела фінансування; джерела інформації та об'єкти Реєстру; організаційні основи ведення та функціонування Реєстру (адміністрування та ведення, повноваження держателя, права та обов'язки користувачів, особливості його функціонування в умовах надзвичайного або воєнного стану) тощо. Відповідні зміни, які пов'язані з вдосконаленням правового регулювання суспільних відносин щодо функціонування Реєстру, вносяться також до законів України «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», «Про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві», «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою».

Метою законопроекту реєстр. № 11063-1 відповідно до пояснювальної записки до нього, крім удосконалення механізму надання державної підтримки, підтримки за рахунок коштів місцевих бюджетів, міжнародної технічної допомоги, грантів у сільському господарстві чи іншої допомоги, ведення та адміністрування Державного аграрного реєстру та приведення положень, які регулюють функціонування Реєстру, у відповідність до вимог Закону України «Про публічні електронні реєстри», визначено також приведення положень, які регулюють функціонування Реєстру, у відповідність до вимог Закону України «Про аграрні ноти», зокрема передбачається, що «центральный депозитарій здійснює обмін інформацією про видані аграрні ноти з адміністратором Державного аграрного реєстру в порядку, строки та в обсязі, встановлені

Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку за погодженням з компетентним органом», що за своїм змістом повторює норми Закону України «Про аграрні ноти», що виглядає юридично не доречним.

Оскільки зазначені законопроекти, що розглядаються, за своєю суттю є альтернативними, то відповідно до частини першої статті 100 Регламенту Верховної Ради України, до них може бути застосована процедура, передбачена частиною другою статті 110 Регламенту Верховної Ради України, яка передбачає, що при розгляді альтернативних законопроектів головний комітет може рекомендувати Верховній Раді взяти за основу один із них або підготувати інший законопроект, який вноситься на розгляд Верховної Ради народними депутатами – членами цього комітету. Доопрацьованим законопроектом передбачається удосконалити механізм функціонування Державного аграрного реєстру як комплексної інформаційної системи, яка включає в себе ряд підсистем (розділів).

На підготовлений до другого читання проект Закону поступило 189 пропозицій та поправок. За результатами розгляду пропонувалося врахувати пропозицій суб'єктів права законодавчої ініціативи – 82 (з них, врахувати – 56, врахувати частково – 11, врахувати редакційно – 15), відхилити – 107 пропозиції.

19 вересня 2024р. Закон був прийнятий Верховною Радою

Згідно з прийнятим в цілому законом передбачається:

- Розширення кола користувачів ДАР. Державну підтримку зможуть отримувати не лише виробники сільськогосподарської продукції, а й організації водокористувачів та суб'єкти агропромислового комплексу;
- Врегулювання правового статусу ДАР та джерел його фінансування. Зокрема, ДАР визначений як комплексна інформаційна система, яка забезпечуватиме, зокрема, збирання, накопичення, інтегрування, зберігання, відображення, оброблення даних, у тому числі використання реєстрової інформації, надання адміністративних та інших публічних послуг.
- Визначення повноважень держателя, адміністратора та технічного адміністратора ДАР, а також об'єктів ДАР та види реєстрової інформації, яка буде оброблятися в ньому;
- Забезпечення можливості формування витягів з ДАР;
- Визначення прав та обов'язків користувачів ДАР;
- Визначення обов'язкового використання даних ДАР та/або програмних засобів ведення ДАР під час надання державної підтримки, надання часткових гарантій за кредитними зобов'язаннями суб'єктами малого і середнього бізнесу, надання підтримки страхування сільськогосподарської продукції.
- Приведення положень, які регулюють функціонування ДАР, у відповідність до вимог Закону України «Про публічні електронні реєстри»;

- Формування окремих підсистем (розділів) реєстру, що забезпечить можливість чинний Державний аграрний реєстр, який на сьогоднішній функціонує відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», перетворити на Державний реєстр виробників сільськогосподарської продукції (фермерський реєстр).

- Впровадження моніторингу цільового використання державної підтримки і допомоги, грантів у сільському господарстві з урахуванням позиції міжнародних партнерів;

- Забезпечення електронної інформаційної взаємодії ДАР з іншими інформаційно-комунікаційними системами, електронно-інформаційними ресурсами, кадастрами та системами.

Удосконалення роботи інформаційно-комунікаційної системи «Державний аграрний реєстр є ключовим фактором для підвищення ефективності управління аграрним сектором. Реалізація змін може суттєво покращити функціонування реєстру, забезпечити підвищення рівня довіри з боку агровиробників, а також сприяти сталому розвитку аграрного сектору України.

Список використаних джерел:

1. Романенко Є.О., Літвін Л.Ю., Сальнікова О.Ф. Друга річниця повномасштабного вторгнення росії до України: правові аспекти//“Успіхи і досягнення у науці (Серія «Гуманітарні науки», Серія «Право», Серія «Освіта», Серія «Управління та адміністрування», Серія «Соціальні та поведінкові науки»): журнал. 2024. № 2(2) 2024. - С. 69-77

2. Про Державний аграрний реєстр <https://www.dar.gov.ua/about-dar>

3. Про інформаційно-комунікаційну систему "Державний аграрний реєстр": проект Закону від 25.06.2024 №11063-Д <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44477>

Gruzd M.

PhD, Associate Professor at the Department of Public Management,
Public Administration and Economic Policy,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Kharkiv, Ukraine

Zhadan S.

2nd year master's degree student
specialty «Public administration»,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Kharkiv, Ukraine

IMPROVEMENT OF SYSTEM WORK WITH PUBLIC SERVICE PERSONNEL

Democratic reforms in Ukraine require a radical change in the system of public administration and the formation of a new cadre of public servants capable of solving complex socio-economic problems in the conditions of global transformations. The analysis of the problems of formation and implementation of public personnel policy in the authorities acquires special importance, since the success of the implementation of the state policy as a whole depends on the personnel potential.

Public service is one of the most important mechanisms of public administration, because it is the management staff employed in the field of public service that ensures the performance of tasks, functions and powers of public authorities. The public service of Ukraine, which ensures the legality of political decisions, the high-quality level of implementation of constitutional guarantees for citizens by providing them with stable and continuous public services, the integrity of the state as the main institution of governance, has a special role in building a modern European-type legal state and establishing a democratic model of public administration. Therefore, in the implementation of public policy, issues of development and implementation of management principles and methods are given an important importance.

The role, functions and some features of the formation, functioning and development of public service personnel management structures are considered in the works of domestic and foreign scientists. Among the domestic scientists who researched the problems of public personnel policy, issues related to public service personnel management, the most significant works are the works of T. Vasilevska [1], N. Honcharuk, O. Lazor [2], L. Pashko, A. Rachinsky, S. Seryogina, I. Surai,

I. Khomyshyn [3] and others. However, these issues still have not lost their relevance and require further research.

The purpose of the research is theoretical substantiation and development of recommendations for reforming the human resources system in public authorities.

A characteristic of the modern public personnel policy of Ukraine is that the state and the individual act as partners in professional and labor activities, where the defining principle is the achievement of a harmonious combination of the interests of the citizen and the state, individual and national interests, the promotion of creative self-realization of an individual.

The increased level of requirements for public servants of Ukraine in a certain way creates a personnel crisis in public authorities. Therefore, the primary task of these bodies should be to reform personnel policy and personnel work. The modern public service in Ukraine does not look attractive on the labor market, both from the point of view of the level of pay, and in terms of prospects for career advancement and working conditions in general.

It is under these conditions that an integrated analysis of modern processes and mechanisms in personnel management is needed, increasing the scientific validity of methods of working with it, choosing effective personnel technologies, developing and using innovative mechanisms for the formation and implementation of personnel policy at all levels.

The effectiveness of personnel policy activities depends on the results of the activities of each public servant. The personnel potential of the public service is determined by a number of factors and factors, knowledge and consideration of them in personnel work is necessary when forming its quantitative and qualitative composition.

Constant analysis of the state of the personnel situation in the field of public service and assessment of personnel activity indicators is necessary and allows to conduct an assessment of the personnel situation and identify positive trends and existing problems in the field of personnel provision of the public service, to take measures to solve them in a timely manner.

By Resolution № 440 of April 12, 2022, the Cabinet of Ministers of Ukraine «Some issues of organizing the work of civil servants and employees of state bodies during martial law» approved the possibility of civil servants performing their duties remotely.

The specified Resolution stipulates that during the period of martial law, remote work may be introduced for civil servants and employees of a state body who are on the territory of Ukraine, by the decision of the head of the civil service in the state body, if there are organizational and technical possibilities for the performance of their

official duties. The work of civil servants and employees of a state body outside of Ukraine is allowed only in the case of a business trip issued in accordance with the established procedure.

Remote work for public servants has not become a new challenge, because such a practice existed even in quarantine conditions, which necessitated changes to the Standard Rules of Internal Service Procedures (Order of the National Agency of Ukraine on Civil Service Issues of March 13, 2020 №39-20, registered in the Ministry of Justice of Ukraine on March 16, 2020 under №277/34560), which provided for the possibility of performing tasks outside the administrative building of the state body.

According to the results of research conducted by the NADS on the practice of organizing work in the public service under martial law conditions, it was established that in the conditions full-scale war, the majority of civil servants continued to work on a full-time basis, namely 67.8%. civil servants continued to work regularly. The trends regarding the change in the working regime in public bodies at various levels have been described, the workload has increased. But at the same time, the practice of remote work has become part of the organization of work in the public service and contributes to the active use of telecommunications, which have become an integral part of daily work [3].

It is necessary to note an important aspect of personnel support, namely, increased attention in the process of preparing young people for public service on the educational aspect. In order to strengthen the educational aspect of the system of training a new generation of managers, it should be introduced into the structure of the educational process.

There is an urgent need for further improvement of content-subject, organizational-management and information-communication spheres in the main areas:

- development of democratic principles of public administration; constant study and direction of the activities of public authorities to meet the real needs of their members;

- improvement of the system of long-term organizational personnel planning;

- development of existing and introduction of new forms and methods of work for training young people, etc.

In the direction of establishing the forms and methods of working with young people in relation to their involvement in public service, further improvement of the process of planning and implementation by youth organizations in cooperation with public authorities of programs and thematic seminars, organization of competitions for creative and scientific and practical works among young people to highlight the problems of state building, is necessary. introduction of organizational and activity games that simulate various social processes.

By implementing a complex of the above-mentioned measures, it is possible to significantly increase the level of professionalism of public servants, strengthen their material interest in the results of their work, and provide clear criteria for building an official career depending on the results achieved in a certain position, thanks to which the quality of the state's provision of public social services to citizens will improve.

The new quality of public service, which society is waiting for, is impossible without high professionalism of public servants: high level of professional competence; professional ethics, honor and executive discipline; objectivity and impartiality when preparing and making management decisions; independence of a professional position from the influence of political or private interest.

References:

1. Problems of reforming the civil service and service in local bodies self-government in Ukraine / T. E. Vasylevska, I. G. Surai, O. I. Vasylieva, and others. Kyiv, 2018. 256 p.
2. Lazor O. D. State personnel policy in the public service system of Ukraine : normative and legal support / O. D. Lazor, O. Y. Lazor, I. G. Yunyk // Public management and administration in Ukraine. – 2023. – Issue 35. – P. 61 – 67.
3. Khomyshyn I. Yu. Public service in war conditions / I. Yu. Khomyshyn // Analytical and comparative jurisprudence. – 2023. – №10. – P. 308 – 312.

Havva O.

Postgraduate, Department of State Administration
and Local Self-Government,
*Dnipro University of Technology,
Dnipro, Ukraine*

ABOUT ASPECTS OF THE NEW FUNCTIONALITY OF AUTHORITIES IN THE CONDITIONS OF WAR IN UKRAINE

World history has shown us many times that war, as a crisis of the highest level, brings not only multiple destructions, but even changes only the trajectory of development and life of an individual. And war also changes the trajectory of development of a state or even several states. And therefore, we can assert that the functions of state and local authorities also change during military actions. During military operations, the functions of local governments are significantly expanded and adapted to ensure prompt response to crisis situations and maintain stability on the ground. New powers, not typical for peacetime, include the following tasks:

- organization of evacuation and temporary accommodation of the population;
- ensuring the safety of citizens;
- support for military and law enforcement agencies;
- organization of the work of medical and social services;
- monitoring the condition and restoring the infrastructure;
- humanitarian aid management;
- maintaining public order and law and order;
- working with internally displaced persons;
- management and disposal of hazardous waste and debris;
- information and psychological support.

These new functions require flexibility, a high level of interaction with central authorities, military structures and humanitarian organizations to effectively manage a crisis of war.

The contemporary framework of public management and administration must prioritize results-oriented governance, characterized by transparency, inclusivity, and accountability. This paradigm should cater to citizens' needs, optimize resource and financial management, and adhere to foundational principles such as democracy, rule of law, public engagement, and collaborative innovation. Additionally, digitization and the use of modern technology play critical roles in fostering sustainable development and resource conservation within this governance model.

Local government bodies serve as a distinct segment within the larger public administration system. During martial law, their role necessitates additional authorities and the development of operational mechanisms tailored to the unique demands of the crisis environment. With the passage of Ukraine's Law on Amendments to Certain Laws Regarding the Functioning of Civil Service and Local Self-Government during Martial Law in May 2022, rural, township, and municipal leaders received expanded powers, enabling them to undertake specific actions [1]. The new functionality of local self-government bodies in the minds of the legal regime of the military camp in Ukraine is shown in Table 1.

Table 1

New functionality of local self-government bodies in the minds of the legal regime of the military camp in Ukraine

New functionality of public administration of indirect action (can be used by local self-government bodies to the full extent in peacetime conditions)	The new functionality of direct action, the genesis of which is connected with war and its consequences and is not used by local self-government bodies in peacetime
Reclaiming communal land from unauthorized structures	Surveying buildings and structures damaged due to hostilities;
Dismantling structures deemed hazardous to public safety;	Redirecting local budget funds to support the Armed Forces of Ukraine and uphold martial law mandates;
Establishing institutions to provide primary legal aid and overseeing the appointment and dismissal of their managers	Managing natural disasters, epidemics, and epizootics
Handling hazardous waste	

New functionality of local self-government bodies in the minds of the legal regime of the military camp in Ukraine as per the first paragraph of Table 1, the list of directions for the new functionality absolutely does not pose a direct stagnation to the needs of local government It's military time. Furthermore, crucial aspects-such as assessing property damage, funding compensation through local budgets, and creating systems for in-kind assistance to displaced persons-remain under-addressed by lawmakers. Currently, the responsibilities of local governments are delineated in Ukraine's Law on Local Self-Government in Ukraine. This law's provisions remain effective throughout martial law and extend six months beyond its termination, as per the final provisions of the Law on Service in Local Self-Government Bodies, adopted in May 2023.

*Матеріали I-ї Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Since the full-scale invasion of Russian forces on February 24, 2022, Ukraine's basic law governing local authorities has undergone thirteen amendments. These changes have lacked a consistent ideological, methodological, or functional alignment, underscoring the need for strategic guidance for local self-governance under martial law. To address the evolving challenges that local governments face amid the war, comprehensive legal frameworks must be developed through the collaboration of local government representatives, military officials, civil-military administrators, and scholars. This multi-perspective, interdisciplinary approach will enhance the capacity of local authorities to respond effectively and rationally to the current crises.

References:

1. Law of Ukraine «On amendments to some laws of Ukraine regarding functioning civil service and local self-government during martial law: dated 05/12/2022 № 2259-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>

Ihnatova T.O.

Postgraduate, Department of State Administration
and Local Self-Government,
*Dnipro University of Technology,
Dnipro, Ukraine*

STATE CONTROL OVER THE SPREAD OF CANCER: NATIONAL PROGRAMS AND STRATEGIES OF UKRAINE

And for many decades, cancer diseases still remain the sad leaders in the world ranking of the highest morbidity and mortality. In 2022, about 20 million new cases of cancer and 9.7 million deaths were registered. About 1 in 5 people develop cancer during their lifetime, about 1 in 9 men and 1 in 12 women die from this disease [1].

At the level of global governance in the field of health, WHO closely monitors this issue and government policies in countries covered by monitoring. This list includes 115 countries of the world. The monitoring results show that most countries do not sufficiently finance priority services for cancer treatment and palliative care as part of universal health coverage (UHC).

Global monitoring shows that only 39% of participating countries covered the basics of cancer treatment as part of their funded essential health services for all citizens, "health benefit packages" (HBP). Only 28% of participating countries additionally covered care for people requiring palliative care, including pain relief in general, not just cancer-related. International experience demonstrates that, in most countries, ordinary citizens cannot afford the full costs of advanced oncological treatment independently. This financial burden has led to the widespread implementation of government-led programs and the establishment of charitable foundations dedicated to supporting cancer care.

Since the early 2000s, Ukraine has enacted three targeted national programs aimed at preventing and combating cancer among adults and children. These include:

The "Oncology" program (2002-2006); The "Children's Oncology" program (2006-2010); The "National Cancer Control Program" extending through 2016, endorsed by the Ukrainian Parliament on December 23, 2009.

These initiatives have contributed to several positive outcomes in prevention, early diagnosis, and treatment. For instance, they have enhanced the identification of preneoplastic conditions and adjusted approaches for monitoring individuals at high risk. Additionally, these programs have improved the resources and infrastructure of oncology centers, including centralized procurement of essential medicines and medical equipment for cancer patients.

Despite these advancements, cancer incidence remains high in Ukraine and neighboring post-Soviet countries. In response, Ukraine's Ministry of Health issued new clinical protocols covering 38 primary oncology conditions. Furthermore, a specific component on "Cancer Control" was integrated into the Intersectoral Comprehensive Program "Health of the Nation" (2002-2011), which included a range of regional initiatives, such as: Intensifying preventive measures at all levels of medical care; Reducing exposure to carcinogenic factors; Expanding diagnostic and treatment capabilities with updated equipment and resources for oncology departments.

These efforts reflect a crucial and ongoing commitment to addressing the rising cancer burden and improving patient outcomes across Ukraine.

However, given that funding for the aforementioned national programs has primarily been allocated to purchasing medications, equipment, and related supplies, certain crucial objectives have not been fully realized. These under-implemented tasks include:

- Primary and secondary prevention of malignant neoplasms;
- Research and scientific support for oncology care;
- Social, occupational, and psychological rehabilitation for cancer patients and individuals with disabilities resulting from cancer, among others.

Additionally, it is worth noting that “to date, Ukraine lacks a comprehensive policy document outlining primary measures to combat cancer at both national and local levels, along with mechanisms for securing adequate funding for these initiatives.”

A significant step toward addressing these gaps occurred in February 2020 with the presentation of the National Cancer Control Strategy through 2030. The national strategy is designed to reduce cancer incidence and mortality, provide financial protection to patients with malignant neoplasms, and enhance their quality of life.

The National Strategy identifies several key implementation pathways:

1. Cancer prevention by mitigating risk factors and increasing public awareness;
2. Early-stage cancer diagnosis to facilitate effective treatment, optimize resource allocation, and improve patient survival, including prolonged recurrence-free intervals and reduced mortality rates;
3. Delivery of coordinated, high-quality diagnostic and treatment services accessible to all cancer patients;
4. Development of specialized, multidisciplinary oncology services for pediatric patients, with an aim to achieve a 5-year overall survival rate of at least 80% for children;
5. Provision of socio-psychological support for patients and their families;
6. Ensuring the availability of quality palliative care and support services;

7. Establishing timely collection and analysis of comprehensive data to inform decision-making and refine treatment approaches, as well as foster participation in international projects;

8. Staffing healthcare institutions with sufficient qualified personnel essential for delivering high-quality cancer care;

9. Expanding preclinical, clinical, observational, and academic oncology research, thus enhancing patient access to cutting-edge technologies and utilizing scientific evidence to guide future cancer control policy.

References:

1. Global cancer burden growing, amidst mounting need for services:
<http://surl.li/nobzmv>

Khozhylo M.
PhD of Technical Sciences,
Doctoral student Department of State Administration
and Local Self-Government,
*Dnipro University of Technology,
Dnipro, Ukraine*

EUROPEAN GREEN TRANSFORMATION POLICY: OPPORTUNITIES FOR UKRAINE'S REGIONS DURING AND POST- CONFLICT

Today, even amidst a three-year, full-scale armed conflict affecting several regions, Ukraine remains firmly committed to its path toward European integration. This direction was set by the EU-Ukraine Association Agreement and incorporated into the country's Constitution. As a nation that gained EU candidate status in 2023, Ukraine is already upholding on the international stage the shared principles that characterize member states' policies-particularly, the European Green Deal.

The main priorities of the European Green Deal - achieving climate neutrality, transitioning to clean energy, fostering a circular economy, supporting sustainable mobility, promoting sustainable agriculture, and protecting biodiversity- are equally relevant in Ukraine's context. Ukraine's improvement in the Green Future Index highlights progress in reducing greenhouse gas emissions, adopting clean energy, and building a greener society.

In Ukraine, green transformation is a critical pathway, particularly in light of the country's integration with the European Union and its commitments under the European Green Deal.

Military actions and their aftermath will significantly influence Ukraine's trajectory toward sustainable economic, environmental, and social development in the coming years. In planning the post-war reconstruction of Ukraine's economy, with a focus on a green transition, it is methodologically essential to assess the conditions and potential for growth across prioritized regional sectors. Additionally, we must account for the varying degrees of destruction not only to industrial but also to social infrastructure, including housing, in each region. We propose a regional classification system that enables a structured approach to recovery and investment, tailored to national and international stakeholders. This classification includes: Group I - relatively secure regions with minimal infrastructure risk; Group II - frontline regions with substantial risk of damage; Group III - territories currently under temporary occupation; Group IV - regions severely impacted by military actions, with extensive destruction of both industrial and social infrastructure.

Ukrainian researchers, authors of the *Green Book of Zaporozhzhia Recovery* (2024), have provided scientific justification for the post-war recovery potential of regions in Group III (see diagram). According to the study, within the priority areas for post-war recovery of the most heavily affected regions, those poised to lead the green transformation include sectors such as the economy (engineering, including military engineering, metallurgy, construction), the social sector (healthcare, science, and education), and tourism.

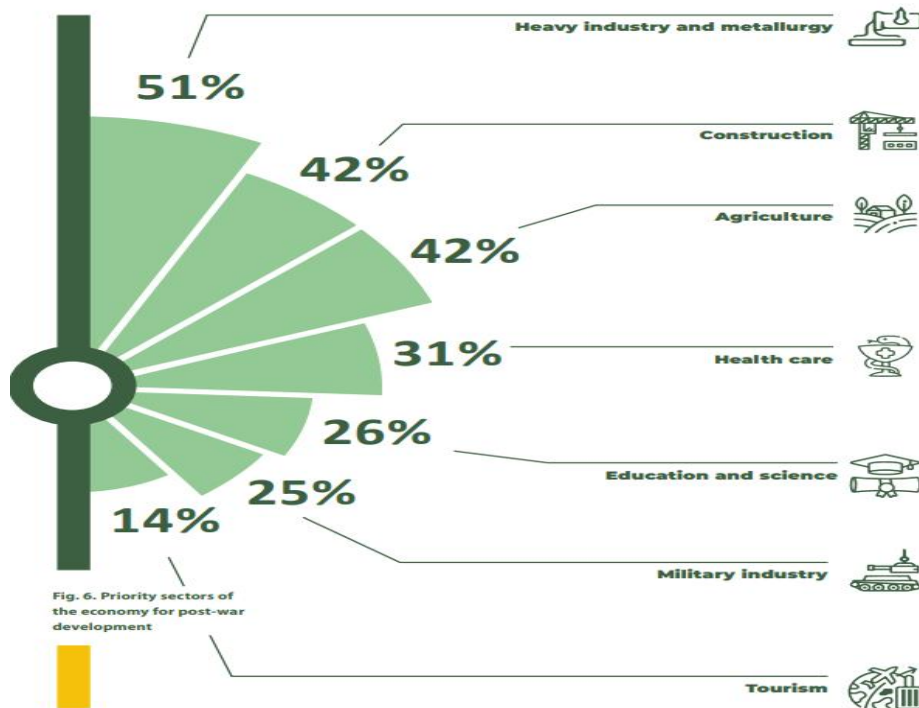

Fig. 6. Priority sectors of the economy for post-war development

Diagram 1 [The Green Book of Zaporizhzhia Recovery: A Roadmap (2024). Edited by Tetiana Zhavzharova. Zaporizhzhia, Ecosense NGO, 64 p.]

Despite the substantial challenges posed by ongoing military conflict, Ukraine is making strides toward an environmentally sustainable economy. Key areas and distinct features of Ukraine's green transformation include:

1. Green Agenda Amidst Conflict. Nonetheless, Ukraine remains committed to decarbonization and green economic development, adapting its strategic goals to meet present realities. Efforts to rebuild infrastructure include principles of sustainability, integrating clean technologies and energy-efficient solutions.
2. Transition to Renewable Energy. Prior to the full-scale conflict, Ukraine had achieved significant progress in these areas, although military action has hampered the execution and maintenance of many projects. The government and private sector, however, continue to support energy independence and reduce reliance on fossil fuels.

*Матеріали I-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

3. Carbon Emission Reduction. Realizing this aim requires both industrial modernization and the adoption of energy-efficient technologies, especially in agriculture, energy, and transportation sectors. To meet EU obligations, Ukraine is also aligning national environmental regulations with European standards.

4. Circular Economy Development. Ukraine has taken initial steps by enacting legislative and economic incentives to enhance recycling and minimize waste. Initiatives include recycling construction waste and using secondary materials in rebuilding efforts.

5. Sustainable Agriculture and Forestry: In agriculture and forestry, Ukraine aims to implement sustainable practices that reduce chemical fertilizers and prevent soil degradation. Given the importance of agriculture to the national economy, the shift toward more eco-friendly and resource-efficient technologies is especially pertinent.

6. International Cooperation: Ukraine collaborates closely with the EU and international organizations, securing support for environmental programs and investments in green technologies.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Крейденко В.В.

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри парламентаризму
Навчально-науковий інститут
публічного управління та державної служби,
*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна*

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ БІЛЬШОСТІ ТА ОПОЗИЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Верховна Рада України, як вищий орган законодавчої влади, відіграє ключову роль у формуванні політичного курсу держави та забезпеченні ефективного публічного управління. В умовах постійних суспільних викликів і процесів демократизації державного управління саме парламент стає основним інститутом конституційного державного устрою. У системі державних інститутів він існує самостійно, незалежно від інших інститутів, виконує самостійні завдання, які за будь-яких конфігурацій взаємодії та делегування повноважень іншим державним органам не може виконати ніхто, крім нього [1, с.17]

Політична більшість і опозиція, будучи невід'ємною частиною парламентської системи, мають значний вплив на діяльність Верховної Ради, формуючи баланс сил, який визначає стабільність законодавчого процесу, ефективність прийнятих рішень, а також забезпечує контроль за виконавчою владою.

Політична більшість або «монобільшість», що формує уряд або займає домінуючі позиції в парламенті, має вирішальну можливість впливати на державну політику, реалізуючи свої передвиборчі програми, ініціюючи зміни та приймаючи рішення, які визначають напрямок розвитку країни. Натомість політична опозиція виконує критичну функцію контролю за діями уряду та забезпечує плюралізм у політичному дискурсі, висуваючи альтернативні пропозиції та запобігаючи потенційним зловживанням владою з боку правлячої більшості.

Відсутність чіткого законодавчого регулювання статусу та повноважень політичної опозиції в Україні створює низку проблем, які обмежують можливості повноцінного функціонування парламентської демократії. Зокрема, це призводить до дисбалансу у системі стримувань і противаг, ускладнює доступ опозиційних сил до політичного впливу та знижує прозорість процесу прийняття рішень. Така ситуація може зменшити ефективність Верховної Ради України та

негативно позначитися на публічному управлінні, яке потребує узгоджених і добре обґрунтованих рішень. Відтак, проблема ефективної взаємодії між політичною більшістю та опозицією набуває особливої актуальності в контексті становлення демократичних інститутів в Україні й удосконалення системи публічного управління.

Парламентська більшість - одна з принципових характеристик парламентаризму. Поняття парламентська більшість використовується у широкому та вузькому значеннях. У широкому значенні - це принцип прийняття рішень у парламенті. У більшості парламентів світу рішення у формі законів приймаються відносною більшістю голосів. Розрізняють «звичайну» та «безумовну» відносні більшості [2, с. 539]. У контексті Верховної Ради України більшість складається з депутатів, які підтримують діючу урядову коаліцію. Вони мають можливість реалізовувати свої політичні програми, ініціювати законодавчі зміни та визначати основні напрямки державної політики. Більшість відіграє ключову роль у прийнятті рішень, оскільки має необхідну кількість голосів для затвердження законопроектів і інших важливих рішень.

Парламентська меншість - у політ, науці розглядається у якісному форматі. Меншістю вважаються представники тих політичних партій/партії, які не увійшли до складу парламентської і відповідно урядової більшості. Відповідно депутати, які склали меншість, протистоять більшості депутатського корпусу, що сприяє формуванню між ними особливих взаємо відносин та може бути стимулом інституційного оформлення. Парламентська меншість традиційно пов'язана з опозицією [2, с. 540]. Опозиція виконує функцію контролю за діяльністю уряду, критикуючи його рішення, пропонуючи альтернативні рішення та ініціативи. Вона є важливою складовою демократичного процесу, оскільки забезпечує плюралізм думок, сприяє обговоренню різних поглядів на важливі питання та представляє інтереси тих груп населення, які не знаходять відображення у політиці більшості.

Одним із значущих аспектів є нерівність політичних сил, що виникає через відсутність правових інструментів для діяльності опозиції. Зокрема, правляча більшість має значні переваги, зокрема у просуванні своїх ініціатив і політичного курсу, тоді як опозиція залишається обмеженою в можливостях впливати на ухвалення рішень та здійснювати контроль над діяльністю уряду. Така ситуація значно послаблює демократичний механізм стримувань і противаг, що є критичним для ефективного публічного управління.

Ще одним важливим аспектом є недостатня прозорість парламентської діяльності, що посилюється через відсутність закріплених законодавчих норм, які визначають роль опозиції. Це ускладнює формування зрозумілої політичної

позиції різних сил перед громадськістю, знижуючи рівень громадської довіри до парламентських рішень та участі громадян у процесі прийняття рішень. Оскільки відкрите суспільство вимагає прозорих і підзвітних інститутів влади, така ситуація суттєво обмежує розвиток демократичного управління.

Крім того, в умовах відсутності законодавчих норм для чіткої взаємодії між більшістю та опозицією складно налагодити конструктивний діалог. Це призводить до частих конфронтацій і блокувань важливих законодавчих ініціатив, що гальмує прийняття нагальних рішень та знижує ефективність парламенту в цілому. Наприклад, аналіз досвіду демократичних країн Європи показує, що запровадження чітко визначених механізмів співпраці між політичними силами значно зменшує рівень конфронтації та сприяє досягненню консенсусу.

Відсутність законодавчих норм, які захищають права опозиційних сил, обмежує також доступ опозиції до ресурсів, зокрема медіапростору і фінансування, що суттєво знижує їх можливість повноцінно брати участь у політичному процесі. Недостатня підтримка опозиції перешкоджає створенню багатостороннього політичного дискурсу та представлення альтернативних позицій, що є основою для обґрунтованих рішень у процесі законотворення.

В умовах недостатньо розвинутої правової бази для діяльності опозиції зростає ризик посилення авторитарних тенденцій. Концентрація влади в руках правлячої більшості та утиск прав опозиції можуть призвести до формування нерівномірного політичного середовища, де важливі для суспільства голоси пригнічуються, що підриває демократичні принципи й ефективність публічного управління загалом.

Отже, для підвищення ефективності Верховної Ради України необхідно створити законодавчі умови, що регулюють права і обов'язки політичної опозиції, включаючи розробку Закону України "Про парламентську опозицію". Створення правових механізмів для рівноправної взаємодії між політичною більшістю та опозицією сприятиме конструктивному діалогу та збалансованому ухваленню рішень, що дозволить Верховній Раді України ефективніше відповідати на виклики сучасного публічного управління та розвивати демократичні інститути в Україні.

Список використаних джерел:

1. Парламентаризм : підручник / В. А. Гошовська та ін. Київ : НАДУ, 2016. 672 с.
2. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 808 с.

СЕКЦІЯ 2. ПРАВО

Романенко Є.О.

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
*Центральний науково-дослідний
інститут Збройних Сил України,
м. Київ, Україна*

Гурковський В.І.

доктор наук з державного управління, професор,
полковник,
*Центральний науково-дослідний інститут
Збройних Сил України,
провідний науковий співробітник,
м. Київ, Україна*

НОРМАТИВНІ ЗМІНИ: АГРАРІЯМ НЕОБХІДНО ОТРИМУВАТИ ДОЗВІЛ НА ВИРОБНИЦТВО КОМПОСТУ

Виробництво компосту, як важливий елемент сталого сільського господарства, дедалі більше привертає увагу аграріїв в Україні. Використання органічних добрив покращення родючості обґрунтувань, зменшення погіршення від хімічних добрив та підтримання екологічного балансу. Однак останні зміни в регулюванні компостування вводять нові вимоги для аграрних підприємств, які відтепер зобов'язані отримувати дозвіл на виробництво компосту.

Таке нововведення викликало інтерес і певні питання серед сільгоспвиробників, після чого нові регуляторні вимоги можуть впливати на економічну та операційну діяльність аграрного сектору. Таким чином, отримання дозволів вимагає дотримання певних екологічних стандартів, що спрямовані на контроль якості виробленого компосту, а також на мінімізацію залишкового ресурсу.

У цій статті розглядаються основні аспекти нових вимог до компостування в аграрному секторі, зокрема процес отримання дозволу, критерії оцінки діяльності з виробництва компосту, а також дослідження цих змін для сільського господарства. Українські фермери з 9 жовтня для виготовлення компосту з гною

мають оформлювати дозвіл на обробку відходів та замовляти оцінку впливу на довкілля (ОВД).

Компостування – найпрогресивніший спосіб отримання і використання органічних добрив. Навіть за наявності великого обсягу тваринницького гною, його дуже складно й дорого транспортувати й розкидати на полях у нормах по 40-50 т/га. Значно краще закомпостувати та отримати ефективнішу масу, але з меншою вагою.

Переробка тваринницького гною на компости дуже ефективна. Застосовуючи спеціальну технологію можна отримати готовий компост за 1,5-2 місяці, і відразу вносити його в ґрунт. У процесі компостування відбувається якісний термічний процес за високих температур, знищується патогенна флора, личинки шкідників, насіння бур'янів, тобто це безпечне органічне добриво, яке не засмічує поля. Це ще і концентроване органічне добриво, яке містить значно вищий уміст основних елементів живлення. Крім того, в компості є живі бактерії, тобто він насичує ґрунт мікроорганізмами, що сприяє відновленню його мікробіологічної активності.

Переваги виробництва компосту з гною для України:

- Скорочення використання мінеральних добрив за рахунок заміщення їх органічними.
- Скорочення площ під гноєсховищами та мінімізація негативного впливу гною на ґрунти.
- Скорочення викидів парникових газів, за рахунок заміщення мінеральних добрив, органічними та контрольованості процесу компостування.
- Заселення ґрунту корисною мікрофлорою, яка міститься в компості.
- Зменшення забруднення ґрунту та підземних вод нітратним азотом, який міститься у свіжому гної.
- Знищення насіння карантинних рослин, за рахунок дотримання температурного режиму компостування.[1]

Відповідно до Закону України «Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною», прийнятого у 2015 році, ст.12 – **Побічними продуктами тваринного походження, що належать до категорії II, є гній, немінералізоване гуано і вміст травного тракту.** Тим самим законом передбачаються вимоги щодо поводження з побічними продуктами 2 категорії, а саме:

2) компостовані або перетворені на біогаз після оброблення шляхом стерилізації під тиском з постійним маркуванням отриманого матеріалу, а щодо

молока і молочних продуктів, яєць і яйцепродуктів, гною, вмісту травного тракту, відокремленого від травного тракту (якщо щодо таких побічних продуктів компетентним органом у порядку здійснення заходів державного контролю відповідно до вимог закону не встановлено ризику поширення хвороб, зазначених у пункті 4 частини першої статті 11 цього Закону, а також інших хвороб, включених до переліку особливо небезпечних (карантинних) хвороб), – з попереднім обробленням або без такого оброблення;

3) перероблені на органічні добрива для внесення в ґрунт та покращувачі ґрунту з попереднім обробленням шляхом стерилізації під тиском або без такого оброблення – щодо гною, вмісту травного тракту, відокремленого від травного тракту, немінералізованого гуано, внесені у ґрунт з попереднім обробленням або без такого оброблення, – щодо молока та молочних продуктів (якщо щодо передбачених у цьому пункті побічних продуктів компетентним органом у порядку здійснення заходів державного контролю відповідно до вимог закону не встановлено ризику поширення хвороб, зазначених у пункті 4 частини першої статті 11 цього Закону, а також інших хвороб, включених до переліку особливо небезпечних (карантинних) хвороб)/.[2]

Тобто, відповідно до цього закону, утворювач має право зберігати, обробляти та вносити в поля органічне добриво без додаткових дозвільних документів.

Але йому суперечить ст. 2 Закону України «Про управління відходами», прийнятого у 2022 році. У цій статті зазначено, що дія закону не поширюється на побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною, крім тих, до яких застосовуються операції спалювання, захоронення або які використовуються для біогазу та компосту. Відповідно, гній, який використовується для компостування або виробництва біогазу, тепер стає відходом, і на нього розповсюджуються всі вимоги закону про управління відходами.[3]

Тобто для того, щоб легально виготовляти компост із гною, тепер потрібно оформлювати дозвіл на обробку відходів та замовляти оцінку впливу на довкілля (ОВД). Отримання цих документів затягнеться приблизно на рік та орієнтовно коштуватиме 1,5 млн. грн. Без них діяльність сільгоспвиробника вважається порушенням закону.

Асоціація професіоналів довкілля (РАЕВ) звернулася до Міндовкілля з пропозиціями, що дозволять частково тимчасово погалузєво реагувати на колапс сфери управління відходами, зокрема:

- скасувати необхідність отримання дозволу на обробку відходів для гною, що використовується в процесі компостування та виробництва біогазу;

- скасувати необхідність отримання ОВД на компостування гною;
- скасувати необхідність обов'язкової реєстрації органічного добрива з компосту.

Аргументи на користь:

- Компостування гною є природним процесом і не повинно розглядатися як шкідлива діяльність, що потребує обов'язкового дозволу.

- Спрощення процедури компостування сприятиме розвитку органічного землеробства та покращенню стану довкілля.

- З даними на сьогодні вимогами діяльність більшості аграрних підприємств опинилася поза законом, в сьогоднішніх важких умовах, витратити такі величезні кошти на отримання ОВД стало для них непосильним тягарем.[1]

Висновки. Запровадження обов'язкового дозволу на виробництво компосту в аграрному секторі України є кроком до посилення екологічного контролю та сприяння сталому сільському господарству. Нові вимоги спрямовані на зменшення екологічного навантаження на підвищення, якості органічних добрив та оптимізацію використання органічних ресурсів. якщо на певні додаткові зобов'язання для аграріїв, цей регуляторний підхід має забезпечити більш ефективні виробничі процеси у сфері компостування та підтримує прагнення до еко.

Аграрні підприємства, які підтримують нові стандарти, підтримують можливість покращити якість своєї продукції та зробити внесок у збереження навколишнього середовища, підвищуючи свою репутацію як екологічно відповідних виробників. У майбутньому це може призвести до зростання попиту на органічні добрива та збільшення кількості підприємств, готових інвестувати в розвиток екологічно сталих

Список використаних джерел:

1. Аграріїв зобов'язали отримувати дозвіл на виробництво компосту <https://agro-business.com.ua/agrobusiness/item/30925-ahrariiv-zoboviazaly-otrymuvaty-dozvil-na-vyrobnytstvo-kompostu.html>

2. Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною: Закон України від 07.04.2015 № 287-VIII

3. Про управління відходами: Закон України від 20.06.2022 № 2320-IX

Романенко Є.О.

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
*Центральний науково-дослідний
інститут Збройних Сил України,
м. Київ, Україна*

Гурковський В.І.

доктор наук з державного управління, професор,
полковник,
*Центральний науково-дослідний інститут
Збройних Сил України,
м. Київ, Україна*

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА
НЕЗАКОННЕ ВИРУБУВАННЯ ЛІСІВ: НЕОБХІДНІСТЬ
ПОСИЛЕННЯ ЗАХОДІВ**

Проблема незаконного вирубування лісу стала однією з найактуальніших екологічних і соціально-економічних проблем в Україні. Ліси виконують не лише важливі екологічні функції, такі як збереження різноманіття, очищення повітря і води, а також регулювання кліматичних умов, але й джерелом ресурсів для населення і важливою складовою національної економіки. Незважаючи на це, незаконна рубка лісів завдає серйозної шкоди екосистемам, призводить до знищення природних ресурсів.

Знеліснення, збезлісіння - процес перетворення порослих лісом земель на угіддя без дерев, такі як пасовища, пустирі, сільськогосподарські угіддя, міста тощо. Термін збезлісіння (внаслідок вирубки лісів) виник лише в останні десятиріччя, але нині (XXI ст.) вживається так само широко, як і «спустелювання» або «деградація ґрунтів».

Раніше площа лісопокриття у світі становила 80 млн км², нині вона скоротилася до 30 млн км², тобто знищено вже дві третини. За останні 200 років площа лісів зменшилася щонайменше удвічі. Лише за 15 років (1990-2005 рр.) планета втратила понад 125 млн га лісу, тобто близько 8 млн га втрачалось щорічно. На сьогодні на Землі знищується 14 млн га. лісу щороку. З них 130 000 км² (0,8 — 2 %) тропічних лісів, які є «легенями» планети. Світова заготівля деревини сягає 5 млрд м³.

Щорічний обсяг заготівель деревини у світі перевищує річний приріст на 20-24 %. З 80 % площі рубання лісу отримують низькоякісну деревину і тільки з 20 % площі — ділову деревину високої якості.

Найбільша площа лісів збереглася в Євразії. Це близько 40 % усіх світових лісів і майже 42 % загального запасу деревини, у тому числі 2/3 обсягу деревини найкоштовніших порід. Найменше покриття лісами має Австралія.

У більшості країн що розвиваються, вирубка проводиться через використання деревини як палива, також ліси знищуються для одержання орних земель. Скорочуються і деградують від забруднення атмосфери і ґрунтів ліси у високо-розвинених країнах. Відбувається масове всихання верхівок дерев, унаслідок пошкодження кислотними дощами.

Вчені встановили, що після вирубування лісу інфільтраційні властивості ґрунту знижуються в 3,5 раза, а стрімкість водної ерозії збільшується в 15 разів. Таке становище не могло залишитися непоміченим. Найбільш розвинуті й водночас малозабезпечені лісом країни, вже провадять у життя програми зі збереження і розширення лісових угідь. Так, у Японії й Австралії, а також у деяких західноєвропейських країнах, площі під лісами залишаються стабільними.[1]

За 2022-2023 роки на Херсонщині через бойові дії та підлив Каховської ГЕС втрачено 5506,1 гектарів лісу, вартістю орієнтовно у 1294 мільйонів гривень.[2] Global Forest Watch, міжнародна організація, що стежить за станом лісів за допомогою супутникових знімків, зафіксувала втрату половини захисного лісового бар'єру національного природного парку «Олешківські піски» лише за перші кілька місяців окупації. Найбільш серйозно постраждали національні парки «Меотида», «Азово-Сиваський», «Джарилгацький», а також заповідник «Асканія-Нова», де велися бойові дії або проходила військова техніка.[2]

Обсяг незаконних рубок в Україні різко (приблизно вшестеро порівняно з попередніми роками) збільшився 2019 року, і досяг 118 тис. кубічних метрів.[4] Незаконна вирубка деревини в Україні була і продовжує залишатися серйозною проблемою, яка має негативний вплив як на довкілля, так і на економіку держави. Незаконна вирубка призводить до знищення лісів, які відіграють важливу роль у збереженні біорізноманіття та балансу екосистем, а також парків, скверів, що мають неабияке значення для забезпечення права громадян на здорове, чисте і стійке навколишнє середовище в населених пунктах.

Наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС), у свою чергу, вимагає враховувати їхню нормативну базу.

Зокрема, Регламент Європейського Парламенту та Ради від 20.10.2010 № 995/2010 «Про обов'язки операторів, які розміщують лісоматеріали та

продукцію з деревини на ринку» накладає обов'язки на операторів, встановлюючи вимоги до того, як деревина, що вивозиться на експорт, має бути закуплена та контрольована, щоб запобігти нелегальній вирубці.

Статтею 360 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами передбачено, що сторони розвивають і зміцнюють співробітництво з питань охорони навколишнього середовища й таким чином сприяють реалізації довгострокових цілей сталого розвитку і зеленої економіки.

У додатку ХХХ до Угоди про асоціація визначено одним з кроків прийняття національного законодавства» з урахуванням Директиви ЄС від 21.05.1992 № 92/43/ЄС «Про збереження природних оселищ та видів природної фауни і флори», яка регулює питання, пов'язані зі збереженням та покращенням стану біорізноманіття за рахунок збереження природних оселищ та видів природної фауни і флори на території ЄС.

Реалізація цих кроків потребує якісного законодавчого регулювання для невідворотності покарання за порушення у сфері лісокористування та протидії незаконній вирубці деревини.

Україна вжила деякі кроки на цьому напрямі, у тому числі посиленням заходів контролю та збільшенням штрафних санкцій. Разом із тим законодавче регулювання кримінальної відповідальності згідно зі ст. 246 Кримінального кодексу України залишається недосконалим та складним у застосуванні на практиці.

По-перше, назва статті «Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу» не узгоджується з її диспозицією, викладеною в частині першій, у якій мова йде про незаконну порубку дерев і чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, тобто предметом правопорушення є не ліс, а дерева чи чагарники. Кримінальна відповідальність за незаконну заготівлю очерету, внаслідок чого докільню заподіюється істотна шкода, у тому числі через знищення природних оселищ та видів природної фауни і флори не передбачена.

По-друге, виникає парадоксальна ситуація, коли кваліфікація кримінальної відповідальності за цією статтею залежить не від факту незаконного вирубування дерев або чагарників, чим докільню заподіюється істотна шкода, а від місця, де їх зрубано. Тож навіть незаконне вирубування дерев у парках, скверах, що становлять виняткову соціальну значущість для громад і населення, створює неабиякий негативний резонанс у суспільстві, за наявного правового регулювання не розцінюється як кримінальне правопорушення проти докільля.

По-третє, внаслідок недосконалості цієї статті у частині відповідальності за незаконне перевезення, зберігання, збут лісу, відповідно до редакції якої не

достатньо встановити факт, що дерева або чагарники перевозяться без будь-яких документів, які підтверджують законність їх походження, а необхідно попередньо довести, що їх зрубано незаконно (тобто встановити місце рубки), приписи закону в цій частині застосовуються лише в поодиноких випадках, як правило, коли правопорушників затримано безпосередньо на місці чи біля місця незаконної вирубки.

У цьому контексті неможливо встановити наявності саме істотної шкоди, яку спричинило незаконне перевезення, зберігання чи збут незаконно зрубаних дерев або чагарників, як цього вимагає ч. 1 ст. 246 Кримінального кодексу України, оскільки вищенаведені дії самі по собі (наприклад перевезення) не заподіюють шкоди довкіллю та не перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з їх незаконною порубкою.

Більше того, за відсутності нормативного орієнтира щодо визначення обсягу вирубаної деревини неможлива кваліфікація діяння як вчиненого у значному розмірі або ж такого, що потягнуло за собою тяжкі наслідки.

Мізерні адміністративні санкції, які в багато разів нижчі заподіяної природі шкоди, також не сприяють превентивній функції та попередженню вчинення адмін. правопорушень у цій сфері.

Поєднання існуючих не суворих санкцій та можливостей уникнути відповідальності через недосконалість законодавства призводить до того, що більшість із виявлених кримінальних правопорушень проти довкілля складають кримінальні правопорушення, пов'язані із вирубкою лісів. Більше того, кожна десята особа, яка вчиняє це кримінальне правопорушення раніше вже вчиняла кримінальне правопорушення.

Так, у 2021 році, який є більш об'єктивним для порівняння, із зареєстрованих 5,4 тис. кримінальних правопорушень проти довкілля 2,8 тис. за ст. 246 КК України. З направлених до суду 1,2 тис. обвинувальних актів у цій сфері, 577 за фактами незаконної вирубки лісів. Аналогічна тенденція зберігається і в поточному році (із зареєстрованих упродовж січня-липня 2023 року 3,1 тис. проти довкілля 1,5 тис. зареєстровано за ст. 246 КК України, з направлених до суду 754, відповідно 358 за ст. 246 КК України).[3]

1 вересня 2023р. у Верховній Раді було зареєстровано за №9665 проект Закону України «Про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо вдосконалення відповідальності за правопорушення у сфері лісокористування та протидії незаконному обігу деревини»,[3] поданий народними депутатами України Павлюком М.В., Неклюдовим В.М., Іонушасом С.К. та іншими народними депутатами України.

Метою законопроекту є удосконалення кримінальної та адміністративної відповідальності за незаконну порубку, що дозволить більш ефективно застосувати відповідні положення законодавства на практиці, у тому числі забезпечити дотримання принципу диференціації покарань за правопорушення різної тяжкості.

9 травня 2024р. проект Закону було прийнято за основу. До законопроекту для підготовки його до другого читання надійшло 240 поправок і пропозицій. За результатами розгляду поправок і пропозицій суб'єктів права законодавчої ініціативи 72 поправки і пропозиції було враховано, з них 31 – врахована повністю, 23 – враховано редакційно, 18 – враховано частково, відхилено – 168 поправок і пропозицій.

10 жовтня 2024 р. проект Закону був ухвалений Верховною Радою. "За" проголосували 242 депутати

Рада посилила відповідальність за незаконне вирубування, пошкодження, знищення дерев чи чагарників, що заподіяло істотну шкоду. Покарання збільшили у п'ять разів – тепер воно складатиме від 34 до 85 тисяч гривень.

Також залишається альтернативний вид покарання – обмеження або позбавлення волі до трьох років.

За повторний злочин або попередню змову передбачений ще більший штраф – від 85 до 170 тисяч гривень.

Ці дії вчинені на заповідних територіях каратимуться штрафом до 170 тисяч гривень, а спричинення тяжких наслідків коштуватиме порушнику від 255 до 425 тисяч гривень.

Крім того, нардепи окремо передбачили покарання за незаконну вирубку дерев в умовах воєнного стану – на порушників чекатиме позбавленням волі строком до 10 років.

Також відтепер каратиметься незаконна заготівля очерету – штраф за таке порушення становитиме від 34 до 85 тисяч гривень.

Зміни стосувалися й адміністративної відповідальності. Штрафи за незаконне вирубування, пошкодження лісових культур та молодняка тепер становлять від 3400 до 5500 гривень, а для посадових осіб – від 5100 до 10200 гривень.

Закон запроваджує відповідальність за перевезення, зберігання чи збут дерев, чагарників чи деревини за відсутності документів, які можуть підтвердити законність їхньої вирубки.

За це ввели штраф від 510 до 1020 гривень, а для посадових осіб до 5100 гривень.

Відповідальність також посилили за самовільне сінокосіння і пасіння худоби на землях державного лісового фонду, не вкритих лісом, а також заготівлю очерету, самовільне збирання плодів, горіхів, грибів та ягід.

Якщо раніше на порушників очікував штраф від 17 до 21 гривні, то тепер від 425 до 850 гривень.[3]

Посилення кримінальної відповідальності за незаконне вирубування лісу в Україні є необхідною умовою для забезпечення ефективного захисту лісових ресурсів та збереження екологічної рівноваги. Важливо тепер забезпечити інтеграцію зусиль правоохоронних органів, екологічних служб та громадян для реалізації профілактичних заходів та підвищення обізнаності населення щодо наслідків незаконної вирубки.

Список використаних джерел:

1. Бейтан І. Є. Сучасні глобальні проблеми природничих наук світу та України / Бейтан І. Є., Пашков А. П. // Матеріали VI Всеукраїнської студентської наукової конференції "Сучасні проблеми природничих наук", Ніжин, 5-6 квіт. 2011 р. / [Сенченко Г. Г. (гол. редкол.)] ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя, Природн.-географ. ф-т. - Ніжин: Наука-сервіс, 2011. - С. 91-92.

2. Романенко Є.О., Непомнящий О.М. Наслідки руйнування Каховської ГЕС //Moderní aspekty vědy: XXXV. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023.- str.8-21

3. Про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо вдосконалення відповідальності за правопорушення у сфері лісокористування та протидії незаконному обігу деревини: проект Закону від 01.09.2023 №9665 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42658>

Semenikhin I.V.

Assistant of Human Rights and Judicial Methodology Department,
Yaroslav Mudryi National Law University
Kharkiv, Ukraine

LEGAL ARGUMENT FROM SCHOLARLY AUTHORITY IN JUDICIAL REASONING

If we turn to research papers of Ukrainian legal scholars where legal reasoning is analyzed, we can discover that it is its majesty the Statute (statutory law) that underlies the main discourse with its application for judgment deliveries based on deductive reasoning. “Statute”, “code”, “constitution” are the words most often heard in lawyers' private conversations these days (the European Convention on Human rights, the European Court of Human rights are more frequently recalled nowadays).

It was the Statute that became the sacred source of finding the answers to judicial questions for soviet lawyers who were the apologists of legal positivism since soviet period and even before. The judges were expected to deliver judgments with reference to the Statute (or the code). The decisions in cases made by the judges were always considered appropriate and legally correct if they followed directly from premises being the norms of the Statute (prescriptions, normative statements contained statutes). It was a rigid and inflexible standard. Other options, for instance, when judges used *contra legem* principle were banned as they were considered a violation of the principle of "socialist legality". For a long time, there was the approach of strict adhering to the provisions of law which do not meet new needs of social development until they were abolished (or changed) by entitled public authorities [1, p. 8].

The judges were not required or expected to provide arguments to persuade parties that, for example, the interpretation of the legal norm was the most equitable. The judges were not to convince but rather to reconstruct the legislator's intention and to implement the latter under legal proceedings. M. Koziubra, a Ukrainian researcher, has to admit that the argumentation based predominantly on non-realistic legal formalism typical for legal positivism is still applied in the local jurisprudence which leads to dogmatism incompatible with flexibility and dynamic of the law as a phenomenon. Deductive reasoning and formal logic rules of supporting conclusions keep dominating among the majority of local legal scholars and legal practitioners [1, p. 6]. As it is known the law is not solely the rules of statutes but also values (balancing between values), value judgments to which formal logic is hard to apply.

It is illusory to think that all these ideas and approaches have gone to the history of Ukrainian law. It is of great relevance and benefit in terms of improving local

jurisprudence to draw on foreign experience of judicial practice and theoretical studies of American and European legal scholars. Until recently the studies of E. Feteris, Ch. Perelman, R. Alexy, J. Raz, F. Schauer have not been the widespread topic of academic discourse, remaining in general *terra incognita* for local lawyers due to their unavailability in Ukrainian. The significant development for Ukrainian jurisprudence was T. Dudash's academic work "*Legal Argumentation: The View of Legal Theory*" (2024) [2]. The work is valuable not only for the author's versatile view of different components (forms, types) of legal argumentation. The work provides a comprehensive analysis and generalizes the views of famous and reputable foreign scholars on legal argumentation and legal reasoning.

A distinguished English judge Gordon Hewart articulated the statement in the case of *Rex v. Sussex Justices*, [1924] that is familiar to European and American lawyers: "It is not merely of some importance but is of fundamental importance that justice should not only be done, but should manifestly and undoubtedly be seen to be done". This primarily means that justice must be impartial and a judge must be free from personal interests and bias. It is also applied to procedural fairness and requirements, adherence to formal (and informal) procedural and logical regulations (rules) that can help achieve equitable outcome. If a judgment in a case is not sufficiently reasoned and remains unclear, leaves many questions, it is not considered to be appropriate.

Why was the case resolved this way? Why was this norm applied? Why was this interpretation of the norm applied? By answering these questions judges attempt to demonstrate to the recipients (parties in a case, higher courts, the legal community, the society) that their choice is not arbitrary. At least the judges are expected this to provide. So the purpose of justification is to inform the parties of the underlying reasons for the decision and to enable other judges to check whether the decision is fair. Moreover, the justification must enable a public evaluation: the justification forms the basis upon which the decision can be evaluated in legal journals and in the public discussion. In hard cases in which the facts or the legal rule are disputed, a further justification by means of a chain of compound arguments or subordinate arguments is required [3, p. 176].

Application of these or those argumentation schemes, kinds of arguments, their articulation and shaping them into a separate linguistic form, including into textual legal position of the court in a case depends on many reasons, circumstances, formal and non-formal factors of objective and subjective nature. This depends greatly on a case itself, its specifics and the complexity of legal classification of the facts, interpretation and application of legal rules in the light of the facts in a case, etc. "Configuration" of legal reasoning in certain cases is influenced by a judge to some

extent. Differences in legal reasoning of judges who may be the apologists of liberal or conservative ideas, textualism or dynamic statutory interpretation are not considered as an anomaly or judge's arbitrariness (at least in the USA).

Sometimes a justifying decision may not be accompanied by complex legal argumentation and different chains of arguments. When resolving easy cases, there is no need for this due to no conflicts between the legal norms; it is no doubt that relevant norm can be applied to the legal situation to have been the subject of judicial review; it is the legal norm that doesn't imply variant reading and stands clear and categorical for understanding, it contains no fatally ambiguous and vague terms etc. [*in claris non fit interpretatio*]. There is no need to balance competing interests and values, to opt for defense or public interests (public safety, public policy) or human rights (freedom of speech, right to privacy etc.).

When solving issues of law related to choice, interpretation, and application of legal norms there is no need to apply *argumentum a contrario*, *argumentum a fortiori*, *argumentum a simili ad simile* and others, there is no point in using rhetorical devices to convince the audience in the correctness of the legal position of the court. T. Dudash points out that for reasoning in solving easy cases, it's enough to make legal qualification represented as a deduction argument with premises which are a rule and facts followed by a conclusion. In this approach, argumentation is applied under deductive theoretical model: true premises provide ground for true conclusions; once the premises are true hence the outcome is true. The argument's soundness is its logical correctness, and validity [2, 120]. In other words, the outcome the court reaches is a deductive inference that logically follows from premises which are legal facts and legal rules contained in the sources of law.

In such a simple form of argumentation *modus ponens* when resolving easy cases the legal doctrine ("legal scholarship" in the English-language literature) can be used provided it is a mandatory (obligatory) source of law. It indicates that the legal doctrine contains authoritative directives that (according to H.L.A. Hart) are both "peremptory" and "content-independent" reasons for action. A directive is a "content-independent" reason when it gives an agent a reason to comply irrespective of whether the agent has a reason to act on its content. The fact that such a directive requires that an act be done is, by itself, a reason to perform that act. One who obeys a command, therefore, treats the command as a content-independent reason, because he complies for the reason that he was commanded, not because he has reasons to act on the content of the command. In other words, authoritative directives are a guide to action and not a reason for reflection. It doesn't matter what a rule says but where it comes from, who adopted it, that what defines its status of mandatory rule.

F. Schauer noted: “When a court follows a rule, it does not decide for itself whether the rule is a good or a bad one. Nor does the court decide whether in this case to obey the rule”. In law, the concept of authority is typically associated with legal sources. Indeed, legal sources – constitutions, statutes, regulations, and reported cases, most commonly – are often referred to as authorities. F. Schauer provided an example that captures this concept of authority: there is an important difference between learning to do something in a book and blindly following what a book says. The latter represents the law’s authority. It requires no persuasion as to its merits, for it is the authority that must be “blindly followed” [4, p. 61-65].

The Brazil legal scholar E. Nunes rightly states that this is certainly an exaggeration that serves to demonstrate the concept of authority. In actuality, society should always view the law critically to guarantee justice [5, p. 325]. Practical actions and decisions are often outside the strict limits of this conceptual approach. For example, **constitutional justice bodies** that “judge” the laws do not fit for this concept.

The legal doctrine (legal scholarship) is known to have been of special meaning as of source of norms that functioned as content-independent reasons for action in different historical periods. For instance, the legal doctrine had such a status in the Middle Ages in Europe. Due to various historical circumstances and factors [according to Hart's 'rule of recognition' in then its configuration] glossators were the true makers of law and their works on creative processing of *Corpus Juris Civilis* (*Glossa ordinaria*, also called *the Glossa magna* and others) were applied by the courts on par with statutes. The famous proverb of those times “*Che non ha Azzo non vade al Palazzo* indicates” the exceptional value of the doctrine as the source of law.

Most of modern legal orders do not include the legal doctrine to obligatory sources of law (except perhaps *Ijma* in Muslim law). For example, Ukrainian courts refer to the legal doctrine when interpreting substantive and procedural law, however, emphasizing in the decisions that “the court doesn't apply the doctrine as the source of law, but uses it in the process of cognition of the norms and its truthful meaning”[6]. In other words, the legal doctrine is said to be used as the persuasive source of law.

When Ukrainian, German and Italian courts provide references to particular scientific studies, recourse to legal doctrine in common manner (for example, “*A* stands for *B* in legal doctrine”, ‘the doctrine of criminal law denies that such *X* acts are to be qualified under rule *Y*’ etc.) in the decisions, the statements and conclusions of distinguished (or without this status) legal scholars are cited, these are the examples of application of a legal argument from scholarly authority [persuasive argument]. In such situations the judges attempt (they are not compelled to do it) to make their view more credible by referring to the legal doctrine as persuasive authority. Therefore, there is a great difference between *the argument that come from obligatory sources of*

law and the legal argument from scholarly authority. Fábio Shecaira states that scholars cannot make legal propositions true: e.g., the fact that a scholar said that *X* is legally required cannot make “*X* is legally required” true [7, p. 53].

American professor Edward Rubin argues that there is an important difference between the kind of authority that is sometimes accorded to legal scholarship and the kind of authority that is associated with other sources of law. The authority of a legislator is based on her hierarchical position while the authority of a scholar depends on the quality of her work. A scholar may aspire to play the role of a hierarchical authority but can never actually achieve that status. Scholars know, of course, that this is not realistic; they recognize that their effect on public decision-makers must be based on the content of their work, and will be continuously open to challenge. “But perhaps,” whispers that voice, “I can present my views in such a compelling manner that the decision-makers I address will follow me as if I were a true, hierarchical authority.” The mechanism by which such an effect would be achieved is persuasion. When a person is persuaded by another’s argument, he adopts that argument as his own, while consciously recognizing its source. Thus, persuasion is the content-based equivalent of true authority [8, p. 748].

Transferring from the text of the Statute to defining and elaborating content of a particular relevant legal rule in the context of circumstances of a case needs sometimes considerable mental efforts, and quite often the application of external materials and information to the text of law is required. It is in these cases that, for instance, the legal rules have got more than one interpretation.

A. Peczenik states that in hard cases, the decision does not follow from a legal rule and a description of the facts of the case (either alone or together with easily proved premises). However, the decision follows from an expanded set of premises, containing a value statement, a norm or another statement the decision-maker assumes but cannot easily prove. If a case is hard as a result of a constructional problem, the construction of the Statute is creative, not merely clarificatory. Supplementary construction (*interpretatio praeter legem*) involves a choice between possible interpretations of a vague or ambiguous statutory provision but it does not conflict with the wording of the Statute. When a construction of a Statute so conflicts, it is not supplementary but corrective (*contra legem*). Corrective interpretation may result in a so-called reduction, if the statutory provision receives a new, more restricted sense, or even elimination, that is, a total withdrawal of the norm in question from the legal order [9, p. 372, 373]. Such interpretations are ensured through certain interpretation methods and arguments (*argumentum a simili ad simile, argumentum e contrario*). The legal argument from scholarly authority is also applied.

For instance, sometimes Ukrainian courts make this argument when interpreting general rules of Ukrainian legislation (certainly not so often as American courts). For example, the Criminal Code of Ukraine contains evaluative terms such as “substantial damage”, “exceptional cynicism”, “severe consequences” to be specified and elaborated in the light of facts in a case. Secondly, it may be unclear which of several statutory provisions should be applied to a problematic case. This can be called the problem of qualification. In these situations, the judges are to make their view, legal position more credible by referring to the legal doctrine as the persuasive authority. This is done to prevent the least astonishment of parties in a case, higher courts at interpretation provided by a judge, as well as it is not to be considered by them as extremely arbitrary.

For instance, in 2018 Dubenskyi City District Court of Rivne Region [Ukrainian local court] took the criminal case of hard case category. On top of hard issues considered by the court, it was the complicated issue of criminal acts classification given the circumstances of a case and the question whether there was voluntary renunciation of unfinished crime. The judge issued a decision in this criminal case indicating in the sentence that “legal scholars would take a similar view” [10]. This was followed by quoting abstract from “*Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine*” (2013) edited by V. Tatsii, one of the most reputable Ukrainian scientist in criminal law.

Judges always anticipate their decisions to be analyzed and criticized by lawyers – the academic community, attorneys, higher courts. When supporting his choice of interpretation of the rule by referring to views of V. Tatsii (or R. Posner, R. Dworkin, L. Friedman cited by American judges) a judge seems to say: “Look! I know them, I also consider them wise and credible. I’ve leveraged on their position while making my decision, hence there is no reason to criticize me”.

Thus, the legal doctrine facilitates not only as a persuasive authority. In a sense it is of disciplinary importance since acting sometimes as crucial factor in limiting discretionary power of judges when resolving hard cases. It is seemingly not easy to identify the legal doctrine in these situations as content-dependent reason for action or (content-independent) authority. A German professor Ludwig Enneccerus observed accurately that a judge would not lightly discard what is generally deemed correct [11, p. 89].

In our view one of the types of legal argument from scholarly authority is the argument that can be nominally designated as *argumentum ad communis opinio doctorum*. It is used by decision-makers when appealing directly to the fact of general recognizing of a certain scientific provision (concept, idea) by legal community, at least they are convinced that it has been supported by the majority of lawyers

considering it to be sound. The scientist's names and their works are often not mentioned in these situations.

F. Shecaira states that in Brazil there is a common expression among lawyers that may be translated as “the doctrine of the majority”. It is fairly common for lawyers and professors to dismiss a point of view on a legal matter by associating it with the doctrine of the minority, and, on the other hand, to bolster an alternative opinion by associating it with the doctrine of the majority. Apparently the mere fact that a point of view is popular among scholars makes it presumptively more reliable than unpopular or unusual views (the burden of argument, which can be quite heavy, lies with the dissenting scholars). This convention, to be sure, is not entirely independent from the conventions that assign special importance to the writings of noted scholars, or to writings associated with particular journals, universities and publishing companies. For civilian lawyers are not indiscriminating with respect to the class of scholarly writings from which the relevant majority is to be drawn: their arguments refer to views widely shared by those scholars who, say, have acquired a certain prestige or occupy senior positions in reputable universities [7, p. 54, 55].

A German professor C. Djeffal points out to using “dominant opinion” (*herrschende Meinung*) in Germany [12, p. 463, 464]. It's difficult to sort out clear criteria and indicators sufficiently convincing to assign a certain point of view (a position) as dominant, however the basic foundation for this is the lawyers' consensus: the number of its supporters ultimately outweighs other points of view; in legal literature and legal practice there are many statements of support that lasts a long time. In other words, a certain point of view (position) has stood “the test of time”.

References:

1. Koziubra, M. (2012). Theory of legal argumentation: its formation, state and perspectives in Ukrainian legal scholarship. *NaUKMA Research Papers. Law*, 129, 3-11.
2. Dudash T. (2024). Legal Argumentation: the View of Legal Theory. Lviv: LNU.
3. Feteris, E. (1999). Fundamentals of Legal Argumentation. A Survey of Theories on the Justification of Judicial Decisions. Dordrecht, Netherland: Springer Verlag.
4. Schauer, F. (2009). Thinking Like a Lawyer: A New Introduction to Legal Reasoning. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
5. Nunes, E.B. (2020). Reviewing Argument Schemes for Legal Arguments of Statutory Interpretation. *Opinión Jurídica*, 21(45), 321–335.
6. Decision of the Yalta City Court of the Autonomous Republic of Crimea (24 July, 2007). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/1260306>

7. Shecaira, F. (2024). *Legal Scholarship as a Source of Law*, 2nd ed. New York: Springer International Publishing.
8. Rubin, E. (1992). What does prescriptive legal scholarship say and who is listening to it: a response to professor Dan-Cohen. *University of Colorado Law Review*, 63, 731-750.
9. Peczenik, A. (1989). *On Law and Reason*. Dordrecht: Springer.
10. Decision of the Dubenskyi City District Court of Rivne Region (20 November, 2018). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77968531#>
11. Enneccerus, L. (1926). *Lehrbuch des bürgerlichen Rechts*. Marburg: N.G. Elwert.
12. Djeffal, C. (2013). Die herrschende Meinung als Argument: Ein didaktischer Beitrag in historischer und theoretischer Perspektive. *Zeitschrift für das Juristische Studium*, 5, 463-466.

Ковач Я.В.

кандидат юридичних наук,
науковий співробітник відділу планування
та координації науково-правових досліджень,
Національна Академія правових Наук України
м. Харків, Україна

ЩОДО СУЧАСНОГО СТАНУ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Судова реформа в Україні є надзвичайно важливою для укріплення правової системи та відновлення довіри суспільства до судочинства. З моменту здобуття незалежності Україна неодноразово здійснювала спроби реформувати свою судову систему, однак проблеми, що накопичувалися протягом десятиліть, залишаються актуальними і до сьогодні.

Як відомо, зміни в законодавстві та організації судової влади покликані забезпечити незалежність суддів, підвищити ефективність правосуддя, а також відновити довіру громадськості до судової системи. Однак, попри численні зусилля, реформа стикається з низкою серйозних викликів, які суттєво ускладнюють її успішне впровадження. Відсутність політичної волі, корупційні практики, недосконалість законодавства, недостатній рівень професіоналізму суддів – ці та інші проблеми створюють перешкоди на шляху досягнення ефективної та прозорої судової системи.

Попри війну, Україна продовжує судову реформу, яка є важливою складовою її інтеграції до Європейського Союзу. Саме ця фундаментальна реформа, зокрема її результати, будуть ключовими в майбутніх переговорах щодо вступу України до Європейського Союзу. Тому, навіть в умовах військової агресії з боку російської федерації, не припинялися заходи із формування таких важливих інститутів судової влади, як Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Вища рада правосуддя, а також оптимізації процедур добору кандидатів на посади суддів. Однак, у разі, якщо результати судової реформи не відповідатимуть очікуванням органів Європейського Союзу, це може негативно вплинути на подальший перебіг переговорного процесу з Україною. [1].

При цьому моніторинг виконання Україною зобов'язань з боку Європейського Союзу триватиме на постійній основі з використанням усіх доступних інструментів. Це передбачено у переговорній рамці для України, яку в червні 2024 р. визначив Євросоюз. Вказана рамка – це фактично технічне завдання, яке має виконати Україна, підготувавши дорожню карту для розділів про верховенство права (23 – Судова влада та основні права та 24 – Правосуддя,

свобода та безпека). Європейський Союз очікує, що Україна забезпечуватиме повне впровадження ключових реформ та законодавства, зокрема, у фундаментальних сферах верховенства права, зокрема судової реформи та боротьби з корупцією та організованою злочинністю, основних прав, зміцнення демократичних інститутів і реформи державного управління, а також економічних критеріях. Міжурядова конференція за участю всіх держав-членів з одного боку та України з іншого відбуватиметься щонайменше один раз на рік після ухвалення висновків Ради з урахуванням щорічного пакету заходів щодо розширення Комісії, а також у разі потреби. Міжурядова конференція оцінить загальний процес вступу та вкаже на наступний рік, які кластери/розділи потенційно можуть бути відкриті чи закриті, а також можливі коригувальні заходи на основі стану реалізації реформ. [2].

Слід відзначити, що з'їзд суддів України, який відбувся 18-19 вересня 2023 року в м. Києві, визнав стан фінансового та матеріально-технічного забезпечення судів у 2023-2024 роках таким, що становить загрозу функціонуванню судової гілки влади, оскільки держава не забезпечує належних умов для її фінансування [3].

Вбачається, що під час надання фінансової допомоги Україні міжнародними партнерами та їх урядами доцільно передбачити цільове виділення частини цих коштів на забезпечення функціонування системи правосуддя. При цьому розпорядником цих коштів має бути суддя – бо саме з нього питають за організацію роботи (забезпечення необхідною технікою, меблями, працівниками тощо), а не з судової адміністрації. Така практика існує в Європі, Канаді та США.

Згідно з пунктом 2.1 розділу 3 «Судова система» Плану для Ukraine Facility однією з реформ, які мають бути проведені в рамках Компоненту I Ukraine Facility, є цифровізація судової системи. Йдеться про переведення значної частини судових процесів в електронну форму та прискорене впровадження електронних ресурсів у судочинство. Для успішного проведення цієї реформи необхідно провести функціональний аудит ІТ-систем у судовій системі, прийняти дорожню карту модернізації Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, що має стати передумовою успішної цифровізації всієї судової системи. Виконання зазначених заходів є ключовим завданням для ДСА України [4].

Як відомо, основною метою запровадження електронного судочинства є налагодження процесу оперативного обміну інформацією в електронному вигляді між судовими установами, учасниками судового процесу, а також іншими державними структурами з метою забезпечення справедливого та неупередженого правосуддя в Україні. Від його повноцінного запровадження

залежить забезпечення доступу кожного до правосуддя, яке значно ускладнилося під час війни, та потенційне скорочення державних видатків на матеріально-технічне забезпечення діяльності судової влади.

Сповільнення процесів діджиталізації та відкритості українського правосуддя мають бути обов'язково відновлені у післявоєнний період з метою подальшого забезпечення онлайн-доступу громадськості до судових рішень судів усіх інстанцій та у всіх категоріях спорів. Необхідно забезпечити чітку нормативну базу дистанційного судочинства з метою врахування його особливостей в різних формах судочинства. Слід провести оцінку сумісності використання нових технологій із зобов'язаннями держави у сфері прав людини. Технології повинні бути розроблені і використовуватися з максимальною прозорістю, щоб суспільство могло оцінити їх вплив на права людини. Держава повинна забезпечити надійний захист особистих даних та мати механізми контролю і моніторингу. Виходячи з наведеного, питання проведення судової реформи, як необхідної передумови не лише для отримання Україною можливості стати членом Європейського Союзу, а й для розвитку держави та громадянського суспільства загалом.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження ЄСІТС: Закон України від 27.04.2021 № 1416–ІХ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416-20#Text>
2. Мамченко Н. Судова реформа буде оцінюватися в першу чергу у подальших переговорах про вступ України до ЄС – переговорна рамка, документ. Судово-юридична газета. 29.06.2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/304311-sudebnaya-reforma-budet-otsenivatsya-v-pervuyu-ochered-v-dalneyshikh-peregovorakh-o-vstuplenii-ukrainy-v-es-peregovornaya-ramka-dokument>
3. Рішення XX чергового з'їзду суддів України 19 вересня 2024 року м. Київ Щодо зміцнення незалежності суддів, захисту їх професійних інтересів, звернення до державних органів та посадових осіб. <https://rsu.gov.ua/ua/documents/188>
4. План для Ukraine Facility <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Кулик М.Й.

доцент кафедри кримінального процесу, доцент,
кандидат юридичних наук,
*Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна*

Симчук А.С.

доцент кафедри кримінального процесу,
*Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Доступ до правосуддя кожного учасника кримінального провадження забезпечується його правом на інформованість. Ним гарантується, як реалізація засад, так і досягнення завдань кримінального провадження. Тому повідомлення у кримінальному провадженні слугує для забезпечення правомірної поведінки його учасників.

Інститут повідомлення у кримінальному провадженні є гарантом реалізації своїх прав та законних інтересів учасників кримінального провадження.

У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) [1], вперше визначено поняття «повідомлення у кримінальному провадженні», яке виділено в окрему статтю. Так, відповідно до ч. 1 ст. 111 КПК України, повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію.

Юридична енциклопедія визначає повідомлення, як офіційне письмове, телеграфне, телефонне або іншим способом інформування населення чи заінтересованих фізичних або юридичних осіб з відповідних питань. Повідомлення може містити розпорядження, наказ, вказівку, інший припис чи якусь інформацію для певного кола осіб, органу, підприємства, організації, установи тощо. В деяких випадках повідомлення може мати форму спеціального встановленого зразка: платіжне повідомлення, імпорتنе (експортне) повідомлення тощо [2, с. 582–583].

З урахуванням того, що раніше законодавцем не було приділено належної уваги питанню повідомлення у кримінальному провадженні, й не було визначено його поняття на законодавчому рівні, тому закріплення інституту «повідомлення у кримінальному провадженні» у нині діючому КПК України, на нашу думку є досить позитивним.

Повідомлення учасників кримінального провадження має інформативне та правозабезпечувальне значення, оскільки у такий спосіб до відома учасників кримінального провадження доводиться інформація, що стосується руху кримінального провадження та можливості реалізації цією особою її процесуальних прав у разі проведення тієї чи іншої процесуальної дії.

Такий підхід відповідає zasadі диспозитивності, яка закріплена в п. 19 ст. 7 і ст. 26 КПК України, оскільки сторони кримінального провадження, є вільними у використанні своїх прав і мають право самостійно вирішувати чи брати участь у відповідних процесуальних діях, виходячи з власних інтересів.

Повідомлення як процесуальна дія певною мірою слугує забезпеченню безпосередності дослідження показань, речей і документів (п. 16 ст. 7 та ст. 23 КПК України). Безпосередність як засада кримінального провадження, з огляду на зміст ст. 23 КПК України, стосується лише діяльності суду, але безпосередність участі суб'єктів кримінального провадження у процесуальних діях є важливою підвалиною найкращої практики реалізації судом засади безпосередності дослідження доказів [3, с. 569].

У КПК України не визначено коло осіб, яким необхідно направляти повідомлення у кримінальному провадженні. Проте у ч. 2 ст. 111 КПК України зазначено, що повідомлення учасників кримінального провадження з приводу вчинення процесуальних дій здійснюється у випадку, якщо участь цих осіб у таких діях не є обов'язковою. В свою чергу у ч. 3 вказаної статті зазначено, що «повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у випадках, передбачених КПК України, у порядку, передбаченому главою 11 цього ж Кодексу, за винятком положень щодо змісту повідомлення та наслідків неприбуття особи».

Виходячи з викладеного, до таких осіб необхідно віднести, *по-перше*, тих учасників, стосовно яких у конкретній нормі КПК України міститься пряма вказівка, що їх неявка не перешкоджає вчиненню певної процесуальної дії (прийняттю процесуального рішення). Так, ч. 3 ст. 244 КПК України передбачає необов'язковість присутності особи, що подала клопотання про залучення експерта під час розгляду цього клопотання. *По-друге*, такими особами є ті учасники кримінального провадження, щодо яких КПК України передбачається можливість – (але не обов'язковість) участі у певній процесуальній дії, як це зазначено, наприклад, у ч. 3 ст. 237 КПК України «Для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження».

Також слід зазначити, що в окремих випадках, необхідність повідомлення прямо передбачена окремими положеннями КПК України. Так, повідомлення осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії та конституційні права яких були тимчасово обмежені під час таких дій, – ст. 253 КПК України, відкриття матеріалів іншій стороні – ст. 290 КПК України, повідомлення судом прокурора, захисника, представника та законного представника потерпілого, цивільного позивача, його представника та законного представника, представника цивільного відповідача щодо призначення і проведення підготовчого судового засідання та судового засідання – статті 314, 342 КПК України та ін.

Крім цього, потребує уточнення положення КПК України і щодо кола осіб, які наділені правом здійснювати повідомлення у кримінальному провадженні. Так, враховуючи, що законодавцем у 2020 році був введений інститут кримінального проступку на підставі якого з'явився новий учасник кримінального провадження – дізнавач, який відповідно до ч. 1 ст. 40¹ КПК України при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого. Тому, доцільно до ч. 1 ст. 111 КПК України внести відповідні зміни.

Порядок здійснення повідомлення у рамках кримінального провадження є аналогічним до порядку проведення виклику слідчим, прокурором, судового виклику, який передбачений главою 11 КПК України, відтак повідомлення може здійснюватися шляхом вручення особисто, поштовим зв'язком, електронною поштою, телефоном, телеграмою, факсимільним зв'язком.

Водночас, повідомлення за своїм змістом значно відрізняється від повістки про виклик і неприбуття за повідомленням не передбачає застосування санкцій, характерних неявці за повісткою. Вимоги до змісту повідомлення у кримінальному провадженні визначені ст. 112 КПК України.

Отже, на нашу думку положення, які викладені у чинному КПК України щодо здійснення повідомлення у кримінальному провадженні є доречними, однак деякі з них потребують подальшого доопрацювання та удосконалення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Приймак І. В. Загальні особливості здійснення повідомлення у кримінальному провадженні. Порівняльно-аналітичне право : електронне наукове видання. 2020. № 1. С. 568–571.
3. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. Енцикл.», 1998. Т. 5: П–С. 2003. С. 582–583.

Науменко А.В.
аспірант,
*Інститут держави і права
імені В.М. Корецького НАН України
м. Київ, Україна*

ПРАВОМІРНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕДУРИ ДЕРОГАЦІЇ

Одним і з визначальних критеріїв авторитетності будь-якої держави на міжнародній арені є дотримання нею основних правових засад міжнародного права, зокрема принципу поваги до прав людини. Укладення міжнародних договорів у сфері прав людини, таких як Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП) та інших, зобов'язує держав-учасниць дотримуватися прав людини та гарантувати їх захист у межах своєї юрисдикції.

Однак у випадку надзвичайної (кризової) ситуації міжнародне законодавство передбачає право держави на відступ від виконання деяких взятих на себе договірних зобов'язань на час подолання викликів, спричинених винятковими обставинами (право на дерогацію).

Особливості застосування цього механізму ставали предметом уваги багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців (Н. Бааджи, Д. Дизенгауса, М. Гнатовського, І. Крицької, В. Русиної, Л. Серватюк, А. Туманянца, Г. Христової, Ж. Чевичалової, Т. Шинкар та ін.), проте досліджувана тематика набуває особливої ваги і потребує поглибленого вивчення у зв'язку з необхідністю реагування на сучасні надзагрози: повномасштабна війна, активізація міжнародного тероризму.

За Великим тлумачним словником української мови «дерогація»: «часткова відміна застарілої угоди, договору» [1]. Англійський відповідник («derogation») трактується як «зменшення, обмеження (прав); часткове скасування (закону)»; французький («dérogation») – «звільнення від зобов'язань; виключення з правил; порушення (закону, договору)» [2].

Підстави та умови застосування дерогації визначено у договорах універсального та регіонального рівнів: Європейській конвенції з прав людини (ст. 15), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (ст.4); у Американській конвенції про права людини (ст. 27) йдеться про можливість «призупинення гарантій».

Спираючись на міжнародно-правові норми, напрацювання Європейського Суду у наукових дослідженнях виокремлюють такі умови правомірності здійснення відступу від зобов'язань: наявність виключної загрози; «нотифікація»

(офіційне повідомлення): обов'язок держави-учасниці інформування визначених міжнародним законодавством офіційних осіб про вжиті заходи та причини їх ужиття; пропорційність (співмірність) застосованих в межах відступу заходів небезпечності надзвичайної ситуації; недоторканість абсолютних прав і свобод; принцип правового порядку (законності): у разі, якщо той чи інший захід призводить до обмеження прав людини, то ці обмеження слід визначати як можна точніше, вони мають бути необхідними та відповідати поставленій меті [3, с. 604; 4, с. 83-85].

Існує також підхід щодо розмежування цих умов на матеріальні та процесуальні. До матеріальних відповідно відносять: виняткову загрозу життю нації; пропорційність; не припустимість дискримінації; непорушність певних основних прав людини; обмеженість відступу у часі; необхідність забезпечення поваги до інших зобов'язань за міжнародними договорами та нормами міжнародного права [5, с. 24].

Процесуальними умовами-гарантіями правомірності відступу від зобов'язань під час надзвичайного становища є: офіційне оголошення надзвичайного стану; повідомлення Генерального секретаря ООН та Генерального секретаря Ради Європи; парламентський контроль за процесом прийняття рішень в умовах надзвичайної ситуації; своєчасне надання вичерпної інформації про усі вжиті заходи та причини їх застосування Генеральному секретарю Ради Європи, а також повідомлення Генерального секретаря про припинення дії таких заходів та час, від якого положення Конвенції знову виконуються в повній мірі [5, с. 24].

Уряди держав наділені певною свободою розсуду щодо оцінки виключності ситуації «як такої, що створює загрозу для існування нації» та, відповідно, доцільності вдавання до дерогації за конкретних умов, проте ця дискреція не є абсолютною та в подальшому, у разі розгляду справ, дослідження обставин яких необхідно буде здійснювати у контексті дерогаційної тематики, підлягатиме аналізу, зокрема, з боку Європейського Суду з прав людини [6, с. 15].

Парламентська асамблея Ради Європи у своїй Резолюції № 1659 від 27 квітня 2009 року «Захист прав людини у надзвичайних ситуаціях» (пункти 2-4, 6) наголошує, що навіть «під час війни або іншого надзвичайного становища, що загрожує життю нації» держави зобов'язані надавати перевагу превентивним (попереджувальним) заходам захисту інтересів суспільства. Надзвичайні ж заходи можуть бути законним правовим методом швидкого реагування на такі загрози лише у виняткових обставинах та при цьому не повинні виходити за межі того, що вимагається гостротою становища, і суперечити іншим міжнародним зобов'язанням держави. Саме тому, що застосування такого механізму тягне за собою обмеження прав і свобод людини, використовувати його необхідно з великою обережністю і тільки в якості крайньої міри. Безпідставно заявлене або

неправомірно впроваджуване надзвичайне становище і у зв'язку з цим необґрунтовано здійснюваний відступ від стандартів прав людини може призводити до «надмірного застосування сили» і, зокрема, до придушення свободи зібрань і вираження поглядів та переконань. Скарги щодо зловживань у межах таких відступів повинні ефективно та ретельно розслідуватися, а уряди нести повну відповідальність [7].

Д. Дайзенгаус акцентує, що дерогація є необхідним інструментом у надзвичайних ситуаціях, особливо під час збройних конфліктів, проте її застосування повинно обмежуватися лише випадками, коли інші засоби захисту не можуть бути достатньо ефективними [8].

Урядова заява про відступ від зобов'язань – важливий елемент державної реакції на екзистенційні загрози. Однак вона не повинна сприйматися як індульгенція на ігнорування приписів міжнародних договорів, щодо яких заявляється відступ. Її слід розцінювати лише як орієнтир у ході ухвалення рішень по конкретним ситуаціям [6, с. 6].

Якщо рішення у конкретній справі стане предметом оцінки з боку ЄСПЛ, значення, насамперед, матимуть певні конкретні обставини. Відповідальність за ухвалення такого рішення покладатиметься безпосередньо на осіб, що його постановлятимуть. Хоча констатація «загрози життю нації» апріорі прерогатива уряду, аналіз конкретної ситуації через призму оцінки гостроти становища, з'ясування питання про те, чи дійсно відступ від зобов'язань за Конвенцією необхідний, і визначення допустимих меж відступу належить до повноважень особи, яка ухвалює індивідуальне рішення. Це означає, наприклад, що судові рішення, зміст яких так чи інакше суперечить Конвенції, мають бути обґрунтовані у такий спосіб, щоб спростувати презумпцію необхідності дотримання зобов'язань за ЄКПЛ - з наведенням переконливих аргументів щодо неможливості дотримання зобов'язань за Конвенцією або ж унаочнення того, що подолання «загрози життю нації» не можливе без конкретних відступів від міжнародного договору в конкретних умовах [6, с. 6, 11].

Виокремлюється ряд зобов'язань щодо яких дерогація не допускається за жодних підстав, вони як безпосередньо визначені у текстах міжнародних договорів (зокрема, ст. 15 ЄКПЛ, Протоколу № 7 до неї та статті 4 МПГПП), так і передбачені імперативними нормами міжнародного права [6, с. 5].

Отже, дерогація є важливим правовим механізмом, що дозволяє державам швидко та ефективно реагувати на надзвичайні ситуації, запроваджуючи тимчасові заходи, направлені на забезпечення передусім безпеки держави, «життя нації» в екстремальних умовах. Неухильне дотримання матеріальних та процесуальних умов дерогації є тими запобіжниками, що допомагають уникнути надмірності та безпідставності правообмежень у цих виняткових обставинах.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник (ВТС) сучасної української мови Видавництво "Перун", 2005. URL: <https://gogoh.pp.ua> (дата звернення: 20.10.2024)
2. Багатомовний юридичний словник-довідник / І.О. Голубовська, В.М. Шовковий, О.М. Лефтерова та ін. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 543 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Holubovska_Iryna/Bahatomovnyi_iurydychnyi_slovyk-dovidnyk.pdf (дата звернення: 20.10.2024).
3. Туманянц А.Р., Крицька І.О. Реалізація Україною права на відступ від статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: прецедентна практика Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні та вітчизняні реалії в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. № 5/2022. С. 603-607.
4. Лазукова О.В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: монографія / наук. ред. О.В. Капліна. Харків: Право, 2018. 280 с.
5. Серватюк Л.В. Правомірне обмеження прав людини: міжнародне та національне право. С. 23-28. URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v32/8.pdf> (дата звернення: 20.10.2024).
6. Посібник із застосування Європейської конвенції з прав людини під час надзвичайної ситуації (кримінальне судочинство). Київ, 2023. 53 с.
7. Protection of human rights in emergency situations. Resolution 1659 (2009). Parliamentary Assembly. *Text adopted by the Assembly on 27 April 2009 (11th Sitting)*. URL: <https://pace.coe.int/en/files/17726/html> (дата звернення: 20.10.2024).
8. Dyzenhaus D. *The Constitution of Law: Legality in a Time of Emergency*. Cambridge University Press, 2006. 318 p.

Скаржинець А.В.

ад'юнкт кафедри інформаційної боротьби,
Національний університет оборони України
м. Київ, Україна

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ НОРМ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

У сучасному світі, де інформаційні технології стають невід'ємною частиною військових операцій, питання захисту персональних даних набуває надзвичайної важливості. Міжнародні правові стандарти, такі як Загальний регламент захисту даних (General Data Protection Regulation, GDPR) Європейського Союзу, стандарти ISO 27001 та ISO 27701, а також Конвенція Ради Європи №108 "Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних" (далі Конвенція №108), встановлюють чіткі рамки для обробки та захисту персональної інформації. Інтеграція України в правову сферу Європейського Союзу підсилює необхідність врахування міжнародного права також і у військових інформаційних операціях, оскільки це забезпечує уніфікацію стандартів захисту даних та сприяє більш ефективній співпраці з міжнародними партнерами. Крім того, глобалізація військових операцій та співпраця з міжнародними партнерами вимагає уніфікованого підходу до захисту даних, що ще більше підкреслює актуальність вивчення міжнародних правових стандартів.

Загальний регламент захисту даних (далі GDPR) Європейського Союзу, прийнятий у 2016 році та набув чинності у травні 2018 року, є одним з найважливіших нормативно-правових актів у сфері захисту персональних даних на глобальному рівні [1]. GDPR встановлює суворі правила щодо збору, обробки та зберігання персональних даних громадян ЄС, маючи значний вплив на організації та інституції, що здійснюють діяльність, пов'язану з обробкою даних, включаючи аналітичні структури військових органів управління.

ISO/IEC 27001 є міжнародним стандартом, що встановлює вимоги до систем управління інформаційною безпекою. Цей стандарт є частиною серії ISO/IEC 27000, яка охоплює різні аспекти інформаційної безпеки. ISO 27001 надає рамки для захисту інформаційних активів організації, забезпечуючи конфіденційність, цілісність та доступність інформації [2]. Системний підхід, фокус на управління ризиками та постійне вдосконалення є ключовими аспектами, які роблять ISO 27001 невід'ємною частиною забезпечення безпеки зібраних та оброблюваних даних.

Міжнародний стандарт ISO/IEC 27701 виступає як розширення до ISO/IEC 27001, зосередженим на управлінні персональними даними (Personal Data Management) [3]. Прийнятий у квітні 2019 року, ISO 27701 надає вимоги та алгоритми для створення, впровадження та підтримки систем управління інформаційною безпекою, що включають управління персональними даними. Цей стандарт особливо важливий для організацій, що працюють у сфері національної безпеки, оскільки забезпечує додаткові засоби захисту персональних даних, що збираються та обробляються під час їх діяльності.

Конвенція Ради Європи про захист осіб щодо автоматизованої обробки персональних даних, також відома як Конвенція №108, була прийнята у 1981 році і є першим загальноєвропейським правовим актом, що регулює захист персональних даних [4]. Ця конвенція встановлює мінімальні стандарти для обробки даних та забезпечує основні права суб'єктів даних. Вона має велике значення для організацій, включаючи військові органи управління, які здійснюють збір, обробку та аналіз персональних даних. Впровадження відповідних політик, технічних заходів та регулярних аудитів дозволяє військовим органам управління забезпечити захист персональних даних, мінімізувати ризики витоків інформації та підтримувати довіру громадськості до своєї діяльності у сфері інформаційної безпеки.

Отже, Конвенція №108, будучи першим міжнародним документом у цій сфері, закладає базові стандарти захисту даних, які продовжують бути актуальними та доповнюються більш детальними та специфічними вимогами сучасних стандартів, таких як GDPR та ISO 27701. У чотирьох розглянутих нормативно-правових актах (GDPR, ISO 27001, ISO 27701, Конвенція №108) можна виділити спільні критерії для аналізу, а саме:

1. Принципи обробки даних: охоплює основні правила та стандарти, які регулюють, як дані повинні збиратися, оброблятися та зберігатися.
2. Права суб'єктів даних: визначає права осіб, чиї дані обробляються, включаючи доступ до даних, право на виправлення, видалення та інші права.
3. Обов'язки контролерів даних: описує відповідальність організацій та осіб, які збирають та обробляють дані, щодо дотримання законодавчих вимог.
4. Технічні та організаційні заходи захисту даних: Визначає необхідні заходи для забезпечення безпеки та конфіденційності даних, включаючи шифрування, управління доступом та регулярні аудити.

Використання спільних критеріїв для аналізу міжнародних правових стандартів захисту персональних даних дозволяє створити структуровану порівняльну таблицю (Таблиця 1), яка дасть змогу зрозуміти основні відмінності та схожості між різними нормативними актами.

Таблиця 1.

Аналіз міжнародно-правових стандартів захисту персональних даних

Критерій	Нормативно-правові акти			
	GDPR	ISO 27001	ISO 27701	Конвенція №108
Принципи обробки даних	Встановлює чіткі принципи щодо законності, справедливості, прозорості, мінімізації даних, точності, обмеження зберігання та цілісності та конфіденційності	Фокусується на загальних принципах інформаційної безпеки, таких як конфіденційність, цілісність та доступність даних, а також управління ризиками	Розширює принципи ISO 27001, додаючи специфічні вимоги до управління персональними даними	Визначає принципи законності, справедливості, прозорості, обмеження цілей, мінімізації даних, точності, обмеження зберігання та цілісності та конфіденційності
Права суб'єктів даних	Надає широкі права суб'єктам даних, включаючи доступ до своїх даних, виправлення, видалення, обмеження обробки, портативність даних та права щодо автоматизованого прийняття рішень	Не визначає права суб'єктів даних прямо, оскільки зосереджений на загальній інформаційній безпеці	Інкорпорує права суб'єктів даних відповідно до GDPR, забезпечуючи додатковий рівень захисту	Надає базові права суб'єктам даних, такі як право на інформацію, доступ, виправлення, видалення та обмеження обробки
Обов'язки контролерів даних	Вимагає забезпечення законності обробки даних, призначення відповідальних за захист даних у певних випадках та обов'язок повідомляти про порушення безпеки	Встановлює обов'язки щодо впровадження систем управління інформаційною безпекою та управління ризиками, але не деталізує ролі контролерів даних	Додає специфічні обов'язки для контролерів даних	Встановлює обов'язки щодо забезпечення захисту даних, впровадження технічних та організаційних заходів
Технічні та організаційні заходи захисту даних	Вимагає впровадження відповідних технічних та організаційних заходів, таких як шифрування, управління доступом, аудит безпеки та зберігання даних	Визначає широкий спектр контролів безпеки, включаючи технічні та організаційні заходи для захисту інформації	Розширює технічні та організаційні заходи, фокусуючись на управлінні персональними даними	Встановлює необхідність впровадження заходів безпеки для захисту персональних даних, включаючи шифрування та управління доступом

Отже, на основі проведеного аналізу міжнародних правових стандартів захисту персональних даних, таких як Загальний регламент захисту даних (GDPR), стандартів ISO 27001 та ISO 27701, а також Конвенції Ради Європи №108, можна зробити висновок, що всі ці документи встановлюють фундаментальні принципи та вимоги щодо обробки та захисту персональної інформації, забезпечуючи високий рівень конфіденційності, цілісності та доступності даних. Ці стандарти акцентують увагу на законності, справедливості та прозорості обробки даних, мінімізації збору інформації, забезпеченні точності та актуальності даних, обмеженні строків їх зберігання, а також на необхідності впровадження ефективних заходів безпеки для захисту даних від несанкціонованого доступу та витоків.

Особливо важливою є інтеграція України в правову сферу Європейського Союзу, яка посилює вимоги щодо дотримання міжнародного права для військових органів управління. Це створює необхідність уніфікації стандартів захисту даних та забезпечує більш ефективну співпрацю з міжнародними партнерами, сприяючи гармонізації національних практик із загальноприйнятими міжнародними стандартами. Проаналізовані документи спільно створюють міцну правову основу, яка також допомагає військовим органам управління забезпечити захист персональних даних та мінімізувати ризики юридичних наслідків за порушення вимог щодо конфіденційності.

Список використаних джерел:

1. General Data Protection Regulation. *gdpr-info.eu*. [Електронний ресурс]. 2018. Режим доступу: <https://gdpr-info.eu/chapter-1/>
2. Information security implementation guide ISO 27001. *nqa.com*. [Електронний ресурс]. 2022. Режим доступу: <https://www.nqa.com/getmedia/ae12c945-4dbb-4b73-a4e3-996261a540af/NQA-ISO-27001-Implementation-Guide.pdf>
3. ISO 27701 Implementation guide. *nqa.com*. [Електронний ресурс]. 2019. Режим доступу: <https://www.nqa.com/medialibraries/NQA/NQA-Media-Library/PDFs/NQA-ISO-27701-Mini-Implementation-Guide.pdf>
4. Council of Europe. Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data. *rm.coe.int*. [Електронний ресурс]. 1981. Режим доступу: <https://rm.coe.int/1680078b37>

Холодов В.В.

аспірант відділу теорії держави і права,
*Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна*

ПРОТИДІІ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ЗАГРОЗИ В УМОВАХ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА : ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ

Протидія терористичній загрозі в умовах міського середовища формує виклики для цивільно-захисного та державно-управлінського апаратів, котрі генеруються за напрямками врахування специфіки густонаселених районів, високої інфраструктурної насиченості, а також безпекових та соціальних ризиків. Особливої актуальності дослідження принципів здійснення протидії терористичній загрозі в умовах міського середовища набуває в умовах порушення міжнародно визнаних кордонів суверенних країн державами-агресорами, як-от у випадку із повномасштабним вторгненням РФ до України від 24.02.2022 р.

Наукову зацікавленість у аналізі специфіки протидії терористичній загрозі в умовах міського середовища висловлювали вітчизняні та іноземні науковці водночас. Виділяємо, зокрема, праці О. Броневицької, О. Чемакіної, В. Холодова, О. Стукаліної, М. Гуцала; Е. Квальяріні, Р. Бріггза, М. Мірзи, Ш. Райс, Дж. Коаффі та ін.

Метою дослідження протидії терористичній загрозі в умовах міського середовища крізь призму висвітлення принципів здійснення даного процесу є аналіз методології, що може бути використана органами державної влади та органами цивільного захисту населення в процесі реалізації політики у даному сегменті із першочерговим акцентом на захисті права та свобод людини і громадянина.

Насамперед маємо зазначити, що сутність процесу протидії терористичним загрозам в умовах міського середовища доцільно розглядати з позиції дослідження принципів, що підлягають в даному випадку застосуванню. Так, на переконання іноземної дослідниці Р. Бріггз [1], принцип протидії терористичній загрозі в умовах міського середовища — це погодженість між органами влади та органами цивільного захисту населення, котра виражається у стилістиці, обраній відносно захисту населення у випадках, коли останньому (життю, здоров'ю, соціальному та економічному благополуччю) загрожує або мілітарний, або мілітарно-терористичний акт.

На підставі проаналізованих підходів до розуміння протидії терористичній загрозі в умовах міського середовища в рамках вітчизняної та іноземної доктрин

[1, 2, 3], можемо виділити ключові з них : превенцію, координацію та міжвідомчу співпрацю, інформаційну безпеку та контроль інформаційних каналів, залучення громадськості, забезпечення безпеки критичної інфраструктури, підготовку та навчання спеціальних підрозділів, адаптивність та мобільність, а також юридичне забезпечення. Розглянемо останні більш детально нижче.

Так, головним принципом є профілактика тероризму, що включає систему моніторингу, аналітику ризиків, ідентифікацію потенційних загроз та попередження терактів ще на етапі їх підготовки. Превентивні заходи можуть включати розвідку, вивчення соціальних і політичних настроїв, а також розвиток мережі інформаторів серед населення [2, 3].

В свою чергу, принцип координації та міжвідомчої співпраці виходить з того, що ефективна протидія тероризму можлива лише за умов тісної співпраці різних служб та відомств, включаючи правоохоронні органи, спецслужби, медичні та рятувальні служби. Оперативний обмін інформацією, чітке визначення функцій та координація дій сприяють швидкому реагуванню на загрозу [3].

Інформаційна безпека та контроль інформаційних каналів базується на контролі та аналізі інформаційних потоків, а також моніторингу соціальних мереж є важливими складовими для виявлення та запобігання терористичним загрозам, враховуючи, що більшість спрямування та планування атак відбувається через мережу Інтернет [2, 3].

Аспект залучення громадськості як принцип протидії терористичним загрозам в умовах міського середовища конвергується виходячи з того, що населення міста має бути залучене до протидії тероризму через підвищення обізнаності та навчання з питань безпеки, зокрема щодо поведінки під час надзвичайних ситуацій. Програми для населення допомагають виявити підозрілі дії та своєчасно повідомити про них відповідні органи [3].

Також зазначимо, що важливим завданням є захист об'єктів критичної інфраструктури, таких як транспортні вузли, електростанції, водопостачальні системи тощо, оскільки ці об'єкти можуть стати ціллю терористів. Для цього впроваджуються додаткові заходи безпеки, моніторинг та фізичний захист [1, 2, 3].

Принцип підготовки та навчання спеціалізованих підрозділів генерується із готовності до реагування на загрози та можливості роботи у складних умовах міста. Елементами впровадження даного принципу в рамках протидії терористичним загрозам в умовах міського середовища є регулярні тренування, моделювання потенційних сценаріїв терактів, психологічну підготовку та взаємодію з іншими службами під час проведення операцій [2, 3].

Змінність та динаміка потенційних терористичних дій або тероризму в умовах ведення воєнних дій диктує необхідність відповідного реагування за

допомогою використання принципу адаптивності та мобільності. Останній концептуалізований на тому, що у містах терористичні атаки можуть швидко змінювати напрямок, тому важливо, щоб протидія була гнучкою та мобільною, що, в свою чергу, передбачає можливість оперативного перенаправлення ресурсів та сил у разі змін у ситуації [1, 2, 3].

Наостанок, сегментарним та узагальнюючим принципом, що може бути використаний в процесі протидії терористичній загрозі в умовах міського середовища органами державної влади, органами цивільного захисту та іншими інституціями, є юридичне забезпечення [2, 3]. Так, чіткі правові рамки, які регулюють дії органів у випадку терористичної загрози, мають передбачати механізми правової відповідальності, захисту прав та свобод громадян, а також сприяти підтримці безпеки громадян.

Таким чином, принципи протидії терористичній загрозі в умовах міського середовища є методологічним базисом, котрим забезпечується комплексна превенція тероризму та пов'язаних із тероризмом (мілітарних, військових) інтеракцій у міському середовищі. Останні засновуються на концепції мінімізації ризиків та підвищення ефективності боротьби з терористичними загрозами в умовах міської щільності та інфраструктурної складності.

Список використаних джерел:

1. Briggs, R. *Invisible Security: The impact of counter-terrorism on the built environment*. Cedus. Vol. 2. 2005. 15 p.
2. Стукаліна, О. Пріоритетні напрями вдосконалення антитерористичної діяльності України в умовах європейської інтеграції. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 4 (3). 2022. С. 56-62.
3. Quagliarini, E. et al. Risk Reduction Strategies against Terrorist Acts in Urban Built Environments: Towards Sustainable and Human-Centred Challenges. *Sustainability*. Vol. 13 (2). 2021. Access mode : <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/2/901>

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 3. ПЕДАГОГІКА, ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОЛОГІЯ

Aliyeva Roya

Chief laboratory assistant of the Department of Azerbaijani language
*Nakhchivan State University,
Azerbaijan*

EXPLORING WORD FORMATION THROUGH LINGUISTIC THEORIES IN AZERBAIJANI STUDIES

Word formation is a vital component of linguistic research, offering insights into how languages expand their lexicon and evolve over time. In Azerbaijani studies, the exploration of word formation is closely tied to understanding the intricate processes through which new words are created, modified, and integrated into the language. These processes reflect the dynamic relationship between morphology, syntax, semantics, and cultural influences, all of which contribute to the richness and adaptability of the Azerbaijani language.

Azerbaijani, like many Turkic languages, features a rich and productive system of word formation. Various processes, such as affixation, compounding, and derivation, play key roles in expanding the lexicon. For instance, the frequent use of suffixes like "-lıq", "-çılıq", "-laş", and "-ləş" to form abstract nouns and verbs allows for the creation of new terms that align with evolving social, cultural, and technological needs. These morphological structures not only provide linguistic flexibility but also help preserve the language's cultural identity (Xudiyev N.M., 2012: s. 49)

The exploration of word formation in Azerbaijani is often framed through linguistic theories such as morphology, syntactic theory, and cognitive linguistics. Morphological theory examines how morphemes—the smallest units of meaning—combine to form complex words, shedding light on the structure and function of Azerbaijani affixes. Cognitive linguistics explores how mental representations and cultural contexts influence the creation and meaning of new words. Additionally, sociolinguistics helps explain how social dynamics, such as language contact and globalization, contribute to borrowing and adaptation of foreign words into Azerbaijani.

Word formation in Azerbaijani is not only a linguistic process but also a reflection of historical and cultural evolution. Over centuries, Azerbaijani has

integrated vocabulary from Persian, Arabic, Russian, and more recently, English, through borrowing and adaptation. These influences are evident in the lexicon, particularly in terms related to science, technology, politics, and art. At the same time, Azerbaijani maintains its unique word-formation patterns, deeply rooted in its Turkic origins, ensuring that the language preserves its distinctiveness even while evolving (İsmayılova Yeganə., 2014: s.103)

One of the most productive aspects of Azerbaijani word formation is the use of suffixes to derive new words. The suffixes "-lıq" and "-çılıq", for example, are frequently used to create nouns that signify qualities, professions, or social roles. Similarly, the verb-forming suffixes "-laş" and "-ləş" allow for the creation of verbs that describe processes or changes, contributing to the adaptability of the language in modern contexts. This morphological flexibility enables Azerbaijani to continuously expand its vocabulary in response to new concepts and innovations (Sadıq İslam., 2022: s.231)

Despite the richness of Azerbaijani word formation, challenges remain in fully understanding the interplay between linguistic theories and practical word creation. The increasing influence of globalization and digital communication has introduced many foreign terms into Azerbaijani, raising questions about how these borrowed elements integrate with traditional word-formation processes. Future research in Azerbaijani studies may focus on the balance between preserving native word formation patterns and adapting to external linguistic influences.

As Azerbaijani continues to develop in a rapidly changing world, technological and social innovations play an increasingly important role in shaping its lexicon. New concepts, inventions, and cultural shifts demand the creation or adaptation of words to describe them. Word formation processes such as neologism creation—where entirely new words are coined—become crucial in these contexts. For example, modern Azerbaijani has adopted terms related to the digital age, social media, and globalization, either by borrowing foreign words or by deriving new terms through native word-formation methods. The language's affixational system allows it to create new terms efficiently, such as adding the "-laş" suffix to reflect processes of digitalization and modernization (e.g., "rəqəmsallaşma" for "digitalization") (Qasımova V.R., 2020: s.43).

Exploring word formation through linguistic theories in Azerbaijani studies offers valuable insights into the evolution and adaptability of the language. By examining the morphological processes, theoretical frameworks, and cultural influences that shape word creation, researchers can better understand how Azerbaijani responds to both internal developments and external pressures. As the language continues to evolve, its word-formation systems will remain a key area of study for

linguists and cultural scholars alike. As Azerbaijani continues to evolve, driven by both internal development and external influences, the study of its word formation processes will remain crucial in understanding how the language reflects the needs, creativity, and identity of its speakers.

References:

1. İsmayılova Yeganə. Söz yaradıcılığı //Dil və ədəbiyyat: Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal .-2014.- №2(90). - S.103-105
2. Qasımova V.R. “Azərbaycan dilçiliyində söz yaradıcılığı” Beynəlxalq elmi jurnal. 2020, s.42-45
3. Sadıq İslam. Azərbaycan dilində söz yaradıcılığı. Filologiya və sənətşünaslıq. 2022, №2, s. 229-235
4. Xudiyev N.M.Azərbaycan ədəbi dili tarixi. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, “Elm və təhsil”, 2012, 686 səh

Emiliya Rafiq Huseynova

Doctor of Philosophy in pedagogy, associate professor,
Lecturer
*Azerbaijan State Pedagogical University,
Azerbaijan*

THE IMPORTANCE OF FORMING AN ACTIVE CIVIC POSITION AMONG UPPER-GRADE PUPILS

Work on developing an active civic position should begin at an early age in children. This position is based on the individual's worldview, moral and spiritual convictions, and attitude toward public debt.

Indicators of an active civic position may be:

- the activities of schoolchildren, including students in grades X-XI, must be purposeful, systematic, and conscious;
- activity and responsibility in a particular type of activity;
- the activities and social activity of a high school student correspond to the requirements of the type of activity and living conditions in society;
- the actual activities and lifestyle of the individual, etc.

In the conditions of an active civic position, senior school students are constantly engaged in self-improvement, self-education and try to demonstrate their abilities and skills. If we consider active citizenship as a type of activity, then two of its opposite manifestations come to the fore: activity and inactivity. In modern times, there are all sorts of conditions for schoolchildren, including students in grades X-XI, to acquire an active civic position.

Formation of an active civic position presupposes enrichment of the spiritual world of the individual (in our study, senior school students), acquisition of high social goals and moral perfection, purposeful, systematic and continuous work in the direction of raising the level of consciousness, political and moral culture. A citizen of Azerbaijan is a historical achievement of the independent and sovereign Republic of Azerbaijan. It grew and formed in the struggle for independence, strengthened in wars with the enemy. The organization of the formation of an active civic position is one of the important functions of managing this process. The functions of planning, control, regulation, etc. are discussed. At the same time, the effectiveness of moral education largely depends on the successful implementation of its goals and objectives and is ensured by appropriate forms of organization.

Comprehensive and harmonious development of the personality of a senior pupil can be considered as an objective need in the conditions of new pedagogical

thinking. As the Republic of Azerbaijan develops, strengthens, occupies a unique and worthy place among the countries of the world, and its material and spiritual wealth causes envy, the need for comprehensive and harmonious development of its citizens increases even more. At present, the objective need for comprehensive and harmonious development of a person and citizen comes to the fore with the manifestation of patterns of creating the material and technical base of the country, improving interpersonal relations, strengthening and developing a way of life and educating a new type of person.

Moral conviction, high moral duty and a sense of responsibility to society are considered to be extremely necessary qualities of a citizen of Azerbaijani society. A very important quality of a moral personality is an active civic position. The position of active citizenship should be considered as a systemic quality of a personality, including a high school student, as its integral feature. All this includes the main behavioral motives, ideals and goals of the individual, aimed at the demands of society.

Moral principles, understood and expressed in the behavior of senior pupils, mobilize them, help them to behave exemplarily, to be kind, truthful, sincere, objective, principled, serious, demanding, to establish interpersonal relationships correctly. Such a position, of course, enriches life with deep social meaning and ennobles it in the sense of serving the ideals of Azerbaijan.

The formation of an active civic position largely depends on the level of organization of the educational process in a comprehensive school. Of course, it is advisable to organize this work scientifically. It is important to create a system of work that can be effective in the direction of educating a new type of spiritual personality. The formation of an active civic position is one of the important tasks of moral education. Spiritual education, which is a holistic process, is gradually acquiring more and more characteristics of scientific management.

The important issue of forming an active civil position contains the dialectic of the complex interaction of society and the individual, reflects the essence of the demands that people will put forward in their relations with each other and with society. An indicator of acquiring an active civil position can be that each citizen of the country experiences a sense of responsibility to his state, society in the name of the interests of the people. All this forms a reliable basis for the development of democracy in the country and genuine freedom of the individual.

References:

1. Abbasov, A.N. National morality and family ethics: a textbook for secondary schools / A.N. Abbasov. - Baku: Mutercim, -2015. -324 p.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

2. Agayev, A.A. The problem of personality formation in Azerbaijan's socio-pedagogical opinion / A.A. Agayev. -Baku: Elm, -2005. -288 p.

3. Ilyasov, H. The system of citizenship education work with children in the family / H. Ilyasov. - Baku: IIM, -2000. - 98 p.

4. Lipatova, N.O. Formation of pedagogical tolerance of students - future teachers of foreign language / N.O. Lipatova. -Samara, -2007. -199 p.

Khumar Tofiq Novruzova
PhD in pedagogy, lecturer
*Baku Slavic University,
Azerbaijan*

TEACHING OF ALGEBRA IN HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION

In the third paragraph of the legislation of the Republic of Azerbaijan on education, efficiency is mentioned as one of the main principles of state policy in the field of education. This principle is the organization of education and scientific creativity by modern methods, constantly developing, useful, aimed at obtaining the final result. This principle is, of course, doubly important and important for higher education institutions. Thus, the establishment of an educational process based on the principle of efficiency in these educational institutions where future specialists are trained is the most important condition for obtaining knowledge [1].

The development of higher education as a continuation of secondary education, the definition of ways of presenting the topics studied in the algebra course of higher educational institutions, in connection with practical life and activity is the main vector of the study. Based on the information I received during the study of textbooks and research papers, starting with classical textbooks on algebra, we came to the conclusion that in fact the creation, development and teaching of algebra have always meant serving the practical activity of man and solving problems associated with activity. However, the development of algebra as a science, its entry into the modern level and enrichment with more abstract concepts did not affect the learning process. As a result, we are witnessing that students do not understand the topics and materials they listen to in lectures, and if they do, they forget them after a short time. Another fact is that few class hours are allocated for the algebra course in pedagogical universities. The Algebra 1 and Algebra 2 courses, which are taught for two semesters in pedagogical universities of Azerbaijan, include a total of 90 hours of lectures and exercises, 26 hours of non-auditory classes and 45 hours of classroom studies. For this reason, it is necessary to apply ICT to effectively use new approaches in teaching algebra and the assigned class hours. For example, when teaching a subject, studying the solution of a system of linear algebraic equations, calculating minors with a large number of equations and unknowns, finding the inverse matrix, finding the rank of a matrix, etc. Calculations in such matters take a lot of time. In this case, by entering the coefficients into ready-made computer programs, the determinant, rank of the matrix, minors and inverse matrix can be calculated in a shorter time and the problem can be solved. This not only solves the problem of thickening the educational material, but

also prevents brain overload during calculations, allows you to use time effectively and pay attention to more important tasks. The topic of using ICT in the educational process is a topic that is often discussed in our lives and in the educational process. Back in the 80s, Mashbits E.N. was one of the specialists who deeply studied this topic. In his book "Problems of School Computerization" he wrote that one should not consider a computer as a "magic wand" that solves all the problems of the educational process, because many of these problems are more social than pedagogical in nature. But in addition to this, one cannot underestimate the great role of the computer - until now, not a single teacher has had such a powerful teaching tool as a computer. In fact, no technical tool used to date has had as much power as the computer in the didactic sense [4, p. 11].

The features of mathematical education are flexibility, modularity, parallelism, technologicality, etc. In addition to this list, the following functions can be added: practicality - building mathematical models of questions that we can apply in practice, in life; considering mathematics not as a separate subject, but as an important component of the knowledge system; review of mathematical concepts in relation to other areas of science. Based on all of these listed features, the role of today's teacher has changed. Thus, ICT tools take on some of the teacher's functions. The teacher performs the functions of a consultant, coordinator, supervisor. However, this does not mean that the teacher's scientific knowledge is reduced. On the contrary, the teacher should constantly work on himself, get acquainted with relevant information, adapt his ICT skills to the modern level [3].

Thus, for more effective organization of the educational sphere, both general education schools and pedagogical universities should pay attention to the following issues:

- It is necessary to deepen not the volume of knowledge, but the content, lessons should be adapted to the specialty, inclinations and interests of students.
- The unity of lessons with practice should be taken into account.
- Students should be encouraged to participate in competitions, scientific research and scientific conferences.
- It would be effective to organize independent work of schoolchildren and students using educational programs.

References:

1. Law of the Republic of Azerbaijan "On Education" // adopted on June 19, 2009. - Baku: - 2009.
URL: <https://edu.gov.az/az/esas-senedler/tehsil-haqinda-azerbaycan>

2. Verdizade, N.A. Novruzova, N.A. Iskenderova, M.Kh. Use of modern teaching technologies in teacher training // International symposium on policy and problems of teacher training, - Baku: - May 3-4, - 2013, - p.76.

3. Zamanova, N.I. Information society and education // - Baku: Scientific works of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan, - 2018. p. 85, No. 8, - pp. 314-317.

4. Mashbits, E.I. Psychological and pedagogical problems of computer training/ E.I. Mashbits. Kyiv: Higher School, - 1989. - 207 p.

Leleka V.M.

Candidate of Pedagogical Sciences,
associate professor of the Department of
Physical Culture and Sports,
*V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv
Mykolaiv, Ukraine*

OPTIMIZATION OF THE PERSONNEL STRUCTURE OF STATE POLICY FOR SPECIFIC SPORTS

The implementation of a complex of tasks and the achievement of the strategic goal of the industry as a whole, as well as its individual subsystems, is possible only under the condition of proper staffing of physical culture and sports, creation of sufficient and optimal conditions for the growth of its personnel potential. Research of the current level of development of human resources for physical culture and sports in the sociometric dimension is relevant at the moment.

The aim of the thesis is to justify personnel support in the structure of state policy in the field of physical culture and sports.

Personnel support, as a component of the personnel policy of the industry, is inherently a multifunctional concept that defines the content of the legal, organizational, substantive, and operational components of the system of basic professional training of industry specialists in the relevant areas, the system of postgraduate education, professional development, as conditions for the permanent improvement of professional competence workers of physical culture and sports.

At the current stage, the main tasks of improving the personnel support system of the industry are [1, 2]:

- ❖ development and approval of personnel support standards in the field of physical culture and sports for the formation of a state order for the training of relevant specialists;
- ❖ optimization of the number of higher educational institutions that train such specialists; improvement of the procedure for licensing and accreditation of higher educational institutions that train specialists in the field;
- ❖ improvement of the mechanism of involvement, training and use of volunteers in the field of physical culture and sports;
- ❖ creation of educational-scientific-sports complexes on the basis of universities belonging to the sphere of administration of the Ministry of Family and Youth Sports;

- ❖ publication in the state language of textbooks, training manuals and methodical recommendations on physical culture and sports;
- ❖ through the standardization of education, to improve the requirements for the content, volume and quality of higher education, which are determined by the general goal of educational and professional training of personnel for the field of physical culture and sports.

Understanding the essence of the concept of "personnel processes" and the general principles of management, which must be adequate to the existing management situation, is extremely important for optimizing the personnel support mechanism of the industry. In our opinion, the definition and main features of the above-mentioned concept are more fully and exhaustively given in the works of V. Oluyko. The state of staffing of the industry, according to the analysis of the dynamics of quantitative and qualitative indicators, requires taking measures of a regulatory, legal and socio-economic nature aimed at achieving structural balance and optimization, both for the industry as a whole and for its individual subsystems [1].

Personnel processes should be understood as objectively determined, socially significant changes, the development of the state of personnel relations and connections, quantitative and qualitative parameters of the personnel corps, the result of the action of objective and subjective factors, both inside the organization and outside it. The field of physical culture and sports is fully characterized by such personnel processes as: mastering the profession, including the individual in the field of professional activity, further professional training and professional development, becoming a professional, professional growth, generalization, systematization and transfer of the acquired advanced professional experience, the creative genesis of a specialist - professional. Human resources processes are characterized by increased dynamics, instability, spontaneity, imbalance, there is an increase in the influence of traditions and customs, mostly with negative consequences [1, 2].

Personnel, their general level of professional competence, accumulated internal potential and ability to effectively perform job duties, stability and balance of the industry's personnel corps are the decisive and main prerequisites for the development of physical culture and sports in Ukraine. Accordingly, in order to hold a certain position, it is necessary, first of all, to master a profession that provides the ability to perform professional tasks in the field of physical culture and sports [2].

The analysis of personnel provision of the industry by subtypes and areas of work for 2023 showed that 36,630 specialists are engaged in sports work. The best staffing indices of 25.3 and 25.4 characterize the areas of work on training athletes from winter Olympic sports and sports for people with disabilities of hearing, vision, locomotor apparatus, and mental development, respectively. This indicator is worse

for non-Olympic sports (41.6) and summer Olympic sports - 35.3. The staffing index reflects the proportional inverse relationship between the number of those engaged in sports and the number of physical culture and sports personnel. Thus, the number of sportsmen engaged in sports that are included in the Summer Olympic Games to the total number of all involved in sports work is 73%, and the share of employees, from the total number of coaching staff, in this direction is 74.4%.

Conclusion. Thus, in the general structure, the optimal percentage ratio of staffing of a certain direction, which quantitatively and in terms of composition corresponds to the number of those engaged. In this context, it can be stated that there is a certain shortage of personnel in the area of work in sports that are not included in the program of the Olympic Games, and accordingly, optimization of the personnel structure for specific sports is necessary.

References:

1. Закон України "Про фізичну культуру і спорту" [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3808\(12](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3808(12)
2. Законодавча база фізичної культури та спорту в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://noc-ukr.org/about/officialdocuments/olympic-charter/>

Myronchuk N.M.

professor of departments of professional and pedagogical,
special education, andragogy and management,
Zhytomyr Ivan Franko State University
Zhytomyr, Ukraine

FORMATION OF STUDENTS' ORGANIZATIONAL SKILLS IN SCIENTIFIC LYCEUMS AS A SCIENTIFIC PROBLEM

Education in institutions of specialized education (Law of Ukraine "On Education"[1], Standard of Specialized Education of a Scientific Direction [3]) has a research-oriented nature and is aimed at creating conditions for the intellectual-creative, searching activity of education seekers, in-depth study of specialized subjects and formation of students' research-experimental, design, inventive skills. The result of education in such institutions is the formation of the appropriate level of students' research competence. Research competence involves students' ability to apply theoretical and empirical research methods, carry out technical processing, generalization, and practical application of information and research results, the ability to organize research, communicate and interact with others, and show creativity and a non-standard.

The ability to carry out research activities requires the formation of analytical, prognostic, projective, organizational, communicative, etc skill. A significant role among these skills belongs to organizational skills as the student's ability to perform their actions productively and efficiently.

The analysis of scientific domestic and foreign sources indicates the use of the following approaches to considering the problem of forming students' organizational skills: neuroscientific (N. Voytenko, H. Seli), psychological (M. Dembo, V. Rybalka, O. Yakovenko), sociological (P. Drucker, M. Lukashevich, K. Romero-Perez, E. Sanchez-Lissen), phenomenological (D. Jacobsma, M. Hall, etc.), pedagogical (J. Agolla, M. Dembo, N. Dudnik, etc.). The application of scientific provisions and principles of these approaches helps to take into account cognitive, psychological mechanisms, sociological characteristics, students' experience and comprehensive problem solving.

Organizational skills are metasubject. They go beyond the boundaries of a specific subject area, develop throughout the entire learning process, and are used in various situations of educational and extracurricular activities. These skills should be formed in students during the learning process. At the same time, the analysis of the student's training in institutions of general secondary education [2], the experience of

practical activities with students of higher education institutions, and the conclusions of studies on this problem show that school graduates have an insufficient level of relevant theoretical knowledge and practical skills, and therefore are not able to organize research effectively and productively.

45,2% of students gave an average assessment of their preparedness for research work at the beginning of studying at the university, 19,0% of people – low, and only 9,5% of people defined their preparation as high and 26,2% of people as sufficient.

Evaluating their experience and difficulties in the process of research work at the university, future teachers provided a list of organizational skills that, in their opinion, should be formed in school students: effective time allocation (47,6%), activity planning, determining the order of actions, drawing up an algorithm of research activities (28,6%), determining the priorities of activities (21,4%), the ability to work independently with sources (16,7%), the ability to observe discipline/self-discipline (16,7%), understanding the purpose of the activity, setting goals, predicting the result (14,3%), the ability to search for information (14,3%), the ability to organize the workplace, maintain order (11,9%), the ability to change the algorithm of actions depending on the conditions or situation (9,5 %), the ability to analyse and make decisions (7,1%), structure information, divide voluminous tasks into parts (4,8%), organize activities in interaction (4,8%), etc.

Students' organizational skills are manifested in the ability to rationally organize educational/research activities and consistently perform tasks, take into account intermediate results and, if necessary, adjust their actions to achieve the set goal. We will single out the following *organizational skills*: understanding the purpose of the activity, determined independently or under the guidance of a teacher/scientific supervisor; independently determining the purpose of the activity and tasks for its achievement; planning activities – to design the sequence of actions and methods of performing tasks; determine the priority of tasks and allocate time for their implementation; develop a task performance algorithm; to change the activity plan in connection with a change in the terms of execution; produce different options for solving the same problem; to combine different ways, techniques, and means of performing the task originally; be able to use the acquired experience; work individually and organize research activities in a pair, group, team; organize a workplace; predict the result of the activity. The organization of the students' research search is based on analytical activity – evaluation of one's own actions, results, diagnosis of difficulties and mistakes, their causes, and methods of elimination.

We will determine *the ways* of formation of organizational skills of scientific lyceum students: acquisition by the student of experience in applying organizational skills through the trial and error method (unguided, spontaneous, independent);

formation of organizational skills in the process of systematic cognitive and creative activity (situational, partially controlled); special training on the formation of students' organizational skills (targeted management of the process).

The formation of organizational skills in the student ensures a higher intensity of activity. At the same time, if the teacher acts as the organizer of the learning process, and the student performs tasks according to the algorithm regulated by the teacher and does not have his initiative, organizational skills are not formed. Therefore, in the process of learning school subjects, students' activities should be aimed at creative search, the development of cognitive interest, and the stimulation of creative activity. The system of tasks within the study of school subjects should include elements of experimental, search, constructive, and projective actions, oriented to obtain a result with the characteristics of non-standard, originality, and originality. Therefore, the prospects for further work are the development of a system of criteria for the selection of educational and training tasks and exercises for the development of students' organizational skills and their approval in the educational process of scientific lyceums.

References:

1. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [Law of Ukraine "On Education"]. (2017). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Myronchuk, N. M. (2022). Formation of Future Teachers' Organizational Research Skills: Current Status and Challenges. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences*. Vol. 3 (110). P. 171–1832.
3. Standart spetsializovanoi osvity naukovooho spriamuvannia [Standard of specialized scientific education]. (2019). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-specializovanoyi-osviti-naukovogospriamuvannya>

Podolyak Z.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Foreign Languages,
National Forestry University of Ukraine

RENDERING OF GENDER STEREOTYPES IN THE ENGLISH AND AMERICAN CINEMA HUMOR

The purpose of the research is a detailed analysis of the linguistic problem - the semantic-axiological component of the lexical units of the English-language film discourse, which can serve as a starting point for further research on this topic. In addition, turning to the material of the film space allows us to identify gender stereotypes, which are translated by neologisms of the English-language film discourse. New directions in the study of film discourse are characterized by the definition of the leading multimodal approach to the study of film discourse in foreign linguistics of the beginning of the 21st century, due to its characteristic various means of meaning construction; identifying the names of the main foreign linguists specializing in the study of film discourse using multimodal discourse analysis [1], [2].

To analyze the most frequent ways of translating gender attributive humorous constructions used in "Trainwreck", each attributive construction we encountered in this comedy was analyzed.

For a visual demonstration of the use of specific translation transformations, we will analyze in detail several examples of the translation of gender attributive constructions into Ukrainian.

Replacement of parts of speech: self-taught expert "експерт-самоучка" - in this example, the English adjective self-taught was replaced by the Ukrainian noun "self-taught".

Colleague-slash-friendship paradigm ""парадигма друзі та колеги"" - attributive construction with internal predication was also translated into Ukrainian by tracing using permutation.

Semantic formation: good-night kiss "good-night kiss" - on "good night", which is used for farewell in some communicative situations, the translators concluded that in this case the kiss is farewell [3], [4].

In general, tracing was found to be the most frequent way of translating the analyzed attributive constructions, which was used twelve times (15%). Translation using an equivalent was used nine times (11%). Translation using the model "noun in the nominative case + noun in the genitive case", omission and lexical replacement - eight times each (10% for each method). Translation using the model noun +

preposition + noun - seven times (9%). Replacement of parts of speech - six times (7%). Meaningful development – five times (6%). Translation with one noun fixed in the translation language and generalization - four times each way (5% for each way). Translation using a compound sentence – three times (4%). Specification and addition - twice (2% for each method). Compensation, verb-noun group and descriptive translation were used once each (1% for each method) [3], [4].

When translating attributive constructions from English into Ukrainian, translators usually use more than one translation transformation of each construction. As a rule, for the translation of one construction, a whole complex of translation transformations is used, which complement each other. Such interaction helps translators to convey the original meaning of the word combination with maximum accuracy and to perform an adequate translation.

Conclusion. The value of the work is determined by the fact that its results can be used for the study of various types of terms in the context of applied translation studies, and also lies in the fact that it can be useful to teachers, graduate students, students of philological faculties as educational material. The research material also has linguistic didactic value, as the proposed multimodal approach proves its effectiveness during the training of film translators and creators of commercials.

References:

1. Drummond T., Wildfeuer J. The Multimodal Annotation of Gender Differences in Contemporary TV Series. Combining Qualitative Questions and Quantitative Results // Annotations in Scholarly Editions and Research, Functions, Differentiations, Systematization / ed. by J. Nantke, F. Schlupkohten. Berlin: de Gruyter, 2020.
2. Lisiecka A. Comparing multimodal film texts. The case of the movie “Fame” and its remake “Fame”. L.: Routledge, 2019.
3. Trainwreck. <https://www.imdb.com/title/tt3152624/>
4. Дівчина без комплексів. Український дубляж https://uakino.club/filmu/genre_comedy/1303-dvchina-bez-kompleksv.html

Zelenska O.P.

Professor of the Department of Foreign Languages
and Culture of Professional Speech,
Lviv State University of Internal Affairs
Lviv, Ukraine

MULTICULTURALISM AND THE PROBLEMS OF HIGHER EDUCATION

The issues of multiculturalism have been actively researched in the foreign social sciences since the end of the 20th century. The various aspects of this problem were analyzed by Z. Bauman, R. Bernstein, A. Borisov, A. Giddens, J. Habermas, V. Malakhov, M. Walzer and others. Multiculturalism has become a topical problem in the socio-humanitarian sphere in Ukraine during the last dozen years. There are some investigations concerning the theory and practice of multiculturalism conducted by A. Bandurka, A. Kolodiy, T. Lytvyn, M. Ruchka, D. Vovk, O. Yarosh and others.

Multiculturalism is defined as the view that cultures, races, and ethnicities, particularly those of minority groups, deserve special acknowledgement of their differences within a dominant political culture [1]. Multiculturalism describes how a given society deals with cultural diversity. It assumes members of different cultures can coexist peacefully and society is enriched by preserving, respecting, and encouraging cultural diversity [2]. O. Shevnyuk considers multiculturalism to be a reflection of the multiplicity of national original cultures that helps to create the valuable and communicative tolerance of a student [3, p. 226]. The outline of multiculturalism can be treated as an instrumental one in the research because the author uses it as a method and means of achieving. A. Kolodiy treats multiculturalism as a principle of the ethnonational, educational, cultural policy that recognizes and supports the right of the citizens to preserve, develop and protect their (ethno)cultural peculiarities by means of all the legal methods, and the state should support such efforts of the citizens [4, p. 14]. Will Kymlicka states that a multicultural state must follow the group differentiation of the rights and provide the cultural minorities with the peculiar protection [5, p. 24]. Though these statements are slightly different, the common feature which unites them is culture, cultural diversity, multiplicity of national original cultures and the necessity to protect them and the cultural minorities.

The notion of multiculturalism in Ukraine and abroad is getting the status of the interdisciplinary theoretical concept [6] which is involved in the scientific research that is carried out in the sphere of the philosophical, socio-political, psycholinguistic, linguistic, psycho-pedagogical and other research directions. Many researches that

were started by the Council of Europe and UNESCO influenced the development of the innovative approaches, for example, in teaching the foreign languages in its multicultural orientation; in this case the foreign language becomes the source of the multicultural development of a personality as a cultural and historical subject, who feels the responsibility for his/her people, country, human civilization in general; understands the value of the world and the necessity of the intercultural collaboration of the nations; recognizes the cultural and language rights of the humanity, stands up for the political freedoms; reveals the readiness and ability to cooperate with other people; carries out the role of the subject of the dialogue of cultures. The problem of the correlation and relationship of the language, culture, ethnos is an interdisciplinary one, the solution of which can be accomplished only by several sciences: from philosophy and sociology to ethno-linguistics and linguo-culturology. For example, the issues of the ethnic linguistic thinking are the prerogative of the linguistic philosophy; the specificity of the ethnic, social or group communication in the linguistic aspect is researched by psycholinguistics, etc. The language is very closely connected with culture: it grows in culture, develops in it and expresses culture [7].

Multiculturalism is investigated in connection with solving the problem of the social identity of a personality, developing the concept of the social psyche of the ethnoses. It is avowed as a culturally appropriate model of the life activity of the person, as an essential rationale of forming his/her personal new forms. It is mentioned that multiculturalism becomes an important determinant in the process of forming the students' scientific, national picture of the world, multicultural world vision, personal worldview of the interethnic relations, intercultural mentality, spiritual culture of the personality, his/her socio-legal consciousness. Multiculturalism is also a significant feature of state forming, and forming the ethnopolitics and foreign policy of Ukraine. Until now the most scientific researches which dealt with the problem of multiculturalism, highlighted the international and patriotic education, and culture of the international relations. All this proves a very high heuristic potential of multiculturalism in investigating the modern various problems.

Analyzing the interrelation of culture and education the Ukrainian scholars consider the problem of multiculturalism mainly in the plane of culturology, namely: in the historical and cultural context (O. Latysheva, I. Noskova, T. Shevchenko and others); in the aspect of the dialogue of cultures and the personality forming (P. Donets, O. Hirnyi, V. Morozov, S. Ryk, Ye. Smotrytskyi and others); in the context of the culturological training of a teacher (Z. Donets, O. Shevnyuk, V. Sheyko and others).

Many scientific investigations concern the problem of multiculturalism in the pedagogical process:

- the problem of educating the civility, cultural and ethnic tolerance (V. Bakalchuk, G. Filipchuk, L. Kyryashko and others);
- the issue of national education and the usage of the ethno-pedagogical traditions of the Ukrainians and various ethno-national minorities in different regions of Ukraine (V. Borysov, V. Redko, L. Uzunova, I. Zyazyun, T. Zyuzina and others);
- the disclosure of the problem of the multicultural education and training in the context of language teaching and language training of the future specialists in various spheres (A. Hadomskyi, T. Levchenko, O. Mamchyn, O. Zelenska, and others). The demand to master culture of the native speakers, to get acquainted with their mode of life, know their literature, understand their spirit, character is one of the aims of learning a foreign language [8].

Some scholars consider the problem of multiculturalism as an upbringing process at the modern establishments of higher education. It is defined as a structural component of the educational process in the multicultural space which should create the atmosphere of tolerance on a regional and social level. Multicultural upbringing is a process of forming the habits of the behaviour considering the representatives of the other national, religious and ethnic groups, expanding the horizons by means of giving the information about the peculiarities of culture and mentality of the representatives of these groups.

In a whole, multicultural upbringing (which is oriented towards preserving all the variety of the cultural valuables and which is characterized by the co-existence of many cultures, among which no one is a dominant one) can be defined as the process of the purposeful socialization of the youth that assumes acquiring the system of the general scientific, communicative and emphatic skills, which enable the students to carry out the socio-cultural interaction and identify the understanding of other cultures, and also tolerance regarding the representatives of another culture.

Multicultural upbringing provides:

- on the cognitive level – acquiring the models and valuables of national and world culture, cultural, historical and social experience of different countries and nations;
- on the valuable and motivational level – forming the socially attitudinal, value-oriented tendency of the students towards intercultural communication and exchange, and also the development of tolerance and sympathy regarding other countries, nations, cultures and social groups;
- on the activity-behavioural level – the active social interaction with the representatives of various culture preserving one's own cultural identity [9].

Thus, culture is a treasury of all national cultures, and is not simply their complex, mosaic, but is a holistic embodiment of their integrative unity, a complex

system created on the basis of the dialogue of cultures, and multiculturalism describes how a certain community, society deals with the cultural diversity at the national and society levels.

References:

1. Encyclopaedia Britannica. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/multiculturalism>
2. Longley R. What is multiculturalism? Definition, theories and examples. Retrieved from <https://www.thoughtco.com/what-is-multiculturalism-4689285>.
3. Миттер В. Многокультурное образование и междисциплинарный подход. Перспектива. Вопросы образования. 1993. № 1. С. 37-41.
4. Шевнюк О.Л. Теорія і практика культурологічної освіти майбутніх учителів у вищій школі: дис... докт. пед. наук: 19.00.04. К., 2004. 452 с.
5. Колодій А. Доктрина мультикультуралізму: перспективи модифікації у нових державах із неконсолідованими націями. Демократичне врядування. 2011. Вип. 8. URL: <http://www.lvivacademy.com/visnik8/fail/Kolodij.pdf>
6. Ляпіна Л. А. Концепція мультикультуралізму Вілла Кимліки. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження: методологія, теорія, методи». 2014. № 11 (22). С. 24–28.
7. Маслова В.А. Лингвокультурология: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2001. 208 с.
8. Зеленська О.П. Роль і місце лінгвокраїнознавства у навчанні іноземної мови аспірантів (ад'юнктів) у нелінгвістичній аспірантурі (ад'юнктурі). Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»). 2024. № 6(24). С. 823-842.
9. Грива О.А. Соціально-педагогічна модель формування толерантності у дітей та молоді в полікультурному суспільстві. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Київ – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. Кн. 1. С. 46-52.

Zhukovych I.

assistant of professor at the department of foreign languages
*Military Institute of Telecommunication and
Information Technologies named after the Heroes of Kruty
Kyiv, Ukraine*

Skorbach O.

assistant of Department of Obstetrics and Gynecology №1
*Kharkiv National Medical University Kharkiv,
Kharkiv, Ukraine*

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF E-LEARNING

Today's realities have forced us, Ukrainians, not only to adapt to the new conditions of education in the conditions of war, but also to abandon the "classical" standards of teaching one or another academic discipline. This is reflected in all levels of education, starting from junior high school and ending with advanced training or retraining courses, thus transforming the entire format of the educational process.

And as a result, there was a transition to the configuration of ELearning. ELearning. is construed in a variety of contexts, such as distance learning, online learning and networked learning. This method, due to its characteristics, allows to carry out activities in a two fold form. „Distance learning” (distance education) is the education that excludes the physical presence of the teacher. The source of the material to study and examiner is in fact a computer connected to the Internet.

N. Samoliuk notes that distance education historically originated in 1840, when Isaac Pitman offered education through postal communication for students in England. Intensive development of distance education in Europe and America began in the 70s. In Ukraine, the distance form of education has been introduced since 2000 and is regulated by the Concept of the Development of Distance Education in Ukraine and the Regulation on Distance Education of the Ministry of Education and Culture of Ukraine, which was approved by Order No. 40 of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated January 21, 2004. It is in this document that the definition of " distance learning" is an individualized process of transfer and assimilation of knowledge, abilities, skills and ways of cognitive activity of a person, which takes place through the mediated interaction of distant participants of learning in a specialized environment, which is created on the basis of modern psychological-pedagogical and information communication technologies (Samolyuk, 2013, 193).

Looking at the fact that distance learning in Ukraine was born in the 2000s, and in the countries of the progressive West and Europe, as was mentioned above, much earlier, we began to feel its tangible surge during the pandemic. It was then that Ukrainians and the whole world actively began to master such educational platforms as the Moodle Platform (<https://moodle.org/>), the Google Classroom Platform (<https://classroom.google.com>), Google Classroom, Zoom (zoom.us/download), Skype, etc. The experience of working online made it possible to quickly adapt to training in wartime conditions.

For the successful implementation of distance learning, certain material and technical support must be present in order to organize it technically correctly. First of all, it can be a computer, tablet or laptop with access to the Internet. In this case, a stable and fast Internet connection is a key element of distance learning. Therefore, it is necessary that all participants of the educational process can feel confident and not worry about technical support. Secondly, knowledge and skills of working with various educational platforms.

The next component of distance learning is its interactivity, that is, the teacher must actively interact with each participant in the educational process. In turn, this requires him not only to have leadership qualities, but also organizational qualities. Because he has to find the appropriate material, process it, understand how best to present it to pupils or students, model possible answers, and then make the participants of the educational process work with him at various stages of the work.

It is worth noting that for a teacher conducting classes online is also a challenge, since not all teachers can 100% immediately cope with the variety of multimedia tools and find the necessary electronic resources. Depending on the goals of the classes, the teacher selects educational material, based also on the individual requests of the group, individual students, and their specialty.

The positive features of distance learning in the process of teaching courses are: 1) saving time and greater emotional stability (both the teacher and the student (pupil) are not dependent on public transport and this does not require a greater emotional load from all participants of the educational process, for example, in communication with air alarms 2) the possibility of using electronic guides, variability of presentations, creativity of the material, etc.

L. Vlasenko notes that the development and implementation of electronic manuals in the educational process requires a comprehensive solution to such didactic problems as the development of distance learning theory and methods, distance learning technologies, etc. For effective educational work, high-quality didactic

support is necessary – a complex of interrelated didactic tasks of education and upbringing of various types of meaningful educational information on various media, developed taking into account the requirements of pedagogy, psychology and other sciences. Electronic textbooks are a means of learning in the pedagogical system of distance learning, containing elements inherent in any didactic system. Despite the fact that it is the technical potential of modern information technologies that helps realize one of the main advantages of the distance system - distance learning, the creation of an appropriate material and technical base in an educational institution will not allow to achieve the highest effect. The main thing, after all, is the availability and development of educational and methodological support for the independent work of students or course participants (Vlasenko, 2013, 226).

However, it should not be forgotten that, on the other hand, remote teaching of the courses has some disadvantages. G. Singh, J. O'Donoghue, H. Worton in the article “A Study Into The Effects Of eLearning On Higher Education” write that despite the apparent advantages of eLearning teaching tools there appear to be certain practical problems with regard to utilising these techniques in educational learning environments. Teare (2000) explains that initially the process of teaching via eLearning may demonstrate features of educational enrichment but in reality eLearning methods prove highly problematic. Teare's (2000) studies suggested that some students who participated in online learning courses found the delivery of course content impractical and frustrating due to technological failures. These findings imply that the problems with eLearning initiatives are not the value of the delivery methods but the reliability of the technology supporting them. Volery (2000) identified that university students who participated in Virtual lectures found the experience rewarding and rated them as a valuable learning tool. However, nearly two thirds of the students in the class did not participate fully because of technical problems i.e. frustrations in trying to connect and utilise the networked systems (Singh, G., O'Donoghue, J., & Worton, H., 2005, 9).

First of all, it is the lack of access to the Internet, which can be caused by the lack of electricity (for both the teacher and the students).

Secondly, the teacher should take into account the fact that the student can use additional tools in the process of writing, for example, a test paper. Thirdly, physical fatigue (wateriness, redness of the eyes), etc.

Conclusions. Each form of education has its advantages and disadvantages. However, the teacher must find exactly such forms and methods of learning that will be interesting and optimal for all participants of the educational process.

References:

1. Vlasenko L. V. Advantages and disadvantages of distance learning. Professional training of a teacher: historical experience and modern challenges: coll. of science works Drohobych: *Editorial and publishing department of Drohobych State Ped. Frank University*, 2013. P. 224–228. Retrieved from <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/12165>. (in Ukrainian).
2. Samoliuk N. Relevance and problems of distance learning. *A new pedagogical thought*. 2013. No. 1.1. P. 193. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_1_50 (In Ukrainian).
3. Singh, G., O'Donoghue, J., & Worton, H. (2005). A Study Into The Effects Of eLearning On Higher Education. *Journal of University Teaching & Learning Practice*, 2005. 2(1), 16-27. Retrieved from <https://doi.org/10.53761/1.2.1.3> (In English).

Куртакова Г.О.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права, магістрантка,
*Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського,
Міжрегіональна Академія управління персоналом
м.Київ, Україна*

Ребенок Н.О.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії держави і права та конституційного права
*Міжрегіональна Академія управління персоналом
м.Київ, Україна*

ДОПІНГ У СПОРТІ: НАУКОВИЙ ОГЛЯД ТА ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Нас сьогодні допінг у спорті є серйозною проблемою як для професійних спортсменів, так і для спортивних організацій у всьому світі. Він порушує принципи чесної гри, створює загрозу для здоров'я спортсменів і знижує довіру до спортивних досягнень. Тому це явище потребує наукового дослідження для розуміння його впливу на організм, а також розгляду правової відповідальності за його вживання.

Якщо розглядати Допінг в науковому аспекті то він включає застосування різноманітних фармакологічних агентів або методів, що можуть підвищувати фізичну витривалість, силу або інші спортивні показники. Ось деякі з найпоширеніших категорій допінгових засобів:

1. Анаболічні стероїди:

Анаболічні стероїди є синтетичними похідними тестостерону, які стимулюють синтез білків, що призводить до зростання м'язової маси. Зловживання стероїдами може викликати серцево-судинні проблеми, ураження печінки, гормональні дисбаланси, депресію та агресивну поведінку.

2. Гормони:

Еритропоетин (ЕПО) і гормон росту (ГР) є прикладами гормонів, що використовуються для збільшення витривалості та прискорення відновлення після травм. Однак їхнє використання може призвести до згущення крові (ЕПО), що збільшує ризик тромбозу, або патологій опорно-рухового апарату (ГР).

3. Стимулятори:

Кофеїн, ефедрин та інші стимулятори використовуються для покращення концентрації та витривалості. Однак надмірне їх вживання може призвести до підвищеного тиску, аритмії та інших серцево-судинних ускладнень.

4. Діуретики:

Використовуються для швидкого зниження ваги або маскування слідів інших препаратів. Діуретики можуть призводити до дегідратації, електролітного дисбалансу та порушень функції нирок.

Щодо впливу допінгу на організм то їх застосування має як коротко-строкові, так і довгострокові наслідки для здоров'я. Підвищення фізичних показників часто супроводжується серйозними побічними ефектами, такими як гормональні розлади, підвищений ризик інфаркту, інсульту та психічні розлади (наприклад, депресія, агресивність). Тривале вживання деяких препаратів може призвести до незворотних наслідків, таких як безпліддя або розвиток ракових захворювань.

Розглядаючи правову відповідальність за вживання допінгу то вона чітко регулюється міжнародними і національними організаціями. Найбільш авторитетною установою, яка бореться з допінгом на світовій арені, є Всесвітнє антидопінгове агентство (WADA).

Це агентство розробляє Кодекс WADA, який визначає правила та стандарти щодо використання допінгу.

Види відповідальності:

1. Індивідуальна відповідальність:

Кожен спортсмен несе відповідальність за заборонені речовини, які знаходяться в його організмі. У разі позитивного результату тесту спортсмен може бути дискваліфікований, позбавлений медалей та титулів, а також отримати заборону на участь у змаганнях. Крім того, інколи передбачається штраф або кримінальна відповідальність, залежно від законів країни.

2. Відповідальність тренерів та медичного персоналу:

Тренери, лікарі та інші члени команди, які сприяють використанню допінгу, також можуть бути піддані санкціям. Це можуть бути штрафи, професійні обмеження або навіть кримінальні звинувачення.

3. Правова система:

У деяких країнах, таких як Франція чи Італія, за вживання або розповсюдження допінгу можуть застосовуватися кримінальні санкції, включаючи тюремне ув'язнення. У США, наприклад, порушення антидопінгових правил може розглядатися як шахрайство у випадках, коли допінг використовувався для фінансового збагачення.

На сьогодні основою профілактики є освітні програми, які спрямовані на інформування спортсменів про ризики вживання допінгу та відповідальність за його використання. Також важливу роль відіграють регулярні допінг-тести, що проводяться до, під час і після спортивних подій.

Отже допінг залишається серйозною проблемою у сучасному спорті, яка потребує комплексного підходу для її вирішення. Наукові дослідження впливу заборонених препаратів на організм підтверджують їх шкідливість, а правова система суворо контролює вживання таких речовин. Важливою складовою боротьби з допінгом є просвітницька робота серед спортсменів і тренерів, а також підтримка з боку антидопінгових організацій.

Список використаних джерел:

1. Платонов В. М. Фізична підготовка спортсмена / Платонов В. М., Булатова М. М. – К.: Олімпійська література, 1995. – 320с
2. Акуленко, Т.М. (2019). Особливості відповідальності за вживання допінгу в спорті: міжнародно-правовий аспект. Підприємництво, господарство і право. №10. С.208–213.
3. Етичні проблеми сучасного спорту: лекція з навчальної дисципліни «Етика і професійна етика» для студентів спеціальності 017 «Фізична культура і спорт», 15с.

Мудрик Д.П.
викладач, PhD в галузі Педагогічні науки,
*Національний університет водного господарства та
природокористування
м. Рівне, Україна*

ХАРАКТЕРИСТИКА МОДАЛЬНОСТІ ЯК ЗНАЧУЩОЇ ФУНКЦІЇ АНГЛІЙСЬКОГО ДІЄСЛОВА

Лінгвістика пройшла довгий шлях у вивченні модальності, ґрунтуючись на досягненнях логіки, семіотики та психології. Вона вважається однією з найбільш суперечливих лексико-граматичних категорій, і саме тому привертає увагу вчених із другої половини ХХ століття. Велику значущість на сучасному етапі розвитку лінгвістики має проблема еволюції модальності в різних мовах, бо вона є центральною мовною категорією та носить універсальний характер.

Метою даної статті є дослідження функцій англійських модальних дієслів, які розкриваються у процесі перекладу на українську мову. Актуальність проблеми полягає в тому, що модальність, як лексико-граматична категорія, викликає багато труднощів у процесі перекладу та при дослідженні її функціональності. Це, насамперед, пов'язано із розбіжністю засобів виразу модальності в англійській та українській мовах, що призводить до неповного або неточного її розкриття під час перекладу. Проблемі модальності присвячено значну кількість лінгвістичних робіт, але попри цей факт багато сторін цієї проблеми залишаються недостатньо вивченими та потребують подальшого дослідження. Важливість розв'язання таких проблем, як модальність, пояснюється тим фактом, що мова є не тільки необхідним засобом спілкування, але й засобом впливу одних людей на поведінку та діяльність інших. Саме тому дослідники продовжують вивчати проблему модальності, яка відображає суб'єктивні та об'єктивні відносини в мові.

Найбільш розповсюджене визначення мовної модальності полягає в тому, що ця категорія виражає повідомлення з погляду мовця. Модальність охоплює граматичні засоби, які закріпилися в граматиці завдяки призначенню мови як засобу спілкування та забезпечують доступність думки, що повідомляється. Модальність, передусім, виявляє себе в реченні. Вона передається всіма значеннями та відтінками, які виражаються синтетичними та аналітичними формами способів дієслів [1, с. 16].

«Модальність – (англ. modality) понятійна категорія зі значенням ставлення мовця до змісту висловлювання та відношення змісту висловлювання

до дійсності (відношення повідомляемого до його реального втілення), яка виражається різними граматичними та лексичними засобами, такими, як модальні дієслова, інтонація тощо» [3, с. 27].

Вибір засобу особистісної оцінки залежить від комунікативного наміру мовця. Його завданням, у цьому випадку, є вибір серед мовних засобів саме тих, що відповідають ситуації, яка склалася перед ним. Саме тому немає жорстких обмежень під час вибору певного засобу виразу модального компонента в тексті, хоча треба ураховувати ті обмеження, які несуть за собою мовні правила та властивості, на ґрунті яких будується текст.

Суб'єктивна оцінка інформації може бути представлена в тексті різноманітними мовними засобами: інвертованим порядком слів, різними формами присудка, прикметниками та прислівниками із модальним забарвленням, модальними дієсловами та їх еквівалентами тощо.

У художньому тексті використовуються всі названі мовні засоби вираження суб'єктивної модальної оцінки. Вибір засобів для певного тексту зумовлюється комунікативними завданнями, особистісними якостями автора та його емоційним станом.

Суб'єктивна модальність протиставляється об'єктивній, але водночас і доповнює її.

Модальними дієсловами в англійській мові є *may, can, shall, ought to, must, should, need, dare, would, will*. До цієї ж категорії дієслів відносяться особові та безособові форми дієслів *to have* та *to be*, а саме в деяких випадках їх уживання. Загалом, цю категорію можна охарактеризувати, як невелику групу службових слів, які мають характерні семантичні та граматичні відмінності.

Говорячи про семантичний аспект, зазначимо, що модальні дієслова на відміну від звичайних дієслів, не позначають ані дії, ані стану, але водночас вони є засобом вираження модальних значень різних видів емоцій.

Синтаксично, відповідно до своєї ролі в реченні, модальні дієслова є службовими частинами речення і ніколи не самостійними. Вони поєднуються з інфінітивом, разом утворюючи модальний присудок (*compound modal predicate*).

Під час перекладу не досить важливо, в якому вигляді виражена модальність – окремим дієсловом чи побудовою висловлювання загалом. Розбіжність засобів вираження модальності в різних мовах призводить до заміни її категорії, в багатьох випадках ця заміна стає обов'язковою. Закономірності замін, насамперед, зумовлюються функцією модальності висловлювання та нормами мови.

Модальність є одним з обов'язкових елементів висловлювання. Отже, переклад не може вважатися повноцінним, якщо в ньому немає модальності

тексту. Перед перекладачем постають різного роду проблеми – синтаксичні та лексико-граматичні. У різних контекстах англійські модальні дієслова виконують різні функції, які передаються і під час їх перекладу:

«*But even so, I should think she'll repay them by the time she's twenty*» [2, с. 24].

Наведений приклад можна перекласти так: «Але навіть якщо так, мені варто замислитись, що вона виплатить їх, коли їй буде двадцять».

У цьому випадку модальне дієслово *should* відобража волю мовця, яка спрямована на самого себе.

У наступному прикладі *should* у додатковому підрядному реченні виражає не повинність, а підкреслену емоційність усього висловлювання загалом. Можна сказати, що в цьому контексті *should* має свого роду зворотню дію, бо це модальне дієслово підсилює експресивність підмета головного речення та відображається лише в перекладі останнього.

«*It is ironical that war should have succumbed to its own perfected technology*» [3, с. 2].

Переклад речення звучить так: «Яка іронія долі, що удосконалення військової техніки знищило війну!»

Зазначимо, що в книжно-літературному стилі модальні дієслова *may* та *might* з інфінітивом дуже часто виконують функцію здогадки щодо передбачуваної ситуації:

«*She walked slowly to the door, but the colonel stopped to say a word to a Swiss who might have been a local attorney*» [3, с. 207].

Цей приклад модальності в реченні перекладається так: «Вона повільно йшла до дверей, але полковник зупинився, щоб поговорити зі швейцарцем, якого можна було прийняти за місцевого адвоката».

Особливим випадком, який зазвичай не зазначається у граматиках, є вживання *may* та *might* для позначення дії, яке було на межі, щоб відбутися, але не відбулося:

«*Due to unhealthy conditions in the American fertilizer industry my health was badly injured and I might have lost my sight*» [1, с. 42].

Переклад наведеного речення звучить так: «Через антисанітарійні умови на американських заводах добрива, моє здоров'я було підірвано, і я ледве не втратив зір».

Висновки. Провівши дослідження, можна дійти висновку про те, що модальність є невід'ємною частиною художнього тексту, бо в ній уміщено ставлення мовця до дійсності. Морфологічно модальні дієслова називають недостатніми, семантично вони не позначають ані дії, ані стану, на відміну від звичайних дієслів, але водночас вони є засобом вираження модальних значень

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

різних видів емоцій. Модальне дієслово в контексті одного тексту може виконувати різні функції. Під час перекладу тексту, який містить модальні дієслова, дуже важливо передати значення модальності, бо в іншому випадку донесення смислу буде неповним. Перспективою для подальшого дослідження залишається більш поглиблене вивчення функції модальності в різних контекстах та різних літературних стилях англійської мови.

Список використаних джерел:

1. Foster W. From the Ground Up: Environmental Racism and the Rise of the Environmental Justice Movement / W. Foster. – N.Y.: NYU Press, 2000 – 256 p.
2. Golden A. Memoirs of a Geisha / A. Golden. – N.Y.: Random House Large Print, 2005 – 768 p.
3. Somerset M. The Traitor/ M. Somerset– N.Y., 2004 – 4- 28 pp.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Мудрик Д.П.

викладач, PhD в галузі Педагогічні науки,

*Національний університет водного господарства та природокористування
м. Рівне, Україна*

Корнійчук С.В.

здобувач,

*Національний університет водного господарства та природокористування
м. Рівне, Україна*

ЗНАЧЕННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З МОЛОДІЮ ДЛЯ ВИБОРУ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ

Останні часом значення профорієнтаційної роботи для молоді перестало бути першочерговим. На перше місце вийшли престижність професії, рівень оплати праці за професією та доступність в її отриманні за кошти держави. Насправді вибір майбутньої професії знаходиться на перетині понять «хочу, можу, треба». На практиці, бажане не виглядає дійсним та з учнями не проводиться повноцінна профорієнтаційна робота.

На думку Н.С. Якимової «Процес професійного самовизначення складний і багато в чому суперечливий. З одного боку, він має враховувати інтереси, нахили, здібності особистості, а з другого – потреби суспільства у працівниках і спеціалістах певних сфер професійної діяльності. Отже, на професійне самовизначення впливають інтереси особистості та потреби суспільства. Забезпечити їх взаємодію, поєднання інтересів покликана професійна орієнтація» [1, 143].

Поняття профорієнтація є багатогранним та має глибокі історичні корені. Профорієнтація – це комплекс науково-обґрунтованих форм, методів та засобів допомоги особистості щодо вибору чи зміни професії, працевлаштування на основі врахування її індивідуально-психологічних особливостей, інтересів, можливостей та потреб ринку праці в кадрах [2, 23].

Існують також інші визначення поняттю «профорієнтація». Деякі автори тлумачать це поняття як ознайомлення молоді з найбільш важливими професіями, при цьому поєднуючи ознайомлення з професіями з необхідністю надання допомоги молоді у розвитку в них інтересів, здібностей. Для інших це є системою заходів, що спрямовані на допомогу молоді з вибором професії, яка відповідає її інтересам з врахуванням потреб суспільства в кадрах. «Окремі автори розглядають профорієнтацію як систему наукового управління мотивами вибору професії, як сукупність принципів, форм, методів і прийомів впливу на

молодь, а також як систему психолого-педагогічних, медичних і державних заходів» [2,21]. Що на нашу думку є найбільш вдалим визначенням.

Розрізняють наступні види профорієнтаційної роботи: інформаційні, агітаційні, розважально-пізнавальні, рекламні, освітні, методичні, просвітницькі, інтелектуальні, психодіагностичні, пропедевтичні. Що можуть втілюватись через форми: дні відкритих дверей; екскурсії, інформаційні онлайн зустрічі, участь в освітніх виставках, профорієнтаційні спортивні змагання, квізи, проморолики, буклети, сувенірна продукція, профільні класи, підготовчі курси, інтелектуальні і творчі конкурси та турніри, психодіагностичне тестування, тренінги з діагностичною метою, МАН тощо.

Перелік форм профорієнтаційної роботи можна продовжувати до нескінченності, але визначити найефективнішу немає можливості. Проте невід'ємною частиною якісної професійної орієнтації є участь у ній вчителя із належною підготовкою та достатньою мотивацією. Тому роль ліцеїв, коледжів, гімназій є значною через впровадження системи спеціально організованих профорієнтаційних заходів спрямованих допомогти вчителю долучити молодь до вибору професії. Така система передбачає певні напрямки у її проведенні: професійну інформацію, професійне обстеження, професійне консультування, професійний підбір, професійну виробничу та соціальну адаптацію, що сукупно слугують системою дієвих заходів для сприяння професійно-фаховому становленню та формуванню в учнів належних професійних якостей важливих для досягнення фаховості у майбутньому.

Та чи готовий викладач без спеціальних знань та освіти надати таку комплексну допомогу? З одного боку вони мають широкі можливості комплексно займатися профорієнтаційною роботою під час занять або факультативів, а з іншого жодна спеціальність не готує фахівців із профорієнтаційної роботи. Вирішення проблеми підготовки вчителів до проведення та змістового наповнення педагогічної діяльності, в тому числі профорієнтаційної роботи могла б вирішити система післядипломної педагогічної освіти або спеціалізованих курсів з профорієнтації.

Ситуація загострюється через суперечності між потребою суспільства у вчителів, які здійснюють профорієнтацію та готові до виконання спільних завдань із адміністрацією освітнього закладу, та реальним станом їхньої підготовки у закладах освіти.

Інша суперечність виявляється у потребі фахівців високого рівня готовності до профорієнтаційної роботи в межах функціонування освітнього закладу та недостатньо організованим навчанням вчителів у цій галузі діяльності і відсутністю у них практичних профорієнтаційних навичок.

Отже, профорієнтаційна робота з молоддю є одним із визначальних завдань та важливим напрямком діяльності вчителя, так як спрямована на обрання учнями відповідного майбутнього фаху, його супровід у професійному самовизначенні, роботу з молоддю відповідно до власних професійних устано-вок та ін. З метою досягнення максимальної ефективності у профорієнтації вчителі зважають на потреби кожного школяра, при цьому враховують його вікові особливості, стан здоров'я, фізичні задатки, наявні освітні послуги та ринок праці.

Саме тому профорієнтаційна робота має носити комплексний та систематичний характер. Система роботи з профорієнтацією повинна починатись із початкового ступеню навчання у ліцях та гімназіях і завершуватись усвідомленим вибором майбутньої професії при вступі до університету, коледжу. Адже за ствердженням Виноградської Г.Є. «...понад 75% школярів не мають уявлення про те, чим вони збираються займатися в житті. І лише 5% опитаних вже визначилися з професією. Ці цифри говорять про системну проблему, яка повинна вирішуватися на різних рівнях: держави, ринку, суспільства і сім'ї. Профорієнтація послідовно розвиває усвідомлений підхід до вибору професії, знайомлячи підлітка з перевагами тих чи інших професій, де можна застосувати свої здібності і вміння. Також про відсутність дієвої профорієнтації свідчать такі цифри: тільки 27% відсотків населення нашої країни працює за фахом. А це шалені втрати часу людей на навчання та ресурсу держави» [3, 51].

Варто задуматись, що вигідніше навчати майбутніх фахівців, які не будуть працювати за фахом чи підготувати фахівця, що за допомогою системи методів та форм профорієнтації, підготує молодь до фахового навчання з урахуванням їхніх мрій, бажань та можливостей.

Таким чином:

- 1) проведення профорієнтаційної роботи є важливою ланкою підготовки майбутніх фахівців, яка повинна брати початок ще із початкових класів навчання у ліцях та гімназіях;
- 2) цей процес має бути комплексний та враховувати різні види та форми його проведення, з метою всебічної та якісної підготовки молоді для вступу у вищі навчальні заклади або професійні училища.
- 3) також невід'ємною частиною цього процесу є вчитель, проте проблемою є неякісна підготовка фахівців для проведення профорієнтації.

Список використаних джерел:

1. Н.С. Якимова Професійне самовизначення і професійна орієнтація молоді: сучасні тенденції та проблеми // Соціально-економічні та демографічні наслідки системної кризи в Україні та шляхи їх подолання. 2011. С. 142-149

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

2. Професійна орієнтація : підручник [для студентів] / Єгорова Є. В., Ігнатович О. М., Кобченко В. В., Литвинова Н. І., Марченко І. Б., Мерзлякова О.Л., Синявський В. В., Татаурова-Осика Г. П., Шевенко А. М.; [за ред. О. М. Ігнатович]. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. — 240 с.

3. Виноградська Г. Є Профорієнтація та популяризація професій легкої промисловості на засадах державно-приватного партнерства // Наука та освіта в умовах викликів сьогодення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (Чернігів, 16 грудня 2023 р.) . Research Europe, м. Чернігів, Україна, стор. 49-53.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Пилипенко Л.В.
викладач кафедри
практичної психології та педагогіки,
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності
м. Львів, Україна

ЕКСТРЕМАЛЬНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ОПЕРАТИВНО- РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ

Професійна діяльність психологів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту характеризується особливим рівнем складності через специфіку екстремальних ситуацій, з якими вони стикаються сьогодні майже щодня. Питання підготовки кваліфікованих психологів, які здатні виконувати службові обов'язки не тільки в повсякденних, але й екстремальних умовах, сьогодні в час війни, постало особливо гостро.

Психологи Державної служби України з надзвичайних ситуацій першими надають екстрену психологічну допомогу постраждалому населенню внаслідок ракетних обстрілів та інших видів надзвичайних ситуацій. Проблема формування та розвитку умінь та навичок роботи в екстремальних та особливих умовах стає все актуальнішою щодо якісного виконання службових обов'язків, адже важливо не лише володіти знаннями із сфери екстремальної та кризової психології, але й ефективно використовувати їх.

Аналіз професійної діяльності психологів-практиків, а також вивчення теорії та практики формування професійно-екстремальної компетентності майбутніх психологів дають змогу стверджувати, що рівень їхньої професійно-екстремальної підготовленості не відповідає вимогам сьогодення. Зміст поняття професійно-екстремальної компетентності забезпечує готовність ефективно виконувати професійні завдання в особливих та екстремальних умовах.

Проблеми професійної підготовки майбутніх психологів розглядаються в роботах О. Бондаренка, Ю. Вінтюка, В. Волошиної, Т. Григоренко, Л. Карамушки, С. Максименка, В. Панка, Н. Перегончук, Н. Пов'якель, Н. Пророк, В. Синишиної, Т. Титаренко, Н. Чепелевої та ін. Дослідженням професійної підготовки та компетентності майбутніх психологів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання займалися М. Козяр, Т. Конівіцька, А. Литвин, Л. Руденко, Р. Сірко та ін.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу [1, 2, 3], можна стверджувати, що діяльність в особливих умовах характеризується інтенсивністю, тривалістю дії, психологічною готовністю до діяльності в екстремальних ситуаціях, що визначається особистісно-типологічними якостями, професійною, психологічною стійкістю, вольовою і фізичною підготовкою, організованістю та узгодженістю фахівця, який виконує свої службові обов'язки. Тому дуже важливо вміти зберігати внутрішній баланс і виконувати професійні завдання у зв'язку із впливом екстремальних умов у надзвичайних ситуаціях.

Екстремальні ситуації умовно діляться на дві групи:

- 1) життєві, повсякденні, тобто такі, з якими може зустрітись кожна людина;
- 2) службові – виникають під час виконання небезпечної роботи.

Діяльність фахівців в особливих та екстремальних умовах потребує високого рівня професійної компетентності, що є досить складним психолого-педагогічним поняттям. Професійно-екстремальну компетентність розглядаємо як вид професійної компетентності, складну систему діяльнісно-рольових знань, вмінь, навичок та особистісних (професійно важливих якостей) характеристик, які забезпечують здатність і готовність фахівця ефективно виконувати професійні завдання в особливих та екстремальних умовах [4].

На думку О. Цільмак екстремальна компетентність базується на автоматизованих вміннях та навичках, а також важливими виступають інстинкти самовиживання та самозбереження [5]. Важливо навчатись розвивати ці вміння вже на етапі професійної підготовки, зокрема у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, де готують психологів оперативно-рятувальної служби. Це можна реалізовувати зокрема в контексті професійно-екстремальної підготовки. Науковець М. Козяр трактує це поняття, як «організовано-цілеспрямований процес навчання, виховання, розвитку та формування фахівців з надзвичайних ситуацій, спрямований на оволодіння сукупністю загальних знань, навичок і вмінь, які необхідні для екстремальної діяльності у різних надзвичайних ситуаціях» [1, с. 110].

У контексті професійно-екстремальної підготовки формування професійно-екстремальної компетентності відбувається шляхом розвитку спеціальних навичок та психофізичних якостей, необхідних для ефективної роботи в умовах підвищеного ризику і стресу. Формування професійно-екстремальної компетентності є критично важливим для підготовки майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби. Це дозволяє їм надавати якісну допомогу потерпілому населенню в найскладніших умовах, ефективно підтримувати рятувальників та постраждалих, а також зберігати власне психічне здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Козяр М. М. Екстремальна-професійна підготовка до діяльності в надзвичайних ситуаціях. Львів : СПОЛОМ, 2004. 376 с. С.106
2. Оніщенко Н.В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти : монографія. Харків : «Право», 2014. 584 с
3. Сірко Р.І. Професійна підготовка майбутніх психологів оперативнорятувальної служби до діяльності в екстремальних умовах : монографія. Львів. «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2017. 482 с.
4. Сірко Р.І., Годій Л.В. Професійно-екстремальна компетентність майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2022. №. 2. С. 38–47.
5. Цільмак О. М. Компетентність фахівців кримінальної міліції в екстремальних ситуаціях. *Актуальні проблеми психології*. К., 2009. Т. 7, Вип. 20, Ч. 2. 228–232 с.

Поворознюк О.

начальник відділення комунікацій,

143 Об'єднаний навчально-тренувальний центр «Поділля»

Сил підтримки Збройних Сил України

м. Кам'янець-Подільський, Україна

РОЛЬ ВІРТУАЛЬНИХ СИМУЛЯТОРІВ У ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВІЙ ТА СПЕЦІАЛЬНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНЖЕНЕРНИХ ВІЙСЬК

В умовах повномасштабної війни підготовка майбутніх фахівців інженерних військ загалом та їхня початкова військова підготовка є фундаментальним етапом у формуванні навичок і якостей майбутніх військовослужбовців. Цей етап визначає не лише базові навички бойової підготовки, а й формує дисципліну, витривалість і професіоналізм військовослужбовців [1, с. 28]. Значущість загальновійськової підготовки підсилюється й тим, що від її якості залежить ефективність виконання бойових завдань, безпека військовослужбовця та побратимів, а також збереження життів на полі бою [2, с. 136]. Водночас сучасні тенденції військової освіти підкреслюють необхідність ефективного і безпечного тренувального процесу. Військові навчальні заклади у всьому світі прагнуть до інтеграції інноваційних технологій в освітній процес з метою підвищення якості підготовки та скорочення часу, що витрачається на навчання військовослужбовців. У цьому контексті інформаційні технології та віртуальні тренажери є сучасною відповіддю на виклики мінливого світу і вимоги скороченої військової підготовки в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Розглядаючи поняття, що стосуються інформаційних технологій, доцільно подати власне бачення інформаційних технологій у військовій освіті як своєрідний освітній процес із застосуванням комп'ютерних технологій, які на системній основі допомагають удосконалювати військову підготовку та спрощувати освітній процес. Цей процес також можна назвати сучасною технологізацією процесу загальновійськової підготовки [1], що гарантує досягнення курсантами певних результатів навчання, і, як результат, підготовка майбутніх фахівців інженерних військ, які володіють усіма необхідними військовими компетентностями.

Із розвитком сучасних інформаційних технологій з'явилися інноваційні методи навчання, серед яких особливе місце займають віртуальні тренажери. Ці пристрої надають унікальну можливість симулювати реальні бойові ситуації в

безпечному віртуальному середовищі, що робить їх незамінним інструментом для початкової військової підготовки в навчально-тренувальних центрах. Так само важливим нововведенням у військову освіту є VR-контент [3, с. 310]. Завдяки цьому нововведенню, курсанти мають змогу зануритися в розпал бойових дій та інші варіативні ситуації. Така гейміфікація загальновійськової та спеціальної підготовки видається досить перспективною, оскільки підтримує високий рівень мотивації курсантів до загальновійськової та спеціальної підготовки, стимулює до глибокого засвоєння знань.

Використання віртуальних тренажерів у загальновійськовій та спеціальній підготовці володіє низкою незаперечних переваг. По-перше, вони дають змогу створити реалістичні сценарії бойових дій, у яких військовослужбовці мають змогу навчатися без ризику отримання травм або завдання шкоди навколишньому середовищу. По-друге, віртуальні тренажери надають можливість багаторазового повторення вправ і аналізу результатів, що сприяє поглибленому засвоєнню матеріалу і вдосконаленню навичок. Крім того, вони можуть адаптуватися під різні умови та завдання, що робить їх універсальним інструментом для навчання різним військовим спеціальностям.

Якщо ж порівнювати з традиційними методами навчання (наприклад, тренування на полігоні або в спеціалізованих навчальних центрах), віртуальні тренажери мають низку явних переваг. По-перше, дають змогу істотно скоротити витрати на навчання, оскільки не вимагають витрат на оренду полігону, купівлю боєприпасів і техніки. По-друге, забезпечують можливість навчання в будь-який час доби і в будь-яких кліматичних умовах, що підвищує гнучкість і доступність тренувань для військовослужбовців. Таким чином, віртуальні тренажери ефективно доповнюють традиційні методи навчання, забезпечуючи повніше і якісніше освоєння бойових навичок.

Віртуальні тренажери для початкової загальновійськової та спеціальної підготовки використовують різні технології для створення реалістичних симуляцій бойових ситуацій. Однією з основних технологій є віртуальна реальність (VR), яка занурює курсантів у тривимірний простір за допомогою спеціальних окулярів або шолома. Завдяки VR військовослужбовці можуть взаємодіяти з віртуальним оточенням, виконувати різні тактичні завдання і тренуватися в управлінні технікою і зброєю. Іншими поширеними технологіями є аугментована реальність (AR) [3, с. 317], яка додає віртуальні об'єкти в реальне оточення за допомогою камер і доповнених окулярів, і симуляція фізичних процесів, що дає змогу відтворити реалістичні фізичні взаємодії з об'єктами у віртуальному середовищі.

Сучасні тенденції в розвитку віртуальних тренажерів для загальновійськової та спеціальної підготовки вказують на їхнє дедалі ширше застосування та

вдосконалення [4]. По-перше, спостерігається збільшення функціоналу та реалістичності симуляцій, що забезпечує для курсантів можливість здобувати якісніші знання та навички. По-друге, віртуальні тренажери стають доступнішими завдяки зниженню вартості технологій і розширенню їхнього асортименту на ринку. Також відзначається зростання інтересу з боку військових навчальних закладів різних рівнів до інтеграції віртуальних тренажерів в освітній та навчально-тренувальний процеси.

Однією з ключових перспектив впровадження віртуальних тренажерів у військові навчальні заклади є збільшення ефективності та якості підготовки військовослужбовців. Віртуальні тренажери дають змогу курсантам здобувати практичні навички без необхідності використання реальної зброї або техніки, що зменшує витрати на навчання та підвищує безпеку процесу.

Крім того, впровадження віртуальних тренажерів у навчально-тренувальний процес сприяє збільшенню мотивації курсантів і підвищенню рівня загальновійськової та спеціальної підготовки загалом. У результаті, очікується, що віртуальні тренажери стануть невід'ємною частиною освітньої програми у військових навчальних закладах, допомагаючи формувати висококваліфікованих і готових до військових дій військовослужбовців.

Отже, використання віртуальних тренажерів у загальновійськовій та спеціальній підготовці майбутніх фахівців інженерних військ є значущим і перспективним напрямом. Віртуальні тренажери дають змогу створювати безпечні та реалістичні умови для навчання, що сприяє ефективному набуттю необхідних навичок і знань. Віртуальні тренажери є важливим інструментом, що сприяє підвищенню якості військової підготовки та безпеки курсантів.

Список використаних джерел:

1. Моца А. А. Інноваційні технології навчання у вищій військовій освіті України: практичне застосування. Воєнні науки. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 5 (27). С. 26–34.
2. Бобарчук О. А. Застосування мультимедійних технологій для створення системи початкової підготовки бійців ЗСУ. *«Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики»*: матеріали Міжнар.ї наук.-практ. конф. (Київ, 14-15 листоп. 2020 р.). Том 3. Київ: Національний авіаційний університет, 2020. С.130–142.
3. Трач Ю. VR-технології як метод і засіб навчання. *Освітологічний дискурс*. 2017. № 3–4 (18–19). С. 309–322.
4. Інженерна підготовка в Збройних Силах України. Київ: «Центр учбової літератури», 2022. 45 с.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Просалова В.А.

д. філол. н., професор, професор кафедри української мови,
теорії та історії української і світової літератури
*Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна*

Нужний С.С.

здобувач ступеня освіти «Магістр»
*Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна*

КІНОВЕРСІЯ РОМАНУ ІВАНА БАГРЯНОГО «ТИГРОЛОВИ»: СПІЛЬНЕ І ВІДМІННЕ

У 90-х роках минулого століття український кінематограф гостро відчував потребу, з одного боку, в якісних кіносценаріях, з іншого – недостатність фінансування. Це зумовило звернення режисерів до української класики, творів репресованих авторів та емігрантів, які у цей час почали повертатися із забуття. Тому екранізація романів Івана Багряного режисером Ростиславом Синьком цілком закономірна, адже твори письменника торкалися раніше заборонених тем, вражали гострими захоплюючими сюжетами, в основі яких були деталі біографії самого автора, якому довелося пройти крізь усі кола тортур і вижити. Вперше заарештований у двадцятип'ятирічному віці за «контрреволюційну агітацію», він був відправлений на заслання на Далекий Схід, проте зміг по дорозі втекти. Ці життєві колізії Іван Багряний відтворив у романі «Тигролови», який разом із романом «Сад Гетсиманський» було екранізовано у 1994 р. вже в незалежній Україні на кіностудії «Укртелефільм».

У цій розвідці зіставимо літературну та кінематографічну версії роману «Тигролови», виявимо відмінності, зумовлені інтерсеміотичним перекодуванням літературного твору засобами кіно. При цьому враховуємо висновок дослідниці Христини Макарадзе про те, що режисер об'єднав обидва романи, тобто «Тигролови» та «Сад Гетсиманський», в один серіал, розташувавши їх у зворотному порядку, а також тлумачення «мінісеріалу Р. Синька як читацької версії романів» письменника.

Уточнимо, однак, що це тлумачення інше, ніж авторське, романне, адже воно колективне, наслідок співпраці режисера, сценариста, оператора, композитора, костюмера, акторів (Олег Савкін у ролі Андрія Чумака, Ольга Сумська в ролі Наталки Сірко, Анатолій Мокренко в образі Дениса Сірка, Ольга Матешко

в ролі Сірчихи, Віталій Борисюк в образі їхнього сина Грицька, Борис Романов у образі Великіна, Микола Шутько в образі Мороза) – всіх причетних до створення кінострічки. Крім того, помітна часова дистанція між першою публікацією роману під назвою «Звіролови» (1944) та виходом у прокат кінострічки (1994). Слушним є і спостереження Христини Макарадзе про те, що «екранізація «Тигролови» адекватно відтворює зорові художні образи, які не мають важливого ідеологічного значення або технічно недоступні» [1, С. 177].

За задумом Ростислава Синька, кінострічка «Тигролови» була продовженням уже знятого ним у 1993 році мінісеріалу «Сад Гетсиманський», тому її головні герої ті самі, що і в попередньому фільмі. Як зазначено в титрах, «Тигролови» було знято за мотивами однойменного роману Івана Багряного. Ця важлива деталь спонукає до зіставлення сюжетних колізій, образів, сцен у романі та його екранній версії. Дія в романі «Тигролови» відбувається в тайзі, тому знята в Україні кінострічка, звичайно, не передає особливого чару первозданної природи.

Основну сюжетну колізію роману – втечу з експресу в'язня та його помсту своєму кривдникові – було збережено у фільмі. Ця сюжетна лінія має достовірну основу, адже самому авторові вдалося втекти із потягу, який віз його на заслання. Він переховувався в тайзі в родині полтавських переселенців, тому писав про тих, кого добре знав і поважав. У кінострічці показано, що в'язні, хоч і не вірили в можливість утечі з потяга-дракона, проте закрили отвір, через який утік сміливець, свідомо мовчали про обставини його відчайдушного кроку, щоб тільки не нашкодити йому.

Відтворення сюжетних колізій роману засобами кіно неминуче призводить до змін, адже цей синтетичний вид мистецтва функціонує за своїми законами, відмінними від художньої літератури, яка оперує образами, створеними вербальними засобами. Кіно ж володіє не лише словом, а й кінетичними засобами (такими, як міміка, поза, жест, рух актора), музикою, що дає можливість налаштувати глядача на сприйняття того чи іншого напруженого моменту стрічки. Крім того, важливе значення має монтаж кадрів, який дозволяє перенести реципієнта в різні куточки країни, показати екзотичні картини природи.

Внаслідок інтерсеміотичного перекодування літературного твору спостерігається трансформація окремих деталей. На початку роману та фільму показано «ешелон смерті», який віз «завинених в дрантя і коци і так – напівголих, викинутих з вітчизни, з родини, зі спільноти, погноблених, безправних, приречених» арештантів із «чорного пекла землі людоловів» [2, С. 3]. У кінострічці цей образ відтворено з незначними змінами: в романі зображено, що начальник

біжить насамперед перевіряти присутність інженера-авіатора Григорія Многогрішного, правнука гетьмана Дем'яна Многогрішного; у фільмі замість нього діє Андрій Чумак, тобто герой попереднього серіалу, і подібного акценту немає. Сцена перевірки в'язнів із простукуванням даху та собаками виглядає у фільмі наочно й переконливо. Збережено й пісенний супровід, що викликає обурення й лють у конвоїрів, які не можуть своїми криками заглушити пісню, що вирвалася з вікон багатоголового дракона.

Для увиразнення постаті головного героя (у романі спадкоємця героїчних традицій предків, який у родині Сірків назвав себе Миколою, отже, не власним, а з міркувань безпеки – ім'ям свого брата) у кінострічці були редуковані окремі сцени: поїздка Великіна-Медвина тихоокеанським експресом, процес пантування (можливо, через труднощі зйомки), святкування Різдва в родині Сірків, яка навіть у тайзі зберегла українські традиції, полювання мисливців на тигрів, блукання героя тайгою в хуртовину та його порятунок завдяки Наталці та її улюбленцю – Заливаю. Не показано в кінострічці і рейд Андрія Чука та Грицька Сірка до Хабаровська з метою здати хутро та поновити дозвіл на володіння зброєю. Цей епізод важливий, бо підтверджує, що перебування в тайзі не таке вже й безпечне для втікача з «ешелону смерті», адже за ним розпочато справжнє полювання як за державним злочинцем.

У кінострічці дещо інакше, ніж у романі, змальовано стосунки між Наталкою Сірком, яку грає Ольга Сумська, та Андрієм Чукаком, якого грає актор із попереднього серіалу – Олег Савкін. За авторським задумом, Наталка всіляко приховує свою симпатію до свого рятівника, який вирвав її з пазурів розлюченої ведмедиці. У кінострічці її симпатії очевидні, підтверджені мімікою, жестами, рухами, діями. Вона віддячує юнакові за порятунок, віднайшовши його, коли той заблукав у хуртовину. Очевидно, експресивність вдачі акторки позначилася на такому тлумаченні поведінки цієї героїні.

Зберігши в цілому авторський задум, сценарист фільму інакше подав акт помсти. Герой, зрозумівши, що його переслідувач не встиг від'їхати далеко, наздогнав його: у фільмі – конем, у романі – на лижвах. У кінострічці показано, що він кидає згори камінь і завдяки цьому перекинулися сани, на яких їхали мисливці за людьми [3]. Цей кадр має потужний візуальний потенціал, адже Андрій Чумак/Григорій Многогрішний розкривається у цій сцені як супергерой. У романі коні шарпнулися, відчувши тигрячий дух, бо Григорій наздогнав їх після полювання на тигрів, і тому сани самі, без чийогось втручання, перекинулися. Отже, творці кінострічки змогли передати такий кадр, який впливає на глядача своєю експресією, перетворенням людини в месника не лише за себе, свої страждання, а й за інших скривджених. Він, щоб ніхто з невинних

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

не постраждав, залишає на снігу такий напис: «Судив і присуд виконав я – Григорій Многогрішний. А за що – цей пес сам знає» [2, С. 298]. Жертва здійснила акт помсти та зізналася у цьому, підписавши собі вирок.

Кіноверсія роману Івана Багряного «Тигролови» відбиває важливі сюжетні вузли твору. Під час екранізації роману були опущені деякі сцени, що не мали вирішального значення, а лише поглиблювали атмосферу переслідувань. Внаслідок інтерсеміотичного перекодування твору зазнала трансформації сцена помсти, подана в кінострічці крупним планом.

Список використаних джерел:

1. Макарадзе Х. Візуальні образи : від роману Івана Багряного «Тигролови» до однойменної екранізації. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2022. Vol. X/1. Рр. 167–178.
2. Багряний І. Тигролови. Харків : Фоліо, 2019. 304 с.
3. Синько Р. Тигролови (фільм). URL: https://www.youtube.com/watch?v=kQ_fGYnWRp8 (дата звернення 01.06.2024).

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Скрипник Т.В.
професор кафедри
спеціальної та інклюзивної освіти,
доктор психологічних наук,
*Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Будій О.С.
студентка 2 курсу
другого (магістерського) рівня
спеціальності Спеціальна освіта
освітньої програми Втручання при аутизмі,
*Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

ПІДВИЩЕННЯ ЗДАТНОСТІ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ РОЗУМІТИ ТЕКСТ З ОПОРОЮ НА КОНЦЕПЦІЮ ГІПЕРСИСТЕМАТИЗАЦІЇ

Згідно з теорією гіперсистематизації, розробленою британським клінічним психологом і професором психопатології розвитку Кембриджського університету С. Барон-Коеном, особи з аутизмом мають схильність до упорядкування, систематизації та структурування інформації з довкілля; також вони краще засвоюють інформацію, коли вона представлена у чіткій і логічній структурі. В основі цієї теорії лежить ідея про те, що мозок осіб з аутизмом має таку особливість, як детальний аналіз даних та створення логічних зв'язків між різними елементами. Важливо зазначити, що для осіб з аутизмом характерна схильність до пошуку детальних закономірностей і повторюваності, що відрізняється від соціальних чи емоційних навичок, які можуть залишатися недостатньо розвиненими.

Схильність до виявлення і класифікації систем, може бути використано для ефективного навчання. Особливо це актуально для процесу навчання читанню та розуміння тексту, оскільки дає змогу перетворити складний процес інтеграції інформації у чітку і логічну систему.

Серед п'яти ключових навичок читання, які виокремила Національна комісія з читання (2000), розуміння прочитаного є найскладнішою навичкою для опанування [2]. Для дітей з аутизмом читання тексту може бути складним завданням через складність в розумінні контексту та абстрактних понять, інтеграцію нових знань. Проте, опора на їхню здатність до гіперсистематизації може бути ефективною стратегією для покращення розуміння тексту.

Діти з РАС були визначені як група ризику щодо дефіциту читання, де понад 65% демонструють труднощі з розумінням прочитаного [2].

У межах нашого дослідження, в якому брали участь 3 учні з діагнозом аутизм, були розроблені критерії оцінювання навичок роботи з текстом у дітей молодшого шкільного віку, що стали структурними компонентами аркушу спостереження. Серед основних критеріїв є: розуміння тексту (визначення теми та основної думки, головних та другорядних героїв), запам'ятовування та відтворення тексту (звертається увага на логіку викладу прочитаного), розуміння лексики та контексту (оцінюється розуміння невідомих слів та метафор), розуміння структури тексту (перевіряється чи розуміє дитина, в якому порядку відбуваються події) та ін.

Не менш важливими критеріями є причинно-наслідкові зв'язки й інтерпретація поведінки та емоцій, зокрема, досліджувалося, чи розуміє учень емоційні стани героїв і причини цих емоцій. Навички за такими критеріями, як прогнозування та уява, а також аналіз і висновки щодо прочитаного теж важливо було дослідити, на нашу думку, оскільки у дітей з аутизмом можуть виникати певні труднощі, що призводять до обмежень у прогнозуванні подій чи висновках.

Проаналізувавши отримані за аркушем спостереження результати, ми дійшли висновку, що учні демонструють сильні сторони в запам'ятовуванні тексту. Це свідчить про те, що вони добре справляються з запам'ятовуванням ключових фактів (імен, дій тощо), які є основою для подальшого розвитку інших навичок. Також показник розуміння лексики та контексту вказує на достатній рівень знань слів, складнощі викликають лише такі художні засоби, як метафори. Здатність їх розуміти та співвідносити з відповідним контекстом досить низька. Учні виявили також значні труднощі в розумінні структури тексту та інтерпретації емоцій і поведінки персонажів, що вказує на необхідність більшої уваги до розвитку у них аналітичних і критичних навичок.

Визначені труднощі у причинно-наслідкових зв'язках та прогнозуванні подій свідчать про те, що учні не здатні повною мірою осмислити взаємозв'язок між подіями у тексті. Це може обмежувати їхнє загальне розуміння змісту. Хоча діти демонструють середній рівень у відтворенні тексту та орієнтуванні у просторі та часі, недостатньо розвиненими лишається здатність аналізувати та формулювати висновки на основі прочитаного.

Для впровадження формувального експерименту нами був вибраний текст з навчального посібника для 3 класу «Збірник завдань для діагностувальних перевірок з української мови та читання» та була застосована методика, що передбачала заняття з дітьми з аутизмом задля підвищення їхньої здатності розуміти прочитаний текст. Для цього ми використали різні прийоми

структурування тексту, а саме: поділ тексту на логічні блоки, виокремлення ключових слів та фраз в тексті, використання блок-схем та таблиць, застосування додаткових візуальних опор у вигляді картинок до тексту, використання графічних органайзерів, зокрема карт історії та ментальних карт, скорочення об'єму тексту.

Поділ тексту на чіткі логічні частини, такі як вступ, основна частина, висновок здійснювався з додатковим візуальним виділенням кольорами, які відповідали логіці поділу, щоб підкреслити послідовність цих частин. Це дало змогу учням бачити загальну структуру тексту та легко орієнтуватися в ньому.

Оскільки у дітей з РАС спостерігаються труднощі з визначенням головного в тексті, за допомогою жирного шрифту або кольорових маркерів виокремлювалися важливі слова або фрази, які несли основне смислове навантаження, наприклад, ключові події або дії персонажів.

Для спрощення розуміння складних відносин між подіями чи персонажами вводилися блок-схеми та таблиці. Це забезпечило візуальну систематизацію, яка відповідає мисленнєвим особливостям дітей з аутизмом.

Застосування додаткових візуальних опор, а саме, картинок до тексту допомогло учням співвідносити текстову інформацію з візуальними образами. Хороший результат показало використання графічних органайзерів (карта історії, ментальна карта). Для полегшення розуміння тексту ефективним способом стало скорочення довжини абзаців, щоб передати лише найважливіші компоненти.

Впровадження адаптованої методики навчання для дітей з аутизмом сприяло появі позитивних змін у їхній здатності розуміти текст. Найбільш очевидні зміни, де всі учні показали кращі результати, відбулися за критеріями відтворення та розуміння тексту. Це демонструє загальний прогрес у здатності осмислювати прочитане. Результати у категорії розуміння структури тексту зросли у двох учнів. Це свідчить про покращення здатності до усвідомлення зв'язків між частинами тексту, що допомагає краще організовувати інформацію.

Значний прогрес відзначався у категорії причинно-наслідкових зв'язків. Це говорить про те, що діти почали краще розуміти взаємозв'язок між подіями та їхніми наслідками, що суттєво покращує загальне сприйняття тексту.

Нами зафіксовано певні труднощі, що залишилися у дітей з РАС за критеріями: інтерпретація поведінки та емоцій персонажів тексті, прогнозування та уява, аналіз і висновки. Це свідчить про необхідність подальшої роботи у вдосконаленні методики та впровадженні більш тривалого і послідовного впливу на здатність дітей з аутизмом розуміти текст і долучатися до якісного освітнього процесу.

*Матеріали L-ї Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Список використаних джерел:

1. Baron-Cohen S. Autism: The Empathizing-Systemizing (E-S) Theory. *Annals of the New York Academy of Sciences*. 2009. Vol. 1156, no. 1. P. 68–80. DOI: 10.1111/j.1749-6632.2009.04467.x.
2. Reading Comprehension and Autism Spectrum Disorder: a Systematic Review of Interventions Involving Single-Case Experimental Designs / B. D. Singh et al. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*. 2020. DOI: 10.1007/s40489-020-00200-3.
3. Talent in autism: hyper-systemizing, hyper-attention to detail and sensory hypersensitivity / S. Baron-Cohen et al. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*. 2009. Vol. 364, no. 1522. P. 1377–1383. DOI: 10.1098/rstb.2008.0337.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Філіпчук О.

аспірантка,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м.Луцьк, Україна

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА НАУКОВА КАТЕГОРІЯ

У нинішньому нестабільному та швидкозмінному світі, під впливом процесів модернізації, міжнародних конфліктів, спалахів пандемій та інших викликів суспільству, спостерігається посилення уваги та зацікавленості до свого коріння, національної ідентичності, які слугують своєрідною ознакою стабільності та постійності.

Дослідження національної ідентичності в сучасному глобалізованому світі має чітко окреслені теоретико-методологічні та соціально-когнітивні інтереси і може бути сформульовано, як таке, що має цілком автономний науково-педагогічний дискурс.

Упродовж останніх років дослідження феномену національної ідентичності здійснюється в контексті таких актуальних теоретичних і практичних проблем, як її взаємозв'язок із глобалізаційними процесами [2], з активізацією міграційних потоків [14], з проблемою забезпечення національної безпеки [12], з варіантами класифікації означеного поняття в рамках основних термінологічних моделей[6].

Проблема національної ідентичності в сучасній науці вивчена досить глибоко. Однак дослідження у цій галузі характеризуються багатоплановістю та багатовимірністю. Відтак, перед дослідниками постає завдання щодо вибору та пошуку та тенденцій, яких вони дотримуватимуться, досліджуючи проблему національної ідентичності.

Національна ідентичність за своєю сутністю багатовимірна – вона ніколи не може бути зведена до одного елемента. Утворення та формування національної ідентичності за своєю природою є суб'єктивним процесом і схильним до змін у часі.

Із розвитком термінологічного апарату сучасної науки, у якому відбувається постійна заміна старих дефініцій новими і постійна нестабільність термінологічного поля, уможлиблюється не лише спотворення змістової сутності понять, але й трансформація помилкового тлумачення в онтологізовану реальність. Однією з найбільш складних для наукового трактування категорій є «національна ідентичність», яка межах різних теоретичних підходів інтерпретується вкрай суперечливо.

Національна ідентичність – це особливий вид соціальної ідентичності особистості, найбільш складний, який перебуває на перетині національно-історичної, соціально-психологічної, соціокультурної, політико-культурної та інших сфер життєдіяльності суспільства.

Різні гуманітарні науки пропонують власні тлумачення поняття «національна ідентичність», які подані в таблиці 1.

Таблиця 1.

Змістові визначення національної ідентичності

Психологія	національна ідентичність – складова частина соціальної ідентичності особистості, переживання особистістю відносин «Я» та «національного середовища» – своєї ідентичності з однією етнічною спільнотою та відокремлення від інших [2]
Соціологія	ідентифікація індивіда з певним етносом або нацією, властивими їм мовою, культурою, традиціями, зразками поведінки [1].
Філософія	колективна усвідомленість національної спільноти, самовизначення щодо власного образу та змісту; що формується на основі відповідної національної парадигми, національної культури, етнічних характеристик, звичаїв, вірувань, міфів, світогляду, історичної пам'яті, символів і стереотипів поведінки [1].
Культурологія	усвідомлення суб'єктом себе як представника конкретної нації, позитивне ціннісне ставлення до історії, культури, національних традицій і звичаїв свого народу, до його ідеалів, почуттів та інтересів, фольклору та мови, території та державності [4].
Політологія	символічна конструкція, комплекс символів, сукупність яких породжує особливого роду відчуття приналежності до спільноти [5]; комплекс ідей: спільне минуле, спільний досвід державності, набір спільних цінностей, спільна відповідальність за майбутнє країни [6]
Педагогіка	процес усвідомлення себе не лише з іншими або групою людей, а ідентифікації себе з певним образом [7].

Національна ідентичність в основній частині є продуктом національної історії та культури, обумовлюється історичними традиціями, які сформувалися впродовж багатьох поколінь, національними міфами, символами, стереотипами поведінки [8].

На ґрунті систематизації та узагальнення наведених вище визначень, національну ідентичність можна інтерпретувати як завершальний акт процесу усвідомлення індивідом або соціальною групою своєї приналежності до спільноти, як підсумок прийняття ними цінностей, норм, ідеалів, котрими послуговується дана нація, як результат оволодіння індивідом сукупності знань про історичний шлях, який пройшла нація.

Таким чином, національна ідентичність – найбільш активно вживана категорія в режимі аналізу соціальної взаємодії та соціальної комунікації. Цей концепт наприкінці ХХ ст. було остаточно закріплено в соціально-філософському та педагогічному дискурсі. Національна ідентичність асоціюється з поняттями самобутності, наступності, стійкості, ототожнення та усвідомлення своєї приналежності до певної спільноти.

Список використаних джерел:

1. Кремень В.Г. (2010) Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. К. Т-во Знання. України. 520 с.
2. Нагорна Л.П. Ідентичність національна. (2005) Енциклопедія історії України. Т.3. К. В-во Наукова думка. С. 415. http://www.history.org.ua/?termin=Identychnist_nacionalna
3. Степико М.Т.(2011) Українська ідентичність: феномен і засади формування. монографія. К. НІСД. 336 с.
4. Філіпчук Г. (2016) Національна ідентичність: культурно-освітній вимір. Монографія. Чернівці. Друк Арт. 304
5. Шапаренко О.В.(2015) Національна ідентичність як чинник формування громадянського суспільства в Україні. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. Вип. 20. С. 92-99. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhISU_2015_20_16
6. Barrett, M. (2005). National identities in children and young people. Retrieved from <http://epubs.surrey.ac.uk/1642/>
7. Blank, T., & Schmidt, P. (2003). National identity in a united Germany: Nationalism or patriotism? An empirical test with representative data. *Political Psychology*, 24(2), 289-312. <https://doi.org/10.1093/sf/77.2.587>
8. Reizabal, L., Valencia, J., & Barrett, M. (2004). National identifications and attitudes to national ingroups and outgroups amongst children living in the Basque Country. *Infant and Child Development: an International Journal of Research and Practice*, 13(1), 1-20. <https://doi.org/10.1002/icd.328>

СЕКЦІЯ 4. ПСИХОЛОГІЯ

Атаханов Б.К.

аспірант кафедри теорії та методики практичної психології,
*Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна*

ПРОСТІ ТЕХНІКИ ПРОФІЛАКТИКИ КРИЗОВИХ СТАНІВ У МОЛОДІ

На сьогоднішній день є безліч технік з подолання кризи у молодих людей. Проте зростаюча напруга у молоді від воєнного стану, дає показання до того, щоб більш поглиблено розробляти систему методики подолання кризового стану у молоді.

Метою роботи є узагальнення простих технік саморегуляції кризових станів у молоді, а завданням є дослідження цих технік.

Вирішуючи це завдання можна виділити два підходи. Перший підхід включає оперативні техніки зі зниження стану прояву стресу. До них можна віднести: орієнтовані на зменшення кола соціальної взаємодії; орієнтовані на зменшення емоційних контактів; орієнтовані на зменшення комунікативності.

Другий підхід складається з наступних технік з перемикання уваги: слово самонакази; експресивно мімічного характеру; емоційно рухливі; інтонаційно комунікативні; прості дихальні вправи; переорієнтація на інший вид діяльності; емоційно розвантажувальний на рівні висловів, дій; соціально-комунікативного спрямування орієнтовані на комунікацію з приємними колегами, близькими на позитивні теми; техніки позитивної екологічної середи; техніки арт-терапії, прослуховування музики, сміхотерапію, танцевальна-хореографічна, бібліотерапія, зоотерапія, використання засобів електронних гаджетів (відеоігри).

Розглядаючи перший підхід, оперативних технік, врахован стан при якому, немає достатньо сил для подолання негативного стану та вирішення проблем. Потрібен деякий час для відновлення, при цьому виключаючи все те, що може спричинити напругу та подразнення.

Розглядаючи другий підхід, обрані прості техніки, за допомогою яких можна самому регулювати психічний стан. Основою більшості технік є перемикання уваги з негативу на ситуацію від нейтральної до позитивної. Включно з комплексом різноманітних технік, найдоступнішими з яких є

спілкування з друзями, близькими та рідними. У розмові з ними можна виговоритися, тим самим знизивши рівень напруги. Молодь тісно пов'язана з гаджетами, може знизити рівень напруги за допомогою мобільних додатків та відеоігор призначених для розслаблення та заспокоєння. Використання Тік Току для перегляду позитивного контенту та смішних кліпів, що допомагають підвищити позитивний емоційний фон. Участь у волонтерських програмах як спосіб відволікання від негативних думок. Розчинення проблем під час прослуховування заспокійливих музичних творів. Перемикаць за рахунок оздоровчих практик, таких як йога, тай чи, карате, дзюдо, пілатес, комплекс тибетських вправ «Сім перлин», індійського комплексу «Поклоніння Сонцю і Місяцю» та багато інших. З'єднання з природними джерелами, такими як походи та відпочинок у лісі, на морі, у парках та зонах відпочинку. Активна участь у танцювальних клубах, розмовному клубі «Єдині», походах у кінотеатр, зоопарк, музеї, виставки, бали, концертні та спортивні заходи. Звільнення від негативних емоцій при розмальовуванні антистресових мандал і використанні арттерапевтичних вправ. Перехід на позитивне мислення, що допомагає адаптуватись у складних умовах. Заспокійливе дихання, що включає метод Бутейко, а також прийоми йогічної пранаями.

Техніки, що належать до другого підходу, можна комбінувати між собою. Так під час прогулянки можна виконувати дихальні вправи [1]. При використанні арттерапії [2] використовувати фоном музичний супровід.

Загальне у підходах це їх напрям, що веде до зниження психоемоційного напруження [3] і що призводить до балансу психічного стану.

Різниця у підходах, у першому обмеження взаємодії для стабілізації психічного стану, а у другому використання перемикання уваги на активну дію, що допомагає зняти напругу та підтримати психологічний баланс.

Узагальнюючи дослідження було встановлено, що до першої групи технік саморегуляції, можна зарахувати як оперативні так і техніки на переключення уваги задля подолання кризового стану в молоді. Причому в першому підході для зниження напруги обмежується взаємодія з оточуючими, а в другому підході активно діють.

Список використаних джерел:

1. Наталія Сабліна. Психологічне консультування та психотерапія складних запитів. Навчально-терапевтичний посібник. Київ: ТВОРИ, 2024. 224 с.
2. Техніки підтримки. Збірка арттерапевтичних вправ. Методичний посібник. / І. Литвинова та ін. Київ: ТОВ «7БЦ», 2023. 316 с.
3. Травматичний досвід: техніки по роботі з цивільним населенням. Методичний посібник. / І. Литвинова та ін. Київ: ТОВ «7БЦ», 2023. 292 с.

Панчук Ю.

здобувачка магістерського рівня вищої освіти,
спеціальності 053 «Психологія»,
ПВНЗ «Європейський університет»
м. Київ, Україна

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ РІЗНИХ МЕТОДІВ РЕФЛЕКСІЇ В КОНТЕКСТІ НАВЧАННЯ

Розвиток рефлексивності серед студентів є важливим компонентом сучасного навчального процесу, оскільки він сприяє формуванню критичного мислення, саморегуляції та підвищенню ефективності навчання. Проблема полягає у визначенні рівня рефлексії у студентів та встановленні зв'язку між рівнем рефлексії, когнітивними здібностями, мотивацією та суб'єктивним контролем. Метою дослідження є оцінка цих параметрів та розробка моделей управління навчальним процесом, які сприятимуть підвищенню рівня рефлексії та загальній успішності студентів.

Рефлексію в навчанні можна класифікувати на різні типи, кожен з яких унікально сприяє процесу навчання. Загальновизнані типи включають описову рефлексію, аналітичну рефлексію та критичну рефлексію. Кожен тип втілює в собі відмінні характеристики та служить різним цілям у покращенні досвіду навчання [5].

Рефлексія в навчанні приносить багато переваг учням, покращуючи їхній освітній досвід і результати. Залучаючись до рефлексивних практик, учні поглиблюють своє розуміння понять і процесів, сприяючи критичному мисленню та самосвідомості [4].

Методи рефлексії в навчанні охоплюють різні методи заохочення до глибшого розуміння та критичного мислення. Ефективні підходи включають ведення журналу, обговорення з однолітками та контрольоване опитування, кожен з яких сприяє індивідуальному та спільному обдумуванню [3].

У дослідженні використовувалися кілька методик для комплексної оцінки рівня рефлексії та інших психологічних показників студентів. Серед них — тест-опитувальник «Рівень суб'єктивного контролю», методика А. Карпова, тест САМОАЛ для оцінки мотиваційної активності та Тест Равена для визначення когнітивних здібностей. Такий підхід дозволив отримати всебічну картину щодо розвитку рефлексії серед студентів.

Результати дослідження показали, що студенти з високим рівнем суб'єктивного контролю демонструють вищі показники рефлексивності. Це

свідчить про важливість внутрішнього контролю як фактору, що впливає на здатність до самоаналізу та критичного мислення. Люди, які беруть на себе відповідальність за власні досягнення та невдачі, більш схильні аналізувати свої дії та коригувати поведінку.

Щодо мотиваційної активності, результати методики САМОАЛ показали, що студенти з високою мотивацією мають кращі рефлексивні показники, ніж ті, у кого мотивація нижча. Це вказує на те, що мотивація є важливим компонентом рефлексивного процесу, адже без внутрішнього стимулу до саморозвитку студенти менш схильні до аналізу власних дій та вдосконалення.

Когнітивні здібності, оцінені за допомогою Тесту Равена, також виявилися критично важливими для розвитку рефлексії. Студенти з високим рівнем когнітивного розвитку показали більшу здатність до аналізу інформації та саморефлексії. Учасники з нижчими когнітивними здібностями потребують додаткової підтримки для розвитку рефлексивних навичок.

На основі отриманих результатів було розроблено три моделі управління навчальним процесом:

Індивідуально-контрольована модель, яка передбачає створення індивідуальних планів навчання та постійний моніторинг прогресу з боку викладачів.

Коллективно-інтерактивна модель, що базується на груповій роботі та обміні досвідом серед студентів для стимулювання соціальної рефлексії.

Цифрово-адаптивна модель, яка використовує технологічні платформи для інтерактивного навчання і підтримки рефлексії через цифрові інструменти.

Дослідження підтвердило важливість комплексного підходу до управління навчальним процесом, що враховує індивідуальні особливості студентів, їхній рівень суб'єктивного контролю, мотивацію та когнітивні здібності. Впровадження запропонованих моделей управління дозволить створити гнучку систему навчання, орієнтовану на підвищення рівня рефлексії та загальної ефективності навчального процесу. Студенти, які розвивають рефлексивні навички, будуть краще підготовлені до професійної діяльності, що потребує критичного мислення та вміння адаптуватися до нових умов.

Загалом, результати дослідження свідчать про необхідність активної інтеграції рефлексивних компонентів у навчальний процес, особливо у цифрову епоху, де технології можуть стати ефективним засобом для розвитку критичного мислення і саморегуляції серед студентів.

Список використаних джерел:

1. Бугерко Я. Рефлексивний характер освітньої діяльності як ціннісний фактор професійного становлення сучасного фахівця. *Psychological Journal*. 2022. № 2(58). С. 39–54.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

2. Іващенко А. І. Рефлексія як механізм саморозвитку особистості юнацького віку / А. І. Іващенко // *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific journal)*. – Warszawa, 2016. –№ 6. – С. 132-137.

3. Chang, B. Reflection in learning. *Online Learning*, 23(1), 2019. 95-110. doi:10.24059/olj.v23i1.1447

4. Denha N., Lilik O., Boyko T., Yudenok V. Psychological and Pedagogical Conditions and Means of Development of Professional Reflection of Teachers in the System of Methodical Work. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2021. №12(1). P. 67–87.

5. Viáfara Gonzalez, John Jairo Student teachers' learning: the role of reflection in their development of pedagogical knowledge *Cuadernos de Lingüística Hispánica*, núm. 9, enero-julio, 2007, pp. 225-242

Рева С.В.

викладач, спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист відділення «Агроінженерія»,
Відокремлений структурний підрозділ
«Глухівський агротехнічний фаховий коледж
Сумського національного аграрного університету»
м.Глухів, Україна

ВПЛИВ ТИПІВ ОСОБИСТОСТІ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ АГРОБІЗНЕСУ ТА ВЗАЄМОДІЮ В КОМАНДІ

В аграрному секторі, де успішність діяльності залежить не лише від технологічних факторів, але й від ефективності взаємодії між членами команди, велике значення мають типи особистості працівників. Розуміння того, як особистісні риси впливають на продуктивність і командну роботу, може стати ключовим фактором для підвищення ефективності агробізнесу. Психологічні типи працівників можуть впливати на їхні професійні ролі, поведінку в колективі та на загальну атмосферу в команді. Типи особистості мають значний вплив на агробізнес, оскільки різні особистісні риси і стилі взаємодії визначають, як індивіди управляють процесами, приймають рішення і взаємодіють з іншими. Правильний підбір персоналу для агрокомпанії з урахуванням типу особистості може суттєво підвищити ефективність роботи і забезпечити гармонійне функціонування команди.

Типи особистості відіграють важливу роль у формуванні робочого середовища та сприяють ефективному управлінню агробізнесом. Дослідження свідчать, що правильний підбір команди та врахування психологічних особливостей можуть значно впливати на продуктивність підприємства. Наприклад, Меєрс-Бріггсова модель типів особистості (МВТІ) допомагає зрозуміти, як різні працівники взаємодіють в межах організації та як їхні індивідуальні особливості можуть бути використані для покращення роботи аграрних підприємств [1, с. 34].

Ряд досліджень також вказують на те, що координація роботи в командах, де різні психологічні типи доповнюють один одного, значно підвищує продуктивність. Натомість конфлікти, які виникають через різні погляди, інтереси та методи роботи, можуть негативно впливати на ефективність агробізнесу [2, с. 45].

Типи особистості за МВТІ та їх вплив на агробізнес. Меєрс-Бріггсова модель типів особистості визначає 16 типів, які описують різні підходи до вирішення задач та взаємодії в колективі. Наприклад, екстраверти, що віддають

перевагу активній комунікації та командній роботі, часто стають лідерами або менеджерами у великих аграрних підприємствах. Вони сприяють швидкій взаємодії між працівниками, приймають рішення в умовах невизначеності та можуть надихати колектив на досягнення результатів [3, с. 28].

Інтроверти, навпаки, більш зосереджені на аналітичній роботі та індивідуальному виконанні завдань, що робить їх незамінними при детальній розробці аграрних проектів або плануванні. Вони можуть бути ключовими в процесах, які потребують глибокого аналізу даних, таких як оптимізація агротехнологій або планування врожайності [4, с. 67].

Для успішного функціонування аграрної команди важливо мати працівників з різними психологічними характеристиками, що дозволяє створити гармонійний баланс між різними підходами до роботи. Так, в команді можуть співіснувати як стратеги (інтуїтивні мислителі), які визначають загальні напрямки розвитку бізнесу, так і виконавці (сенсорні типи), що зосереджені на виконанні поточних завдань та забезпеченні їх ефективності [5, с. 58].

Наприклад, працівники з типом особистості "Організатори" (тип ISTJ за MBTI) забезпечують чітке дотримання правил та процедур, що є важливим для роботи в умовах сільського господарства, де необхідно дотримуватися встановлених норм і стандартів. З іншого боку, типи особистості "Ініціатори" (ENFP) можуть сприяти інноваціям та креативним підходам у впровадженні нових аграрних технологій, що є важливим для розвитку та модернізації агробізнесу [6, с. 82].

Врахування типів особистості при управлінні аграрними командами допомагає знизити кількість конфліктів і підвищити ефективність роботи. Дослідження показують, що команди, де враховано психологічні особливості працівників, досягають кращих результатів. Так, у командах, де поєднуються "Аналітики" (INTP) та "Діячі" (ESTP), створюється ідеальне поєднання стратегічного мислення та здатності до швидкої реалізації рішень [7, с. 90].

Крім того, правильний підхід до управління командою дозволяє знизувати рівень стресу та підвищувати мотивацію працівників. Працівники, які працюють у середовищі, де враховуються їхні особисті потреби та переваги, більш зацікавлені у досягненні загальних цілей компанії, що сприяє підвищенню продуктивності та ефективності аграрного підприємства [8, с. 101].

Розуміння різних типів особистості в агробізнесі допомагає краще управляти командами, розподіляти завдання відповідно до сильних сторін кожного члена команди і створювати ефективну та гармонійну робочу атмосферу. Кожен тип особистості приносить унікальні переваги, і їх взаємодія може значно підвищити продуктивність та успішність агробізнесу. Розподіл ролей і

завдань відповідно до особистісних типів допомагає максимізувати продуктивність і досягати поставлених цілей.

Отже, вплив типів особистості на ефективність агробізнесу та взаємодію в команді є важливим аспектом для сучасного менеджменту. Використання Меєрс-Бріггсової моделі типів особистості дозволяє краще розуміти, як різні працівники можуть ефективно взаємодіяти, і створювати умови для максимальної продуктивності. Важливо, щоб аграрні підприємства впроваджували індивідуалізований підхід до управління командою, враховуючи особисті потреби та типи особистості своїх працівників.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні впливу інших психологічних моделей на ефективність агробізнесу та розробці рекомендацій для інтеграції психологічних інструментів в управлінську практику аграрного сектору.

Список використаних джерел:

1. Руденко, М. Психологічні аспекти формування аграрних команд. *Психологія управління*, 2019, №4, с. 34-40.
2. Степанова, І. Типи особистості та їх вплив на роботу в колективі. *Організаційна психологія*, 2020, №5, с. 45-52.
3. Коваленко, О. Використання МВТІ у кадровому менеджменті аграрних підприємств. *Аграрний менеджмент*, 2021, №6, с. 28-33.
4. Іванов, В. Вплив інтровертів та екстравертів на роботу аграрних команд. *Соціальна психологія*, 2021, №3, с. 67-72.
5. Тимченко, Д. Роль психологічних типів у розвитку аграрних команд. *Аграрні дослідження*, 2020, №2, с. 58-64.
6. Сидоренко, Л. Стратегічне управління аграрними підприємствами з урахуванням особистісних особливостей працівників. *Аграрна економіка*, 2020, №7, с. 82-89.
7. Горбунова, Н. Взаємодія різних типів особистості у сільському господарстві. *Психологія праці*, 2021, №8, с. 90-96.
8. Гриценко, А. Психологічні аспекти підвищення мотивації у аграрних командах. *Управління персоналом*, 2019, №5, с. 101-107.

Смірнова В.В.
Студентка 2 курсу магістратури
групи 351мз
*Європейський університет
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
Абрамян Н.Д.
Завідувач кафедри практичної психології
та соціальних технологій, доцент
*Європейський університет
м. Київ, Україна*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЧУТЛИВОСТІ ПСИХОЛОГА

У сучасних умовах українського суспільства, де збільшується потреба в психологічній підтримці різних груп населення, дійсно актуальним стає питання розвитку професійних компетенцій психологів. Чутливість як ключова професійна характеристика має вирішальне значення для успішної роботи в напрямі "людина-людина". Це не тільки здатність до емпатії чи співпереживання, але й активний інтерес до внутрішнього світу іншої людини, який забезпечує глибше розуміння її емоційних, когнітивних та поведінкових проявів.

Процес формування чутливості є багатокомпонентним і включає розвиток таких аспектів, як уважність, здатність до слухання без оцінки, вміння відчувати контекст ситуації та настрою клієнта, а також здатність до гнучкого реагування на змінні умови. Для психологів, які працюють із різними категоріями клієнтів – від дітей до людей з травматичними переживаннями – ці компетенції набувають ще більшого значення.

Актуальність дослідження чутливості також підкріплюється необхідністю її цілеспрямованого розвитку в процесі професійної підготовки. Сучасні освітні програми психологічного профілю повинні включати не лише теоретичні аспекти, але й практичні тренінги, що сприяють розвитку цих умінь, наприклад, через активне слухання, рольові ігри та кейс-методи.

Дж. Гілфорд, один із відомих психологів ХХ століття, першим заглибився у феномен чутливості (сензитивності) та його значення для психології. Він визначив її як здатність людини відчувати найменші зміни в навколишньому середовищі, а також готовність до афективних реакцій на ці подразники. Така

сприйнятливість робить людину більш уважною до дрібниць, але водночас підвищує тривожність перед новими ситуаціями, випробуваннями або людьми. Ця ідея чутливості залишається важливою у контексті професії психолога. Сприйнятливість до слабких змін емоційного стану або контексту клієнта дозволяє фахівцю краще розуміти потреби та проблеми іншої людини [4].

С. Ботерберг та П. Уарейн пропонують цікавий підхід до визначення чутливості як особистісної риси, яка відображає не лише емоційну, але й когнітивну складову сприйняття. Їхня концепція вказує на те, що чутливість є результатом тонкої взаємодії між фізіологічними процесами, зокрема роботою нервової системи, та психологічними аспектами, які стосуються того, як індивід обробляє різні стимули.

Співвідношення між системами гальмування (BIS) та активації (BAS) дає змогу зрозуміти, як особа реагує на різні стимули:

- Система гальмування втечі/нападу (BIS) відповідає за виявлення загроз і регуляцію поведінки в небезпечних ситуаціях. Вона активується, коли людина відчуває страх або тривогу, призводячи до обережності, аналізу ризиків та уникнення нових загроз.

- Система активації (BAS), навпаки, пов'язана з мотивами досягнення, позитивними емоціями та пошуком винагород. Вона активується в позитивних або нейтральних ситуаціях, коли особа відчуває інтерес до нових можливостей [5].

Таким чином, чутливість, як визначають Ботерберг і Уарейн, залежить від балансу між цими системами, що підкреслює важливість індивідуальних відмінностей у способах реагування на навколишній світ. Це має пряме значення для психологічної практики, оскільки різні рівні чутливості можуть впливати на те, як психолог взаємодіє з клієнтами та допомагає їм

Д. Вітмер пропонує цікаве бачення чутливості, розглядаючи її як темпераментну рису, що має важливе значення для розуміння індивідуальних відмінностей у сприйнятті та обробці сенсорної інформації. На його думку, чутливість не є простою функцією органів чуття, а більш складним процесом, який включає особливості роботи мозку в контексті надходження та переробки сенсорних сигналів.

Висока чутливість, як зазначає Вітмер, виявляється в підвищеній сприйнятливості до зовнішніх стимулів. Це проявляється через:

1. Сильні емоційні реакції. Особи з високим рівнем чутливості можуть інтенсивно реагувати на емоційні ситуації, переживати їх глибше, а також мати більшу емпатію до переживань інших.

2. Глибину когнітивної обробки. Вони схильні детальніше обробляти отриману інформацію, аналізувати її з різних перспектив і більше звертати увагу на деталі, які можуть залишитися непоміченими для менш чутливих людей [7].

Це розуміння чутливості як темпераментної риси підкреслює важливість індивідуальних відмінностей у професійній діяльності психолога. Високий рівень чутливості може бути значним активом, але також може супроводжуватися ризиками, такими як емоційне вигорання або перевантаження, якщо психолог не здатний керувати своїми емоціями та стресом у процесі роботи з клієнтами.

Д. Петерсон зазначає, що чутливість може супроводжуватися негативними аспектами, такими як легка виснаженість, тривожність, високий рівень стресу, депресивні симптоми та уразливість до негативних впливів. Вона також може бути чинником, що веде до страху і маргінальної соціалізації. Однак високочутливі люди часто демонструють обдарованість, розвинуту інтуїцію та значну сумлінність, що підкреслює їхні сильні сторони [6].

В межах наукової школи О. Тихомирова чутливість розглядається як складова смислової теорії мислення. Вона тісно пов'язана з поняттями творчих здібностей, креативності та інтелектуальної активності, оскільки всі ці аспекти відображають загальну інтелектуальну активність, що дозволяє виходити за межі заданих ситуацій та вимог. Представники цієї школи акцентують увагу на психологічних механізмах саморегуляції мисленнєвої діяльності, які формують чутливість.

Чутливість спочатку розглядалася як основа для ініціації мисленнєвої діяльності, що проявляється у здатності самостійно формулювати та ставити завдання, а також організовувати свою мисленнєву діяльність. В рамках цього підходу виділяються три види ініціації мислення: "вільна" ініціація, що ґрунтується на мимовільному переході до мислення поза інструкціями; ініціація, що виникає під час діяльності для задоволення потреб, коли потрібно долати ситуаційні перешкоди; та ініціація, пов'язана з реагуванням на вже сформульовані завдання [2].

Чутливість має власну структуру, ключовими компонентами якої виступають:

- інтерес до людини;
- емпатія;
- розуміння;
- допомога.

Інтерес до людини. Інтерес до людини є емоційно забарвленою необхідністю в пізнанні «Іншого». Існують люди, у яких «Інші» не викликають особливого інтересу, особливо ті люди, які не входять до їхнього ближнього кола. Взаємодія з ними здійснюється через необхідність. За великим рахунком, люди їм байдужі, тому вони відчують до них байдужість.

Емпатія. Найважливішою характеристикою чутливості до людини є емпатія, яка проявляється у здатності входити «в резонанс» з іншою людиною, емоційно співчувати та співпереживати їй. К. Роджерс визначив емпатію як

уміння «бути з іншою людиною», тонко реагувати на всі зміни, що відбуваються в ній, залишаючись при цьому самим собою [1].

Розуміння. Розуміння в психології – це операція мислення, за допомогою якої людина включає нове знання у свій минулий досвід, у свою систему уявлень про світ. Розуміння іншої людини включає в себе здатність не тільки відобразити емоційні та поведінкові особливості людини, а й бачити причини, що зумовлюють ті чи інші особистісні та поведінкові характеристики. Як зазначає О. Кочерга, розуміння Іншого здійснюється за допомогою пояснення, інтерпретації, вміння вживатися у внутрішній світ Іншого [3].

Допомога – це діяльнісний компонент прояву чутливості. Завдяки допомозі розуміють сукупність дій, здійснюваних індивідом з метою «повернення» об'єкта допомоги у вихідний стан чи стан кращий, ніж вихідний. Допомога може надаватися як з ініціативи того, хто її потребує, так і з ініціативи самої особистості, яка добровільно готова надати її іншій людині.

Отже, названі компоненти можуть мати різний ступінь сформованості і по-різному поєднуватися у людей. Наприклад, у індивіда може бути високий інтерес до людини, не підкріплений здатністю до емпатії і допомоги. Він відображає лише просту цікавість до людей, поверхове розуміння, і не більше. І навпаки, за відносно низького інтересу у певних ситуаціях цілком можливі прояви і емпатії, і розуміння, і допомоги. Таким чином, на підставі аналізу наукової літератури визначено, що чутливість до людини та її компоненти досить всебічно досліджуються у сучасній науці. Виявлено низку закономірностей, що дозволяють зрозуміти загалом суть цього феномена.

Список використаних джерел:

1. Коростіянець Т. Особливості професійного самовизначення особистості у процесі навчання у ВНЗ. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми.* 2019. Вип. 28. С. 359–363.
2. Кочерга О. The phenomenon of human sensitivity: psychophysiological aspect. *II міжнародна науково-практична онлайн-конференція «Обдаровані діти - скарб нації».* 2021. С. 286–292.
3. Кочерга О. Динаміка зміни діяльності психофізіологічних механізмів чутливості людини. *Педагогічна освіта : теорія і практика.* 2018. Вип. 20. С. 68–73.
4. Bar-On R., Parker J. D. A. *The Handbook of emotional intelligence.* San Francisco: Jossey-Bass, A Wiley Company, 2000. 308 p.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

5. Boterberg S., Warreyn P. Making sense of it all : The impact of sensory processing sensitivity on daily functioning of children. *Personality and Individual Differences*, 2016. 92. P. 80–86

6. Patterson D. Causal effects of regulatory, organizational and personal factors on ethical sensitivity. *Journal of Business Ethics*. 2001. № 2. P. 123–159

7. Wittmer D. Ethical sensitivity and managerial decision making : an experiment : Dis.(PhD). Syracuse University. 1993. 214 p

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Трухан А.В.

магістрантка кафедри теорії та методики практичної психології,
*Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського
м. Одеса, Україна*

Чебикін О.Я.

доктор психологічних наук,
дійсний член НАПН України
професор кафедри теорії та методики практичної психології,
*Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського
м. Одеса, Україна*

СПРИЙНЯТТЯ СТРЕСУ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Проблема сприйняття стресу є достатньо актуальною в сучасній психології. Переважна більшість фахівців зосереджують свою увагу на пошуку певних детермінант, які можуть цьому сприяти чи, навпаки, перешкоджати [1], [2], [3], [5] та ін. Відомо, що емоційна сфера особистості інтегрується з усіма процесами, властивостями та іншим, виконуючи важливу оціночну та регулюючу функції. Тому взаємозв'язок з окремими, відносно стійкими, особливостями різних характеристик, емоційності, емоційного здоров'я, емоційного інтелекту та ін., на нашу думку, є достатньо важливим у специфіці сприйняття особистістю стресу. Особливо це торкається прояву різних ознак, що характеризують емоційну зрілість. Відомо, що емоційна зрілість розглядається в межах різних теоретичних підходів відносно її розуміння.

У більшості досліджень термін «емоційна зрілість» часто супроводжується описом типових рис, притаманних зрілій особистості, проте визначення та структура цього феномену залишаються дискусивними [4], [5]. У деяких роботах наводяться окремі характеристики або складові, що стосуються емоційної зрілості, тоді як в інших дослідженнях детально розглядаються її розуміння та структура [1], [2], [3].

У своїй роботі ми дотримуватимемося визначення емоційної зрілості в межах особистісного та міжособистісного рівнів прояву, ключовими компонентами якої виступають експресивність, саморегуляція та емпатія в межах інтро- та екстроєфектів за спрямованістю.

Більш складною проблемою сучасної психології описуються ознаки стресу, як сприйняття стресу, перенапруження, супротив (Cohen, S. 1983) [9], та міри здатності опиратися стресу (Т. Холмс, Р. Раге, 1967) [10].

Метою роботи було визначення в якій мірі сприйняття стресу проявляється в залежності від різних ознак емоційної зрілості.

Для дослідження були обрані такі методики: шкала сприйняття стресу (Perceived Stress Scale - PSS) (Cohen, S. 1983) [9]; методика емоційної зрілості (О. Я. Чебикін, 2008) [3]; методика оцінки стресостійкості та соціальної адаптації (Т. Холмс, Р. Раге, 1967) [10].

Запропоновані методики дозволили виявити і кількісно оцінити 14 показників: по-перше сприйняття стресу (П1)*; перенапруження (П2); супротив стресу (П3); По-друге емоційна зрілість; міра здатності опиратися стресу (П4); інтроекспресивність (П5); екстраекспресивність (П6); загальна експресивність (П7); інтросаморегуляція (П8); екстрасаморегуляція (П9); загальна саморегуляція (П10); інтроемпатія (П11); екстраемпатія (П12); закальна емпатія (П13); загальний показник емоційної зрілості (П14).

Попередній аналіз первинних даних за ознаками показників стресу серед 40 опитаних переселенців, що постраждали внаслідок військового конфлікту віком від 19 до 40 років, дозволив умовно виділити дві групи: групу з домінуванням завищених показників стресу – 52,5% і групу з домінуванням занижених показників стресу – 47,5%. Щоб підтвердити наскільки даний розподіл був вірний в подальшому вказані показники разом з даними особливості емоційної зрілості були перевірені на рівень статистично достовірних відмінностей між досліджуваними групами.

Внаслідок аналізу отриманих результатів було встановлено, що показники стресу, а саме: сприйняття стресу (П1), перенапруження (П2), супротиву (П3) та міри здатності опиратися стресу (П4) статистично різняться. Між вказаними групами виявлені статистично достовірні відмінності на рівні ($p < 0,01$). (таблиця 1).

В подальшому аналізуючи наведені дані співставлення особливостей прояву емоційних властивостей теж були зафіксовані суттєві розбіжності на рівні статистично достовірних відмінностей ($p < 0,05$ та $p < 0,01$). Переважно в даному випадку показники емоційної зрілості знаходилися в групі з завищеними показниками стресу на менших рівнях відносно групи з заниженими показниками стресу (таблиця 1). Такі результати можуть вказувати на те, що особам з завищеним рівнем стресу притаманні нижчі значення прояву емоційної зрілості ніж особам з заниженим його рівнем

Таблиця 1

Статистично достовірні відмінності між групами досліджуваних з домінуванням завищених та занижених показників стресу

Показ- ники	З завищеними показниками стресу 52,5%					З заниженими показниками стресу 47,5%					Достовірність відмінностей	
	М	σ	P ₂₅	P ₅₀	P ₇₅	М	σ	P ₂₅	P ₅₀	P ₇₅	U	p
П1	18,48	3,88	16	17	21	10,79	2,92	9	11	14	0	p<0,01
П2	12,81	2,64	11	13	15	6,95	2,84	5	7	10	17	p<0,01
П3	5,71	1,71	4	6	6	3,84	1,21	3	4	5	75	p<0,01
П4	444,33	195,92	332	416	532	253,68	155,54	132	241	300	86,5	p<0,01
П5	4,71	0,96	4	5	5	5,37	0,76	5	5	6	118,5	p<0,05
П6	3,67	1,24	3	4	5	4,11	1,15	3	4	5	158,5	p>0,05
П7	8,38	1,72	8	9	10	9,47	1,47	9	10	11	124,5	p<0,05
П8	3,57	1,21	3	4	5	3,95	1,27	3	4	5	172,5	p>0,05
П9	4,86	1,28	4	5	6	5,05	1,51	5	6	6	164,5	p>0,05
П10	8,43	1,99	8	8	10	9,05	2,07	8	9	11	156	p>0,05
П11	4,24	1,30	3	4	6	5,26	0,73	5	5	6	106,5	p<0,01
П12	3,95	1,50	3	4	5	4,63	1,12	4	5	6	148,5	p>0,05
П13	8,19	2,02	7	8	10	9,89	1,59	8	10	11	100,5	p<0,01
П14	24,95	3,61	24	26	27	28,37	4,21	28	30	31	81,5	p<0,01

Примітки. U – значення критерія Манна-Уїтні, p – рівень достовірності відмінностей;
 $U_{кр}(19; 21; 0,05)=138$; $U_{кр}(19; 21; 0,01)=113$.

Для того, щоб з'ясувати в якій мірі показники емоційної зрілості пов'язані з даними стресу був проведений кореляційний аналіз. Його результати показали, що на загальній виборці досліджуваних спостерігаються досить тісні кореляційні зв'язки як і з показником міри здатності опиратися стресу. Характерно, що переважно міра здатності опиратися стресу корелює фактично зі всіма показниками. А саме з даними сприйняття стресу (П1), перенапруженням (П2) і супротивом (П3) на рівні (p<0,05). В свою чергу сприйняття стресу (П1) має від'ємні кореляційні зв'язки з: інтроекспресивністю (П5), експресивністю (П7), саморегуляцією (П10), інтроемпатією (П11), екстраемпатією (П12), емпатією (П13) та загальним показником емоційної зрілості (П14) на рівні (p<0,05 та p<0,01). Перенапруження (П2) має аналогічні зв'язки в дещо меншій мірі (таблиця 2). Пояснюючи останні результати можна говорити, що такі дані емоційних особливостей є досить чутливими до змін. А у випадку їх виникнення, може змінюватися загальна структура кореляційних зв'язків.

Таблиця 2

**Статистично значущі взаємозв'язки досліджуваних показників,
загальна вибірка (n=40)**

Показник	П1	П2	П3
П4	0,690**	0,642**	0,549**
П5	-0,416**	-0,340*	-0,388*
П6			-0,314*
П7	-0,349*		-0,433**
П9		-0,320*	
П10	-0,363*	-0,354*	
П11	-0,413**	-0,375*	
П12	-0,375*	-0,324*	-0,365*
П13	-0,510**	-0,441**	-0,420**
П14	-0,606**	-0,524**	-0,521**

Примітки: У таблиці наведені лише статистично значущі оцінки коефіцієнта рангової кореляції Спірмена; * - кореляція є статистично значущою на рівні $p < 0,05$; ** - на рівні $p < 0,01$.

Цікаво, що у групі з завищеним показником стресу провідними емоційними особливостями виступають взаємозв'язки міри здатності опиратися стресу (П4) зі сприйняттям (П1), перенапруженням (П2) та супротивом (П3) на рівні ($p < 0,05$), екстрасаморегуляцією (П9) з перенапруженням (П2) ($p < 0,01$) а також саморегуляції (П10) зі сприйняттям стресу (П1) ($p < 0,01$) (таблиця 3).

Таблиця 3

**Статистично значущі взаємозв'язки досліджуваних показників,
група з завищеними показниками стресу (52,5%)**

Показник	П1	П2	П3
П4	0,722**	0,556**	0,588**
П9		-0,433*	
П10	-0,479*	-0,550**	

Розглядаючи кореляційні зв'язки в групі зі заниженими показниками стресу виявлені зв'язки між супротивом (П3) та інтросаморегуляцією (П8), саморегуляцією (П10), загальним показником емоційної зрілості (П14) на рівні ($p < 0,01$). Відмічені кореляційні зв'язки показника сприйняття стресу (П1) з інтроемпатією (П11), емпатією (П13) та загальним показником емоційної зрілості (П14) на рівнях ($p < 0,01$ та $p < 0,05$). (таблиця 4)

Таблиця 4

**Статистично значущі взаємозв'язки досліджуваних показників,
група з заниженими показниками стресу (47,5%)**

Показник	П1	П3
П4	0,599**	
П8		-0,487*
П10		-0,460*
П11	-0,471*	
П13	-0,506*	
П14	-0,701**	-0,549*

Отримані результати дають підставу говорити, що дані емоційної зрілості на загальній виборці є досить інформативними для характеристики осіб з різним проявом стресу. Що торкається досліджуваних з завищеними показниками стресу то тут провідними виступають екстрасаморегуляція та саморегуляція, що можуть виступити при прогнозуванні та засобах підбору профілактики та корекції стресу. Відносно останньої групи, тобто осіб з заниженим рівнем стресу, важливими виявилися 4 показники: саморегуляція, інтроемпатія, екстраемпатія, емпатія, загальний показник емоційної зрілості. Останні теж в певній мірі дають характеристику про специфіку прояву емоційної сфери, яка теж може стати основою для підбору адекватних засобів профілактики стресу.

Таким чином підводячи підсумки дослідження можна зробити попередні висновки:

1. Показано, що емоційні особливості особистості відіграють важливу оціночну та регулюючу функцію психіки людини. Особливо це торкається коли вона знаходиться в стресовому стані.

2. Відмічено, що при пізнанні стресу маються різні підходи до оцінки його ознак. В якості останніх виділені такі його ключові прояви як: сприйняття стресу, перенапруження, супротив та міра здатності опиратися стресу, що можуть диференціювати випробуваних за рівнем його прояву.

3. В якості пізнання емоційних властивостей, визначені такі ознаки емоційної зрілості: інтроекспресивність, екстраекспресивність, експресивність, інтросаморегуляція, екстрасаморегуляція, саморегуляція, інтроемпатія, екстраемпатія, емпатія, загальний показник емоційної зрілості.

4. Встановлено, що до ключових ознак що можуть характеризувати специфіку різних рівнів прояву стресу виступають в групі з завищеним його рівнем: екстрасаморегуляція та саморегуляція. А в групі з заниженим рівнем можуть виступати: саморегуляція, емпатія, загальний показник емоційної зрілості. Наведені особливості можуть виступити первинними умовами для вибору адекватних технологій профілактики та корекції стресу.

Список використаних джерел:

1. Павлова І. Г. Емоційна зрілість та її основні компоненти: Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. – 2003. – №5–6. – С. 107–116.
2. Чудіна О. А. Эмоційна зрілість особистості: визначення поняття та виділення критеріїв: збірник робіт молодих вчених / отв. ред. О. А. Чудіна. – М.: Ин-т психол. РАН, 2003. – С. 112–116.
3. Чебикін О. Я. Становлення емоційної зрілості особистості : монографія: СВД Черкасов, 2009. – 230 с.
4. Лазуренко О. До проблеми визначення змісту емоційної компетентності: Молодь і ринок. - 2014. - № 2. - С. 124-130.
5. Штепа О.С. Феномен особистісної зрілості: Соціальна психологія. – 2005. – №1 (9). – С. 62-77
6. Бамбурак Н.М., Гуцман М.С. Динаміка суб'єктивного проживання стресу особистістю. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна, 2017. Вип. 1. 143–151 с.
7. Ананьєв Б. Г. Вибрані психологічні праці: Педагогіка, 1980. – 232 с.
8. Боярчук О.Д. Біохімія стресу : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 177 с.
9. Cohen S, Kamarck T, Mermelstein R. A global measure of perceived stress. J Health Soc Behav. 1983 Dec;24(4):385-96. PMID: 6668417.
10. Thomas H. Holmes, Richard H. Rahe. The social readjustment rating scale // Journal of Psychosomatic Research, 1967. Volume 11, Issue 2

Швець Л.А.

магістрантка кафедри практичної
психології та соціальних технологій,
ПВНЗ «Європейський університет»
м. Київ, Україна

ВПЛИВ БОЙОВОГО СТРЕСУ НА ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

За даними статистики Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), кожна п'ята людина, яка проживає в країні, де тривають військові дії, страждає від психічних розладів. Це стосується і України. Експерти з-за кордону прогнозують, що приблизно 10 мільйонам українців буде необхідна медична допомога та психологічна підтримка. Особливо це стосується військовослужбовців, які, крім фізичних травм, також зазнають психічних та психологічних ушкоджень.

Сучасні психологічні довідники та підручники визначають стрес як «стан психічного напруження, що виникає у людини в процесі діяльності в найбільш складних і важких умовах, як у повсякденному житті, так і в особливих ситуаціях». О. В. Тімченко зазначає, що стрес є реакцією людини на різноманітні екстремальні фактори (стресори) і являє собою психофізичний стан крайнього емоційного напруження, який може мати негативні наслідки для здоров'я людини [1, с. 126].

Фахівці, які займаються дослідженням стресових станів у військовослужбовців під час ведення бойових дій, рекомендують використовувати такі категорії, як гостра стресова реакція, бойова психічна травма (БПТ), бойовий стрес, бойова психічна патологія та інші. Зокрема, Снедков Є. В., вивчаючи клініко-патогенетичну динаміку, діагностичні підходи та лікувально-реабілітаційні принципи бойової психічної травми у комбатантів, проводить чітке розмежування між бойовим стресом, бойовою психічною травмою та бойовою психічною патологією [2, с. 4].

Реакції на бойовий стрес можуть включати різні фізичні, емоційні, когнітивні та поведінкові прояви, які є несприятливими наслідками або психологічними травмами, що виникають у військовослужбовців в результаті впливу стресових або травматичних подій під час бойових дій чи військових операцій. Такі реакції можуть спостерігатися як під час самого бою, так і в період підготовки до нього.

Основні характеристики реакцій на бойовий стрес:

1. Фізіологічні зміни. Вони є строго запрограмованими реакціями виживання, що включають фізіологічні трансформації в організмі. У ситуаціях,

які становлять загрозу життю, активується вегетативна нервова система, яка підпорядковується симпатичній (відповідає за активацію) та парасимпатичній (відповідає за заспокоєння) нервовим системам. Як результат, виникає безперервна серія автоматичних реакцій, відома як «захисний каскад», який характеризується різкими, але відносно короткотривалими піками та спадом фізіологічних функцій.

2. Емоційні реакції. Сюди входять сильні емоційні переживання, що можуть варіюватися від інтенсивного страху та тривоги до гніву і відчаю. Ці емоції зазвичай короткотривалі, проте можуть впливати на психічний стан протягом кількох годин або навіть днів.

3. Когнітивні зміни. Концентрація уваги може різко підвищуватися або навпаки, знижуватися, що, в свою чергу, впливає на здатність приймати рішення та реагувати на небезпеку. Можуть виникати зміни в мисленні, що впливають на сприйняття реальності, процеси мислення та пам'ять, спричиняючи порушення когнітивних функцій.

4. Поведінкові реакції. Це зміни в поведінці, наприклад, збільшення агресивності, ухиляння від небезпечних ситуацій або, навпаки, схильність до ризикових дій. До поведінкових змін також належать мовленнєві порушення та сенсомоторні реакції, які можуть бути проявом стресу [3, с.143].

На ступінь прояву бойового стресу можуть впливати різні фактори, пов'язані з умовами бойової діяльності (рівень активності військових, характер бойових операцій, рівень готовності до бойових дій, кількість втрат у військових підрозділах), етнічна приналежність (приналежність до етнічної групи противника), релігійні фактори (подібність або відмінність віросповідання військовослужбовців і бойовиків), а також соціальні (наприклад, непопулярність війни у країні, яку захищають військовослужбовці), і сімейні обставини (матеріальні труднощі, конфлікти, викликані війною, або трагічний досвід у родині військового) [4, с.2].

Професіоналізм військовослужбовців – це складна психолого-соціальна характеристика, яка пов'язана з ризиками і є невід'ємною частиною їхньої професійної діяльності. Ми вважаємо, що для підтримання високого рівня професіоналізму військові повинні мати достатньо розвинені компетенції, щоб ефективно та результативно виконувати бойові завдання і повсякденні обов'язки. Процес професіоналізації тісно пов'язаний із розвитком професійних здібностей. Професійна компетентність є важливою складовою професіоналізму, оскільки тільки через її формування і розвиток можна досягти важливого соціального статусу в професійній ієрархії [5, с.140].

Структура професійно-психологічної компетентності військовослужбовця являє собою системне та багатокomпонентне утворення, яке включає різні

елементи, що тісно взаємопов'язані та впливають один на одного. До складу цієї структури входять мотиваційний, комунікативний, когнітивний, операційний та емоційно-вольовий компоненти. Кожен із цих компонентів є важливим для належного виконання службових обов'язків, особливо у стресових умовах бойових дій.

Для військовослужбовців бойовий стрес є звичайною частиною їхньої професійної діяльності, однак він має негативний вплив на фізіологічний та психологічний стан. Дослідження показують, що 80% військових, які беруть участь у бойових діях, переживають стан бойового стресу, а 98% з них хотіли б отримати професійну психологічну підтримку під час перебування в зоні бойових дій. Проте, значна частина військових приховує свої психічні та психологічні проблеми – таких налічується 73%. Серед тих, хто не отримував допомоги, 93% не бажають, щоб їхні психічні проблеми були виявлені [6, с.390]. Ці дані підкреслюють серйозність проблеми психічного здоров'я військових, які зазнають бойового стресу.

Бойовий стрес може призвести до значної деформації особистості військового. Під впливом стрес-факторів змінюється психологічна діяльність, що впливає на поведінку. Військовослужбовець може стати більш агресивним, конфліктним та дратівливим. Такі зміни підвищують ризик виникнення криз у духовній та моральній сферах, включаючи зміну ціннісних орієнтирів. У таких випадках військовий може відчувати труднощі в плануванні майбутнього або втратити відчуття значущості свого минулого. Інтенсивний бойовий стрес може призвести до емоційного вигорання та збільшення схильності до психічних зривів. Це також відбивається на поведінкових, когнітивних та мотиваційних сферах. Однією з крайніх форм реакції на бойовий стрес є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) [7, с.343].

Однак, варто також звернути увагу на позитивні аспекти впливу тривалого стресу на особистість військовослужбовця. До них належить підвищення рівня резилентності, зростання впевненості у собі та власних силах, покращення самодисципліни та самоконтролю, розвиток комунікативних навичок, збільшення особистісної зрілості та підвищення почуття власної гідності. Крім того, стрес може сприяти переосмисленню ролі сім'ї, моральних цінностей та різних аспектів людського життя. Це також може підвищити цілеспрямованість та наполегливість у досягненні цілей, розширити плани на майбутнє, а також сприяти збільшенню рівня групової згуртованості та психологічної готовності до спільних бойових дій [8, с.108].

У військовій службі, особливо в умовах активних бойових дій, військовослужбовці постійно стикаються з інтенсивними стресовими навантаженнями,

що призводить до психоемоційного напруження та може значно впливати на їхнє психічне здоров'я. Враховуючи це, виникає необхідність у розвитку навичок самодопомоги та формуванні стресостійкості, що допоможе їм ефективно долати ці виклики. З метою підтримки військовослужбовців у боротьбі зі стресом та розвитку стресостійкості була створена програма, яка включає п'ять групових занять [9].

1. Формування навичок самодопомоги при бойовому стресі. Перше заняття спрямоване на навчання та розвиток навичок самодопомоги під час бойового стресу. Військовослужбовці вивчають, як краще упорядковувати свої емоції та контролювати дії в умовах бойових навантажень, що сприяє більш ефективному управлінню стресом.

2. Психоемоційне напруження та його подолання. Друге заняття присвячене розгляду причин та наслідків психоемоційного напруження. Військовослужбовцям надаються практичні інструменти для подолання цього напруження, забезпечуючи їх основними знаннями та вміннями для збереження психічної рівноваги.

3. Мотивація для професійного розвитку. Третє заняття спрямоване на формування позитивної мотиваційної спрямованості до виконання професійних обов'язків. Воно допомагає військовослужбовцям переосмислити свої цінності та розвинути зацікавленість у виконанні бойових завдань, що є ключовим для їхнього професійного розвитку.

4. Посттравматичне зростання. Це заняття націлене на допомогу учасникам у створенні когнітивних схем, які допоможуть ефективно інтегрувати травматичний досвід, сприяючи посттравматичному зростанню. Учасники навчаються перетворювати свій досвід на ресурс для особистісного розвитку.

5. Пошук ресурсів стресостійкості. Останнє заняття зосереджене на виявленні та мобілізації внутрішніх ресурсів для розвитку стресостійкості. Військовослужбовці отримують можливість підсумувати набуті знання та вміння, що дозволить їм більш впевнено продовжувати службу та успішно долати професійні виклики.

Ця програма створена з метою підтримки психічного здоров'я військових, допомагаючи їм розвинути необхідні навички для ефективного подолання стресу, збереження психологічної рівноваги та досягнення успіху у своїй професійній діяльності під час важких періодів служби.

Отже, бойовий стрес має значний вплив на професійний розвиток військовослужбовців, зокрема на їхню психологічну стійкість, поведінку та загальну ефективність виконання бойових завдань. Бойовий стрес є невід'ємною частиною військової служби, проте його тривала дія може призводити до негативних

змін у когнітивній, емоційній та мотиваційній сферах військових. Це проявляється у зростанні рівня агресії, конфліктності, емоційного вигорання та ризику розвитку посттравматичних стресових розладів. Такі зміни можуть стати перешкодою для ефективної служби та адаптації після бойових дій.

Проте, одночасно з негативними наслідками, бойовий стрес здатен сприяти особистісному зростанню. Військовослужбовці, які здобули навички подолання стресу та отримали професійну психологічну підтримку, можуть розвивати резилентність, підвищувати рівень самодисципліни, покращувати свої комунікативні здібності та загалом досягати посттравматичного зростання. Це дозволяє їм не лише успішно виконувати свої професійні обов'язки, але й розвиватися як особистості.

Таким чином, для мінімізації негативного впливу бойового стресу та сприяння професійному розвитку військовослужбовців, необхідно впроваджувати комплексні програми підтримки, які поєднують психотерапевтичні методи, навчання навичкам самопомоги та розвиток стресостійкості. Важливим також є вчасне виявлення психоемоційних проблем та надання військовим доступу до якісної психологічної допомоги. Такий підхід не лише зменшить ризик психічних розладів, але й сприятиме формуванню більш стійких та адаптованих до стресових умов особистостей, готових до подальшого професійного розвитку та успішної кар'єри у військовій сфері.

Список використаних джерел:

1. Екстремальна та кризова психологія: термінологічний словник / За заг. ред. проф. О. В. Тімченка. Х.: ХНАДУ, НУЦЗУ, 2010. 291 с.
2. Приходько І. Система профілактики та контролю бойового стресу у військовослужбовців. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2018. Вип.1. 17 с.
3. Шайхлісламов З.Р., Ковтун А.С. Особливості впливу бойового стресу на психологічну підготовку військовослужбовців в умовах бойових дій. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Психологія.2023. Вип.3. С.142-145
4. Кротюк К.А. Формування бойового стресу військовослужбовців-учасників бойових дій. 2022. 5 с.
5. Москаленко С., Білявець С. Розвиток професійної компетентності офіцерів-прикордонників як предмет наукових досліджень. Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки. 2021. №4 (27). С.134-14.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

6. Шиделко А.В. Вплив бойового стресу на психічне здоров'я особистості. Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві: збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції . 2022. С.389-392.

7. Татарова А., Татрова А. Вплив бойового стресу на психологічний стан особистості військовослужбовця. Наука. Освіта. Молодь. 2023. С.342-345.

8. Тютюнник Л. Л. Бойовий стрес та шляхи подолання його психотравмуючих наслідків. Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук. праць. 2020. Вип. 2 (55). С. 106–115.

9. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 2. Київ, 2018. 240 с.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 5. МЕДИЦИНА

Skoreiko R.S.

Doctor of Philosophy (Medicine)
Lecturer at the Department of Medical and
Preventive and laboratory diagnostics,
*SHEI «Rivne Medical Academy»
Rivne, Ukraine*

Skoreiko N.T.

Cardiologist at the Regional Cardiology Center,
*Rivne Regional Clinical Hospital
Rivne, Ukraine*

Palapa V.V.

Candidate of Medical Sciences,
Professor of the Department of Medical and Preventive
Disciplines and Laboratory Diagnostics,
*SHEI «Rivne Medical Academy»
Rivne, Ukraine*

Oksiuta V.M.

Candidate of Medical Sciences,
Associate Professor of the Department of Medical and Preventive
Disciplines and Laboratory Diagnostics,
*SHEI «Rivne Medical Academy»
Rivne, Ukraine*

Nychyk B.V.

Head of the Cycle Commission for professionally
oriented surgical disciplines, teacher-methodologist
of the professional medical college,
*SHEI «Rivne Medical Academy»
Rivne, Ukraine*

GESTATIONAL COMPLICATIONS OF PREGNANCY AND CHILDBIRTH IN WOMEN WITH HYPERTENSION

In recent decades, the demographic situation in Ukraine has deteriorated dramatically, so it is extremely important to study various risk factors, one of which is hypertension, which causes high rates of perinatal complications as hypertension is the most common of all hypertensive disorders and a risk factor for the development of pregnancy and childbirth complications [1]

Arterial hypertension (AH) in pregnant women is an urgent problem of modern obstetrics. This is due to its high prevalence, tendency to progression, and high incidence of maternal and perinatal morbidity and mortality. The incidence of strokes associated with pregnancy in the setting of hypertension has increased by 61.5% over the past decade.

Hypertensive disorders in pregnant women include different variants of hypertension. One of them is essential hypertension, or hypertension, which, according to ESC/ESH (2023) [2] accounts for about half of all cases of hypertensive disorders in pregnant women.

Hypertension is one of the conditions accompanied by an increase in blood pressure before and during pregnancy, which is not associated with any known cause.

C.L. Robbins et al. believe that hypertension before and during pregnancy is a significant risk factor for cardiovascular events in women. According to clinical trials published in the British Medical Journal in 2020, hypertension is associated with an increased risk of preterm birth, and causes 20-33% of maternal mortality and 10-12% of neonatal mortality [3].

Most women with chronic hypertension have no complications during pregnancy. However, about 25% develop a rather dangerous complication - preeclampsia. The most typical and very unfavorable complication in pregnant women with hypertension is combined preeclampsia, which accounts for one third of all cases of preeclampsia in pregnant women.

According to the results of clinical trials at the Academician Lukyanova O.M. Institute of Pediatrics, Obstetrics and Gynecology of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine, the development of combined preeclampsia is directly proportional to the severity of GD and depends on the degree of blood pressure increase [4]

Hypertension can pose a serious danger to the fetus, namely, cause fetal growth retardation (FGR), oxygen deprivation, heart and kidney disorders, and other perinatal complications, and become a provoking factor in placental abruption.

In addition, pregnancy with chronic hypertension is a risk factor for cardiovascular complications, disseminated intravascular coagulation syndrome, and maternal mortality.

There is growing evidence of the negative in utero impact of hypertension on the development of cardiovascular complications in children.

Hypertension, especially complicated by gestosis, is a common cause of fetoplacental insufficiency. In the early postnatal period, 18-30% of newborns have an asymmetric form of intrauterine developmental delay, birth with asphyxia in 18-20% of cases, signs of morphological and functional immaturity, susceptibility to infectious diseases, and hypoxic-ischemic lesions of the central nervous system. During childbirth in severe disease, acute heart failure in women and fetal distress are possible. Given the high rates of perinatal complications, it is extremely important to study the various factors of maternal hypertension, the peculiarities of its course in extragenital pathology, and the choice of safe delivery methods.

Optimizing the provision of medical care for the treatment and prevention of GD in women of reproductive age is a way to prevent complications during the labor and postpartum period.

References:

1. Report of the National High Blood Pressure Education program. Working group report on high blood pressure in pregnancy. *Am J Obstet Gynecol.* 2000;183: 181–92.
2. Cífková R., Johnson M.R., Kahan T. et al. (2020) Peripartum management of hypertension: a position paper of the ESC Council on Hypertension and the European Society of Hypertension. *European Heart Journal –Cardiovascular Pharmacotherapy.* 6(6). P 384–393. <https://doi.org/10.1093/ehjcvp/pvz082>.
3. Luealon, P., & Phupong, V. (2010). Risk factors of preeclampsia in thai women. *Journal of the Medical Association of Thailand,* 93(6). P 661–668.
4. Kaminsky V.V. Problems of maternal mortality in Ukraine: extragenital pathology as a key element for reducing maternal mortality. Proceedings of the 3rd All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Internal Pathology in Obstetrics and Gynecology» Ternopil. 2013. P. 3–5.

СЕКЦІЯ 6. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

Ткачук В.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Поліщук О.Т.

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри обліку та оподаткування
Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

АУДИТ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ: ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Основні засоби є вагомою частиною активів будь-якого підприємства, особливо виробничого. Їх частка переважає у складі необоротних активів, оскільки основні засоби є втіленням технологічної бази підприємства, необхідної для здійснення господарської діяльності підприємств. Інформація про основні засоби, що міститься у облікових регістрах та звітності підприємства необхідна для прийняття управлінських рішень щодо ефективного використання основних засобів, тому ця інформація має бути правдивою та достовірною.

Дослідження науковців Макаренко А. П. та Гречаної Л. С. [1] щодо аудиту основних засобів дає змогу визначити три підходи до визначення мети аудиту основних засобів підприємства, а саме:

- висловлення аудитором незалежної професійної думки про відповідність вартості основних засобів, що відображена у фінансовій звітності підприємства дійсності;
- оцінка достовірності відображення у бухгалтерському обліку первісної вартості, постановки на облік та списання, нарахованої амортизації основних засобів, відповідність методів оцінки обліковій політиці підприємства;
- встановлення міри достовірності первинних даних відносно руху необоротних активів, повноти і своєчасності відображення первинних даних в зведених документах та облікових регістрах; правильності ведення обліку щодо чинного законодавства [1].

На нашу думку, метою аудиту основних засобів є визначення правильності визнання, оцінки, ведення обліку та нарахування амортизації відносно нормативно-правових актів щодо бухгалтерського обліку, наказу про облікову політику підприємства та підтвердження достовірності відображеної у фінансовій звітності вартості основних засобів підприємства.

Порівняння думок дослідників [1-4] щодо завдань аудиту основних засобів підприємства дозволило сформулювати власний їх перелік:

- перевірка своєчасності та законності відображення інформації про основні засоби підприємства у первинних, зведених документах та реєстрах бухгалтерського обліку;
- відповідність визнання та оцінки основних засобів за первісною та залишковою вартістю; відповідність обліковій політиці підприємства;
- перевірка визнання та класифікації основних засобів, правомірність встановлення строку корисного використання та методу нарахування амортизації відповідно до нормативних документів;
- правильність нарахування амортизаційних відрахувань, їх облік та коректність віднесення на витрати підприємства;
- перевірка умов та відповідності обліку переоцінки основних засобів нормативним документам та обліковій політиці підприємства;
- перевірка фактичної наявності, ефективності використання, правомірності придбання, реалізації об'єктів основних засобів;
- «оцінка організації синтетичного й аналітичного обліку основних засобів у бухгалтерії підприємства і за матеріально-відповідальними особами в місцях експлуатації» [1].

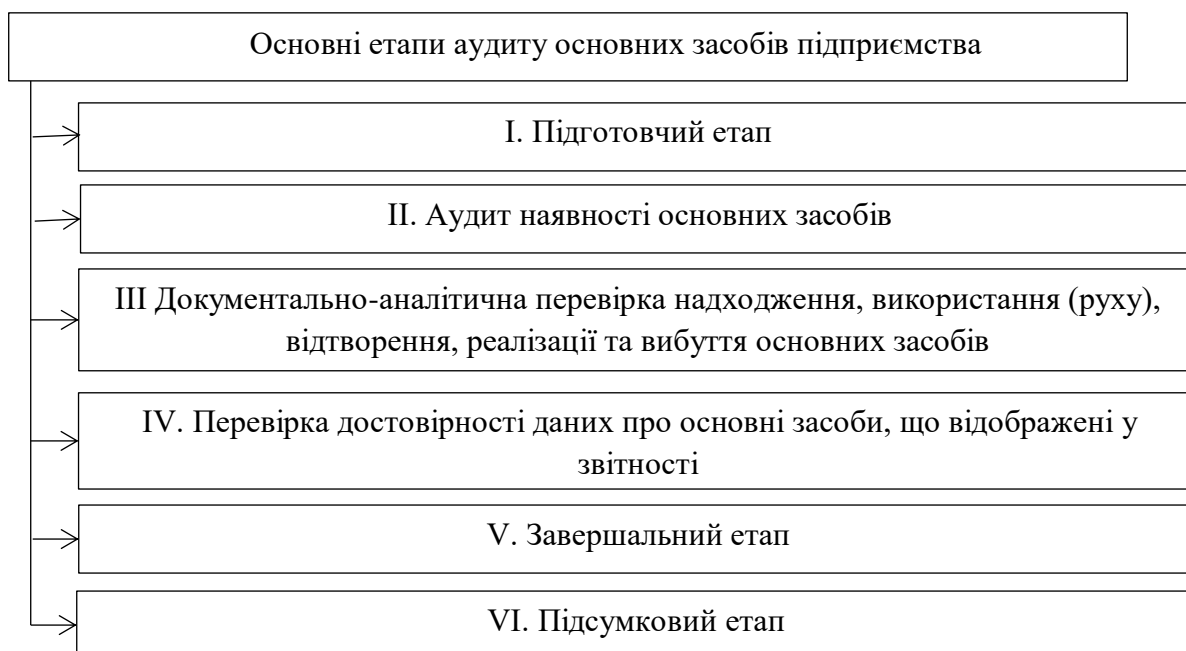
Для ефективного проведення аудиту основних засобів аудитор повинен використовувати якнайповнішу інформаційну базу, джерелами якої є:

- статут підприємства, де вказано уповноважених осіб, з дозволу яких здійснюють операції з основними засобами;
- наказ про облікову політику підприємства, де вказано основні положення щодо обліку та амортизації основних засобів підприємства, а саме: визнання первісної вартості, умови та порядок переоцінки, ліквідаційна вартість, метод амортизації, строки корисного використання, особливості документального оформлення операцій з основними засобами;
- первинні документи з обліку основних засобів, що включають договори купівлі-продажу, накладні, інвентарні картки, акти введення в експлуатацію, акти прийому-передачі, акти списання тощо;
- облікові реєстри, зокрема інформація по рахунку 10 «Основні засоби» та 13 «Знос (амортизація) основних засобів»;

- форми фінансової і статистичної звітності: баланс; звіт про фінансові результати; примітки до фінансової звітності [5].

Аудиторська перевірка обліку основних засобів на підприємстві проводиться у певній послідовності, що забезпечує її послідовне здійснення та отримання чітких та ефективних результатів для надання аргументованого висновку про стан та правильність здійснення обліку основних засобів на підприємстві. Ми погоджуємось із авторами Бондаренко Н.М та Дорофійенко А.В. [6], які охарактеризували шість основних етапів проведення аудиторської перевірки основних засобів підприємства (рис. 1).

*Рис. 1. Основні етапи аудиту основних засобів підприємства
Джерело [6]*

Основними методами, що використовуються аудитором при проведенні перевірки наявності та обліку основних засобів є :

- документальна та фізична перевірка ;
- опитування;
- перерахунок;
- вибіркоче дослідження [7].

На першому етапі перевірки аудитор ознайомлюється із нормативними актами, що регулюють облік об'єкта аудиту, специфікою діяльності підприємства, засновницькими документами, особливостями організації облікового процесу. Також здійснює оцінку системи внутрішнього контролю, визначає методи

перевірки, перелік аудиторських процедур, складає програму проведення аудиту основних засобів (таблиця 1).

Таблиця 1

Програма аудиторської перевірки основних засобів

Етапи аудиторської перевірки	Мета та завдання аудиторської перевірки	Аудиторські процедури	Аудиторські докази
Підготовчий	Попереднє знайомство з підприємством, оцінка систем контролю та бухгалтерського обліку, визначення аудиторського ризику, планування аудиту основних засобів	Опитування і анкетування керівництва підприємства та персоналу, вивчення матеріалів попередньої аудиторської перевірки, документальна перевірка, спостереження	Статут підприємства, накази, звіт про попередню аудиторську перевірку, інвентарні картки, дані синтетичного та аналітичного обліку основних засобів
Фізична перевірка	Оцінка достовірності результатів проведеної інвентаризації основних засобів	Спостереження за проведенням інвентаризації основних засобів, вибіркова перевірка її результатів	Матеріали інвентаризації, облікові записи по основних засобах
Основний	Контроль оцінки основних засобів, встановлення їх належності, перевірка достовірності облікових записів і залишків у балансі, перевірка правильності нарахування зносу та визначення витрат на ремонт основних засобів	Зіставлення даних інвентаризації, синтетичного та аналітичного обліку, запит до постачальників (підрядників), документальна вибіркова перевірка, перевірка арифметичних підрахунків, аналіз	Акти інвентаризації, первинна документація по основних засобах, облікові реєстри синтетичного і аналітичного обліку, відповіді на запит, баланс
Завершальний	Складання розділу аудиторського звіту про основні засоби підприємства	Систематизація та ґрунтування отриманої на попередніх етапах інформації, аналіз, складання звіту та аудиторського висновку	Робоча документація, складена на попередніх етапах перевірки

Джерело [6]

Другий етап перевірки присвячений перевірці наявності основних засобів двома методами - методом інвентаризації або документальної перевірки. За

невеликої кількості основних засобів підприємства проводиться інвентаризація з обов'язковою присутністю аудитора під час роботи інвентарної комісії. Проте, у переважній більшості випадків аудитор проводить документальну перевірку операцій з основними засобами, а саме придбання, встановлення, внесення в статутний фонд, безоплатну передачу, ліквідацію та переміщення та відображення їх у регістрах бухгалтерського обліку. Непідтверджені основні засоби можуть бути виключені із балансу [6].

На третьому етапі проводиться аудиторська перевірка господарських операцій з основними фондами. Кожна господарська операція з основними засобами повинна бути підтверджена первинними документами та відповідним записом на рахунках бухгалтерського обліку, облікових регістрах тощо. Особливу увагу аудитор приділяє визначенню первісної вартості об'єкта основних засобів, що був отриманий підприємством в результаті придбання, створення, будівництва, обміну на подібні активи. Також перевіряється порядок оплати за основні засоби, особливо, якщо така оплата здійснювалась за рахунок кредитних коштів. Також аудитор перевіряє порядок нарахування амортизації, відповідність методу нарахування обліковій політиці та Податковому кодексу України, оскільки амортизаційні відрахування є витратами підприємства і включаються до собівартості продукції, впливають на визначення фінансового результату та розрахунку податкового зобов'язання зі сплати податку на прибуток підприємства.

Четвертий етап – перевірка відображення інформації про основні засоби у фінансовій звітності підприємства, зокрема у першому розділі активу балансу за залишковою, первісною вартістю та зносом, а також у Розділі III «Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття», у Звіті про фінансові результати відображення операцій з отримання доходу від реалізації основних засобів та нарахування амортизації, у Примітках до фінансової звітності, де проводиться деталізація основних засобів за групами та наводяться дані про придбання, вибуття, переоцінку основних засобів підприємства.

На завершальному етапі аудитор проводить розрахунок ефективності використання основних засобів підприємства на основі фінансових коефіцієнтів фондівдачі, фондомісткості, фондоозброєності та фондорентабельності.

Підсумковий етап аудиторської перевірки присвячений узагальненню перевірки, підготовкою відповідних висновків та пропозицій по вдосконаленню організації та проведення обліку основних засобів підприємства.

Основним результатом аудиторської перевірки є висновок про правильність, достовірність інформації у облікових регістрах та звітності підприємства про вартість основних засобів, їх наявність, контроль за їх рухом

та ефективність використання. У аудиторському висновку аудитор має висловити власну думку про рівень довіри до даних про основні засоби у системі бухгалтерського обліку та звітності підприємства, а також має вказати на недоліки, допущені помилки та надати рекомендації щодо їх виправлення управлінському персоналу підприємства.

Список використаних джерел:

1. Макаренко А. П., Гречана Л. С. Удосконалення методичних підходів до проведення аудиту амортизації основних засобів. Ефективна економіка. 2019. №11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7484>
2. Остапенко К. Методика аудиту операцій з основними засобами. URL: <http://vtei.edu.ua/doc/24032021/4/9.pd>
3. Подмешальська Ю. В., Троян О. В., Біла Л.В. Теоретико-практичні аспекти проведення аудиту основних засобів. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 2. С. 64-70
4. Томчук В.В., Лесік Є.С. Сучасні аспекти аудиту основних засобів. 2018 № 4(2). С. 101-110
5. Гончарова В.Г., Грінченко А.Ю. Особливості аудиту оцінки основних засобів. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Випуск 23. Частина 3. С. 127-130
6. Бондаренко Н.М., Дорофієнко А.В. Аудит основних засобів на промисловому підприємстві. Вісник Хмельницького національного університету. 2019. № 1. С. 46-52
7. Савченко А.М., Бурятинський В.В. Концептуальні підходи та проблеми аудиту основних засобів. Ефективна економіка. 2019. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7477>

СЕКЦІЯ 7. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Matsiuk K.

Student

*National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»,
Kyiv, Ukraine*

Obushenko T.

Senior Lecturer

*National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»,
Kyiv, Ukraine*

Tolstopalova N.

PhD, Associate Professor

*National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»,
Kyiv, Ukraine*

Sanginova O.

PhD, Associate Professor

*National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
Kyiv, Ukraine*

THE REMOVAL OF NICKEL IONS FROM WASTEWATER

Development of industry is accompanied by the emergence of a number of new environmental problems. So, one of them is the pollution of water bodies with industrial wastewater that contain toxic metals. One of the main sources of pollution of surface waters by heavy metals is wastewater from galvanic production, as well as wastewater from enrichment plants. Heavy metals are belonged to the most biologically unsafe environmental pollutants. The rate of heavy metal in drinking water, namely nickel, is not more than $0.1 \text{ mg} / \text{dm}^3$. Heavy metals when released into

the water with sewage disrupt the course of natural processes and reduce the quality of natural waters.

Another problem is the loss of valuable components as a result of wastewater treatment. To remove heavy metal ions from the wastewater of galvanic production, reagent purification methods are used mainly, the main disadvantage of which is the irrevocable loss of valuable components and the need to dispose of a large amount of wet sludge. A promising method is solvent sublation, as a method of separation and concentration, finds its application in the purification of wastewater from organic and inorganic impurities in dissolved form and in the form of insoluble in water compounds, and in analytical chemistry as a method of quantitative determination of metal traces and surface-active substances [1-3]. By solvent sublation is intended such a flotation process in which the floated substance (sublat) is concentrated in a thin layer of organic water-immiscible liquid on the surface of the aqueous phase. The following advantages of solvent sublation should be noted:

- the ability to work with large volumes of water, the concentration of which can easily exceed the ratio of 100:1;
- the active substance is carried away by gas bubbles and enters the upper layer of the hydrophobic liquid without mixing the phases. Thus, the separation process provides a selectivity potentially greater than other flotation processes;
- an equilibrium process of substance transfer that is typical for extraction, in solvent sublation is possible only at the interface, and not in volume, i.e. the solvent sublation is non-equilibrium and is not limited by the distribution constant. Therefore, the extraction of small quantities of elements can theoretically reach 100%;
- in many cases, the fact that the extracted substance is concentrated in the organic phase greatly facilitates its further treatment.

The process of solvent sublation was carried out in a glass column. It had a length of 50 cm with an initial diameter of 3.5 cm and had 2 access ports. Gas bubbles were generated in Schott filters with porosities of 40 and 100 μm . Compressed air was supplied by the compressor and moved through the filter from the bottom of the flotation unit column. The gas velocity was measured by a flow meter. Isoamyl alcohol was used as an organic solvent; an alcoholic solution of sodium stearate was used as a surfactant. Sodium stearate is a salt of sodium and stearic acid with formula $\text{NaC}_{18}\text{H}_{35}\text{O}_2$ (on Fig.1 is shown structure). The surfactant was chosen because it met the following criteria: it forms a poorly soluble hydrophobic compound sublat with the metal; dissolves in the organic phase; anion-active nature (the metal under study is in solution in cationic form); has hydrophobic properties. In this process, an alcohol solution of sodium stearate was used, since it is known that surfactants form true solutions in alcohols (critical micelle concentration 0.025-0.03 mol/dm³).

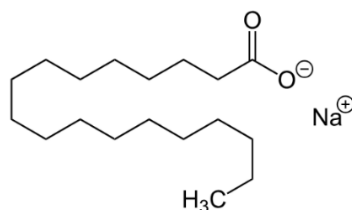

Fig. 1. Structure of sodium stearate

The process was conducted in a such way: a surfactant was added to the model nickel solution with a volume of 200 cm³ to form a metal-surfactant complex; the solution contained 10 mg/dm³ of nickel and placed in a flotation column; 10 cm³ of isoamyl alcohol was added directly to the column; then a timer was started and samples of the aqueous solution were taken for analysis at certain points in time. The pH of the solution was measured by using a Portlab 102 pH meter. The UV-visible spectra of sample solutions were measured using a Portlab 501 scanning spectrophotometer.

Research has established the existence of several major factors affecting the intensity of the process. Some of them are due to the characteristics of the water (pH, ionic strength) and organic (type of organic solvent and it's volume) phases, others are the operational factors of the process (temperature, process duration, air flow). The experiment was conducted under the conditions of the maximum permissible gas flow rate (50 cm³/min). During the experiment, it was found that the best extractant is isoamilic alcohol, which may be explained by the fact that branched alcohols have a better ability to hold the sublates. The comparative characteristic of extractants by degree of exclusion is illustrated in Figure 2. According to the results, the highest degree of extraction in isoamyl alcohol is 69.9%.

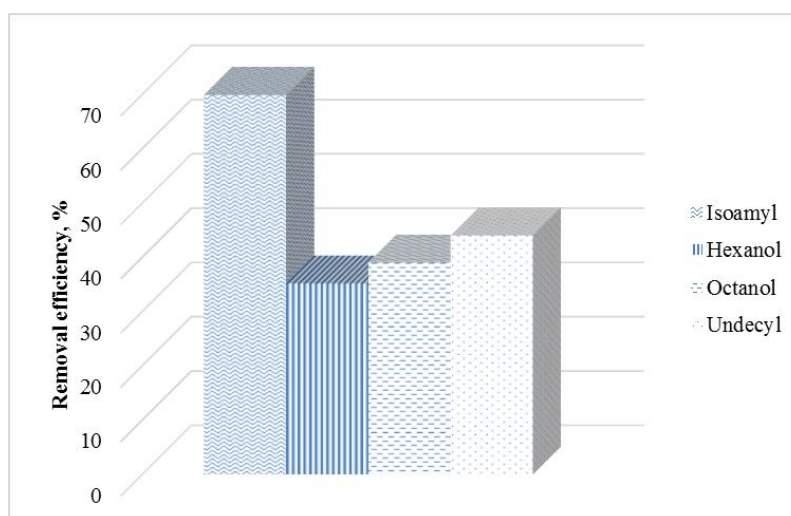

Fig. 2. Comparative characteristic of extractants according to removal efficiency

The concentration of nickel in the aqueous phase was measured every 5 minutes for 30 minutes. As the graph shows (Fig. 3), the optimal duration of the process for Schott filter pores with a diameter of 40 and 100 μm was 15 minutes at 81% and 75.6% nickel removal, respectively.

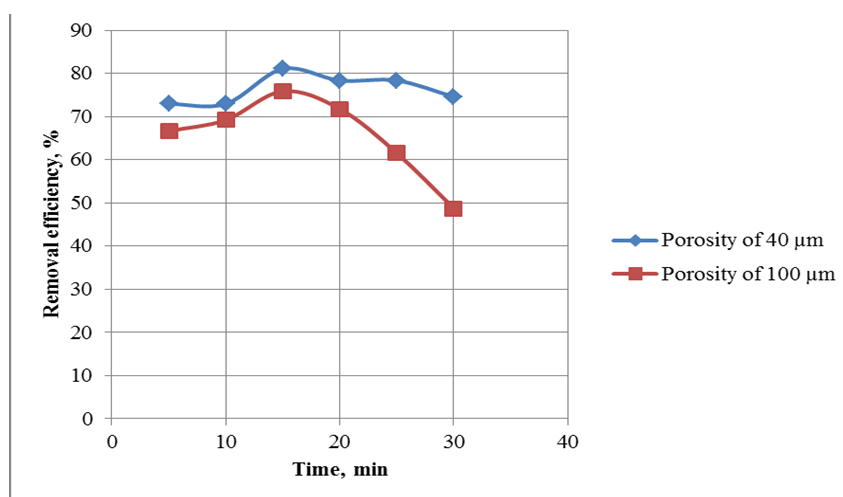

Fig. 3. Dependence of removal efficiency from the time.

Another factor affecting the degree of extraction is the pH of the nickel initial solution. As can be seen from the graph (Fig. 4), the highest degree of metal removal for both pore diameters is achieved at pH 10.1.

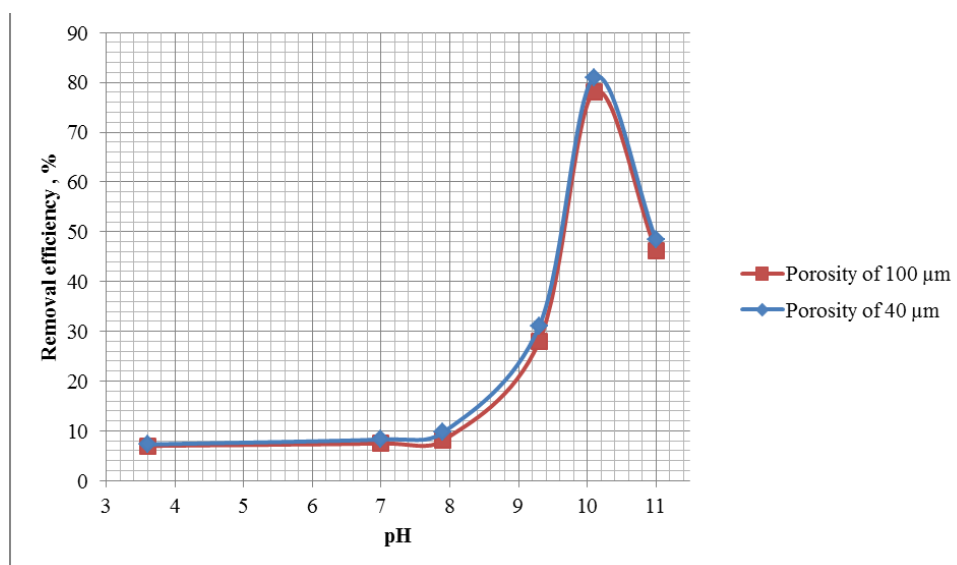

Fig. 4. Dependence of removal efficiency from pH.

An important parameter for the process under study is the molar ratio of metal-surfactant. The graph (Fig. 5) shows the results of experiments with the following metal-surfactant ratios: 1: 1; 1: 1.5; 1: 2; 1: 2.5; 1: 3. The highest degree of removal was 81% with a metal-surfactant ratio of 1: 2 and porosity of 40 μ m.

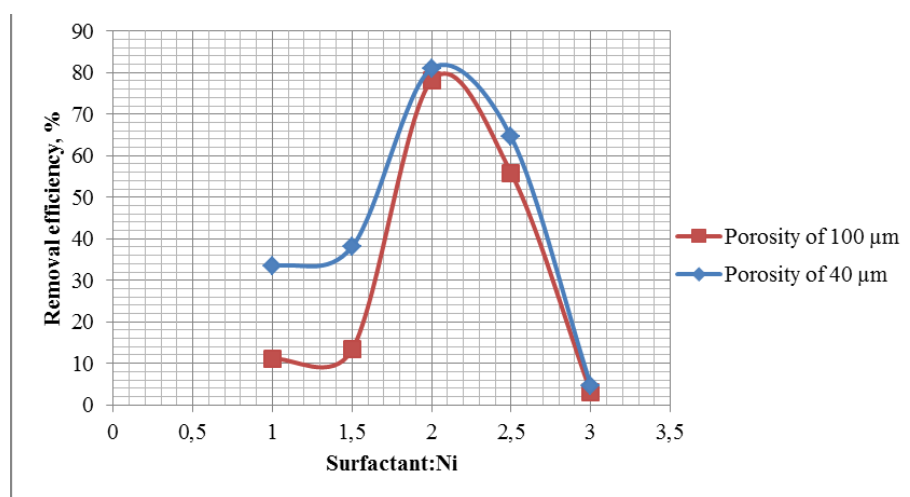

Fig. 5. Dependence of removal efficiency from ratio Surfactant:Ni.

In this report was analyzed the problem of water pollution with heavy metals, in particular nickel. Solvent sublation method was proposed, using isoamyl alcohol as an organic solvent and an alcohol solution of sodium stearate as a collector. The following parameters affecting the degree of nickel removal from wastewater were studied in detail: the pH of the initial solution, the porosity of the Schott filters, the time of the flotation, the molar ratio of metal to surfactant. The initial concentration of the nickel model solution is 10 mg/dm³. It was found that the process is best carried out under the following conditions: pH 10.1; the molar ratio of metal-surfactant 1:2; process duration - 15 min; Schott filters porosity - 40, 100 microns; process efficiency is 81%.

References:

1. Bi P., Dong H., Dong J. S. D. Huang The recent progress of solvent sublation // Journal of Chromatography A. 2010. Vol. 1217, I. 16. P. 2716–2725.
2. Obushenko, T., Tolstopalova, N., & Chyrieva, M. (2021). Removal of chromium (VI) ions from aqueous solutions. Technology Audit and Production Reserves, 5(3(61), 17–20. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2021.242811>
3. Обушенко Т.І. Визначення параметрів флотоекстракційного видалення іонів цинку з розчинів. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки 34 (73) № 3, 2023. С. 71-76 http://tech.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/3_2023/part_2/12.pdf

Виноградов Ю.О.

к.т.н, науковий співробітник відділу управління станом гірничого масиву
Відділення фізики гірничих процесів Інституту геотехнічної механіки
ім. М.С. Полякова,
Національна академія наук України
м. Дніпро, Україна

ВПЛИВ АГРЕСИВНИХ ПІДЗЕМНИХ ВОД НА МЕТАЛЕВЕ І БЕТОННЕ КРІПЛЕННЯ ГІРНИЧИХ ВИРОБОК

Гірничі виробки, що забезпечують доступ до корисних копалин, є складними інженерними структурами, які потребують надійного кріплення для підтримки їхньої стабільності та безпеки. Металеві та бетонні конструкції, що використовуються для цього, піддаються впливу різноманітних факторів, серед яких особливе місце займають агресивні підземні води. Ці води можуть містити різноманітні хімічні сполуки, які негативно впливають на матеріали кріплення, що може призвести до їхньої руйнації. У цій статті ми розглянемо механізми впливу агресивних підземних вод на металеві та бетонні конструкції, а також можливості дослідження, прогнозування та наслідки.

Корозія є одним із основних ризиків для металевих конструкцій в умовах підземного середовища. Агресивні підземні води можуть містити сіль, кислоти та інші хімічні речовини, які сприяють швидкому руйнуванню металу. Корозійні процеси призводять до зменшення міцності металевих елементів, що може викликати обвалення або деформацію кріплення.

Металеві елементи, які піддаються дії вологи, стають більш уразливими до корозії. Наприклад, залізо в присутності води та кисню окислюється, утворюючи іржу, яка значно знижує механічні властивості матеріалу. Це явище особливо критичне в умовах високої вологості, коли агресивні води можуть активно взаємодіяти з металом.

Окислення є ще одним важливим фактором, який впливає на металеве кріплення. Взаємодія металу з вологим середовищем призводить до утворення окислів, що знижують механічні властивості матеріалу. Окислені поверхні стають більш крихкими і можуть легко ламатися під навантаженням. Це може бути особливо небезпечним у випадках, коли металеві елементи зазнають значних механічних навантажень.

Швидкість корозії металів у атмосферних умовах залежить, головним чином, від вологості повітря. У сухому повітрі корозія або не відбувається, або незначна. Атмосферна корозія спостерігається зазвичай за відносної вологості

повітря вище 60%. У більшості шахт вологість повітря коливається в межах 75-85 %, тобто вона вища за критичну.

Температурні коливання, що часто спостерігаються в підземних умовах, у поєднанні з агресивними водами можуть викликати фізичні пошкодження металевих конструкцій. Різкі зміни температури призводять до розширення і стискання матеріалу, що може викликати тріщини і деформації. Крім того, механічні навантаження, такі як удари або вібрації, можуть посилити ці процеси, призводячи до ще більших ушкоджень.

Швидкість руйнування поверхневого шару металу в агресивних шахтних середовищах сягає 0,2-0,4 мм на рік. Корозія щорічно руйнує 5-7 %, а в окремих шахтах та умовах – до 25 % маси кріплення.

Бетон, хоч і має кращу стійкість до вологи в порівнянні з металом, також піддається агресивному впливу підземних вод. Наприклад, сульфати у воді можуть взаємодіяти з компонентами цементу, що призводить до його руйнування. Це явище особливо поширене в умовах високої вологості та присутності сульфатних іонів[1].

Хімічна корозія бетону може проявлятися у вигляді тріщин, відшарувань та інших дефектів. Ці ушкодження не лише знижують міцність бетону, але й можуть призвести до його руйнування під дією зовнішніх навантажень[2].

Агресивні води можуть збільшувати пористість бетону, що призводить до підвищення його водопроникності. Це, в свою чергу, сприяє подальшому руйнуванню бетону через замерзання і відтавання вологи, яка проникає всередину. Процес заморожування води в порах бетону може призвести до розширення і подальшого руйнування матеріалу.

Зміни в обсязі бетону через вплив вологи можуть викликати тріщини та деформації. Це знижує загальну стабільність конструкції та може призвести до її руйнування під дією механічних навантажень. В умовах гірничих виробок це особливо критично, оскільки будь-яке ушкодження кріплення може загрожувати безпеці працівників.

Для комплексного аналізу стану бетонних конструкцій пропонуємо використовувати моделювання. Використання комп'ютерних моделей для прогнозування розвитку корозії та визначення оптимальної стратегії запобігання пошкодженням, що допоможе розробити ефективні заходи підтримки гірничих виробок.

Вплив агресивних шахтних вод буде враховано шляхом поступового зниження у часі міцності металів у місцях контакту з водою. Відомо, що у агре-

сивному середовищі міцність металевого кріплення σ_c за рік падає на 30% [3], тому зниження міцності металу в часі будемо враховувати за залежністю:

$$\sigma_c(t) = \sigma_c^0 \left(\frac{-t}{1616,6} + 1 \right).$$

Зв'язана задача фільтрації води в масиві, який деформується, вирішується з використанням методу скінченних елементів[4-5]. В результаті отримуємо значення напружень і деформацій, зони непружних деформацій, значення тиску води, швидкостей її фільтрації і витрат в кожній точці досліджуваної області в різні моменти часу[6].

Агресивні підземні води мають значний вплив на металеве та бетонне кріплення гірничих виробок. Корозія, окислення та хімічна руйнація є серйозними загрозами для безпеки та довговічності цих конструкцій. Однак завдяки використанню сучасних матеріалів і технологій, а також регулярному моніторингу стану кріплень можливо знизити ризики і забезпечити стабільність гірничих виробок на тривалий термін. Застосування комплексного підходу до управління ризиками дозволить забезпечити безпечну експлуатацію гірничих виробок та захистити життя і здоров'я працівників.

Список використаних джерел:

1. Круковский А.П., Круковская В.В., Виноградов Ю. О., Гребенюк С.Д. Диффузионный влагоперенос в пористой структуре заглубленных бетонных конструкций. Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. тр. / ИГТМ НАН Украины. – Днепропетровск, 2010. – № 90. – С. 86-95
2. Круковский А.П., Круковская В.В., Виноградов Ю. О., Математическое моделирование процесса вымывания полостей в грунте за бетонной оболочкой шахтного водосброса. Социально-экономические и экологические проблемы горной промышленности, строительства и энергетики: Матер. 7-й Международной конференции. – Тула: ТулГУ, 2011. – С. 93-98.
3. Коваленко В.В. (2012). Защита металлической крепи от коррозии с использованием торкрет-бетона / В.В. Коваленко. – Днепропетровск: Национальный горный университет, 108 с.
4. Alikin, V.N., Litvin, I.E., Scherbakov, S.M., Borodavkin, V.P. (1992). The finite element method in the problems of gas-petroleum field mechanics. Moskva: Nedra.

5. Zienkiewicz, O.C. (2000). The finite element method. Butterworth-Heinemann, T. 1, 690 p.

6. Виноградов Ю. О. Исследование водопритока в горную выработку в зависимости от способа ее крепления. Сучасні ресурсоенергозберігаючі технології гірничого виробництва. – Науково-виробничий збірник: Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. – Кременчук: КрНУ, 2015. – Вип. 1(15). – С. 89-95

4. Круковский А.П., Круковская В.В., Виноградов Ю. О. Математическое моделирование неустановившейся фильтрации воды в выработку с анкерной крепью. Mining of Mineral Deposits. – Днепр: НГУ, 2017. – № 11(2). – С. 21-27.

5. Виноградов Ю. О. Исследование влияния вида крепи на водоприток в горную выработку в сложных гидрогеологических условиях перехода тектонического нарушения. Физико-технические проблемы горного производства: Сборник научных трудов / ИФГП НАН Украины. – Днепр, 2019. – № 21. – С. 55-66.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 8. ЕКОНОМІКА Й УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Shpatakova O.L.

PhD in Economics,
Associate Professor of Enterprise Economics,
*Azov State Technical University,
Dnipro, Ukraine*

Shpatakova G.V.

Senior Real Estate Specialist, ESG Reporting Practice
Coordinator, *PwC,
Warsaw, Poland*

COMPLEX-DYNAMIC ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS OF USING FIXED ASSETS IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION

In the current conditions of digital economy development and the focus on sustainable growth in economic, social, and environmental aspects, special attention should be paid to creating methods and indicators that consider these trends when evaluating the use of fixed assets in enterprises. Traditional methods of effectiveness analysis often do not take into account the dynamic changes in the economic and technological environment, making it necessary to reassess approaches to asset evaluation.

In particular, the implementation of information technologies and process automation allows enterprises to more quickly and accurately monitor the condition of fixed assets, optimize their use, and reduce costs. Digital solutions, such as ERP systems and specialized asset management platforms, open new horizons for evaluating productivity, maintenance costs, and the lifecycle of fixed assets. Furthermore, modern approaches take into account the environmental and social aspects of management, including energy efficiency of equipment and its impact on the environment.

All of this requires the development of comprehensive methods that can integrate various aspects of effectiveness to ensure the sustainable development of enterprises. The aim of the research is to develop and implement modern methods of

analyzing the effectiveness of fixed asset use in enterprises, taking into account economic, social, and environmental factors in the context of digital transformation.

The main objective of the study is to create a comprehensive approach to fixed asset management that ensures their optimal use, increases productivity, and aligns with sustainable development principles. This research encompasses various approaches and methods that provide a deep and comprehensive examination of the issue at hand.

In particular, the comprehensive approach allowed for the consideration of key methods that have developed at the current stage, including both traditional and new ones that are gaining popularity. The method of systematization was applied to identify the main positions of researchers regarding key directions in the analysis of this field. Comparative analysis was used to compare the positions of different approaches concerning the structure and components of the methodological support of the studied topic.

The issue of methodological support for the analysis of the effectiveness of fixed asset use in enterprises has been the subject of research in scientific and practical works by both foreign and Ukrainian authors.

Let's consider the main methodological approaches to analyzing the effectiveness of fixed asset use that have formed in the current stage of economic analysis development in enterprises.

Foreign authors, such as Erik Brynjolfsson and Andrew McAfee [1, 2], propose modern approaches to analyzing the effectiveness of fixed assets. They focus on the impact of digital technologies and automation on asset management, developing models that take into account economic changes and innovations, particularly the influence of artificial intelligence and big data on enterprise productivity.

Rachel Lomax and Anthony G. Atkinson emphasize the financial aspects of fixed asset analysis, particularly effective asset management in the context of global competition. In their works, they explore how optimizing depreciation processes and investing in the modernization of assets can increase the profitability of enterprises in the long term [3].

Daron Acemoglu and James Robinson study macroeconomic factors influencing the management of fixed assets in enterprises. Their research focuses on economic crises and structural changes in the global economy that affect asset and resource utilization strategies, offering solutions for effective management in conditions of uncertainty [4].

Richard Baldwin and Charles W. J. Jones [5, 6], develop modern economic models that account for market conditions, globalization, and digital transformations. They propose innovative methods for evaluating asset effectiveness that enable

enterprises to quickly adapt to changes in the global economy and utilize technological advancements to enhance the efficiency of production processes.

Kenneth Rogoff and Carmen Reinhart examine macroeconomic influences on the management of fixed assets in enterprises. Their research focuses on financial crises and their impact on asset utilization, offering strategies that help enterprises effectively use their resources in times of economic instability [7].

Robert S. Pindyck and Daniel L. Rubinfeld [8] develop economic analysis models that consider current market conditions and digital innovations. They propose methods for evaluating the effectiveness of fixed assets that allow enterprises to adapt to changes in the market environment and implement new technologies to enhance asset efficiency.

These foreign scholars are developing relevant analysis methods that help enterprises manage their fixed assets more effectively in the face of modern economic challenges.

Ukrainian authors, such as H. V. Sotnik and O. M. Oliynyk [9], propose more contemporary approaches that take into account the impact of technological changes and digitalization on the effectiveness of fixed asset use. In particular, they employ the method of system-structural analysis, which allows for the consideration of interconnections between various aspects of the enterprise's activities and optimizes asset utilization.

It is also important to note the application of the comparative method, which allows for the comparison of asset utilization efficiency across different enterprises or industries. This approach is specifically examined in the works of researchers such as V. I. Heitz and L. M. Sakharova [10], who studied the specifics of various methods for evaluating fixed assets in industrial enterprises. Thus, modern approaches to effectiveness analysis encompass both traditional methods and new ones that account for economic and technological changes.

Ukrainian authors, such as Bulkot H. V. and Maistrenko I. O. [11], investigate the effectiveness of fixed asset utilization in the context of digital transformation. In their work, they focus on modern assessment methods, including the automation of asset analysis processes and the implementation of information technologies to improve managerial decisions.

Marenych T. H., Borysyuk I. O., and Tkachenko I. I. [12], examine organizational and methodological issues in the analysis of fixed assets at enterprises. They concentrate on the latest approaches that consider economic trends and the impact of technological changes on the management of fixed assets, especially in the context of the transition to a digital economy.

Petrunya Yu. Ye. and Korol A. M. [13] propose modern methods for assessing the effectiveness of fixed asset reproduction. They emphasize the intensification of asset utilization through the improvement of production processes and the modernization of production facilities, which allows for increased efficiency in the long term.

Lisovska L. M. and Stepanuk M. M. [14] explore ways to enhance the effectiveness of fixed asset utilization in enterprises, focusing on optimizing asset management processes. They note that in today's conditions, it is important to consider not only economic indicators but also the efficiency of resource use, including energy conservation and the reduction of environmental impact.

These authors offer a wide range of approaches to analyzing the effectiveness of fixed assets, which address modern challenges and opportunities for enterprise development.

The authors' approach to analyzing the effectiveness of fixed asset utilization is based on the integration of several modern methods, taking into account the development of digital technologies and the principles of sustainable development. This approach has been termed «Comprehensive-Dynamic Analysis of Fixed Assets (CDA)» and includes three main components:

1. **Digitalization of data and automation of analysis processes.** The foundation of this approach is the implementation of automated data collection and analysis systems, such as ERP (Enterprise Resource Planning) systems and specialized asset management platforms. These systems provide real-time tracking of the status, productivity, and costs of fixed assets. This enables quick identification of inefficiencies, prevention of downtime, and optimization of maintenance and depreciation costs.

2. **Consideration of environmental and social indicators.** Based on the concept of sustainable development, environmental and social indicators are added to traditional analysis to assess the impact of fixed assets on the environment and society. Specifically, this includes energy efficiency of equipment, emission levels, impact on ecosystems, and working conditions for employees who directly interact with the company's assets. This approach allows companies to not only improve economic indicators but also meet modern corporate social responsibility (CSR) requirements.

3. **Asset life cycle analysis (Life Cycle Analysis).** The CDA includes a detailed analysis of the life cycle of fixed assets from the moment of acquisition to complete decommissioning. For each stage of the life cycle, an evaluation of its effectiveness and impact on the overall productivity of the enterprise is conducted. This allows for decisions regarding the extension of asset service life, modernization, or replacement to reduce costs and enhance resource utilization efficiency.

Advantages of the Comprehensive-Dynamic Analysis of Fixed Assets (CDA):
Speed and accuracy: Automated data collection systems enable prompt decision-making.

Environmental friendliness: Allows for the consideration of the environmental consequences of fixed asset usage.

Flexibility: Suitable for enterprises in any industry, adapting to their specific needs.

Thus, the «Comprehensive-Dynamic Analysis» enables the integration of economic, social, and environmental aspects in the management of fixed assets, promoting not only increased efficiency but also the creation of a sustainable and responsible business model.

The research found that modern approaches to analyzing the efficiency of fixed assets must integrate economic, technological, and socio-environmental aspects. The proposed «Comprehensive-Dynamic Analysis» (CDA) significantly enhances the speed and accuracy of analysis through data digitalization and also improves environmental and social indicators. Specifically, the use of ERP systems and automated platforms allows enterprises to quickly optimize their assets, reduce costs, and increase management efficiency. CDA also promotes the development of a sustainable business model that meets corporate social responsibility (CSR) requirements.

References:

1. Erik Brynjolfsson and Andrew McAfee «Machine, Platform, Crowd: Harnessing Our Digital Future», W.W. Norton & Company. 2017.
2. Erik Brynjolfsson «Artificial Intelligence and the Modern Productivity Paradox: A Clash of Expectations and Statistics», National Bureau of Economic Research (NBER). 2017.
3. David G. Atkinson and Benjamin L. Britton «An Investigation into the Significant Impacts of Automation in Asset Management», Pearson Business School. 2021.
4. Daron Acemoglu and Jameson A. Robinson «Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty», Crown Publishing Group. 2012.
5. Richard Baldwin and Rebecca Freeman «Risks and Global Supply Chains: What We Know and What We Need to Know», *Annual Review of Economics*, vol. 14, National Bureau of Economic Research (NBER). 2022.
6. Charles V.I. Jones «The Past and Future of Economic Growth: A Semi-Endogenous Perspective» *Annual Review of Economics*, vol. 14 (1) NBER. 2021.

7. Reinhart, C. M., & Rogoff, K. S. «*This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly*». Princeton University Press. 2019.
8. Pindyck, R. S., & Rubinfeld, D. L. *Microeconomics* (8th ed.). Pearson Education. 2022.
9. Sotnyk H.V., Oliynyk O.M. *Innovative Approach to Managing the Efficiency of Fixed Asset Use in the Context of Digital Transformation. Economy and Enterprise Management*, No. 2. 2020.
10. Heitz V.I., Sakharova L.M. *Comparative Analysis of the Efficiency of Fixed Asset Use in Industrial Enterprises. Economic Research*, No. 3. 2018.
11. Bulkot H.V., Maistreko I.O. *Analysis of the Efficiency of Fixed Asset Use in Enterprises. Journal of Finance of Ukraine*, No. 5. 2021.
12. Marenych T.H., Borysyuk I.O., Tkachenko I.I. *Organizational and Methodological Issues of Fixed Asset Analysis in Enterprises. Eastern European Journal of Economics and Business*, No. 3. 2020.
13. Petrunya Y.E., Korol A.M. *Modern Methods for Assessing the Efficiency of Fixed Asset Reproduction. Young Scientist*, No. 2. 2020.
14. Lisovska L.M., Stepanuk M.M. *Ways to Enhance the Efficiency of Fixed Asset Use in Enterprises. Journal of Economic Herald*, No. 3. 2019.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Говда Д.О.

аспірант кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів,
*Національний університет «Львівська політехніка»,
м.Львів, Україна*

Сало Б.І.

аспірант кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів
*Національний університет «Львівська політехніка»,
м.Львів, Україна*

Лацик М.М.

аспірант кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів
*Національний університет «Львівська політехніка»,
м.Львів, Україна*

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ПІДПРИЄМСТВА: СКЛАДОВІ, ЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Вивчення процесів формування і розвитку інформаційних систем підприємств є актуальним і має велике значення з кількох причин:

1) швидкий технологічний розвиток (інформаційні технології швидко розвиваються, і підприємства повинні постійно адаптувати свої інформаційні системи до нових можливостей та вимог. Дослідження в цій галузі допомагають зрозуміти, як впроваджувати нові технології та оптимізувати існуючі системи);

2) підвищення ефективності та конкурентоспроможності (інформаційні системи є важливою складовою конкурентоспроможності підприємств. Дослідження в галузі їх формування та розвитку допомагають вдосконалити ці системи з метою забезпечення підвищення ефективності діяльності підприємства);

3) досягнення безпеки даних та інформації (з огляду на зростання кількості кіберзагроз та зловмисних атак, дослідження в галузі інформаційної безпеки стають дедалі важливішими. Вивчення процесів формування та розвитку інформаційних систем допомагає зміцнювати захист даних та інформації);

4) інновації та розвиток бізнесу (дослідження в цій області сприяють створенню інноваційних рішень та нових можливостей для розвитку бізнесу. Вони допомагають підприємствам впроваджувати нові інформаційні технології та використовувати їх для розвитку та підвищення ефективності своєї діяльності);

5) підтримка прийняття рішень (інформаційні системи підприємств відіграють важливу роль у прийнятті рішень на різних рівнях управління. Дослід-

ження в цій області допомагають розуміти, як оптимізувати процеси збору, обробки та подання інформації для підтримки прийняття рішень);

б) глобалізація та міжнародна співпраця (підприємства все більше співпрацюють на міжнародному рівні, і інформаційні системи повинні бути готові до цього. Дослідження допомагають розробляти системи, які враховують глобальні вимоги та стандарти.

Інформаційна система підприємства забезпечує інтеграцію різних функціональних областей підприємства, сприяє оптимізації процесів та підвищенню ефективності управління, а також надає інформаційну підтримку для прийняття стратегічних та тактичних рішень на різних рівнях управління організації.

Виходячи з цього визначення будь-яка інформаційна система підприємства має кілька основних компонентів, які взаємодіють для забезпечення її функціонування. У табл. 1.1 наведено основні компоненти інформаційних систем підприємства.

Таблиця 1

Основні компоненти інформаційних систем підприємства

Компоненти систем	Характеристика компонент
Апаратне забезпечення (Hardware)	Це фізичні пристрої, такі як комп'ютери, сервери, мережеве обладнання, сховища даних і т. д., які використовуються для обробки та зберігання інформації.
Програмне забезпечення (Software)	Це набір програмних засобів, які використовуються для обробки даних, автоматизації процесів та забезпечення функціональності інформаційної системи. До них можуть входити операційні системи, бази даних, програми для аналізу даних та інші.
Бази даних (Databases)	Це структуровані сховища даних, в яких інформація зберігається та управляється. Бази даних грають важливу роль у забезпеченні доступу до даних та забезпеченні їхньої цілісності.
Методологія (Methodology)	Це набір правил, процедур та методів, які визначають, як інформація обробляється та передається в межах підприємства. Методологія допомагає стандартизувати процеси та забезпечувати їх послідовність. Це послідовності кроків та дій, які виконуються для обробки інформації в рамках інформаційної системи підприємства. Процедури допомагають визначити, які дії повинні бути виконані в різних ситуаціях.
Інформація (Data)	Інформація є центральним компонентом інформаційної системи, і вона включає в себе дані, їхню обробку і аналіз, а також інтерпретацію для прийняття рішень.
Суб'єкти інформаційної взаємодії (Subjects of Information Interaction)	Користувачі, адміністратори, розробники та інші фахівці, які взаємодіють з інформаційною системою підприємства. Люди грають важливу роль у використанні та управлінні інформаційною системою.

Примітка: побудовано авторами

Вказані у табл. 1 компоненти спільно працюють для забезпечення збору, обробки, зберігання і передачі інформації в рамках підприємства з метою підтримки управління та прийняття рішень на всіх рівнях організації. Взаємодія цих семи компонентів в інформаційній системі підприємства є критично важливою для забезпечення ефективної роботи системи.

Загалом, наукові дослідження процесів формування та розвитку інформаційних систем підприємств допомагають підприємствам залишатися конкурентоспроможними, ефективно управляти ресурсами та забезпечувати безпеку даних та інформації в умовах постійних змін у технологічному та бізнес-середовищі.

Список використаних джерел:

1. Tracy, R.P. (2007) IT Security Management and Business Process Automation. *Information Systems Security*. Vol. 16, Pp.114–122.
2. Dhillon, G., Torkzadeh, G. (2006) Value-Focused Assessment Of Information System Security in Organizations. *Information Systems Journal*. Vol. 16, Pp.293–314.
3. Olson, D.L., Wu, D. (2010) Enterprise Risk Management Models. *Springer, Heidelberg*.
4. Smith, G.E., Watson, K.J., Baker, W.H., Pokorski II, J.K. (2007) A Critical Balance: Collaboration and Security in the IT-enabled Supply Chain. *International Journal of Production Research*. Vol. 45(11), Pp.2595–2613
5. Aoun, A., A. Ilinca, M. Ghandour, and H. Ibrahim (2021) A Review of Industry 4.0 Characteristics and Challenges, with Potential Improvements Using Blockchain Technology. *Computers Industrial Engineering*. Vol. 162. 107746. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0360835221006501>.

Гриновець М.В.

аспірант кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів
*Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна*

Борсук Р.О.

аспірант кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів
*Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна*

Круглов С.В.

аспірант кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів
*Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА: РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ МЕНЕДЖЕРІВ, ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ТА МОТИВАЦІЇ У ДОСЯГНЕННІ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ

На сьогодні поняття «інформаційне забезпечення підприємств» слід трактувати як процес забезпечення підприємства необхідною інформацією для ефективного прийняття рішень, виконання функцій та досягнення стратегічних цілей. Інформаційне забезпечення включає в себе збір, обробку, зберігання, передачу та аналіз інформації, а також розробку та використання інформаційних систем.

Рівень розвитку інформаційного забезпечення підприємств у значній мірі залежить від інформаційних потреб менеджерів, а також рівня їх професіоналізму і вмотивованості. Інформаційні потреби менеджерів визначають, яку інформацію потрібно збирати, обробляти, зберігати, передавати та аналізувати, а також як ця інформація повинна бути доступною та організованою для прийняття управлінських рішень та виконання функцій. Ось деякі ролі та аспекти інформаційних потреб менеджерів:

- планування та прийняття рішень (менеджери потребують інформацію для формулювання стратегічних та тактичних планів, а також для прийняття рішень, що стосуються виробництва, продажу, маркетингу, фінансів та інших аспектів управління. Їх інформаційні потреби включають в себе аналіз даних, прогнозування та моніторинг результатів);

- моніторинг діяльності (менеджери відслідковують виконання бізнес-процесів та дії працівників. Їм потрібна інформація про поточний стан справ і виявлення будь-яких аномалій або проблем, що вимагають негайної реакції);
- стратегічне управління (в ролі стратегічних керівників менеджери визначають довгострокові цілі і напрямки розвитку підприємства. Вони потребують інформацію про зовнішнє середовище, конкурентів, можливості і загрози для прийняття стратегічних рішень);
- оптимізація ресурсів (менеджери вирішують, як розподіляти ресурси, такі як фінанси, робоча сила та матеріали. Їм потрібна інформація для планування бюджету, управління запасами, аналізу витрат і вибору найбільш ефективних ресурсів);
- маркетинг та обслуговування клієнтів (менеджери маркетингу та обслуговування клієнтів використовують інформацію про споживачів, їхні уподобання та поведінку для розробки маркетингових стратегій та підтримки клієнтів);
- забезпечення безпеки інформації (менеджери відповідальні за інформаційну безпеку підприємства повинні забезпечувати захист важливих даних від несанкціонованого доступу та витоків інформації);
- інформаційні потреби менеджерів визначають те, яку інформацію необхідно збирати та обробляти, а також розробляти відповідні інформаційні системи та процеси, щоб задовольнити ці потреби. Це сприяє підвищенню продуктивності, прийняттю обґрунтованих рішень і конкурентоспроможності підприємства на ринку.

До того ж, інформаційні потреби менеджерів підприємства можуть бути зумовлені рівнем професіоналізму і вмотивованості менеджерів. Менеджери з вищим рівнем професіоналізму, які мають більший досвід та глибше розуміють свою галузь, зазвичай мають більш високий рівень аналітичних та стратегічних здібностей. Вони більш спроможні аналізувати складні дані та приймати рішення на основі глибокого розуміння. Менеджери з певними спеціалізованими знаннями, як правило, мають специфічні інформаційні потреби в областях, де вони є експертами. Наприклад, фахівці з маркетингу можуть бути зацікавлені в даних про ринок та споживачів. Професіоналізм також означає уміння використовувати інформацію для досягнення конкретних цілей. Досвідчені менеджери є більш ефективними у використанні інформаційних ресурсів для планування, прийняття рішень та досягнення стратегічних цілей. Щодо рівня вмотивованості менеджера, то цей рівень часто впливає на інформаційні потреби менеджера. Менеджери, які мають чіткі цілі та завдання, можуть активно шукати інформацію, яка допоможе їм досягти цих цілей. Наприклад,

менеджер, який має ціль підвищити прибутковість підприємства, буде шукати інформацію про витрати, продажі та прибуток. Крім того, вмотивовані менеджери є більш схильні до самонавчання та пошуку інформації, коли це потрібно. Вони можуть відкрито використовувати різні джерела інформації, включаючи навчальні матеріали, інтернет та консультації зі спеціалістами. Емпірично доведено, що вмотивовані менеджери активно співпрацюють з іншими членами команди та стейкхолдерами для обміну інформацією і долучення до спільних інформаційних ресурсів.

Отже, інформаційні потреби менеджерів підприємства залежать від їхнього рівня професіоналізму та вмотивованості, і можуть бути різними для різних менеджерів і в різні періоди часу. Зрозуміння цих потреб допомагає організаціям забезпечити відповідні інформаційні ресурси та інфраструктуру для досягнення більшої продуктивності та ефективності управління.

Список використаних джерел:

1. Yiping Wang (2023). Design and Implementation of Enterprise Financial Management Information System Based on Internet. ICIDC EAI DOI: 10.4108/eai.2-6-2023.2334663.
2. Marinko Skare, Mariadelas Mercedesde Obesso, Samuel Ribeiro-Navarrete (2023). Digital transformation and European small and medium enterprises (SMEs): A comparative study using digital economy and society index data, *International Journal of Information Management*, Volume 68, 102594, URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2022.102594>.
3. Harry Bouwman, Shahrokh Nikou, Markde Reuver (2019). Digitalization, business models, and SMEs: How do business model innovation practices improve performance of digitalizing SMEs?, *Telecommunications Policy*, Volume 43, Issue 9, 101828, ISSN 0308-5961/ URL: <https://doi.org/10.1016/j.telpol.2019.101828>.
4. Sai Yuan, Ran Zhou, Mengna Li, Chengchao Lv (2023). Investigating the influence of digital technology application on employee ecompensation. *Technological Forecasting and Social Change*, Volume 195, 122787. URL: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2023.122787>.
5. Мурашко І. (2022). Бухгалтерський та управлінський облік як основа інформаційного забезпечення управлінської діяльності. *Економіка та суспільство*, (41). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-48>.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Залуцький Ю.В.

аспірант кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів
*Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна*

Борсук О.О.

аспірант кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів
*Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна*

ІНТЕГРАЦІЯ КОМПОНЕНТІВ РЕГУЛЮВАЛЬНИХ СИСТЕМ В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ: ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ТА СТІЙКІСТЬ У ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Інтеграція компонентів регулювальних систем в електронній комерції відіграє ключову роль у створенні ефективної, безпечної та відповідальної торговельної екосистеми. Законодавчі та нормативні рамки встановлюють фундамент, на якому побудована вся структура е-комерції, визначаючи правила гри для бізнесів та захист для споживачів. Ці рамки потребують підтримки технічних стандартів і протоколів, які забезпечують уніфікацію процесів та високий рівень безпеки при транзакціях, що є критично важливим у віртуальному середовищі. Також, інфраструктура і платформи є фізичною основою, на якій реалізуються ці стандарти і протоколи, дозволяючи виконувати електронні транзакції, зберігати дані та надавати послуги онлайн. Моніторинг та аналітика взаємодіють із цими компонентами, надаючи необхідну інформацію для оцінки ефективності, виявлення потенційних проблем та оптимізації роботи системи в цілому. Безпека і захист даних є життєво важливими аспектами, які пронизують усі рівні системи електронної комерції, забезпечуючи довіру та впевненість користувачів у використанні он-лайн-платформ. Це досягається через інтеграцію заходів безпеки на рівні інфраструктури, дотримання нормативних вимог та застосування передових технологій захисту даних. Клієнтська підтримка та взаємодія з клієнтами забезпечують зворотний зв'язок від кінцевих користувачів до бізнесу, що дозволяє адаптувати та поліпшувати послуги, враховуючи потреби та побажання споживачів. Цей аспект взаємодії з аналітикою та моніторингом, формуючи петлю зворотного зв'язку, яка сприяє постійному вдосконаленню. Таким чином, всі ці компоненти не тільки взаємодіють між собою, але й взаємозалежні, формуючи цілісну інтегровану систему. Разом вони створюють стабільне та надійне середовище для електронної комерції, що сприяє зростанню та розвитку цифрової економіки.

Взаємодія компонентів регулювальних систем в електронній комерції наведена на рис. 1.1. Регулювальна система в електронній комерції тісно пов'язана з зовнішнім середовищем, що означає неперервну взаємодію між її компонентами та зовнішніми факторами, такими як технологічні інновації, законодавчі зміни, ринкові тенденції, потреби споживачів та глобальні економічні умови. Законодавчі та нормативні рамки адаптуються до змін у правовому середовищі та нових вимог соціальної відповідальності, вимагаючи від бізнесів гнучкості та швидкості реагування на ці зміни. Технічні стандарти і протоколи еволюціонують у відповідь на інновації в технологіях та зміни у вимогах безпеки, що вимагає неперервного оновлення систем та платформ. Інфраструктура і платформи для е-комерції розвиваються, щоб відповідати зростаючим обсягам транзакцій та забезпечувати високу продуктивність та надійність в умовах змінюваної ринкової кон'юнктури.

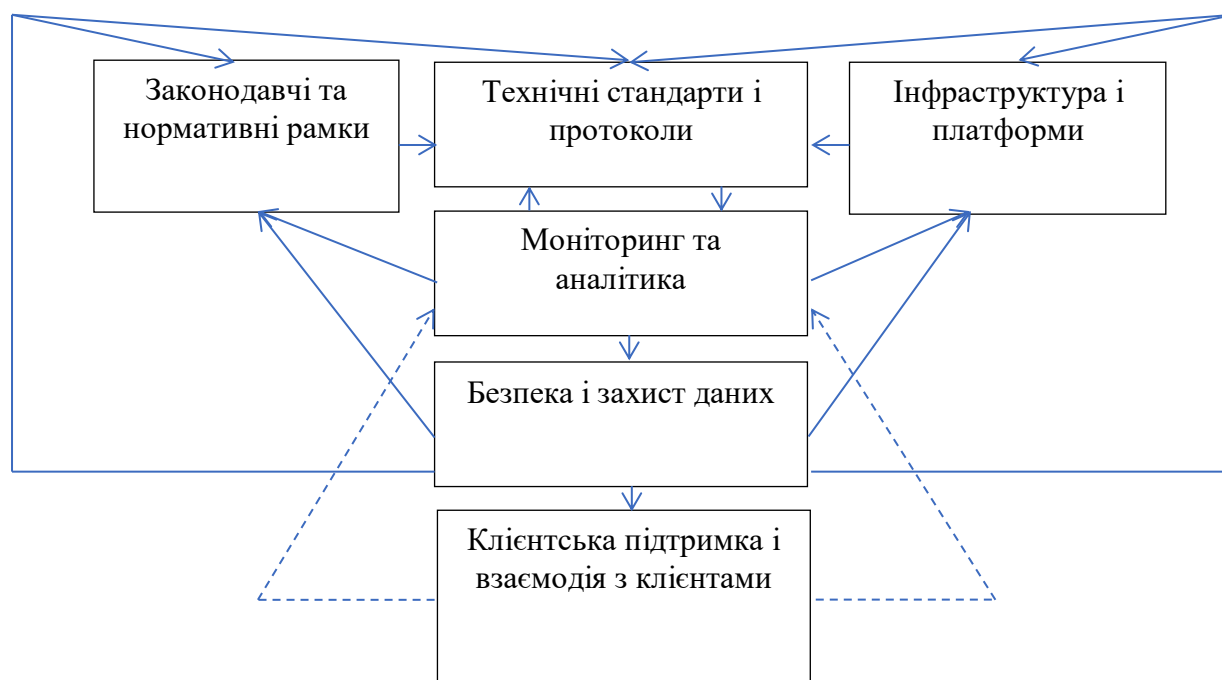

Рис. 1 Взаємодія компонентів регулювальних систем в електронній комерції

Примітка: побудовано авторами

Моніторинг та аналітика стають все більш важливими, оскільки вони допомагають виявляти тенденції ринку, вплив зовнішніх подій на поведінку споживачів та ефективність бізнес-операцій, дозволяючи компаніям оперативно

адаптуватися. Безпека та захист даних постійно удосконалюються відповідно до нових загроз і вимог регулювання, що зміцнює довіру споживачів та підтримує стійкість бізнесу. Клієнтська підтримка та взаємодія з клієнтами стають більш інтерактивними та особистісно орієнтованими, реагуючи на змінювані вимоги та очікування споживачів. Усі ці компоненти не лише функціонують у внутрішньому контексті, але й активно взаємодіють з зовнішнім середовищем, адаптуючись до його змін та впливаючи на нього. Ця динамічна взаємодія дозволяє системі електронної комерції не тільки виживати, але й процвітати, еволюціонуючи разом із своїм зовнішнім середовищем та формуючи стійку та гнучку економіку.

Сучасна теорія систем надає потужний інструментарій для аналізу складних систем, таких як регульовальна система в електронній комерції. З цієї точки зору, система може перебувати в різних станах. Стани регульовальної системи в електронній комерції відображають її динамічну природу та здатність адаптуватися до зовнішніх та внутрішніх викликів. Ці стани не тільки тісно пов'язані між собою, але й часто формують цикли розвитку, через які система проходить, реагуючи на зміни у своєму середовищі. Рівноважний стан є основою, на якій функціонує система в стабільний період. У цьому стані система знаходиться в балансі, її компоненти працюють гармонійно, адаптація до незначних зовнішніх впливів відбувається без значних збурень. Це стабільне середовище сприяє підтримці нормального потоку комерційної діяльності та задоволення потреб користувачів. Адаптивний стан активізується, коли зовнішні або внутрішні зміни в середовищі вимагають від системи більш суттєвої реакції, ніж звичайна мінімальна адаптація. Це можуть бути технологічні інновації, зміни в законодавстві або нові тренди споживачів. В адаптивному стані система проявляє гнучкість, впроваджуючи нові стратегії або модифікуючи існуючі процеси, щоб ефективно відповісти на ці виклики. Еволюційний стан є наступним кроком у розвитку системи, коли вона не тільки адаптується, але й активно розвивається, передбачаючи майбутні зміни та потреби. У цьому стані система ініціює інноваційні процеси, впроваджуючи передові технології та практики, які можуть змінити правила гри на ринку електронної комерції. Це включає розробку нових бізнес-моделей, покращення інструментів аналітики, впровадження штучного інтелекту тощо. Кризовий стан виникає, коли система стикається з непередбачуваними та екстремальними викликами, такими як кібератаки або великомасштабні економічні кризи. У цьому стані система змушена мобілізувати всі свої ресурси для відновлення та мінімізації шкоди. Кризовий стан вимагає швидкого реагування та ефективного кризового управління, щоб забезпечити виживання системи та відновлення її

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

функцій. Ці стани формують циклічний процес розвитку регулювальної системи в електронній комерції, де система переходить від стабільності до адаптації, еволюції, а потім може зіткнутися з кризою, яка змушує її вдосконалюватися та ставати більш стійкою. Кожен стан відіграє важливу роль у розвитку та підтримці здорової, динамічної та стійкої електронної комерційної екосистеми.

Список використаних джерел:

1. Ahi, A.A., Sinkovics, N. & Sinkovics, R.R. (2023). E-commerce Policy and the Global Economy: A Path to More Inclusive Development? *Manag Int Rev* 63, p.p. 27–56. <https://doi.org/10.1007/s11575-022-00490-1> .
2. Prakash, Bhaswat, (2023). A Legal and Compliance Framework on Latest E – Commerce Rules and Regulation for the Protection and Welfare of both the Consumer and Seller with respect to Platforms (June 9, 2023). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4474251> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4474251> .
3. Mik, Eliza, (2017). Legal and Regulatory Challenges to Facilitating E-Commerce in the ASEAN (December 1, 2017). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3100578> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3100578> .

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Колодій Р.В

аспірант кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів
*Національний університет «Львівська політехніка»,
м.Львів, Україна*

Федина Я.В.

аспірант кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів
*Національний університет «Львівська політехніка»,
м.Львів, Україна*

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА: МОЖЛИВОСТІ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІКРОБІЗНЕСУ

Діджиталізація суттєво трансформує підприємництво, відкриваючи нові можливості для інновацій та зростання. Вона змінює бізнес-моделі, способи ведення бізнесу та роль підприємця в сучасному цифровому світі. Втім, для реалізації потенціалу цифровізації необхідно подолати ряд викликів, зокрема технічні бар'єри та потребу в нових компетенціях. Подальші дослідження мають зосередитися на вивченні цифрового підприємництва в різних географічних та соціально-економічних контекстах, а також на розробці стратегій, які допоможуть підприємцям ефективно адаптуватися до цифрового середовища.

Діджиталізація стає вирішальним фактором у розвитку мікропідприємництва, відкриваючи нові горизонти можливостей для малих бізнесів. Завдяки впровадженню цифрових технологій, мікропідприємства здатні значно розширити свою присутність на ринку без необхідності здійснювати великі капіталовкладення в фізичну інфраструктуру. Цифрові платформи, такі як електронна комерція, соціальні медіа та онлайн-маркетплейси, дозволяють їм досягати широкої аудиторії, сприяючи залученню нових клієнтів і розширенню ринкових можливостей. Оптимізація операційних процесів через автоматизацію стає іншою ключовою перевагою діджиталізації. Використання цифрових інструментів для ведення обліку, управління запасами, обробки замовлень і відстеження доставок зменшує оперативні витрати та підвищує ефективність, забезпечуючи підприємствам конкурентну перевагу. Цифровий маркетинг відіграє важливу роль у підвищенні ефективності рекламних стратегій мікропідприємств. Завдяки SEO, контент-маркетингу, email-маркетингу, контекстній рекламі та активності в соціальних мережах, мікропідприємства можуть цілеспрямовано досягати своєї цільової аудиторії, оптимізуючи витрати і підвищуючи віддачу від інвестицій. Покращення взаємодії з клієнтами через

цифрові канали дозволяє мікропідприємствам підтримувати безперервний діалог зі своєю аудиторією, оперативно реагувати на їхні запити та вимоги, що, у свою чергу, підвищує лояльність і задоволення клієнтів. Збір та аналіз великих обсягів даних, що стає можливим завдяки діджиталізації, відкриває перед мікропідприємствами нові перспективи для розуміння поведінки та переваг своїх клієнтів. Це дозволяє приймати обґрунтовані рішення щодо розвитку продукту, ціноутворення та стратегій виходу на ринок. Важливим аспектом є також зменшення бар'єрів входу на ринок, що дозволяє мікропідприємствам ефективно конкурувати з більшими гравцями, використовуючи цифрові інструменти для розширення свого бізнесу без значних інвестицій у фізичні активи. Нарешті, діджиталізація сприяє культурі інновацій, дозволяючи мікропідприємствам швидко адаптуватися до змін у ринкових умовах, експериментувати з новими бізнес-моделями та продуктами, що є ключовим фактором утримання конкурентоспроможності та досягнення сталого росту. В цілому, діджиталізація не лише трансформує спосіб ведення бізнесу мікропідприємствами, але й відкриває перед ними широкі можливості для розвитку та адаптації у швидко змінюваному цифровому світі.

Виконані дослідження дозволяють стверджувати, що діджиталізація в мікропідприємстві має свої особливості порівняно з великими, середніми та іншими малими підприємствами, що впливає з різниці у ресурсах, масштабах діяльності та гнучкості управління. Ось декілька ключових відмінностей:

обмеженість ресурсів (мікропідприємства часто мають обмежені фінансові та людські ресурси, що впливає на їх здатність інвестувати в діджиталізацію. Вони можуть обирати більш доступні або навіть безкоштовні цифрові інструменти та платформи, які легко інтегрувати та використовувати без значних витрат на навчання. Великі підприємства мають значно більші ресурси для інвестування у діджиталізацію, включаючи розробку індивідуальних цифрових рішень, покупку дорогих ліцензій на програмне забезпечення та найм спеціалізованих кадрів);

гнучкість та швидкість адаптації (мікропідприємства мають високу гнучкість та можуть швидко адаптувати нові цифрові інструменти та підходи, що дозволяє їм ефективно реагувати на зміни ринку. Великі та середні підприємства часто стикаються зі складнощами швидкої адаптації через більш складні структури управління та потребу в координації між численними підрозділами);

фокус на цифрові інструменти (мікропідприємства можуть ефективно використовувати загальнодоступні цифрові платформи та інструменти для

управління бізнесом, маркетингу, продажів та комунікації з клієнтами. Великі підприємства частіше розробляють або інтегрують індивідуальні цифрові рішення, що повністю відповідають їхнім унікальним потребам і масштабам діяльності);

вплив на бізнес-модель (мікропідприємства можуть швидше експериментувати та інтегрувати цифрові технології, що іноді призводить до радикальних змін у бізнес-моделях, відкриваючи нові ринки та можливості. Великі підприємства використовують діджиталізацію для покращення існуючих процесів та підвищення ефективності, але зміни в бізнес-моделі зазвичай відбуваються повільніше та є менш радикальними);

підхід до цифрової безпеки (мікропідприємства можуть стикатися з викликами у забезпеченні високого рівня цифрової безпеки через обмежені ресурси та знання. Великі підприємства мають більше можливостей для інвестування у складні системи безпеки та команди ІТ-безпеки, що забезпечує кращий захист від кіберзагроз).

Отож, діджиталізація – це процес перетворення інформації з традиційних фізичних форматів, таких як папір або аналогові записи, в цифрові формати, які можна легко зберігати, обробляти та передавати за допомогою комп'ютерних систем. Цей процес охоплює широкий спектр діяльностей, включаючи цифрове сканування документів, перетворення аудіо та відео записів у цифрові формати, а також перенесення даних, які вже зберігаються в комп'ютерних системах, в більш сучасні та ефективні формати даних. Діджиталізація має велике значення в сучасному світі, оскільки вона дозволяє покращити доступність, пошукову здатність та аналітичні можливості інформації. Цифрові дані можуть бути легко копійовані, розподілені, збережені та захищені за допомогою сучасних технологій, що робить інформацію більш доступною для широкої аудиторії та сприяє збільшенню її використання в наукових, освітніх, комерційних та особистих цілях. Крім того, діджиталізація відіграє ключову роль у трансформації бізнес-процесів, дозволяючи організаціям перейти від паперових до електронних процесів, що підвищує їхню ефективність, знижує витрати та сприяє більшій гнучкості та швидкості відповіді на зміни ринкових умов. Однак діджиталізація також ставить перед суспільством нові виклики, включаючи питання безпеки даних, приватності, цифрового розриву та потреби в нових навичках та компетенціях для ефективної роботи в цифровому середовищі. Таким чином, успішна діджиталізація вимагає не тільки застосування новітніх технологій, але й розробки відповідних політик, програм навчання та ініціатив зі зміцнення цифрової грамотності серед населення.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Список використаних джерел:

1. Soltanifar, M., Hughes, M., & Göcke, L. (2021). Digital Entrepreneurship. *Future of Business and Finance*. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-53914-6>.
2. Kraus, S., Palmer, C., Kailer, N., Kallinger, F., & Spitzer, J. (2018). Digital entrepreneurship. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*. <https://doi.org/10.1108/IJEBR-06-2018-0425>.
3. Fossen, F., & Sorgner, A. (2019). Digitalization of work and entry into entrepreneurship. *Journal of Business Research*. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.09.019>.
4. Sadigov, R. (2022). Impact of Digitalization on Entrepreneurship Development in the Context of Business Innovation Management. *Marketing and Management of Innovations*. <https://doi.org/10.21272/mmi.2022.1-12>.

Косарєв М.Ю.

аспірант кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів
*Національний університет «Львівська політехніка»,
м.Львів, Україна*

Фтемов Е.Ю.

аспірант кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів
*Національний університет «Львівська політехніка»,
м.Львів, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ТОРГІВЛІ

Використання хмарних сервісів для зберігання та обміну даними між різними логістичними ланцюгами. На рис. 1 наведено характеристики використання хмарних технологій у логістичних процесах торгівлі в якості ознаки розвитку інформаційного забезпечення.

Рис. 1. Характеристики використання хмарних технологій

Примітка: побудовано авторами

Хмарні технології дозволяють:

- зберігати дані в централізованому хмарному сховищі, що полегшує доступ до інформації з будь-якого місця та будь-якого пристрою. Це робить можливим спільну роботу між різними логістичними ланцюгами та учасниками ланцюга постачання;

- автоматично здійснювати резервне копіювання даних, що забезпечує їх безпеку та відновлення в разі потреби. Це важливо для забезпечення неперервності логістичних операцій;

- легко масштабувати обсяг зберігання та обробки даних згідно з ростом бізнесу. Вони також надають гнучкість в розширенні функціональності та інтеграції з іншими системами;

- автоматизувати процеси зберігання, обміну та обробки даних. Це полегшує управління великим обсягом інформації та забезпечує швидкий доступ до неї.

- використовувати ресурси хмарних провайдерів, що може зменшити витрати на обладнання та утримання центрів обробки даних;

- інтегруватись з іншими інформаційними системами, такими як системи управління складом, системи обліку та фінансові програми, що сприяє злагодженому функціонуванню всього ланцюга постачання.

Отже, використання хмарних технологій у логістичних процесах торгівлі допомагає покращити доступність, безпеку та управління даними, роблячи їх важливим елементом інформаційного забезпечення в цій галузі.

Хмарні сервіси відіграють важливу роль в оптимізації логістичних процесів у торгівлі. Ось деякі актуальні вимоги до хмарних сервісів у цьому контексті:

Таблиця 1

Вимоги до хмарних сервісів

Вимоги	Характеристики вимог
1	2
Масштабованість	Здатність масштабувати обсяги обробки даних та використовувати ресурси в залежності від змін обсягу роботи
Безпека даних	Забезпечення високого рівня безпеки даних, включаючи шифрування, аутентифікацію та контроль доступу
Інтеграція	Здатність легко інтегрувати хмарні сервіси з іншими системами логістики та управління складом
Висока доступність	Гарантія високої доступності сервісів для забезпечення безперервності логістичних операцій

Продовження таблиці 1

1	2
Аналітика та звітність	Можливість використовувати аналітичні інструменти та створювати звіти для оптимізації процесів та прийняття рішень
ІоТ і відстеження	Підтримка засобів Internet of Things (ІоТ) для відстеження руху товарів, умов зберігання та інших важливих параметрів
Гнучкість та адаптабельність	Можливість швидко реагувати на зміни в логістичному середовищі та легко адаптувати систему до нових вимог
Ефективність витрат	Оптимізація витрат на використання хмарних сервісів при забезпеченні високої ефективності
Мобільність	Підтримка мобільних платформ та можливість управління логістичними процесами з мобільних пристроїв
Екологічна стійкість	Реалізація засобів для зменшення впливу на навколишнє середовище та оптимізації логістичних процесів з точки зору екології

Примітка: побудовано авторами

Ці вимоги відображають сучасні стандарти та виклики, з якими стикаються компанії в галузі логістики та торгівлі, і покликані забезпечити ефективність та конкурентоспроможність в цьому секторі.

На ринку існує кілька хмарних сервісів, які стали популярними для оптимізації логістичних процесів у торгівлі. Деякі з найпопулярніших хмарних сервісів в цій галузі включають: Amazon Web Services (AWS) (пропонує різноманітні послуги хмарного обчислення, зберігання та аналітики, які використовуються для різних логістичних потреб); Microsoft Azure (Azure надає послуги хмарного обчислення, штучного інтелекту, ІоТ та аналітики, які допомагають оптимізувати логістичні процеси); Google Cloud Platform (GCP) (пропонує хмарні сервіси для зберігання даних, обчислення, машинного навчання та аналітики, що корисно в логістиці); IBM Cloud (має рішення для хмарного обчислення, аналітики та ІоТ, які використовуються в логістичних операціях); Oracle Cloud (пропонує рішення для управління базами даних, обчисленням та аналітикою, що може підтримати логістичні процеси); SAP Cloud Platform (надає інструменти для розробки, впровадження та управління додатками, що покращують логістичні операції); Alibaba Cloud (пропонує хмарні сервіси для обчислення, зберігання та інших логістичних потреб). Ці хмарні платформи надають різноманітні послуги, які можна використовувати для автоматизації, аналізу даних, відстеження товарів та інших логістичних завдань. Вибір конкретного хмарного сервісу залежить від потреб бізнесу, технічних вимог та стратегічних цілей.

Список використаних джерел:

1. Корнєєв, В.В., Матвієнко, Г.А. Виклики та перспективи розвитку фінансового ринку країн ЄС в умовах діджиталізації. *Формування ринкової економіки в Україні*. (2019). 42. 86-98. <http://dx.doi.org/10.30970/meu.2019.42.0.2941>.
2. Seheda, S. (2018), «Methodological basis of «development» category: philosophical aspects», *Ekonomika ta derzhava*, 10, 14–22. DOI: 10.32702/2306-6806.2018.10.14.
3. Борисенко, Я. Термінологічний аналіз сутності поняття «розвиток» як економічної категорії. *Наукові перспективи*. (2022). 8(26). DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-8\(26\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-8(26)).
4. Нікітенко, К. С. Підприємницька діяльність: аспекти, тенденції і перспективи розвитку в умовах пандемії. *Ефективна економіка*. (2021). 12. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.12.102.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 9. ІСТОРІЯ

Гунчак А.В.

аспірант,

Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника,

м.Івано-Франківськ, Україна

МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ В СФЕРІ АНТИДОПІНГОВОЇ ПОЛІТИКИ

Наукова актуальність дослідження проблеми міжнародних зобов'язань України у сфері антидопінгової діяльності зумовлена зростанням глобальних викликів у спортивному світі, пов'язаних із використанням заборонених речовин. Виконання міжнародних антидопінгових стандартів є критичним для інтеграції України до світової спортивної спільноти та забезпечення чесної конкуренції на міжнародних змаганнях. Важливою складовою є гармонізація національного законодавства з вимогами Всесвітнього антидопінгового агентства (WADA), що вимагає постійного оновлення нормативно-правової бази. Недотримання цих зобов'язань може призвести до санкцій, дискваліфікацій спортсменів і навіть обмеження участі України у міжнародних спортивних заходах. Окрім цього, ефективна імплементація антидопінгових стандартів є показником правової зрілості держави та її спроможності забезпечити міжнародні норми у сфері спорту. Дослідження цього питання також є важливим з огляду на зміцнення міжнародного іміджу України як держави, що дотримується етичних стандартів у спорті. Антидопінгова політика вимагає комплексного підходу, що включає не тільки юридичні аспекти, але й освітні та превентивні заходи серед спортсменів. Вивчення даної проблематики дозволить сформулювати рекомендації для підвищення ефективності виконання міжнародних зобов'язань та розвитку національної антидопінгової політики.

Основним документом, який визначає рамки антидопінгової політики на глобальному рівні, є Всесвітній антидопінговий кодекс, розроблений Всесвітнім антидопінговим агентством (WADA). Україна є учасником ключових міжнародних конвенцій, зокрема «Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті», що зобов'язує країну адаптувати національне законодавство до вимог

міжнародних стандартів. Саму Конвенцію було ратифіковано 2006 р., що власне і поклало зобов'язання дотримуватися принципів Всесвітнього антидопінгового кодексу, як основи для вживання заходів, передбачених Конвенцією. Це стало основою для розробки національної стратегії щодо боротьби з допінгом у спорті.

Підписавши й ратифікувавши міжнародні угоди, Україна взяла на себе зобов'язання створити відповідне правове підґрунтя для ефективної боротьби з допінгом. Це включає ухвалення законів, що регулюють допінгові перевірки, впровадження санкцій для порушників, а також забезпечення співпраці з міжнародними антидопінговими інституціями.

На нашу думку, можна виокремити декілька напрямків, які свідчать про виконання Україною взятих на неї міжнародних зобов'язань. По-перше, це законодавча сфера, адже до ухвалення Закону України «Про антидопінговий контроль у спорті» (2017 р.) [1], антидопінгова політика в Україні регулювалася здебільшого на основі загальних норм спортивного законодавства, відомчих наказів та міжнародних зобов'язань, які країна взяла на себе. У грудні 2022 року було ухвалено новий Закон України «Про антидопінгову діяльність у спорті» [2]. Як наслідок, можна говорити, що цілеспрямована державна політика в сфері антидопінгової діяльності, яка відповідає міжнародним зобов'язанням ведеться впродовж останніх десяти років. Станом на 2024 р. Україна активно адаптувала національні нормативно-правові акти відповідно до оновлень WADA. Усі українські спортивні федерації зобов'язані виконувати вимоги Кодексу, що включає тестування, процедури виявлення та санкції за використання заборонених речовин.

По-друге, в Україні функціонує Національний антидопінговий центр України (НАДЦУ), який діє відповідно до міжнародних вимог і координує національні антидопінгові заходи, включаючи тестування спортсменів, координацію з міжнародними антидопінговими організаціями та запровадження навчальних програм. НАДЦУ працює згідно з міжнародними стандартами прозорості та незалежності процедур.

По-третє, має місце співпраця з Всесвітнім антидопінговим агентством. Усі українські спортсмени добросовісно беруть участь у всіх ініціативах WADA, що включають проведення перевірок на міжнародних і національних змаганнях, є учасниками профільних семінарів і тренінгів. Також має місце регулярне оновлення національних норм відповідно до останніх рекомендацій WADA. Україна регулярно проводить антидопінгові перевірки під час міжнародних спортивних заходів на своїй території, виконуючи міжнародні зобов'язання щодо забезпечення чистого спорту.

По-четверте, згідно з міжнародними нормами, Україна накладає санкції на спортсменів, які використовували заборонені препарати, часто співпрацюючи з міжнародними федераціями. Наприклад, українські спортсмени, викриті у допінгу, отримують дискваліфікації згідно з правилами WADA. Для прикладу, в 2016 році українська біатлоністка Ольга Абрамова була дискваліфікована після позитивного результату на мельдоній під час змагань Кубка світу. У 2021 році український стрілець Олександр Петрів був тимчасово відсторонений після позитивного тесту на заборонену речовину. Його справу передали для розгляду Національним антидопінговим центром України, і спортсмен був позбавлений права на участь у змаганнях до завершення розслідування.

По-п'яте, українські спортсмени і тренери активно використовують міжнародну систему управління антидопінговими процесами ADAMS (Anti-Doping Administration and Management System), що дозволяє відслідковувати місцезнаходження спортсменів для раптових тестів, зберігати результати тестувань і подавати запити на лікувальні виключення (TUE). Українські спортсмени, особливо ті, що належать до реєстру міжнародних або національних тестувальних пулів (Registered Testing Pool), зобов'язані подавати інформацію про своє місцезнаходження через ADAMS. Це дозволяє антидопінговим організаціям у будь-який час здійснювати раптові перевірки. Наприклад, українські легкоатлети та плавці, які входять до реєстру тестувального пулу, використовують систему ADAMS для регулярного оновлення своїх даних, що забезпечує прозорість процесу тестування. ADAMS дозволяє українським спортсменам та тренерам переглядати історію своїх тестувань і бути впевненими в тому, що їхній антидопінговий статус відповідає вимогам. Це особливо важливо для спортсменів, які готуються до великих міжнародних змагань, таких як Олімпійські ігри, чемпіонати світу чи Європи, де допінг-контроль є обов'язковою умовою участі.

Насамкінець, Україна виконує міжнародні вимоги, організовуючи освітні програми для спортсменів, тренерів і медичного персоналу щодо заборонених препаратів та відповідальності за їх використання. Це сприяє популяризації принципів «чистого спорту» та інтеграції міжнародних стандартів в українське суспільство.

Таким чином, дотримання міжнародних зобов'язань України у сфері антидопінгової діяльності є ключовим фактором для інтеграції країни в глобальну спортивну спільноту. Також, це сприяє підвищенню довіри до українського спорту на світовій арені та забезпечує можливість участі українських спортсменів у міжнародних змаганнях.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Список використаних джерел:

1. Про антидопінговий контроль у спорті: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 11, ст.102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-19#Text> (закон втратив чинність).

2. Про антидопінгову діяльність у спорті: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023, № 14, ст.33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-20#Text>.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 10. МАРКЕТИНГ

Примаченко Т.А.

викладач циклової комісії маркетингу та торгівлі,
*Відокремлений структурний підрозділ
«Фаховий коледж економіки і технологій»
НУ «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ (AR) ТА ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ (VR) У ПОБУДОВІ КЛІЄНТСЬКОГО ДОСВІДУ

Сучасний ринок, що динамічно розвивається, вимагає від компаній інноваційних підходів для залучення та утримання клієнтів. Одним із найбільш перспективних напрямів, що змінює уявлення про взаємодію споживачів з брендами, є використання доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR). Ці технології не лише розширюють межі фізичного світу, але й створюють нові можливості для брендovих комунікацій, забезпечуючи унікальний клієнтський досвід.

Доповнена реальність (AR) – це сучасна технологія, яка доповнює звичну реальність елементами, яких насправді не існує, але люди можуть їх бачити і частково навіть взаємодіяти з ними в режимі реального часу. А віртуальна реальність занурює людину в повністю нереальний, штучно створений світ. [1]

Віртуальна реальність (VR) — це повністю цифровий світ, створений за допомогою комп'ютерних систем, які забезпечують повний спектр відчуттів (зорових, звукових, тактильних та інших). [1]

На відміну від віртуальної реальності (VR), ви не занурюєтеся у штучне середовище. Навпаки, AR змінює реальність, додаючи тривимірні об'єкти, звуки, відео, графіку. Ця технологія збагачує або доповнює те, що ви бачите. [5]

Однією з основних переваг використання AR та VR у маркетингу є можливість надання споживачам більш глибокого та реалістичного уявлення про продукти чи послуги. [7]

AR і VR технології — складові елементи диджиталізації бізнесу. Вони використовуються в розробленні мобільних додатків доповненої та віртуальної

реальності, допомагають користувачеві пережити весь спектр емоцій: від спокійного споглядання до захоплення. Занурення в просторову реальність або спостереження за взаємодією об'єктів з реальним світом створюють міцний емоційний контакт між споживачем і брендом.

Ви встановлюєте зв'язок з клієнтами не на раціональному, а на ментальному рівні. Ваш продукт без зволікання викликатиме потрібні імпульси у покупців. У них сформується довіра до компанії, зростатиме її впізнаваність, а разом з тим і фінансові показники. [2]

AR дозволяє клієнтам взаємодіяти з продуктами в більш імерсивний спосіб. Вони можуть «приміряти» товар або взаємодіяти з ним у віртуальному середовищі, що допомагає їм прийняти більш обґрунтоване рішення про покупку. Таким чином, продавцю легше зняти можливі заперечення покупців щодо доцільності покупки, адже їм простіше наважитися на неї.

Використання AR і VR технологій у маркетингових кампаніях дозволяє створювати захопливі інтерактивні досвіди для клієнтів. За допомогою AR і VR додатків ритейлери можуть реалізовувати різні бізнес-задачі: розпізнавання облич для сторіз в Instagram, використання 2D/3D об'єктів, ідентифікація користувачів, створення ігор, симуляторів, демонстрація продуктів у реальному або вигаданому світі тощо.

Доповнена реальність розширює межі стандартного мислення, підсилює зміст рекламного повідомлення й привертає увагу клієнтів. Продовжує контакт споживача з рекламою, виділяючи її серед конкурентів, тим самим підвищуючи лояльність аудиторії до бренду. AR-інструменти використовують у зовнішній, сувенірній, indoor-рекламі, на рекламних плакатах чи білбордах, у створенні POS-матеріалів та поліграфічної рекламної продукції. [2]

AR/VR може підвищити залучення та взаємодію з клієнтами, що призведе до зростання їхньої лояльності. 57% людей із більшою ймовірністю купуватимуть у бренду, який використовує AR у знайомстві з продуктом.

Кількість компаній, які активно застосовують AR/VR у своїх маркетингових стратегіях, продовжує зростати. Згідно з дослідженнями, в 2024 році світовий ринок AR/VR досяг 22,12 мільярдів доларів, а до 2029 року очікується, що він зросте до 96,32 мільярдів доларів при середньорічному темпі зростання 34,2% протягом періоду 2024-2029. Такі компанії, як Meta, Apple, Google, Microsoft, Sony та інші, активно використовують ці технології у своїх маркетингових кампаніях, що свідчить про їхнє велике значення для сучасних брендів. [4]

Використання доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR) в маркетингових кампаніях швидко набуває популярності серед компаній у різних

секторах. Близько 80% маркетологів вважають, що AR може покращити взаємодію з клієнтами.

Впровадження AR та VR дозволяє компаніям створювати унікальні клієнтські досвіди, які традиційні методи не можуть запропонувати. Наприклад, такі компанії, як Adidas та Gucci, використовують AR для віртуальної примірки взуття, що знижує кількість повернень товару та підвищує задоволеність клієнтів. Тим часом Volvo використовує VR для віртуальних тест-драйвів, що надає потенційним покупцям можливість оцінити автомобіль, не виходячи з дому. IKEA з її додатком IKEA Place дозволяє користувачам віртуально розміщувати меблі у власному просторі перед покупкою, підвищуючи шанси на успішну продаж. [8]

Наш український бізнес також не стоїть на місці у використанні інноваційних технологій. Так, поштовий оператор «Нова Пошта» активно використовує технології доповненої реальності (AR) у своїй діяльності для покращення сервісу та оптимізації логістичних процесів. Одним з прикладів є їхній новий продукт — "WowBox", який об'єднує елементи доповненої реальності

WowBox від «Нова Пошта» – це набір для читання та гри всією родиною. У наборі - книга, браслет із піном (фігурка) героя казки та розмальовка, – усе із доповненою реальністю, а також стікери-наліпки та додаткові іграшки. Наприклад, у перших трьох боксах це новорічна паперова маска, яка зображує головних персонажів. Доповнена реальність оживає за допомогою мобільного додатку – WowBox AR. Він безкоштовний та доступний для всіх пристроїв Android та iOS. [3]. Такі інновації не лише підвищують ефективність логістичних операцій, але й демонструють стратегічний підхід компанії до інтеграції сучасних технологій у бізнес-процеси, зміцнюючи її позиції на ринку та покращуючи клієнтський досвід.

Технології AR/VR у побудові клієнтського досвідують такі переваги: залучають аудиторію бренду; будують знання про бренд або продукт; спрощують процес створення продукту; знижують витрати на виробництво та доставку; мінімізують негативний вплив на довкілля; підвищують коефіцієнти конверсії; полегшують процес покупки; сприяють лояльності та довірі до бренду. [6]. Доповнена реальність (AR) та віртуальна реальність (VR) стають все більш важливими інструментами в сучасних маркетингових стратегіях, пропонуючи нові способи взаємодії між брендами та споживачами. Ці технології дозволяють створювати захоплюючі та інтерактивні клієнтські досвіди, які значно підвищують рівень залученості та лояльності споживачів.

Список використаних джерел:

1. Віртуальна та доповнена реальність. Дія. Освіта. URL: <https://osvita.dia.gov.ua/uploads/0/535-vrandar.pdf>
2. Доповнена та віртуальна реальність: можливості й використання у ритейлі <https://torgsoft.ua/articles/stati/dopovнена-ta-virtualna-realnist/>
3. Офіційний сайт Нової Пошти <https://novaposhta.ua/>
4. Augmented and Virtual Reality Market by Enterprise, Technology (Augmented Reality, Virtual Reality), Offering (Hardware, Software), Device Type (HMDs, HUDs, Gesture Tracking Devices), Application and Region - Global Forecast to 2029 URL: <https://www.marketsandmarkets.com/Market-Reports/augmented-reality-virtual-reality-market-1185.html>
5. Що таке доповнена реальність (AR) і як це працює <https://drukarnia.com.ua/articles/sho-take-dopovнена-realnist-ar-i-yak-ce-pracyuye-kslvr>
6. Як AR та VR технології змінюють правила гри для бізнесу <https://proit.ua/iak-ar-ta-vr-tiekhnologhiyi-zminiuiut-pravila-ghri-dlia-bizniesu/>
7. Poushneh, A., & Vasquez-Parraga, A. Z. (2017). "Discernible Impact of Augmented Reality on Retail Customer's Experience, Satisfaction and Willingness to Buy". *Journal of Retailing and Consumer Services*, 34, 229-234
8. The Ultimate Guide to Virtual Reality Marketing in 2024 URL: <https://influencermarketinghub.com/virtual-reality-marketing/>

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 11. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Романенко Є.О.

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
*Центральний науково-дослідний
інститут Збройних Сил України,
м. Київ, Україна*

Гурковський В.І.

доктор наук з державного управління, професор,
полковник,
*Центральний науково-дослідний інститут
Збройних Сил України, м. Київ, Україна*

ГАРАНТІЇ БЕЗПЕКИ ВІД ПОЛЬЩІ ТА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЛЕГІОНУ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Україна підписала вже 21 безпекову угоду із союзниками, зокрема з ЄС та США, зазначив Прем'єр-міністр Денис Шмигаль. Згідно з цими угодами, в наступні 4 роки міжнародні партнери планують надавати Україні загальну військову підтримку на 60 млрд. доларів щорічно. До числа партнерів, готових надати підтримку в разі агресії, крім США, долучилися Велика Британія, Норвегія, Німеччина, Франція, Данія, Канада, Італія, Нідерланди, Фінляндія, Латвія, Іспанія, Бельгія, Португалія, Швеція, Ісландія та Польща.

У кінці червня Україна та Польща провели фінальний раунд переговорів щодо гарантій безпеки. Україна і Польща 8 липня, підписали двосторонню угоду про гарантії безпеки. Підписання відбулося у Варшаві.[1]

Угода щодо гарантій безпеки уперше з-поміж уже підписаних двосторонніх документів передбачає можливість перехоплення ракет і дронів у повітряному просторі України, випущених у напрямку Польщі.

Вперше буде створено "Український легіон", який буде готувати особовий склад Сил безпеки і оборони України на території Польщі.

До нього зможуть приєднатися громадяни України, які тимчасово перебувають у Польщі та інших країнах.

Угода також містить блок щодо співробітництва в оборонній промисловості, зокрема, розміщення виробництв польських оборонних компаній в Україні та вивчення додаткових можливостей спільного оборонного виробництва.

Польща також розширить свою допомогу Україні, використовуючи логістичний центр POLLOGHUB та співпрацюючи з ЛитПолУкрбригом для підтримки українських Збройних сил.

Крім того, угода спрямована на поглиблення співпраці у невійськовій сфері, включаючи розвідку, кібербезпеку, морську та інформаційну безпеку, а також захист критичної інфраструктури.

Окремі блоки угоди стосуються економічного відновлення й відбудови, прикордонної інфраструктури та розвитку транзитного потенціалу.

Сфери політичної співпраці між Україною та Польщею охоплюють питання євроінтеграції, втілення Української формули миру, санкційну політику, відшкодування збитків, завданих Україні, та притягнення агресора до відповідальності.

Польща чітко підтверджує свою підтримку членства України в ЄС і НАТО.[1]

На базі Консульства України в польському Любліні в жовтні відкрився перший рекрутинговий центр для добровольців-громадян України до ЗСУ. За перші дні надійшло 138 заявок на співбесіду через сайт і ще 58 — через консульські установи.[2]

Перший рекрутинговий центр відкрився на базі Консульства України в Любліні і працює щодня з 9:00 до 17:00 без перерв. На місці діє військово-лікарська комісія (ВЛК). Підготовка добровольців проходить на полігоні, наданому польською стороною. Україна забезпечує форму та тилове забезпечення, Польща.

Як зазначається, процес для добровольців передбачає:

- підписання контракту,
- 35-денне навчання на полігоні,
- подальше підвищення кваліфікації на базах НАТО в Європі.

Як розповів перший заступник міністра оборони Іван Гаврилюк, на базі центру працює військово-лікарська комісія, яка визначає придатність кандидатів до служби.

Консультації та супровід в оформленні документів надають понад півтора десятка співробітників центру — це офіцери ЗСУ, відряджені з України.

У разі успішної медкомісії та підписання контракту добровольці вирушать на полігон для проходження навчання, яке триватиме 35 днів.

Надалі військовослужбовців Українського легіону можуть направити на підвищення навичок на одну з європейських баз НАТО ще на кілька місяців, зазначив Гаврилюк. За його словами:

- Україна забезпечила форму та тилове забезпечення,
- польські партнери — озброєння й техніку.

Як записатися до Українського легіону?

Рекрутинговий центр працює з 9 до 17 години щоденно на базі українського консульства у Любліні за адресою вул. Спокойна, 2.

Також подати заявку можна на офіційному сайті "Українського легіону" або через консульства та посольства.

Кандидатів, які мають українські паспорти, запросять на співбесіду з командиром. Під час неї визначать військову посаду, перевірять документи та видадуть направлення на медичний огляд.

Якщо медкомісія пройшла успішно, доброволець отримає дату підписання контракту. Зазвичай це через два тижні.[2]

У Польщі до українського легіону хочуть вступити близько 300 осіб. Такої кількості не вистачить для формування однієї бригади (зазвичай складається з 1000-8000 людей).[3] Про це 3 жовтня заявив міністр оборони Польщі Владислав Косіняк-Камиш.

Він розповів, що набір українських добровольців до українського легіону лише починається, хоча Польща була готова розпочати навчання новобранців з 1 вересня.

За словами міністра, навчання не вдалося розпочати місяць тому, оскільки тоді охочих було замало. При цьому Косіняк-Камиш зазначив, що Україна зробила дії, які стосуються інформування та просування набору, тому очікується ефект.

Також у польського чиновника поцікавилися, скільки людей готові стати частиною українського легіону.

"Я колись чув про мету в одну бригаду, але зараз цифри набагато менші, я чув про 300 людей", - зазначив Косіняк-Камиш.[3]

Чехія розглядає можливість створення «Українського легіону» на прикладі польського проєкту. Міністерство оборони Чехії наразі оцінює польський проєкт із практичного та юридичного поглядів.[4]

За задумом, українці проходять навчання за кордоном, служитимуть у Силах оборони України і повертатимуться знову в країну, де мешкають.

У Чехії, як і в Польщі, залучення до підготовки було б добровільним.

За останніми даними міністерства внутрішніх справ, у Чехії перебувають більше 100 тис. українських чоловіків віком від 18 до 65 років.[4]

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Список використаних джерел:

1. Україна і Польща у Варшаві підписали угоду про гарантії безпеки <https://rubryka.com/2024/07/08/ukrayina-i-polshha-u-varshavi-pidpysaly-ugodu-pro-garantiyi-bezpeky/>
2. У Польщі розпочали набір добровольців в Український легіон: майже 200 заявок надійшло за перші дні <https://rubryka.com/2024/10/03/u-polshhi-rozpochaly-nabir-dobrovoltsiv-v-ukrayinskyj-legion-majzhe-200-zayavok-nadijshlo-za-pershi-dni/>
3. У Міноборони Польщі розповіли, скільки добровольців готові долучитися до Українського легіону <https://www.slovoidilo.ua/2024/10/04/novyna/bezpeka/minoborony-polshhi-rozpovily-skilky-dobrovolcziv-hotovi-doluchytysya-ukrayinskoho-lehionu>
4. Чехія вслід за Польщею розглядає можливість створення «Українського легіону» <https://mil.in.ua/uk/news/chehiya-vslid-za-polshheyu-rozglydaye-mozhlyvist-stvorennya-ukrayinskogo-legionu/>

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

Романенко Є.О.

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
*Центральний науково-дослідний
інститут Збройних Сил України,
м. Київ, Україна*

Гурковський В.І.

доктор наук з державного управління, професор,
полковник,
*Центральний науково-дослідний інститут
Збройних Сил України,
м. Київ, Україна*

ДЕНЬ ЛІДЕРІВ НАРОДНОЇ ДОВІРИ: ВІДВАГА ВІЙСЬКОСЛУЖБОВЦІВ, ЗАХИСНИКІВ І ЗАХИСНИЦЬ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення російської армії до України у лютому 2022 року стало початком війни, якої Європа не переживала з часів Другої світової. Українці усвідомили: допоки є Сили оборони — є й Україна. Російські військові регулярно з різних видів озброєння – ударними БПЛА, ракетами, КАБами, РСЗВ – атакують українські регіони. Керівництво Росії заперечує, що російська армія під час повномасштабної війни завдає цілеспрямованих ударів по цивільній інфраструктурі міст і сіл України, убиваючи цивільне населення і руйнуючи лікарні, школи, дитячі садочки, об'єкти енергетики і водозабезпечення.

Українська влада і міжнародні організації кваліфікують ці удари як воєнні злочини Російської Федерації і наголошують, що вони носять цілеспрямований характер.[1]

Ще до лютого 2022 року — за вісім років гібридної російської агресії — українська армія довела, що може захищати країну від сильнішого противника. А після початку повномасштабного російського вторгнення показала здатність як успішно оборонятися, так і планувати та здійснювати масштабні наступальні операції, зокрема й на території РФ. Західні практики ведення бою, нова зброя та підходи до навчання військовослужбовців — це сьогоднішня реальність для Сил оборони України.

Українська армія здобула унікальний досвід за всіма категоріями: знищення ворожого флоту, не маючи свого власного, знищення в небі повітряної

компоненти, не маючи повноцінної ешелонованої ППО. Сухопутне питання — безумовно, так: домінування над противником, нав'язування йому своєї стратегії ведення бойових дій, при тому, що у противника набагато більше і людського ресурсу, і механізованого, техніки тощо.

Успіхи української армії прискорили постачання зброї та техніки західними партнерами. Арсенал ЗСУ поповнився сучасним озброєнням у масштабах, про які раніше доводилося лише мріяти: від стрілецької зброї до передових систем протиповітряної оборони, бойової авіації та далекобійних ракет. Україна збільшує і власний випуск озброєнь

В Україні триває 951-ша доба повномасштабної російсько-української війни. За цей час втрати військ РФ у живій силі (вбиті та поранені) сягли понад 654 тисячі осіб.

За повідомленням Генштабу, станом на 1 жовтня 2024 року, орієнтовні втрати російських окупаційних військ в Україні становлять:

- особового складу – близько 654 430 (+1 370 за добу)
- танків – 8 883 (+9 за добу)
- бойових броньованих машин – 17 547 (+44 за добу)
- артилерійських систем – 18 855 (+33 за добу)
- РСЗВ – 1 204
- засоби ППО – 963
- літаків – 369
- гелікоптерів – 328
- БПЛА оперативно-тактичного рівня – 16 322 (+98 за добу)
- крилаті ракети – 2 613 (+3 за добу)
- кораблі/катери – 28
- підводні човни – 1
- автомобільної техніки та автоцистерн – 25 621 (+73 за добу)
- спеціальна техніка – 3 314 (+1 за добу)

Минулої доби противник завдав по позиціях українських підрозділів та населених пунктах чотири ракетних удари із застосуванням шести ракет, а також 74 авіаудари, зокрема скинув 128 КАБ. Крім цього, здійснив 4 694 обстріли.

Російська Федерація – вперше за час повномасштабної війни – протягом всього вересня щоденно атакувала територію України безпілотниками типу “Шахед”. За цей місяць знищено 1 107 таких дронів.

Протягом минулої доби на фронті відбулось 189 бойових зіткнень – Генштаб/ Протягом минулої доби, 30 вересня, по всій лінії фронту зафіксовано 189 бойових зіткнень. Протягом ночі над Україною збито 29 ударних безпілотників.[2]

1 жовтня, — День захисників та захисниць України. Їм довіряє абсолютна більшість громадян країни, як свідчать дані соціологічних опитувань. Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну рейтинг довіри до Збройних Сил України зріс на десятки відсотків. Та й сама українська армія за цей час значно змінилася

“Серед державних та громадських інститутів найчастіше довіра висловлюється до Збройних сил України (їм довіряють 90% опитаних), волонтерських організацій (81%), добровольчих батальйонів (80%), Державної служби з надзвичайних ситуацій (79%), Національної гвардії України (75%), Державної прикордонної служби (71%)”, — повідомляв Центр економічних та політичних досліджень ім. Разумкова цього літа.[3]

Україна, попри дуже складні умови, у форматі повномасштабної війни спромоглася відновити виробництво певної низки своїх засобів як ураження, так і безпосередньо для наповнення Сил оборони технікою. Це легкоброньована та середньоброньована техніка насамперед. Дрони — це дуже важливий показник. Україна зараз є лідером у питанні морських дронів. Аналогічно і з повітряними дронами.

Наприкінці серпня 2024 року в Збройних силах України створили новий рід військ — Сили безпілотних систем. Однією з причин стрімкого розвитку цієї сфери експерти називають поповнення лав армії фахівцями, далекими від військової сфери. У перші дні повномасштабної війни Росії проти України у черзі до територіальних центрів комплектування вишикувалися тисячі людей. З 2022-го в українській армії значно зросла кількість жінок, зокрема на бойових посадах.

За даними Міністерства оборони України у Збройних силах за останні три роки збільшилась кількість жінок на 23%. Наразі у Збройних силах служить 68 тис. жінок, з них 48 тис. — це військовослужбовиці. На бойових посадах безпосередньо у зоні бойових дій перебуває трохи більше ніж 5 тис. жінок.

Уперше День захисників та захисниць України у свято Покрови Пресвятої Богородиці та Дня українського козацтва відзначили 2015-го. Тоді він називався Днем захисника України. Цього дня українці віддають шану тим, хто віддав життя у боротьбі за незалежність. А ще — дякують та вітають солдатів та офіцерів Сил оборони України — усіх, хто захищає країну від російської агресії.

День захисників і захисниць України як День лідерів народної довіри, є важливою подією, що підкреслює не лише військову відданість і мужність тих, хто стоїть на захисті незалежності та територіальної цілісності нашої країни, але й довіру, яку вони здобули в серцях громадян. Цей день нагадує нам про героїзм військовослужбовців, які виконуючи свій обов’язок, ризикують власним життям

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

заради миру в Україні. Відзначенням цього свята сприяє формуванню позитивного іміджу військових та зміцнює зв'язок між суспільством і армією. Важливо, щоб суспільство усвідомлювало роль військовослужбовців не лише в контексті війни, а й як лідерів, які вносять вагомий внесок у формування національної ідентичності. Цей день є можливість замислитися над значенням лідерства, відваги та відданості.

Список використаних джерел:

1. Романенко Є.О. Російська федерація є державою-терористом //Moderní aspekty vědy: XXVII. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. - str.10-22
2. Втрати ворога: за добу ліквідовано 1370 російських окупантів <https://bukvy.org/vtraty-voroga-za-dobu-likvidovano-1370-rosijskyh-okupantiv/>
3. Лідери народної довіри: як удосконалюється українська армія (ВІДЕО) ЗСУ. Фото: facebook.com/GeneralStaff.ua

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 12. ТУРИЗМ

Науменко О.В.

аспірант 2 курсу спеціальності «242. Туризм і рекреація»
кафедри «Готельно-ресторанного та туристичного бізнесу»,
*Київський університет культури,
м. Київ, Україна*

ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ ПРОТЯГОМ 1900-2000 РОКІВ

Охорона культурної спадщини України в період 1900-2000 років пройшла складний і суперечливий шлях, від перших спроб організованого збереження пам'яток до розбудови повноцінної системи охорони культурного надбання в умовах незалежності. Протягом століття Україна зіткнулася з численними викликами, що вплинули на стан її культурної спадщини: двома світовими війнами, політичними репресіями, радянською ідеологією та відродженням національної ідентичності після здобуття незалежності в 1991 році. Ці періоди позначилися як на знищенні багатьох об'єктів, так і на створенні нових механізмів їх захисту.

Аналіз етапів та особливостей охорони культурної спадщини України в ХХ столітті дає змогу зрозуміти, як змінювалися підходи до збереження історичної та культурної пам'яті, а також які виклики та досягнення визначили спадок, що був переданий у ХХІ століття.

Першочергово необхідно зазначити, що під час стислого дослідження особливостей охорони культурної спадщини України протягом 1900-2000 років використовуватимемо такий історіографічний та хронологічний розподіл: 1900-1920-ті роки; 1930-1940-ві роки; 1950-1980-ті роки та 1991-2000 роки (період після проголошення незалежності України та її суб'єктного визнання міжнародною спільнотою).

Так, наприклад, період 1900-1920-х років характеризувався тим, що на початку століття розпочалися перші систематизовані заходи зі збереження історичних пам'яток, створювалися археологічні комітети та товариства, розроблялися перші нормативні документи щодо охорони спадщини та, окрім того, після революційних подій 1917 р. нова влада в УРСР, попри нестабільність,

взялася за частковий облік та охорону культурних об'єктів, хоча чимало релігійних та історичних споруд постраждали через зміни ідеології [1].

В той же час, історіографічний вимір 1930-1940-х років відзначився руйнуванням значної частини релігійних та історичних пам'яток, особливо в період боротьби з релігією та під час сталінських репресій. До того ж, чимало церков, монастирів, старовинних споруд були зруйновані або перебудовані. На додаток до цього, Під час Другої світової війни та нацистської окупації чимало культурних об'єктів було знищено або вивезено з території України [2]. Сукупно, даний період можна вважати складним для історико-культурного фонду як з точки зору предметного стану відповідних пам'яток, так і з позиції неможливості сегментації національного історико-культурного фонду внаслідок воєнних дій та ін.

У період 1950-1980-х років, що фактично є післявоєнним часовим проміжком, радянська влада започаткувала реставрацію та охорону культурної спадщини, також було створено список пам'яток архітектури Української РСР, сформовано національні заповідники. Не дивлячись на те, що були відновлені окремі архітектурні та історичні об'єкти, ідеологічні обмеження залишалися, а багато культурних надбань зазнало впливу пропаганди, акцентуючи радянське минуле [3].

Заключним періодом, що потребує згадування та конкретизації у випадку із дослідженням охорони культурної спадщини України протягом 1900-2000 років, є якраз-таки період від здобуття Україною незалежності у 1991 р. до початку 2000-х років. Контекстно до дослідження даного періодичного проміжку маємо відмітити, що після здобуття незалежності Україна розпочала процес відновлення національної ідентичності, відновлення історичних та культурних пам'яток, зруйнованих або занедбаних у радянський період. Охорона культурної спадщини почала отримувати міжнародну підтримку, активізувалася діяльність громадських і наукових організацій, присвячених збереженню спадщини. В той же час, було прийнято нормативно-правові акти із метою регулювання політики щодо історико-культурної спадщини : Закон України «Про охорону культурної спадщини» № 1805-III, Закон України «Основи законодавства України про культуру» № 2117-XII (наприкінці 2010 р. замінений Законом України «Про культуру» № 2778-VI). Додатково до зазначеного, у 2000 р. в Україні було створено Державний реєстр нерухомих пам'яток України (ДРНПУ), а деякі об'єкти внесено до Списку світової спадщини ЮНЕСКО [3].

Аналіз особливостей охорони культурної спадщини України протягом 1900-2000 років показують, як національна історія, політичні режими та війни

вплинули на стан та підходи до збереження культурного надбання. Впродовж століття охорона спадщини пройшла шлях від перших ініціатив та створення облікових реєстрів до етапу ідеологічного руйнування у радянські часи та відновлення пам'яток у незалежній Україні. Зазначений період став основою для розвитку сучасної системи захисту культурної спадщини.

Незалежність України надала можливість відродити значні об'єкти національної спадщини, внести частину з них до Списку світової спадщини ЮНЕСКО, удосконалити правову базу та залучити міжнародну підтримку. Охорона культурного надбання стала частиною національної ідентичності, важливим елементом державної політики та зусиль громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Курило, Т. Правова охорона культурної спадщини України : монографія. ЛЮІ МВС України. Львів. 2014. 156 с.
2. Мазур, Т. Генеза законодавства радянської України у сфері охорони культурної спадщини (1919–1930-ті роки). Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія: Право. Вип. 58 (1). 2019. С. 23-29.
3. Сухенко, С. Особливості розвитку системи державного управління охороною культурної спадщини в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. № 3 (68). 2018. С. 6-10.

СЕКЦІЯ 13. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Anokhina G.P.

Senior Lecturer,

Department of Military-Humanitarian Training

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Kyiv, Ukraine

Komarov V.O.

Leading Researcher

Honored Inventor of Ukraine, Ph.D., Senior Researcher

Kruty Heroes Military Institute of

Telecommunications and Information Technology

Kyiv, Ukraine

ON NECESSITY TO USE PATENT INFORMATION WHILE CREATING NEW MODELS OF WEAPONS AND MILITARY EQUIPMENT ASSETS

In the present, one of the main tasks of the development of the Armed Forces of Ukraine is the creation of a new industry - the intellectual industry, which includes the development and introduction of new technologies and original inventions to the arms market. However, as practice shows, it is important not only to support scientists and developers, but also to be able to protect the rights of intellectual property authors.

Today, the Ukrainian legislative framework cannot properly ensure effective protection of the results of intellectual activity of its citizens. Created and developed patent laws involve excessive detailing of the points of the invention, which allows, by changing only one point in the description of the device or method, to patent a "new" object of intellectual property rights. Thus, an author's product patented in Ukraine, by and large, cannot protect the technology or product from patenting and unfair use in other countries. This is especially true for samples of weapons and military equipment.

To solve this problem, inventors use several methods to protect their intellectual property rights. One of such measures to prevent the illegal use of an intellectual property product is multiple patenting of the invention in all possible variations. Thus, within the framework of the law, there is practically no chance of unfair assignment

of copyright. The second method, widely used in the USA, is early patenting of the expected product. In this case, using only one high-quality patent, it is possible to protect the object of the author's invention. Thus, it becomes clear that today, without active intervention by the country's leadership in patenting issues, it will be very difficult for the executors to ensure an effective start of the planned modernization of military equipment in the intellectual sector [1].

Patent information used in the patenting process is increasingly being used in the process of creating new military equipment models. The main areas of use of patent information are: forecasting trends in the development of scientific areas, objects of technology and technological processes; assessing the technical level of developments by comparing them with the latest patented objects; checking the patentability of completed developments; checking the patent purity of completed developments and the possibility of patenting them abroad in NATO member countries. Forecasting the development of new military equipment models is one of the most effective areas of application of patent information. The description of the invention, which reflects specific engineering solutions, has significant advantages compared to other information sources. At the moment, this area can be very progressive and appropriate for conducting research and development work and military equipment models implementation into serial production. Therefore, patent research should be conducted not only in the process of creating a new technical object, but also in the process of implementing individual technical solutions that arise during the improvement of manufactured products, during the sale of finished products within the country and abroad, when determining the feasibility of removing products from production. This means that patent research becomes an integral element of planning, forecasting and control and expert procedures at all stages of the creation and implementation of a technical object, and not only at the stage of its development [2].

Forecasting is one of the most effective areas of application of patent information. At the moment, this direction can be very progressive and appropriate for conducting research and development work and military equipment implementation into serial production. Therefore, today's patent is information about tomorrow's research and development work and about objects and means of production. Using patents as the information base for forecasting the development of military equipment objects and technologies is explained by the specific features of patent documentation.

Forecasting of weapons and military equipment assets based on the use of patent information has become particularly relevant and has developed in recent decades, and especially in the period from 2014 to the present, when the Armed Forces of Ukraine are conducting combat operations with the Armed Forces of the Russian Federation. Methods of scientific and technical forecasting allow us to identify which ideas are

currently the most progressive and promising, and which are becoming obsolete. Therefore, it is possible to determine where creative forces, material and labor resources should be directed to accelerate scientific and technological progress in the field of weapons, military and special equipment [3].

Forecasting of weapons and military equipment assets based on the use of patent information has become particularly relevant and has developed in recent decades, and especially in the period from 2014 to the present, when the Armed Forces of Ukraine are conducting combat operations with the Armed Forces of the Russian Federation. Methods of scientific and technical forecasting allow us to identify which ideas are currently the most progressive and promising, and which are becoming obsolete. Therefore, it is possible to determine where creative forces, material and labor resources should be directed to accelerate scientific and technological progress in the field of weapons, military and special equipment [3].

The time interval for the development of inventions from experiments in design bureaus, research institutes, and laboratories where they originated to the sales market, where they appear in material form – in the form of finished products – is usually 3-10 years, so patent information is of greatest importance for medium-term forecasting, although it can also be used in short-term forecasts, especially during periods of hostilities.

When performing patent research, the accuracy of predictive research conducted on the basis of patent information increases due to the fact that not only the trends in changes in the object as a whole can be considered, but also its elements intended to perform the functions being analyzed.

To conduct such an information study, it is necessary to identify the main information characteristics of patent documents that answer the questions - what, where, by whom, when, how, by what means, etc. Such information characteristics can be, for example, materials, designs, technology and equipment, parameters, countries, firms, years, etc. Combinations of information characteristics of patents constitute a factographic field (matrix of characteristics), which consists of relatively independent information matrix blocks (MB). These MBs, formed by the intersection of information characteristics, reflect the composition of information of a certain degree of generalization about the object of technology being studied. The final comparison of the results of the assessments of all MBs will allow us to fairly fully determine the trends in the development of technical areas and their variants, as well as identify the most promising technical solutions for each area of the studied object of technology [4].

Conclusions. Thus, patent research should be conducted not only in the process of creating a new technology object, but also in the process of implementing individual

technical solutions that arise when improving manufactured products, when selling finished products domestically and abroad, when determining the feasibility of removing products from production. This means that patent research becomes an integral element of planning, forecasting and control and expert procedures at all stages of creating and implementing a weapons and military equipment object (not only at the development stage), although in some cases they are not regulated by current legal acts of Ukraine (for example, at the stage of fundamental research).

References:

1. Krutov V. I. Fundamentals of scientific research. / V. I. Krutov. Textbook for technical universities. - M.: Higher school, 1989. - 400 p.
2. H. Roudsari, J. Afshar, S. Lee and W. Lee, "Comparison and Analysis of Embedding Methods for Patent Documents (2021) IEEE International Conference on Big Data and Smart Computing (BigComp), Jeju Island, Korea (South), 2021, pp. 152-155, doi: 10.1109/BigComp51126.2021.00037.
3. Chang, P. L., Wu, C. C., & Leu, H. J. (2010) Using patent analyses to monitor the technological trends in an emerging field of technology. *Scientometrics*, 82, pp. 5-19.

Бадьоріна Л.М.

викладач кафедри програмних систем і технологій,
Київський національний університет імені Шевченко
м. Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОТРИМАННЯ ЗНАТЬ

Вступ. Розвиток вищої освіти пов'язаний з інтенсифікацією освітніх процесів, наближенням до світових стандартів з урахуванням національних особливостей та традицій вищої школи. Актуальною є проблема розвитку змісту освіти та застосування інноваційних технологій навчання. Зміст професійної освіти трактується, як система наукових знань, практичних умінь і навичок, засвоєння й набуття яких закладає основи для розвитку та формування особистості. На всіх етапах розвитку суспільства зміст професійної освіти зазнавав якісних змін під впливом різних чинників: соціально-економічних відносин; рівня розвитку виробництва, науки; техніки і культури; розвитку змістовної, наукової; навчальної та виховної складової для досягнення мети і виконання завдань формування висококваліфікованих інтелектуальних фахівців в рамках вимог суспільству до навчальних закладів.

Сказане вимагає розробки нових методів та засобів вдосконалення освітнього процесу – як у цілому, так і окремих його складових, насамперед – методів та засобів оцінювання індивідуальних знань, набутих студентом під час засвоєння того чи іншого навчального курсу. Цим зумовлюється практичне застосування різних автоматизованих систем навчального призначення, який відбувається зараз у світі, у тому числі і в Україні. А тому дослідження та розробка теоретичних засад, моделей та методів створення універсальної інформаційної технології, орієнтованої на підвищення якості і ефективності навчального процесу в умовах впровадження дистанційної освіти є *актуальною* проблемою.

Актуальність теми визначається необхідністю застосування інноваційних технологій розвитку вищої освіти, а також протиріч, між можливостями традиційних методів навчання і тенденціями розвитку сучасного суспільства заснованого на знаннях та інтелектуальних інформаційних технологіях, що вимагає систематизованого підходу до автоматизації навчання. Сучасні системи вилучення знань з “сирих даних” використовують для виявлення закономірностей у великих обсягах даних і дозволяють знаходити цінну інформацію. Для підвищення ефективності процесу оцінювання знань застосовується онтологічний аналіз предметної області, як один з методів формалізації навчального

матеріалу. **Методи дослідження.** Методологічною основою проведених досліджень були досягнення наукових національних шкіл в галузі розробки нових концепцій і сучасних методологій. Використовувались для дослідження наступні методи: обробки знань, їх формалізація та приведення до єдиного подання; накопичення знань в певній предметній області; перевірка знань, що містяться в різномовних текстах на функціональну повноту, логічну і семантичну сумісність; інтегрування і узагальнення знань з певної предметної галузі; загальні методи пізнання (спостереження, порівняння, класифікація); методи системного аналізу для вивчення предметної області та розвитку інформаційних технологій освітньої сфери; методи математичного моделювання; створення і поповнення лінгвістичних баз знань, які містять необхідну для аналізу морфологічні і граматичні дані. **Підхід до опрацювання інформації.** Проведено аналіз сучасного стану та тенденцій розробки і застосування знання-орієнтованого підходу в інформаційних освітніх системах. Розглянуті тенденції формування професійного навчального матеріалу з позиції інтелектуальних інформаційних систем.

Функціонування знання в сучасному суспільстві та роль мови в цих процесах набувають таких вимірів, що надають мовознавству технологічних якостей. У наш час стрімкого виміру набуло створення програмних продуктів, що містять лінгвістичні модулі. Навички роботи з ними знадобляться студентам, як при опануванні навчального матеріалу з різних дисциплін, так і у подальшій практичній діяльності, у будь-якому інформаційному середовищі.

З розвитком систем автоматизованого навчання актуалізувалася проблема побудови формальних моделей, що описують ті чи інші аспекти зазначеної галузі. Серед них особливо вирізняються моделі та засоби орієнтовані на результат навчального процесу. Слід відзначити, що якщо побудова навчальних контентів та цілісних систем у відзначеній ділянці розроблені достатньо повно, то, власне, автоматизація процесів перебуває на початковому етапі. З погляду автоматизації методологічного впливу на коректування курсів навчання цей механізм досить примітивний, оскільки не забезпечує необхідної повноти аналізу знань тих, кого навчають, методистами або автоматизованою системою, а отже його можна обмежено застосовувати лише для керування послідовністю передання тому, кого навчають, інформаційних матеріалів або тестових завдань за допомогою візуального інтерфейсу системи.

Суттєвим етапом є використання бази знань у навчальному процесі. При цьому також використовуються засоби інформаційного пошуку і витягу знань, однак цього разу викладачами і тими, яких навчають, за допомогою можливого доступу до інформаційних ресурсів конкретної навчальної системи (технології

Інтернету). Нагромаджені дотепер величезні обсяги інформації та сучасний рівень упровадження автоматизованих систем у сферу управління й освіти визначають актуальність досліджень щодо області автоматизації процесів опрацювання знань в освіті.

Висновки. Залучення знань з різнотипних баз знань, якими останнім часом і представлені ресурси мережі Інтернет, і за принципом яких будується переважна більшість баз знань навчальних закладів, (вищих навчальних закладів), процес досить трудомісткий і потребує певних умінь і навичок. Методологічні засади інтелектуальної обробки знань на основі інноваційного підходу дозволяють застосувати універсальну інформаційну технологію.

Список використаних джерел:

1. Морзе Н.В. Моделі ефективного використання інформаційно-комунікаційних та дистанційних технологій навчання у вищому навчальному закладі / Н.В. Морзе, О.Г. Глазунова // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2008.
2. Панішев А. В. Методологія наукових досліджень : навч. посібник / А. В. Панішев. – Житомир: ЖДТУ, 2013. – 148 с.
3. Гаврилов Е.В. Технологія наукових досліджень і технічної творчості / Гаврилов Е.В., Дмитриченко М.Ф., Доля В.К. – К.: Знання України, 2007. – 318с.
4. Бадьоріна Л.М Method of grammatical structure formalization of f natural language // Austrian Journal of Technical and Natural Sciences, «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. 7-8 (4) 2015, - pp. 106-111

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 14. КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ

Артеменко А.

ст. викладач викладач кафедри комп'ютерних технологій,
*Львівський торговельно-економічний університет,
м. Львів, Україна*

Костирко В.

кандидат фізико–математичних наук, доцент кафедри комп'ютерних наук,
*Львівський торговельно–економічний університет,
м. Львів, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРЗАГРОЗАМ

З кожним роком кількість кіберзагроз продовжує зростати, і вони стають дедалі витонченішими та небезпечнішими. Це змушує організації по всьому світу шукати інноваційні рішення для захисту своїх інформаційних систем, баз даних і конфіденційної інформації. Технологічний прогрес надає нові інструменти для прогнозування та запобігання кіберзагрозам, що дозволяє підвищити ефективність захисних заходів та мінімізувати вплив кіберінцидентів на діяльність підприємств і урядів.

Перші кіберзагрози у формі комп'ютерних вірусів з'явилися ще наприкінці 1980-х років. А масового поширення комп'ютерні віруси набули після інтернет-буму на початку 2000-х років. Перші віруси здебільшого не мали ціллю монетизувати себе, а скоріше налякати користувача [1]. Однак із розвитком технологій загрози почали еволюціонувати. Зараз існують різноманітні типи атак: шкідливе програмне забезпечення, фішинг, віруси, DDoS-атаки (розподілені атаки на відмову в обслуговуванні), програми-вимагачі, а також складні багатокрокові атаки, що включають проникнення в системи, крадіжку даних та фінансових ресурсів [2].

Це вимагає постійного вдосконалення методів кіберзахисту, які повинні випереджати можливі кроки зловмисників. Традиційні підходи до кібербезпеки, такі як антивірусне програмне забезпечення або фаєрволи, вже не здатні ефективно протистояти складним і багатофазним атакам. Тому організації

звертаються до сучасних рішень, що дозволяють не лише реагувати на загрози, але й проактивно запобігати їм.

Одним із найважливіших інструментів у боротьбі з кіберзагрозами є аналітика великих даних [3, с. 6]. У сучасному світі компанії збирають величезні обсяги інформації з різних джерел: мережеві журнали, повідомлення систем безпеки, записи транзакцій, дані про користувацьку активність тощо. Ці дані, що надходять із тисяч різних сенсорів та систем, можуть приховувати важливі сигнали про можливу загрозу.

Аналіз великих обсягів даних дозволяє виявляти аномалії у поведінці системи або користувачів, які можуть свідчити про підготовку атаки. Наприклад, різка зміна обсягу трафіку, нестандартні запити до баз даних або підозрілі входи в систему з незвичних географічних локацій можуть бути ознаками потенційних кібератак. Швидка і точна обробка цих сигналів дозволяє зреагувати до того, як загроза перетвориться на реальний інцидент.

Ще одним важливим підходом у боротьбі з кіберзагрозами є поведінкове моделювання. Поведінкове моделювання – це підхід, який використовують компанії для кращого розуміння та прогнозування дій споживачів. Поведінкове моделювання використовує наявні дані споживачів та витрат бізнесу для оцінки майбутньої поведінки в конкретних обставинах [4].

Наприклад, користувач, що раптово почав завантажувати величезні обсяги даних або змінювати системні параметри, може викликати підозри у фахівців із безпеки. Вивчаючи патерни поведінки та зіставляючи їх із історичними даними, системи можуть визначати, чи має ця поведінка злочинний характер.

Цей метод також може бути застосований до аналізу поведінки програмного забезпечення. Якщо програма починає виконувати дії, нехарактерні для її стандартної функціональності (наприклад, встановлювати з'єднання з зовнішніми серверами або змінювати системні файли), це може свідчити про те, що вона була заражена або використовується для атак.

У боротьбі з кіберзлочинністю дедалі більшу роль відіграють автоматизовані системи з використанням алгоритмів для обробки даних і побудови прогнозів. Машинне навчання дозволяє виявляти нові, раніше невідомі загрози, навіть якщо вони не відповідають жодним відомим шаблонам або підходам.

Алгоритми машинного навчання аналізують величезні масиви даних, знаходять приховані взаємозв'язки та будують моделі, які здатні передбачати можливі варіанти атак. Завдяки цьому організації отримують можливість швидко і ефективно реагувати на нові загрози, запобігаючи проникненню в їхні системи.

Один із найефективніших способів запобігти кіберзагрозам – це автоматизовані системи моніторингу. Вони постійно відстежують мережеву активність, шукаючи підозрілі дії або аномалії. Такі системи працюють у режимі реального часу і можуть швидко виявляти атаки та автоматично приймати відповідні заходи, такі як блокування підозрілих з'єднань або інформування адміністраторів про небезпеку.

Автоматизація також дозволяє зменшити навантаження на команди з кібербезпеки, які часто стикаються з величезними обсягами даних та подій, що потребують аналізу. Використовуючи автоматичні рішення, організації можуть забезпечити надійніший захист, не залучаючи при цьому великі людські ресурси.

Кіберзагрози часто мають глобальний характер, і атаки можуть поширюватися від однієї країни до іншої за лічені хвилини. Саме тому міжнародна співпраця в галузі кібербезпеки є ключовим аспектом для запобігання атакам. Обмін інформацією про нові типи загроз і методи їхнього запобігання між країнами дозволяє створювати єдину мережу безпеки, що здатна оперативно реагувати на глобальні виклики [2].

Для забезпечення ефективного захисту організації повинні не тільки реагувати на загрози, але й виявляти вразливі місця своїх систем заздалегідь. Оцінка ризиків передбачає аналіз існуючих кіберінцидентів, а також регулярну перевірку власної інфраструктури на предмет потенційних слабких місць.

Один із підходів до цього – це проведення аудитів безпеки і тестування на проникнення (penetration testing). Це дозволяє імітувати можливі атаки та перевіряти, наскільки система готова до них. Результати таких тестів дають змогу виявити вразливості і вжити заходів для їх усунення [5].

Очікується, що у 2027 році ринкова вартість штучного інтелекту в кібербезпеці досягне 46,3 мільярда доларів США. Компанії, що займаються кібербезпекою ШІ, пропонують значні переваги, надаючи організаціям безцінні інструменти для навігації в кібербезпеці та більшої гнучкості перед викликами, що виникають у зв'язку з кіберзагрозами [2].

Отже, сучасний світ стоїть перед серйозними викликами у сфері кібербезпеки. Кількість і складність кіберзагроз постійно зростають, що вимагає від організацій використання новітніх інструментів для їх прогнозування та запобігання. Інноваційні підходи, такі як аналітика великих даних, поведінкові моделі, алгоритми машинного навчання та автоматизовані системи моніторингу, дозволяють проактивно протидіяти загрозам і забезпечувати надійний захист у цифровому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Комп'ютерні віруси та як від них захиститися: поради кіберполіції – Департамент Кіберполіції. *Новини – Департамент Кіберполіції*. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/article/kompyuterni-virusy-ta-yak-vid-nux-zaxystytysya-porady-kiberpolicziiyi-6568/> (дата звернення: 25.09.2024).

2. Прогнозування кібератак за допомогою ШІ: новітні підходи від. *Міжнародна аудиторська компанія BDO - BDO*. URL: <https://www.bdo.ua/uk-ua/insights-2/information-materials/2024/the-role-of-ai-in-cybersecurity-anticipating-and-preventing-attacks> (дата звернення: 25.09.2024).

3. Ланде Д.В. Аналітика Big Data для кібербезпеки : навч.-методич. посіб. з курсу «Обробка надвеликих масивів даних» 2021.

4. Поведінкове моделювання – Фінансова енциклопедія. URL: <https://ua.nesrakonk.ru/behavioral-modeling/> (дата звернення: 25.09.2024).

5. What is penetration testing? | What is pen testing?. URL: [https://www.cloudflare.com/learning/security/glossary/what-is-penetration-testing/#:~:text=Penetration%20testing%20\(or%20pen%20testing,attackers%20could%20take%20advantage%20of.](https://www.cloudflare.com/learning/security/glossary/what-is-penetration-testing/#:~:text=Penetration%20testing%20(or%20pen%20testing,attackers%20could%20take%20advantage%20of.) (date of access: 25.09.2024).

Поддубей О.В.

доцент кафедри автоматизації та інформаційних систем,
*Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

Амосов В.Д.

магістрант кафедри автоматизації та інформаційних систем,
*Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

СИСТЕМА МІКРОТЕЗАУРУСІВ ЯК СТРУКТУРНЕ ПОДАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Останнім часом все більше інтелектуальних завдань, пов'язаних з обробкою знань, вирішуються із застосуванням тезаурусів [1]. Тезауруси як основа онтології предметних областей є логічно прозорою формою уявлення знань про конкретну предметну галузь, що робить їх зручним інструментом в освітньому процесі закладу вищої освіти. Особа, що навчається, як і будь-яка людина має тезаурус особистості, який характеризується певним рівнем семантичного змісту. Процес навчання розширює тезаурус особистості того, хто навчається за рахунок сукупності навчальних тезаурусів відповідних дисциплін.

Тезаурус навчальної дисципліни, як і будь-який тезаурус, має певну структуру, яка включає безліч навчальних елементів і зв'язків між ними [2]. Під навчальними елементами маються на увазі поняття у вигляді слів або словосполучень, які характеризуються семантичною стійкістю й контрастністю. Семантична стійкість означає, що у кожному випадку вживання навчальний елемент зберігає свій зміст, а контрастність – можливість відрізнити його від інших навчальних елементів [2].

Разом з тим очевидно, що повний тезаурус навчальної дисципліни досить великий і складний через велику кількість різноманітних асоціативних зв'язків між окремими поняттями. Для спрощення роботи з таким тезаурусом доцільно збудувати ієрархічну структуру, елементами якої будуть так звані мікротезауруси. Завданню побудови такої структури й присвячено цю статтю.

Центральне місце у класичному тезаурусі становить його систематична частина, яка являє собою складений за алфавітом перелік дескрипторів D, – основних понять з ключовими словами (КС), що належать до них, і власне

ключових слів. КС визначають основний зміст певного аспекту системи знань. КС теж є різновидом основних понять і займають у систематичній частині своє місце за алфавітом, але вони позбавлені самостійної «deskriptornoї» статті, оскільки асоційовані з ними слова цілком включаються до того ж deskriptora [1].

Відмінність між deskriptорами і ключовими словами, яка чітко встановлюється у спеціальних тезаурусах, визначається тим, що останні виступають у ролі квазісинонімів до deskriptорів і супроводжуються у словнику особливими помітками: ВИК (тобто «використовувати») – при посиланні до відповідного deskriptора та ВЗ (тобто «використовувати замість») – при вказівці на квазісинонімічні відносини з цим deskriptором. Таким чином, КС є тими елементами, які пов'язують внутрішню структуру тезаурусу, тобто організацію словникової статті, з його зовнішньою структурою, яка утворюється парадигматичними зв'язками deskriptорів. Постає питання: як виділити рівні ієрархії в навчальному тезаурусі та сформулювати мікротезауруси конкретного рівня.

Попередня стратифікація основного тезаурусу проводиться під час аналізу навчальної програми дисципліни, оскільки програма має розділи, які у свою чергу поділені на підрозділи. Відповідно, кожний розділ і підрозділ мають назви, які й виступають як deskriptори двох рівнів. На верхньому рівні, таким чином, є назва дисципліни, як головний deskriptор тезаурусу. Ключовими словами цього рівня виступають назви розділів. На другому рівні назви розділів також становляться deskriptорами, а ключовими словам виступають назви підрозділів. На третьому рівні кожен підрозділ поділений на теми, які є кінцевими структурними елементами.

Враховуючи вищесказане, багаторівневу структуру тезаурусу навчальної дисципліни уявімо кортежем:

$$T_{НД} = \langle S_1(S_2(S_3)), V_1(V_2(V_3)) \rangle, \quad (1)$$

де S_1 – онтологічна структура першого рівня навчальної дисципліни, що відображає склад й асоціативні зв'язки множини розділів; S_2 – структура другого рівня, яка встановлює асоціативні зв'язки множини підрозділів у рамках розділів; S_3 – структура третього рівня, що відображає склад і асоціативні зв'язки множини тем в межах підрозділу; V_1, V_2, V_3 – відповідно, змістовна словникова частина вказаних структур, включаючи ключові слова.

Розкриємо структуру $S_i, i=1...3$ як структуру мікротезаурусу більш детально. На кожному рівні маємо складові, представлені виразом (2), а саме:

$$S = \langle E(P), AS, ER, REA, RAS, AF, AFA, V \rangle \quad (2)$$

де E – набір сутностей, які складають змістовну частину розділу й відображені відповідними ключовими словами; P – множина властивостей сутностей, визначених у словникових статтях; AS – множина аспектів розділу, які

визначаються відповідними КС; $ER: E \times E$ – множина відношень сутностей, зокрема асоціативних, синонімічних і конотативних зв'язків, якщо дисципліна стосується вивчення іноземної мови; $REA: E \times AS$ – множина відношень сутностей та аспектів у контексті розділу; $RAS: AS \times AS$ – перетин аспектів; AF – асоціативне поле навчального завдання, яке має опанувати студент; M – метрики в асоціативному полі; AFA – асоціативне поле студента на певному етапі навчання, яке в ідеалі має співпадати з полем AF ; V – змістовна словникова частина мікротезаурусу.

Розглянемо метрики в асоціативному полі. Словникова частина містить у собі вже сформовані людиною зв'язки між різними словами, причому зв'язки смислові. З емпіричних міркувань зрозуміло, що якщо два слова згадуються в одних і тих самих словникових статтях, причому близькість за змістом визначається кількістю фраз з їх спільною зустрічальністю. Сформуємо два простори ознак – простір словникових статей і простір речень у статтях. Загальний асоціативний зв'язок між КС буде зростати зі збільшенням кількості однакових координат, які вони мають у цих просторах.

Нехай P – число координат, у яких є одне й те саме КС. Нехай F – повна кількість координат у цьому просторі. Тоді метрикою буде вираз

$$M = P/F. \quad (3)$$

Відтак, якщо однакових слів у двох фразах немає, то $P=0$ і $M=0$. Якщо слова співпадають за всіма координатами, то $P=F$ і $M=1$, тобто сила асоціативного зв'язку є максимальною за цим критерієм (спільність у фразах або спільність у статтях). Щоб збалансувати оцінки за двома критеріями введемо коефіцієнт α :

$$PA = \alpha M_1 + (1 - \alpha) M_2, \quad (4)$$

де M_1 – сила зв'язку в просторі речень; M_2 – сила зв'язку в просторі статей.

Але цих двох оцінок буде замало, якщо навчальна дисципліна стосується, скажімо, іноземної мови. У такому разі необхідні метрики конотативних, синонімічних або омонімічних зв'язків. Такі метрики зручно подати у вигляді пар матриць, які у рядках містять слова з тестового завдання, а у стовпчиках – конотати, синоніми або омоніми. До кожної такої еталонної матриці додаються аналогічні за розмірами матриці, які студент має заповнювати при проходженні тестів. Тоді метрикою може слугувати дистанція Кемені [3]:

$$KD(A, B) = \sum_N |a(i, j) - b(i, j)|, \quad (5)$$

де підсумовування здійснюється за всіма i, j від 1 до N .

Таким чином, у роботі розглянуто й вирішено задачу створення ієрархічної системи мікротезаурисів навчальної дисципліни, яка має спростити побудову навчального тезауруса за рахунок систематизації та уніфікації

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

елементів тезаурусу на всіх рівнях ієрархії, застосувати логічно прозорі об'єктивні метрики сили асоціативних зв'язків між ключовими словами та граматичних зв'язків у випадку створення тезаурусу для дисципліни, що стосується вивчення іноземної мови.

Список використаних джерел:

1. Зацеркляний М. М., Узлов Д. Ю. Об'єктно-орієнтований тезаурус і словник колокацій для бази знань криміналістичних інформаційних систем. Системи обробки інформації, 2013, Випуск 2 (109), С. 183-186.
2. Ткачук Г. Тематичний тезаурус у системі самоосвіти. Витоки педагогічної майстерності, 2017. Випуск 19, С.333–341.
3. Математичні моделі колективних рішень: монографія. Жуковська О. А., Файнзільберг Л. С. Київ: Освіта України, 2018. 160 с.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 15. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Liashenko O.

Doctor of Economic Sciences, Professor
Universidad de Sevilla, Seville, Spain;
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine

Demianiuk O.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
West Ukrainian National University,
Ternopil, Ukraine

BALANCING EQUITY AND EFFICIENCY: THE INTERSECTION OF SOCIAL WELFARE PREFERENCES AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS - RESEARCH DIRECTIONS

The Sustainable Development Goals (SDGs), established by the UN, represent a global framework addressing critical social, environmental, and economic challenges. These goals resonate with welfare economics, which focuses on maximising societal well-being by addressing disparities in resource distribution, access to public goods, and collective responsibility [1; 2]. Understanding how SDGs intersect with social welfare preferences is essential for advancing sustainable development while ensuring equitable well-being for current and future generations [3].

Social welfare preferences refer to a society's collective prioritisation of resource allocation, benefits, and burdens. These preferences are guided by fairness, equity, and efficiency values, shaping societal decisions about well-being. Welfare economics posits that these decisions often involve trade-offs between individual and collective interests, such as balancing equity (fair resource distribution) and efficiency (maximising total welfare) [4]. Key frameworks within this discourse include utilitarianism, which seeks to maximise overall happiness and Rawlsian approaches, which prioritise improving the welfare of the least advantaged members of society [5; 6]. While individual welfare preferences reflect personal choices regarding well-being, social welfare preferences aggregate these into a collective societal measure [1]. The challenge lies in creating a coherent social welfare function that balances individual preferences with broader ethical principles. Utilitarian approaches emphasise total

utility maximisation, while egalitarian frameworks prioritise equity and fairness in distribution [7]. Policymakers must reconcile these approaches to reflect a society's collective welfare, often through trade-offs between personal interests and the common good.

Social welfare preferences often grapple with the tension between equity and efficiency [2]. For example, redistributive policies that promote equity might reduce overall economic output, reflecting the classic trade-off between fairness and efficiency. Different social choice mechanisms, including voting systems and decision-making processes, attempt to resolve these trade-offs [8]. However, challenges such as Arrow's impossibility theorem highlight the complexity of creating decision rules that satisfy all fairness criteria.

The SDGs provide a global framework that reflects various social welfare preferences across economic, social, and environmental dimensions [9]. Key SDGs, such as SDG 1 (No Poverty) and SDG 10 (Reduced Inequalities), directly address social equity by improving the well-being of the least advantaged populations. Other goals, like SDG 8 (Decent Work and Economic Growth) and SDG 9 (Industry, Innovation, and Infrastructure), emphasise utilitarian goals of maximising productivity and economic efficiency [3]. SDG 13 (Climate Action) also links long-term environmental sustainability with human welfare, demonstrating the SDGs' holistic approach to balancing immediate welfare improvements with sustainability for future generations [5]. The SDGs comprehensively reflect social welfare preferences by addressing critical issues such as equity, efficiency, health, and environmental sustainability. By balancing short-term welfare improvements with long-term sustainability goals, the SDGs offer a robust framework for advancing global well-being [3; 10]. This analysis highlights how welfare economics and the SDGs intersect, providing policymakers with the tools to promote economic growth and social equity in sustainable development. Future research could focus on assessing the real-world impact of specific SDGs on social welfare preferences.

Cultural and regional values deeply influence social welfare preferences. Future research could investigate how different cultures and societies prioritise certain SDGs over others based on local preferences. A comparative study of developed vs. developing nations, or a focus on specific regions, could provide insights into how regional variations influence the implementation of SDGs and social welfare outcomes.

Another promising direction for future research is the study of intergenerational welfare and sustainability. Researchers could focus on long-term data collection to measure how SDG policies impact intergenerational equity, especially goals related to climate action (SDG 13) and sustainable consumption (SDG 12). This research would

assess whether current welfare improvements compromise future well-being or if sustainable development strategies effectively address both present and future needs.

The trade-off between equity and efficiency remains critical in welfare economics and the SDG framework. Future research could develop quantitative models to evaluate how different SDGs manage this trade-off, particularly resource allocation. For instance, how does prioritising economic growth (SDG 8) over reducing inequality (SDG 10) impact long-term welfare outcomes? A deeper analysis of this balance will help policymakers optimise strategies for more effective SDG implementation.

Political factors often influence the adoption and prioritisation of certain SDGs in national or regional policies. Future research could examine how political economy dynamics shape the integration of social welfare preferences into SDG policies. Case studies of countries with different political systems could shed light on how governance structures affect social welfare outcomes in the context of the SDGs.

Integrating sociology, psychology, political science, and environmental science insights with economic social welfare models could provide a more holistic understanding of how SDGs interact with social welfare preferences. Cross-disciplinary research can explore how well-being is affected by economic factors and psychological and social dimensions, such as mental health, social capital, and environmental conditions.

These potential research directions will allow scholars to understand better how the SDGs interact with evolving social welfare preferences, ensuring that global development efforts are equitable and sustainable in the long term.

References:

1. Alkire, S., Foster, J., Seth, S., Santos, M. E., Roche, J. M., & Ballon, P. (2015). *Multidimensional poverty measurement and analysis*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199689491.001.0001>
2. Atkinson, A. B. (2015). *Inequality: What can be done?* Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/9780674287013>
3. Sachs, J. D. (2015). *The age of sustainable development*. Columbia University Press. <https://doi.org/10.7312/sach17314>
4. Stiglitz, J. E. (2012). *The price of inequality: How today's divided society endangers our future*. W.W. Norton & Company.
5. Raworth, K. (2017). *Doughnut economics: Seven ways to think like a 21st-century economist*. Chelsea Green Publishing.
6. Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Harvard University Press.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

7. Stern, N. (2007). The economics of climate change: The Stern review. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511817434>

8. Arrow, K. J. (1963). *Social choice and individual values* (2nd ed.). Yale University Press.

9. United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations. <https://doi.org/10.18356/8e75f490-en>

10. World Health Organization (WHO). (2020). Health in the SDGs: Strengthening public health services. WHO. <https://doi.org/10.1787/9789264239867-en>

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 16. СУЧАСНІ АВІАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Сайко В.Г.

професор кафедри
д.т.н., професор

*Військовий інститут телекомунікацій та
інформатизації імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

Комаров В.О.

провідний науковий співробітник

Заслужений винахідник України, к.т.н., старший дослідник

*Військовий інститут телекомунікацій та
інформатизації імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

Сащук С.І.

начальник науково-дослідної лабораторії

*Центральний науково-дослідний інститут озброєння та
військової техніки Збройних Сил України
м. Київ, Україна*

АНАЛІЗ ОЗБРОЄННЯ, ЩО ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НА ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТАХ, ДЛЯ ЗНИЩЕННЯ ПРИВ'ЯЗНИХ АЕРОСТАТІВ СУПРОТИВНИКА

У війні проти незалежної України армією російської федерації для організації радіозв'язку використовуються аеростати найрізноманітніших розмірів. Ці засоби, в залежності від розміру, містять від 15 до 300 кубометрів гелію, піднімаються на висоту від 500 до 3000 метрів і знаходяться на відстані від 20 до 50 км від лінії бойового дотику. Прив'язані аеростати, що наповнені гелієм, можуть підніматися на висоту до 3 км разом із ретрансляторами для військових радіостанцій та обладнанням для зв'язку з розвідувальними безпілотниками. За допомогою цього російські безпілотники залітають далеко в тил Збройних Сил України та помічають важливі цілі, такі як літаки, засоби ППО, штаби та склади

тощо. Тому найважливішим завданням сил ППО України є знищення прив'язних аеростатів, що знаходяться у піднятому на робочу висоту положенні, за допомогою безпілотних літальних апаратів мультикоптерного або літакового типу, оснащених вогнеметами – засобами ураження, що найбільш ефективно будуть знищувати зазначені вище цілі.

Прив'язаний, пришвартований або захоплюючий аеростат (повітряна куля) - це повітряний балон/куля, яка утримується одним або декількома тросами, прикріпленими до землі, і тому він/вона не може вільно плавати. Основа троса намотується на барабан лебідки, який може бути закріплений або встановлений на транспортному засобі, і використовується для підйому та опускання балона/кулі. Аеростат, який оснащений автономним двигуном – є дирижаблем і відрізняється від аеростату можливістю вільного переміщення в повітрі.

Прив'язані аеростати використовуються для спостереження (як у цивільних, так і у військових цілях). Зовнішній вигляд аеростату має подовжену форму, щоб зменшити опір вітру, і деяку форму поверхні хвоста для стабілізації, щоб вона завжди була спрямована проти вітру. Гібридний прив'язаний аеростат або «кайтон» має форму, що забезпечує аеродинамічну підйомну силу, що сприяє зменшенню опору [1].

Прив'язані аеростати можуть використовуватися як тимчасові передавачі замість радіощогли, або за допомогою троса, що утримує повітряний балон, як антену, або шляхом перенесення антен на повітряному балоні з живленням від оптоволоконного або радіочастотного кабелю, що міститься всередині тросу. Перевага прив'язних аеростатів полягає в тому, що вони легко піднімаються на великі висоти і дешевші, ніж установка часової висотної щогли радіоантени. Це забезпечує більш локалізоване покриття з високою пропускну здатністю в радіусі до 100 і більше кілометрів від місця знаходження аеростату на висоті від 1500 до 2000 (3000) метрів над рівнем поверхні землі.

Прив'язані повітряні аеростати у військових цілях застосовуються для подолання обмежень наземних веж стільникового зв'язку для телекомунікацій. Через свою вищу висоту (на яку вони піднімаються) вони можуть забезпечити більшу зону покриття і кращу видимість, будуть більш економічними і матимуть кращу затримку, ніж супутникові системи.

Прив'язаний аеростат може використовуватися, наприклад, для захисту військового містечка від проникнення диверсійних груп, ведення аеророзвідки, передачі радіо- та відеоінформації, ретрансляції сигналу, використовувати високотехнологічну оптичну систему для виявлення та спостереження за противником на відстані багатьох кілометрів – від 50 до 100 і більше. Так само

прив'язний аеростат може використовуватися як загородження - відігравати роль механічної перешкоди для літаків та безпілотних літальних апаратів (БПЛА) супротивника [2].

Для знищення аеростатів застосовувалися літальні апарати (літаки або БПЛА), що озброєні як стрілецькою зброєю – кулеметами калібрів 7,62-мм та 12,7-мм, так і автоматичними гарматами калібру 20...23-мм.

Аеростат відносно літака рухається дуже повільно і пілоту (оператору БПЛА) потрібен час для прицілювання. Але на швидкостях польоту понад 400 км/год цей час дуже обмежений. Тому, крім штатного літакового озброєння, треба було створити зброю, здатну знищувати аеростати на великих висотах, встановити цю зброю додатково на борт, створити снаряди, підричник яких реагував би на тонку оболонку аеростату тощо. Діаметр середнього аеростату коливається від 10 до 100 і більше метрів, тому потрібно, щоб снаряд проробляв у ньому «дірку» в кілька квадратних метрів, інакше він ще дуже довго буде продовжував функцію висіння в повітрі і буде здатний виконувати завдання. А точно прицілитися зі стрілецької зброї чи гарматного озброєння за малопомітною ціллю, коли літак підлітає до неї на великій швидкості, дуже складно. До того ж, існує небезпека зіткнення літака з аеростатом при неправильному маневруванні на великій швидкості після проведеної стрільби. Ще одна складність у знищенні аеростатів з використанням літаків полягає в тому, що літакові комплекси радіолокації практично не бачать ці аеростати.

Застосування ракет для знищення аеростатів не рентабельно тому, що для їх знищення потрібні ракети, які в десятки разів перевершують за вартістю повітряні кулі, зроблені з дешевої плівки.

Для збивання аеростату застосовувалися також варіанти стрільби по ньому з вертольота зі стрілецької зброї набоями, спорядженими великою картечкою. Але для цього потрібно було наблизитися до аеростату і повернути вертоліт боком до об'єкта, що підлягає знищенню, щоб стріляти з ілюмінаторів, але при наближенні до аеростату на відстань 100-200 метрів він починав від турбулентності потоку, створюваного несучим гвинтом вертольота, переміщатися вліво, вправо, вгору або вниз з такою швидкістю, що стрілець втрачав контроль над можливістю прицілювання.

Нескладні та недорогі ударні дрони літакового типу (БПЛА) навіть з невеликим зарядом в 1-3 кг, спрямовані на позиції, зможуть або знищити аеростат на землі, або обірвати трос разом із електричним кабелем, що тягнеться до аеростату, піднятого на висоту. Однак у такому способі знищення аеростату є також великий мінус – зі знищенням аеростату противника губиться, як бойова одиниця, і БПЛА української армії [3].

З вказаного вище можна зробити висновок, що потрапити в аеростат з гармат або стрілецького озброєння, що розміщене на літаках та БПЛА, для його знищення через його невеликі розміри, ефективно не вдається, потрібно застосувати іншу зброю, здатну гарантовано знищити аеростат. Такою зброєю може бути тільки вогнемет, який має дальність викидання вогневого струменя на дальність не менше 50 метрів. А попадання вогневої суміші, яка прилипає і горить з температурою більше 1000 градусів, на всю поверхню тонкої пластикової оболонки аеростату з наряду дії вогнемету, практично не дає шансів на «виживання» зазначеної повітряної цілі. Що стосується конструктивного виконання носія зазначеного вище типу озброєння, то найбільш ефективним носієм вогнемету до місця бойового застосування є БПЛА літакового типу, що має, по відношенню до БПЛА мультикоптерного типу, більшу дальність польоту, швидкість і маневреність, а також більший обсяг корисного навантаження й розміщення вогнемету на фюзеляжі як зверху, так і знизу.

Список використаних джерел:

1. Прив'язний аеростат (конструкція, застосування) [Інтернет ресурс] <https://ru.wikipedia.org/wiki/Аэростат>
2. Боротьба з аеростатами та дирижаблями [Інтернет ресурс] <https://stimul.online/articles/innovatsii/chem-sbivat-aerostaty/>
3. Як можна збивати аеростати [Інтернет ресурс] <https://www.unian.net/weapons/aerostaty-rf-v-ukraine-officer-rasskazal-kak-mozhno-obezvredit-takie-ustroystva-12704373.html>

Юрченко Д.С.

магістрант кафедри пошуку, рятування та авіаційної безпеки,
*Льотна академія Національного авіаційного університету
м. Кропивницький, Україна*

БЛАГОНАДІЙНІСТЬ СПІВРОБІТНИКІВ СЛУЖБИ АвіАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЦИВІЛЬНОЇ АвіАЦІЇ

Забезпечення безпеки об'єктів транспортної інфраструктури відноситься до переліку найважливіших стратегічних завдання як для держави, так і для організацій-експлуатантів, які безпосередньо задіяні в дотриманні вимог і правил галузевого законодавства на об'єктах транспорту. Цивільна авіація як складова транспортної системи держави постійно зіштовхується з різного роду подіями та надзвичайними ситуаціями. При цьому специфіка галузі цивільної авіації накладає на такі ситуації особливий відбиток - навіть незначні порушення правил безпеки практично завжди призводять до трагічних наслідків: катастроф повітряних суден, здійснення актів незаконного втручання та інших протиправних дій.

Мета роботи полягає в розкритті важливості забезпечення благонадійності співробітників служби авіаційної безпеки (САБ) як безпекового фактора цивільної авіації.

Для суб'єктів цивільної авіації розуміння рівня благонадійності їх діючих співробітників, а також потенційних кандидатів на заняття вакантних посад, є вкрай важливим, оскільки безпечне функціонування повітряного транспорту має стратегічне значення для держави та безпеки громадян. Під благонадійністю варто розуміти «систему моральних цінностей, стандартів та мотивів поведінки кандидата на посаду, що буде відповідати запитам та вимогам роботодавця» [1, с. 15-23]. Таким чином, благонадійний співробітник - це «надійний та чесний співробітник, який відповідає професійним вимогам роботодавця, поділяє цінності організації та суспільства, а також готовий виконувати покладені на нього обов'язки, працювати на розвиток себе та організації в цілому». І хоча благонадійність співробітника є характеристикою динамічною, що знаходиться під впливом зовнішніх факторів та внутрішніх причин, однак все одно дозволяє прогнозувати та передбачати поведінку у майбутньому.

Важливість безпечного функціонування суб'єктів авіаційної діяльності для національної безпеки держави висуває особливі вимоги до співробітників підприємств цивільної авіації, включаючи працівників САБ. Ці вимоги

включають як вимоги щодо відповідності рівню фізичної підготовки та кваліфікаційного рівня займаній посаді / вакантному місцю, так і вимоги щодо благонадійності співробітників. Висококваліфікований, фізично розвинений та добре підготовлений персонал САБ є ключем до успішності заходів щодо забезпечення авіаційної безпеки на високому рівні. Саме тому питанням відбору, прийому на роботу, підготовки, а також періодичної перевірки співробітників САБ приділяється серйозна, систематична й постійна увага на всіх рівнях державного управління.

Зведена статистика авіаційних подій у світі у період з 1950 р. по 2022 р. свідчить, що 8 % (81 випадок) було здійснено людьми навмисно (до цього належать дії зловмисників, які змогли реалізувати свої плани - акти незаконного втручання), 49% (533 випадків) були викликані невдалим пілотуванням (що також слід відносити до людського фактору, але за межами відповідальності САБ), тоді як авіакатастрофи з технічних причин становили 23% (253 випадків) від загальної кількості всіх катастроф [2].

Напружена політична обстановка у світі та особливо в окремих регіонах (збройна агресія РФ в Україні; військові протистояння між Ізраїлем та Іраном, тощо) підвищує ймовірність виникнення терористичних загроз у сфері функціонування цивільної авіації. Значна кількість терористичних актів є наслідком системних недоліків у проведенні доглядових заходів з боку відповідних підрозділів САБ, що також підтверджується подіями 11 вересня 2001 р. та іншими актами авіаційного тероризму у світі.

Індивідуальні критерії та специфіка відбору кандидатів САБ в різних країнах здебільшого носять різний характер. Тим не менш, загальні принципи та порядок перевірки персоналу САБ у більшості розвинених країн світу мають спільні риси. Том II Документу 8973 ІКАО «Керівництво з безпеки для захисту цивільної авіації від актів незаконного втручання» містить інструктивний матеріал для організації, що відповідає за набір та підготовку персоналу, що займається реалізацією заходів щодо забезпечення авіаційної безпеки [3].

Під час аналізу було встановлено те, що дослідження благонадійності кандидатів та виявлення неблагонадійних співробітників в САБ, як правило, проводиться за двома напрямками: а) психодіагностика та (або) психофізіологічна діагностика; б) оцінка кваліфікації. Дослідження здійснюються як за допомогою заповнення тестів-опитувань, так і шляхом проведення співбесід (інтерв'ю) профільними фахівцями, розборами «кейсів», різними практичними завданнями. Окрім цього, під час перевірки співробітників/кандидатів на роботу в САБ використовується метод аналізу рекомендацій з попередніх місць роботи, а також загалом аналіз автобіографій.

Загалом, існуючий методичний інструментарій для оцінювання благонадійності співробітників суб'єктів цивільної авіації та виявлення тих з них, які можуть принести шкоду організації, є доволі широким. Однак сучасні виклики та загрози вимагають подальшого вдосконалення підходів та методів виявлення неблагонадійних осіб в діяльності суб'єктів цивільної авіації та службах їх безпеки. Завдання формування штату благонадійних працівників САБ суб'єктів цивільної авіації в умовах, коли Україна знаходиться в стані захисту від збройної агресії з боку російської федерації, суттєво ускладнюється. Ризики залучення до роботи неблагонадійних осіб, які є прихильниками «руського міра» значно зростають, а фактичне знаходження такої неблагонадійної людини в штаті САБ може нести катастрофічні наслідки для безпеки цивільної авіації через можливість витоку конфіденційної інформації, вчинення терористичних актів із матеріальними збитками та людськими жертвами [4].

Задля унеможливлення потрапляння на посади САБ вищезазначених осіб було проаналізовано наявні підходи до виявлення неблагонадійних осіб та сформовано список факторів, які повинні враховуватись під час відбору кандидатів чи поточної перевірки співробітників САБ. Загальний перелік налічує 46 факторів, які, в подальшому були кластеризовані у п'ять груп: відомості щодо освіти кандидата на посаду САБ (група 1); дані щодо попереднього трудового досвіду та місць роботи (група 2); відомості щодо порушення законодавства України (група 3); дані щодо зв'язків та співпраці із країнами-агресорами (група 4); відомості щодо іншої (загальної) інформації про кандидата (група 5).

Аналіз особи на благонадійність повинно здійснюватися через сформовану систему факторів, які можуть свідчити про неблагонадійність особикандидата на посаду САБ. Розроблений список факторів повинен лягти в основу оновленої та тієї, що відповідає сучасному рівню загроз, методики виявлення неблагонадійних співробітників САБ в Україні.

Людський фактор відіграє важливу роль в забезпеченні безпеки цивільної авіації. Тож аналіз ступеня благонадійності співробітників суб'єктів цивільної авіації відноситься до першочергових завдань. Проведений аналіз методичного інструментарію засвідчив про наявність широкого спектру методів, які існують для перевірки благонадійності особи. У той же час, існуючий в Україні рівень загроз та небезпек потребує удосконалення методики виявлення неблагонадійних осіб серед співробітників САБ. Для цього було проведено ґрунтовний аналіз та сформовано вичерпний кластеризований перелік факторів, що мають аналізуватися під час прийняття кандидата на роботу в САБ.

Список використаних джерел:

1. Кравченко В.О. Кадрові ризики в системі управління персоналом організації. *Науковий журнал «Економіка і Фінанси»*. 2016. №3. С. 15-23.
2. Causes of Fatal Accidents by Decade. URL: <https://www.planecrashinfo.com/cause.htm> (дата звернення: 15.10.2024).
3. Керівництво із безпеки для захисту цивільної авіації від актів незаконного втручання (Doc8973 «Для службового використання»). Том III Безпека аеропорту: вимоги щодо організації, програм та проектування. 7-е видання. 2009. 152 с. URL: <https://standart.aero/ru/icao/book/документ-8973-т-3-restricted-11480> (дата звернення: 15.10.2024).
4. Андріанова Т.С. Перевірка співробітника на прихильність до «руського мира»: примха чи необхідність? Веб-портал «*European Business Association*». 2023. URL: <https://eba.com.ua/perevirka-spivrobitnyka-na-pryhylnist-do-russkogo-mira-prymha-chy-neobhidnist/> (дата звернення: 15.10.2024).

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 17. КІБЕРБЕЗПЕКА, КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

Романенко Є.О.

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
*Центральний науково-дослідний
інститут Збройних Сил України,
м. Київ, Україна*

Гурковський В.І.

доктор наук з державного управління, професор,
полковник,
*Центральний науково-дослідний інститут
Збройних Сил України,
м. Київ, Україна*

ЗМІЦНЕННЯ КІБЕРПРОСТОРУ УКРАЇНИ: СТВОРЕННЯ КІБЕРСИЛ У СКЛАДІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

В умовах сучасної війни, яка включає не тільки традиційні військові дії, а й нові форми загроз в інформаційному просторі, кібербезпека стає одним з ключових аспектів оборонної політики. Збройні Сили України активно реагують на ці нові загрози, шукаючи можливості посилення свої оборонних можливостей у кіберпросторі.

Військове керівництво України обговорює питання створення нового структурного підрозділу ЗСУ – Кіберсил. У рамках робочої зустрічі, що відбулася 23 жовтня під головуванням начальника Генштабу генерал-лейтенанта Анатолія Баргилевича, представники Сил оборони, народні депутати з Комітету Верховної Ради з питань безпеки, оборони та розвідки, а також експерти обговорили проект концепції створення цих сил. Про це повідомив Генеральний штаб ЗСУ.

Учасники засідання розглянули основні положення концепції, спираючись на досвід створення та діяльності кібервійськ у провідних країнах світу. Також було проаналізовано застосування Збройних Сил України у кіберпросторі під

час відсічі повномасштабної агресії з боку росії, визначивши ключові завдання та функції Кіберсил.

Запровадження Кіберсил як окремого роду військ має на меті суттєве посилення можливостей української армії, що дозволить ефективно планувати та реалізовувати широкий спектр завдань у кіберпросторі, який нарівні з сушею, морем, повітрям та космосом визнаний окремим операційним доменом.[1]

Володимир Зеленський говорив про створення окремої структури Кіберсил ЗСУ з 2021 року. Попри успішні українські атаки на ворожі датацентри, блокування роботи російських провайдерів та витік інформації з оборонних підприємств рф, в Україні досі немає юридично оформлених Кіберсил ЗСУ.[2] Питання про створення цієї структури президент порушив ще до початку повномасштабного вторгнення, у 2021 році.

У 2020 році відбулася трансформація системи управління ЗСУ, у ході якої з'явилося командування Військ зв'язку та кібербезпеки. Ця структура відповідає за функцію генерування, а також утримання та розвиток постійно діючої системи зв'язку. Вона функціонує постійно в Збройних Силах України в стаціонарному вигляді: це стаціонарні вузли зв'язку, волокно-оптичні, радіорелейні лінії зв'язку, лінії прив'язки тощо, мережі й напрямки радіозв'язку. Саме цим зараз займається командування військ зв'язку та кібербезпеки.[3]

В складі Держспецзв'язку працює Урядова команда з реагування на комп'ютерні надзвичайні події (CERT-UA). Також в Україні існує

Національний координаційний центр кібербезпеки (НКЦК) при РНБО, серед завдань якого — контроль за сектором безпеки і оборони, гарантування кібербезпеки, виявлення загрози, участь у розробці пропозицій щодо забезпечення кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури тощо.

НКЦК, і Командування зв'язку і кіберзахисту будуть відрізняються від Кіберсил і націлені на захист інфраструктури, не маючи жодного стосунку до ведення бойових дій. Вони аналізують і захищають суто українські цифрові системи та мережі, ті, за які вони безпосередньо відповідають. А Кіберсили не повинні захищати інфраструктуру від нападів хакерів тощо. Їхнє завдання — це розвідка, збір інформації, закладання бекдорів (несанкціонований віддалений доступ до комп'ютерів), а в разі потреби атаки на цифрові системи визначеного противника. Кіберпростір визнається окремим доменом, в якому відбувається протистояння ворогу, на рівні із суходолом, морем, повітрям і космосом. Тому формування Кіберсил забезпечить розбудову, розвиток і набуття нових бойових спроможностей для дій у цьому операційному домені. Новий рід військ у складі ЗСУ тісно співпрацюватиме з іншими структурами та підрозділами як в Україні, так і за кордоном.[3]

Процес утворення Кіберсил як окремого роду військ триває. Відповідний законопроект «Про Кіберсили Збройних Сил України» вже на стадії погодження із зацікавленими сторонами як у системі Міністерства оборони, так і зі складу Сил оборони. Ця стадія є завершальною перед винесенням на розгляд Верховної Ради.[3]

В пресі, з відкритих джерел, стало відомо про функції нового роду військ:

- захисна функція та наступальні кібероперації;
- додаткові функції розвідки або інтеграція з одним з органів розвідки для отримання інформації в інтересах ефективного проведення кібероперацій;
- координація проведення кібероперацій основними суб'єктами національної системи кібербезпеки;

- координація взаємодії з міжнародними партнерами та приватним сектором, зокрема шляхом формування кіберрезерву та залучення кіберволонтерів;
- формування кадрового потенціалу української кібероборони в стратегічній і довгостроковій перспективі з урахуванням кон'юнктури оплати праці на світовому ринку IT-фахівців.

Пояснюючи необхідність наступальних кібероперацій, відзначається, що російська кіберагресія проти України триватиме і після завершення прямих воєнних дій, тож потрібні власні наступальні спроможності для захисту національних інтересів і протидії потенційним загрозам. У своїй діяльності кіберсили мають дотримуватися національного та міжнародного законодавства та, крім цього, їхню роботу мають ефективно й демократично контролювати цивільні представники держави.

Україна має унікальний досвід успішного протистояння в кібервійні. У нас є величезний кадровий ресурс — IT-фахівці, які долучилися до заходів кібероборони в ході війни. Це те, чого немає в інших європейських країнах. Для укомплектування штату застосують комбінований підхід — як переведення фахівців з інших частин і підрозділів ЗСУ, так і мобілізацію по рекрутингу осіб, охочих проходити службу в Кіберсилах, які мають відповідні досвід і знання. Також створять так званий кіберрезерв із залученням цивільних фахівців.[3]

Опублікована попередня схема структури майбутніх Кіберсил ЗСУ. Новий орган складатиметься з п'яти основних управлінь і штабу:

- Управління кіберрозвідки;
- Управління кібероперацій;
- Управління інформаційних операцій;
- Управління кіберзахисту;
- Управління забезпечення інфраструктури.

Під час виконання завдань підрозділи взаємодіятимуть один з одним всередині кіберуправління. Також діятимуть центри кіберрозвідки, кіберборотьби, захисту інформації та кібербезпеки, а також Центр логістики та кіберлабораторії.[3]

У законопроекті, що наразі перебуває в розробці, не йдеться про структуру Кіберсил взагалі. Закон закріплює організаційно-правовий статус Кіберсил. Він має бути досить стислим, в іншому випадку мало ймовірно, що він швидко пройде узгодження в парламенті.

Таким чином окрім профільного закону, потрібно розробити Концепцію створення нової структури, яка стане дорожньою картою із розвитку Кіберсил, розбудови кадрового та технічного потенціалу, конкретних кроків з боку держави, очікуваних результатів для України. Задачі Концепції і Закону відрізнятимуться між собою.

Концепції або стратегії щодо розвитку, створення або реформування державних органів пишуться в майбутньому часі та повинні мати візійний характер, бо вони не констатують наявний стан речей, а слугують дороговказом того, як має бути на стратегічному рівні. Тому говорити про завершену структуру Кіберсил ЗСУ зарано: усе залежить від рівня забезпечення та можливостей укомплектування підготовленим персоналом. Забезпечення належним матеріально-технічним, програмно-апаратним й, що найважливіше, навченим людським ресурсом потребує часу та належного фінансування. Відповідно до затвердженої керівництвом ЗСУ Дорожньої карти та наявних планів розвитку Кіберсил, такий розвиток відбуватиметься поступово, але в максимально можливі стислі терміни. Кіберсили як окремий рід військ підпорядковуватимуться Головнокомандувачу ЗСУ.[3]

Крім того суттєвою відмінністю між законом і концепцією є доступ до даних, адже вагома складова практичної діяльності Кіберсил не може бути публічною. Відповідно і нормативно-правові акти для її реалізації мають бути закритими. Зі свого боку Концепція буде відкритою та визначатиме конкретні етапи, принципи та цілі створення і розбудови Кіберсил.

Список використаних джерел:

1. Генштаб ініціює створення нового підрозділу Кіберсил у складі ЗСУ <https://sud.ua/uk/news/ukraine/313834-genshtab-initsiuruet-sozdanie-novogo-podrazdeleniya-kibersil-v-sostave-vsuv>
2. Романенко Є.О., Жукова І.В. Кібератаки на російські сайти//Moderní aspekty vědy: XLI. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024.- str.19-27

3. Законопроект про Кіберсили ЗСУ вже обговорюють у МО та Силах оборони. Ми дізнались більше про майбутній рід військ <https://ain.ua/2024/05/08/cyberforce/>

4. Глобальні інформаційні, психологічні та гібридні війни: загрози та протидії: кол. моногр./Аулін О., Ауліна О., Бажора О., В. Гурковський та ін.; за заг. ред. В. Бебика та Н. Мякуко – К.: Талком, 2023. – 260с.

5. Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки, оборони та розвідки: зарубіжний і вітчизняний досвід. Основи національної безпеки: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022, 408 с.

Романенко Є.О.

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
*Центральний науково-дослідний
інститут Збройних Сил України,
м. Київ, Україна*

Гурковський В.І.

доктор наук з державного управління, професор,
полковник,
*Центральний науково-дослідний інститут
Збройних Сил України,
м. Київ, Україна*

ІНТЕРНЕТ І ВІЙНА:ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна, розв'язана російською федерацією проти України у 2022 році, продемонструвала нові виклики та можливості, пов'язані з інформаційними технологіями та роллю інтернет в сучасних війнах. Інтернет став не лише засобом комунікації, але й потужним інструментом ведення війни в економічному, соціальному та інформаційному вимірах. Українське суспільство опинилось та держава опинились на передовій нової форми війни, де інформація стала зброєю, а контроль над кіберпростором - критично важливим для національної безпеки.

Разом з тим, питання свободи слова в інтернеті постало особливо гостро, адже в умовах війни держава змушена балансувати між захистом національних інтересів і забезпеченням прав людини. Заборона деяких месенджерів і платформ, які можуть бути використані для поширення дезінформації чи координації ворога стає необхідним заходом забезпечення безпеки. У цих умовах уряди змушені приймати рішення, які обмежують доступ до певних ресурсів, що викликає суспільні дискусії щодо меж допустимих обмежень свободи слова під час воєнного часу.

У всьому світі, за даними Statista, на початок року налічувалося 5,35 мільярдів інтернет-користувачів, що становило 66,2% світового населення. Соціальними мережами користувалися 5,04 мільярда осіб, або 63,3% населення світу.[1]

За даними дослідження DataReportal, на початок 2021 року рівень проникнення інтернету в Україні становив 67,6%. У країні налічувалося 29,47 мільйонів інтернет-користувачів, а 25,7 мільйонів користувалися соціальними мережами.

Безпосередньо перед повномасштабною війною кількість інтернет-користувачів зросла до 31,1 мільйона, а кількість користувачів соцмереж – до 28 мільйонів. Рівень проникнення Інтернету зріс до 71,8%.

За рік, у січні 2023-го, в Україні налічувалося 28,57 мільйонів користувачів інтернетом. Тоді як рівень проникнення Інтернету становив 79,2%.

Крім того, в Україні було 26,7 мільйона користувачів соціальних мереж – приблизно 74% від загальної чисельності населення. У дослідженні наголошується, що на початок 2023 року соціальними мережами користувалися 22,6 мільйона користувачів віком від 18 років – тобто близько 76,8% від загальної чисельності дорослого населення. Загалом, 93,5% загальної бази інтернет-користувачів України (незалежно від віку) використовували хоча б одну платформу соціальних мереж.

53,1% користувачів соціальних мереж в Україні склали жінки, 46,9% – чоловіки.

На січень 2024 року в Україні було 29,64 мільйонів інтернет-користувачів. Рівень проникнення інтернету залишився на колишній позначці – 79,2%.

За даними DataReportal, на початок року в Україні було 24,3 мільйонів активних користувачів соціальних мереж (приблизно 64,9% від загальної чисельності населення).

Соцмережами користувалися 21,18 мільйона українців віком від 18 років і старше, тобто 69,3% всього дорослого населення. Загалом, 82% усіх користувачів інтернету використовували хоча б одну платформу соціальних мереж.

52,9% користувачів соцмереж становили жінки, 47,1% – чоловіки.

За даними компанії Meta, на початок 2024 року Facebook мав 13,85 мільйонів користувачів в Україні (приблизно 37% від загальної чисельності населення). Facebook Messenger охопив 8,6 мільйонів користувачів у нашій країні.

Також 12,4 млн українців, за даними Meta, на початок року були користувачами Instagram.

Рекламні ресурси Google вказують, що станом на січень YouTube мав 24,3 мільйона користувачів в Україні (64,9% від загальної чисельності населення).

TikTok в Україні на початку року, за даними ByteDance, мав 16,47 мільйонів користувачів віком від 18 років і старше.

Соціальна мережа LinkedIn мала в Україні 5,1 мільйонів користувачів. Соцмережа X (Twitter) на початок поточного року мала 4,55 мільйонів користувачів в Україні.[1]

Рівень свободи інтернету в усьому світі знижується вже 14 років поспіль. У 2023 році в рекордних 43 країнах люди зазнавали фізичних нападів або були вбиті за свою діяльність в інтернеті. Про це йдеться у звіті організації Freedom House «Свобода в мережі 2024: Боротьба за довіру в інтернеті».[2]

За оцінкою організації, у 27 країнах із 72, представлених у рейтингу, рівень свободи інтернет-користувачів знизився. Найбільш істотне зниження відбулося у Киргизстані, Азербайджані, Білорусі, Іраку та Зімбабве.

Найнижчі бали отримали Китай та М'янма – там свобода в інтернеті обмежена найбільше. Найбільш вільний інтернет, за оцінкою Freedom House, в Ісландії, за нею слідує Естонія, Канада, Чилі та Коста-Ріка.

В Україні рівень свободи в інтернеті оцінено як «частково вільний» – 59 балів зі 100. «Повномасштабне вторгнення російських військових до України продовжує підривати свободу інтернету в країні. Атаки російських військових завдали серйозної шкоди інтернет-інфраструктурі України, що призвело до збоїв у роботі мережі. Український уряд блокує широкий спектр російських та підтримуваних Кремлем веб-сайтів, включаючи блоги та новинні агенції, сайти соціальних мереж та сайти, що надають інші послуги. Крім того, суди винесли вироки особам, які звинувачуються у поширенні прокремлівської пропаганди, співпраці з російським урядом. Кібератаки російських суб'єктів на державні установи, критично важливу інфраструктуру та засоби масової інформації є звичайною справою», – йдеться у доповіді.

При цьому експерти зазначають, що нерівність із доступом до інтернету по лінії місто-село продовжує скорочуватися. А щомісячні тарифи на інтернет цілком доступні більшості населення. Крім того, інфраструктура інтернету України створює структурні перешкоди для будь-якого державного органу, який намагається запровадити масштабне блокування підключення.

У звіті також йдеться, що багато виборів минулого року були підірвані цензурою та маніпуляціями з інформацією.

У 25 країнах із 41, де провели вибори чи готувалися до них, уряди заблокували веб-сайти, обмежили доступ до соціальних мереж або відключили інтернет-з'єднання. А у 21 країні проурядові коментатори маніпулювали контентом у мережі чи розповсюджували брехню про виборчий процес.

Дослідники зазначили, що лідери урядів у всьому світі продовжують сприймати інтернет як загрозу своїй владі та прагнуть обмежити його, особливо у передвиборчі роки.

Нагадаємо, до повномасштабної війни Україну також віднесли до країн із «частково вільним» інтернетом.[3]

В Україні продовжуються дискусії з приводу заборони месенджера Telegram, який росіяни протягом усієї війни використовують для поширення

дезінформації. Наразі про повне блокування не йдеться, у Верховній раді пропонують лише врегулювати роботу Telegram в країні. У СБУ кажуть, що заблокувати месенджер технічно складно, а крім того, росія веде свою пропагандистську діяльність і через інші соцмережі. Насправді небагато країн вдаються до заборони соціальних мереж і платформ.[4]

Максимальна кількість заборон на соціальні мережі та медіаплатформи діє в авторитарних країнах, зокрема, Китаї, Ірані, росії, Північній Кореї та інших.

Наприклад, у Китаї ще у 2009 році заборонили Facebook, X (колишній Twitter) та YouTube. У 2016 році влада заборонила на території країни Instagram і Telegram, а в 2017-му – месенджер WhatsApp.

Натомість Китай розвиває свої місцеві аналоги популярних соцмереж.

Іран у 2009 році заборонив використання Facebook, X та YouTube. В 2018 році був заблокований Telegram, а в 2022-му – WhatsApp. Влада країни звинувачує онлайн-платформи в розпалюванні протестів.

Росія після повномасштабного вторгнення в Україну заборонила соціальні мережі компанії Meta – Facebook та Instagram – через «легалізацію мови ненависті». Також через поширення «недостовірної суспільно-значущої інформації» про війну проти України в рф заблокували Twitter.

Північна Корея, де вільний доступ в інтернет і так обмежений, у 2015 році заблокувала Instagram, а в 2016 році – Facebook, Twitter, YouTube. З 2017 року в країні заборонено WhatsApp.

У Туркменістані та Узбекистані заблоковано Facebook, YouTube, Instagram та Telegram. Крім того, у Туркменістані заборонено Twitter, а в Узбекистані – WhatsApp.

У М'янмі у 2021 році заблокували Facebook, Instagram, Twitter та WhatsApp.

В Ефіопії заблоковані Facebook, YouTube та Telegram, у Гвінеї – Facebook, WhatsApp та Telegram.

Месенджер Telegram заблокований в Іраку, Сомалі, Таїланді, Об'єднаних Арабських Еміратах та Омані. Крім того, в ОАЕ та Омані заборонено WhatsApp.

У Пакистані минулого року заблокували Instagram, а в 2024-му – соцмережу X. В Еритреї та Ємені заблоковано доступ до відеохостингу YouTube.

Додаток TikTok, розроблений китайською компанією, повністю заборонено лише в Афганістані, Індії, Ірані, Непалі та КНДР. Однак багато західних країн через побоювання, що додаток здійснює збір та передачу особистих даних, запровадили часткову заборону на його використання.[4]

Сучасна війна показала, що інтернет та інформаційні технології стали критичними інструментами не тільки для зв'язку, але й для підтримки мобілізації суспільства та протидії агресії. Міжнародний досвід (2021-2024)

демонструє, що багато держав активно працюють над удосконаленням регуляторних механізмів для забезпечення національної безпеки в умовах зростаючої загрози кібератак і дезінформації. Зокрема, країни Європи та Північної Америки посилили кібербезпекові протоколи, а також запровадили обмеження щодо платформ, які загрожують безпеці. Наприклад такі країни як Франція та Німеччина, розробили чіткі механізми відповідальності за поширення фейкової інформації.

Тренди 2021-2024 років свідчать про поступову глобалізацію підходів до кіберзахисту, коли держави кооперуються для створення спільних стандартів у сфері кібербезпеки та регулювання інтернет. Це включає розвиток технологій для відстеження загроз і захисту національних інфраструктур.

Україна, враховуючи ці міжнародні практики, продовжує розвивати свої можливості в сфері кібербезпеки й інформаційного контролю, що особливо важливо в умовах війни. Проте подальший розвиток потребує інтеграції світових технологій для забезпечення ефективного захисту суспільства та держави, водночас зберігаючи основні права громадян на вільний доступ до інформації.

Список використаних джерел:

1. Як повномасштабна війна відобразилася на кількості інтернет-користувачів в Україні <https://www.slovoidilo.ua/2024/04/15/infografika/suspilstvo/yak-povnomasshtabna-vijna-vidobrazylasya-kilkosti-internet-korystuvachiv-ukrayini>

2. The Struggle for Trust Online <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2024/struggle-trust-online>

3. Рівень свободи інтернету у світі продовжує знижуватись: яка оцінка у України <https://www.slovoidilo.ua/2024/10/17/novyna/suspilstvo/riven-svobody-internetu-sviti-prodovzhuye-znyzhuvatys-yaka-ocinka-ukrayiny>

4. В яких країнах заборонені Facebook, YouTube, TikTok й інші популярні соцмережі та платформи <https://www.slovoidilo.ua/2024/04/09/infografika/svit/yakux-krayinax-zaboroneni-facebook-youtube-tiktok-inshi-populyarni-soczmerezhi-ta-platforny>

5. Глобальні інформаційні, психологічні та гібридні війни: загрози та протидії: кол. моногр./Аулін О., Ауліна О., Бажора О., В. Гурковський та ін.; за заг. ред. В. Бебика та Н. Мякуко – К.: Талком, 2023. – 260с.

6. Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки, оборони та розвідки: зарубіжний і вітчизняний досвід. Основи національної безпеки: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022, 408 с.

Zelinskyi S.V.

PhD Student of the Department of Computer Engineering
*Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Boiko Y.V.

Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Computer Engineering
*Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

LEVERAGING LARGE LANGUAGE MODELS FOR FREE-FORM VOICE COMMAND MANIPULATION OF 3D OBJECTS: A PROTOTYPE STUDY

Abstract. This paper introduces a prototype system that enables 3D object manipulation through free-form voice commands interpreted by a large language model (LLM). The system converts spoken commands into text, contextualizes them with information about the 3D environment, and uses an LLM to interpret and execute complex transformations. Initial testing indicates that users find the voice-command interaction intuitive. However, challenges arise with ambiguous commands, such as “shuffle,” which may require clarification. The system’s multilingual capabilities expand its applications, making it viable in accessibility contexts and environments where traditional input methods are impractical, such as industrial settings. Future work will focus on refining command handling, implementing user feedback for clarification, and conducting a comprehensive user study to evaluate the system’s usability and accessibility across diverse applications.

Introduction. Voice command interaction has been a subject of study since the 1980s, demonstrating its potential as an intuitive and efficient interface for manipulating objects in digital spaces. Early research introduced “Put-that-there,” a system that combined voice commands with gestures to interact with graphical interfaces, setting the foundation for voice-driven interfaces [1]. Over the years, voice commands have been further explored for applications in virtual and augmented reality (VR/AR), robotics, and industrial settings. One study proposed an augmented reality system utilizing speech processing and neural networks for object control [2], while another developed a voice-based 3D layout method, easing object manipulation when physical controls are impractical [3]. In industrial applications, a voice-controlled robot manipulator integrated with vision allows for precise object handling [4].

With advancements in natural language processing, Large Language Models (LLMs) have introduced new possibilities for voice-command interfaces by enabling flexible, context-aware interaction. Recent studies integrated LLMs into robotics to enhance command interpretation and object manipulation capabilities. For example, a voice-controlled robotic X-ray system was developed for surgical applications, utilizing LLMs to interpret complex commands [5]. ManipLLM leverages multimodal LLMs for versatile, object-centric manipulation across diverse categories [6], while LAN-grasp combines LLMs with vision-language models for semantically guided grasping [7]. Another framework, LLM+A, uses affordance-based prompting to guide LLMs in planning and control, bridging language commands with physical action [8].

This study extends these previous advancements by using LLMs to interpret free-form voice commands for manipulating objects within a digital 3D environment. Unlike previous research focused on physical manipulation or predefined commands, our system adapts dynamically to diverse, natural language inputs, using context about object characteristics and positions to control digital objects. This approach enables applications beyond 3D manipulation, especially for accessibility and remote, hands-free control scenarios.

Methodology. The developed system allows users to manipulate 3D objects through free-form voice commands, utilizing a multi-step pipeline that includes speech recognition, large language model (LLM) processing, and a 3D rendering engine. The workflow consists of the following steps:

1. **Speech recognition.** When the user gives a voice command, the system first converts the audio into text using a speech-to-text model. This model transcribes the user's spoken instructions, generating a text-based command that serves as input for the LLM.

2. **Contextual information gathering.** Before passing the text command to the LLM, the system collects and structures relevant contextual data about the 3D environment. This context includes information about the objects on the 3D plane, such as their characteristics, current position, and state. The system also defines a prompt that specifies the role of the LLM, specifying the format of the expected response and the types of transformations it should consider.

3. **LLM processing.** The transcribed text command, along with the contextual information and a structured prompt, is fed to the LLM. The LLM interprets the command within the provided context, determining the intended actions for each specified object. It generates an output that includes precise instructions for manipulating the objects on the 3D stage. These instructions describe the transformations to be applied, such as movement, scaling, and rotation.

4. **Error handling and response generation.** If the LLM encounters ambiguity or is unable to interpret the user's command accurately, it returns a predefined response indicating that it could not generate actionable transformations. This fallback response is specified in the initial prompt to ensure that the system can gracefully handle unrecognized commands, avoiding misinterpretation of user intent.

5. **Action execution on 3D stage.** The instructions produced by the LLM are parsed and executed within the 3D rendering environment, allowing the user to see real-time updates to object positioning and transformations.

The modularity of this approach allows the pipeline to be adapted for applications beyond 3D object manipulation, with the context component customized to fit different areas.

Results and Discussion. Early testing of the developed system showed that users found voice commands for 3D object manipulation intuitive and effective. The LLM's ability to interpret diverse phrasing and apply context-sensitive understanding was essential for effective 3D object manipulation. However, the study identified challenges related to the ambiguity of certain commands.

An example of such an ambiguous command was "shuffle all objects on the plane." In this case, the LLM struggled to generate specific instructions, as the term "shuffle" may carry different meanings depending on individual user intent. This ambiguity can be mitigated in two possible ways: first, by refining the initial prompt to provide the LLM with a more comprehensive interpretation of such commands, and second, by allowing the LLM to prompt users for clarification if it cannot determine the intended action. For example, if the LLM identifies an ambiguous command, it can respond by asking for additional details, enabling users to specify the desired transformation before executing the action.

While the LLM-based approach faces challenges with ambiguous commands, its adaptability and intuitive design make it promising for future development. Beyond the 3D applications, this approach has broad potential across various user interfaces, especially in accessibility contexts and scenarios where traditional input methods are impractical or unavailable.

Conclusion and Future Work. This paper introduces a prototype system enabling 3D object manipulation through free-form voice commands interpreted by a large language model (LLM). Initial testing demonstrates that the system offers an intuitive, flexible alternative to traditional input methods, with potential for applications beyond 3D environments, particularly in multilingual and accessibility contexts. However, the study highlighted a key challenge in handling ambiguous commands.

Future work will focus on refining command handling, implementing user feedback for clarification, and conducting a comprehensive user study to evaluate the system's usability and accessibility across diverse applications.

References:

1. R. A. Bolt, “‘Put-that-there’: Voice and gesture at the graphics interface”, in *Proceedings of the 7th annual conference on Computer graphics and interactive techniques - SIGGRAPH '80*, Seattle, Washington, United States: ACM Press, 1980, pp. 262–270. doi: 10.1145/800250.807503.
2. D. Połap, ‘Voice control in mixed reality’, pp. 497–500, Sep. 2018, doi: 10.15439/2018F13.
3. H. Fukutake, Y. Akazawa, Y. Okada, and K. Nijima, ‘3D object layout by voice commands based on contact constraints’, *Comput. Graph. Imaging Vis.*, 2005, doi: 10.1109/CGIV.2005.2.
4. V. P. S. C. Priyadarshana, Y. M. P. G. R. R. Y. Yaparathne, D. B. S. Jayasooriya, T. M. T. S. D. B. Thennakoon, A. G. B. P. Jayasekara, and D. P. Chandima, ‘Voice Controlled Robot Manipulator for Industrial Applications’, 2022 *IEEE 13th Annu. Inf. Technol. Electron. Mob. Commun. Conf. IEMCON*, pp. 0160–0165, Oct. 2022, doi: 10.1109/IEMCON56893.2022.9946545.
5. B. Killeen, S. Chaudhary, G. Osgood, and M. Unberath, ‘Take a shot! Natural language control of intelligent robotic X-ray systems in surgery’, *Int. J. Comput. Assist. Radiol. Surg.*, 2024, Accessed: Oct. 29, 2024. [Online]. Available: <https://www.semanticscholar.org/paper/Take-a-shot!-Natural-language-control-of-robotic-in-Killeen-Chaudhary/8a612da2117248a2a8f42706b9f6b21953c40314>
6. X. Li *et al.*, ‘ManipLLM: Embodied Multimodal Large Language Model for Object-Centric Robotic Manipulation’, *Comput. Vis. Pattern Recognit.*, 2023, doi: 10.1109/CVPR52733.2024.01710.
7. R. Mirjalili, M. Krawez, S. Silenzi, Y. Blei, and W. Burgard, ‘LAN-grasp: Using Large Language Models for Semantic Object Grasping’, 2023, doi: 10.48550/ARXIV.2310.05239.
8. G. Cheng, C. Zhang, W. Cai, L. Zhao, C. Sun, and J. Bian, ‘Empowering Large Language Models on Robotic Manipulation with Affordance Prompting’, 2024, doi: 10.48550/ARXIV.2404.11027.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 18. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Vysotskii V.R

Postgraduate Student department
of vocal and choral, choreographic and fine arts,
*Drohobych State Pedagogical Ivan Franko University
Drohobych, Ukraine*

Poliuha V.V.

Ph.D.(Philosophy), Associate Professor
vocal and choral, choreographic and fine arts,
*Drohobych State Pedagogical Ivan Franko University
Drohobych, Ukraine*

FOLK-JAZZ DIRECTION OF ART IN UKRAINE: PECULIARITIES, INFLUENCE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

Introductions. The article elaborates on the folk-jazz direction in Ukraine as a unique phenomenon that combines the best traditions of Ukrainian folklore and world jazz. Peculiarities of the folk-jazz trend in Ukraine are highlighted. The influence on the musical culture of Ukraine, which contributes to the preservation and popularization of Ukrainian folklore among the younger generation, and also contributes its unique note to the world musical heritage, is noted.

Attention is focused on the further popularization and development of this direction, which is an important task for the preservation of cultural diversity and the development of the music scene of Ukraine, because the direction of folk-jazz music in Ukraine has great potential in attracting new technologies, experiments with sound and stylization, cooperation with musicians from other countries .

Aim. The purpose of the article is to analyze the formation, features and influence of the folk-jazz direction on the musical culture of Ukraine.

Materials and methods. Ukraine is rich in cultural traditions and has always been distinguished by the diversity of musical genres and directions. One of the interesting and unique trends that has developed in recent decades is the folk-jazz style. The folk-jazz direction in Ukraine is an exciting combination of two cultural worlds: Ukrainian folklore and American jazz. Its origins date back to the second half of the

20th century, when Ukrainian musicians and composers began to experiment with sound, combining Ukrainian folk melodies and rhythms with elements of jazz improvisation.

Results and discussion. Danylo Bilyk studied the synthesis of cultures and traditions using the example of the American artist couple Jonathan McVay and Ukrainian Maryana Sadovska [2]. The author analyzes the latest music of Ukraine using the example of the "On the Edge" project. Andriy Fisunov interprets "Ukrainian jazz today" [3]. Scientist Olena Shevchenko studied the phenomenon of Ukrainian folklore in the process of the transformational development of jazz and rock music [4].

The folk-jazz direction in Ukraine arose as a result of the fusion of two cultural components: traditional Ukrainian folklore and American jazz. This process began in the second half of the 20th century and continues to this day. The combination of Ukrainian melodies, rhythms and harmonies with elements of jazz improvisation created a new, unique musical style.

The emergence of this direction was triggered not only by the desire to combine two different musical traditions, but also by the need to find a new, fresh sound that would reflect the modern way of life. As a result of this synthesis, unique compositions appeared that combined the depth of Ukrainian folklore with the energy and expressiveness of the jazz style. The folk-jazz direction in Ukraine has become a kind of symbol of cultural diversity and creative freedom. It not only reflects the national identity, but also opens up new perspectives for the development of the Ukrainian music scene. Its origin and development testify to the uniqueness of Ukrainian musical art and its ability to adapt to modern trends, while preserving its uniqueness and authenticity.

The peculiarities of the folk-jazz trend in Ukraine include elements of traditional Ukrainian melodies, such as dumkas, kolomyikas, folk songs, as well as characteristic rhythms and harmonies of jazz. This synthesis gives the music a special charm and emotional richness.

The list of features that distinguish it from other musical styles includes a unique sound that combines the depth of Ukrainian folklore with the characteristic rhythms and harmonies of jazz. One of the key features of the folklore-jazz direction is improvisation. Musicians freely experiment with melodies and rhythms, adding their own unique interpretations of Ukrainian folk motifs. Another feature is the merging of two cultural worlds - Ukrainian and American. This "synthesis creates a unique musical space that reflects cultural diversity and creative energy. Also, we should note that the folk-jazz direction becomes a platform for the cooperation of musicians from different countries, which contributes to the exchange of experience and the expansion of the musical horizon" [2]. All these features make the folk-jazz direction in Ukraine

unique and interesting for listeners and musicians, contributing to the development of the country's musical culture.

Thus, the influence on the musical culture of Ukraine contributes to the preservation and popularization of Ukrainian folklore among the younger generation, and also contributes its unique note to the world musical heritage. Folk-jazz ensembles, concerts and festivals become important events in the cultural life of the country.

Its influence encompasses several aspects that significantly enrich and expand the cultural landscape of Ukraine. Namely, preservation of traditions, popularization of Ukrainian folklore among the younger generation. By using folk melodies and themes in a modern musical context, he draws attention to the multi-layered cultural heritage of Ukraine. Also, the folk-jazz direction brings its unique note to the world musical heritage, bringing new ideas, sounds and techniques to musical practice. This stimulates the creative development of musicians and promotes the emergence of new musical directions. "The folk-jazz direction becomes a platform for the cooperation of musicians from other countries, which promotes the exchange of cultural experience and creates new opportunities for intercultural understanding and cooperation, because it helps to bring Ukrainian music to the world stage, showing the richness and diversity of folk colors through the prism of jazz improvisations and arrangements » [3].

The direction of folk-jazz music in Ukraine has great potential for further development. The involvement of new technologies, experiments with sound and styling, cooperation with musicians from other countries can expand his horizons and make him even more attractive to the audience.

Conclusions. The folk-jazz trend in Ukraine is a unique phenomenon that combines the best traditions of Ukrainian folklore and world jazz. It has great potential for development and contributes to the convergence of cultures of different peoples. Its further popularization and development is an important task for the preservation of cultural diversity and development of the music scene of Ukraine.

References:

1. Коваленко, І. (1967). Український «Некрополь»: стаття. Нове життя. 8 лип. (№ 27). С. 3.
2. Білик, Д. (2010). Українсько-африканське етно, блюз і джаз. URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%B0%D1%84%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5-%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%BE-%D0%B1%D0%BB%D1%8E%D0%B7-%D1%96-%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%B7/a-5510275> (дата звернення: 12.04.24)

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

3. Фісунов А. (2021). Український джаз сьогодні. URL: <https://www.neformat.com.ua/articles/jazz-2.html> (дата звернення: 15.04.24)

4. Шевченко, О. (2023). Феномен українського фольклору: трансформація в контексті джазу та рок-музики. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип.63. том, 2. URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/63_2023/part_2/16.pdf (дата звернення: 20.04.24)

5. Aspray, William; Ceruzzi, Paul E. (2008). *The Internet and American business*. Cambridge, Mass.: The MIT Press, P.84 [in English].

6. Music Business Association (2024). Retrieved from: URL: <http://musicbiz.org/> (дата звернення: 28.01.2024)

7. Reynolds, Cormac (2023). *Social, Streaming & On-Demand: Key Trends in the Music Industry Today*. April 9-11 / SMW. Retrieved from: URL: <http://socialmediaweek.org/blog/2015/06/social-streaming-demand-ketrendsmusic-industry-today/> (дата звернення: 02.03.2024)

СЕКЦІЯ 19. МЕНЕДЖМЕНТ

Цідило П.Я.

старший судовий експерт сектору трасологічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень,
*Львівський науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України,
м. Львів*

МЕТОД ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВИРОБІВ ІЗ НІЗДРЮВАТОГО БЕТОНУ ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ ЦІЛОГО ЗА ЧАСТИНАМИ В РАМКАХ ПРОВЕДЕННЯ ТРАСОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Для розширення можливостей напряму трасологічних досліджень необхідне дослідження будівельних матеріалів (виробів) із пористою внутрішньою структурою (виробів із ніздрюватого бетону) на предмет встановлення цілого за його частинами. Проведення таких досліджень сприятиме створенню більш вагомого підґрунтя для бази доказів у кримінальних провадженнях « відомо з [1] ».

Першим кроком у зазначеному дослідженні є аналіз основних властивостей ніздрюватого бетону та його характерної внутрішньої структури після кінцевого формування « розглянуто в [2] ».

Відомо, що більшість виробів промислового виробництва із ніздрюватого бетону має внутрішню пористу структуру, яка формується у процесі їх виготовлення « відомо з [3] »; вироби будівельного призначення - це поштучні предмети, які мають геометричну форму і властивості відповідно до призначення; особливістю внутрішньої структури таких виробів є наявність численних порожнин (пор), утворених у процесі виготовлення та формування конструктивних особливостей « відомо з [4] ».

Бетон на пористих заповнювачах з техногенної сировини характеризується складною системою пор, які відрізняються розмірами і формою, а пористість цих бетонів і об'єм відкритих капілярних пор знижується із зростанням середньої щільності бетону. Тому бетон на пористих заповнювачах із техногенної сировини, порівняно із керамзитобетоном, має більший відсоток умовно закритих пор при більшому значенні загальної пористості « відомо з [5] ».

За способом утворення пор, всі пористі бетони поділяють на два основних типи - газобетон і пінобетон, які відрізняються технологією виготовлення.

Газобетон - це пористі блоки автоклавного твердіння, будівельний стіновий матеріал з унікальними характеристиками (зокрема, його пористість досягає 85% і тому він поєднує властивості дерева і каменю). Сировиною для його виготовлення є кварцовий пісок « відомо з [6] », вапно, цемент, вода, алюмінієва пудра. Всі компоненти перемішують та направляють в автоклав, де під тиском відбувається їх спінювання (при вступі в реакцію високодисперсного алюмінію з лужним розчином) й утворюється пориста структура «розглянуто в [7]».

Пінобетон значно простіший у виробництві, оскільки виготовляється шляхом подачі у суміш піску, води і цементу спеціального піноутворювача, який при застиганні матеріалу в формах виділяє повітря і забезпечує рівномірний розподіл бульбашок по всьому об'єму блока. Цей матеріал твердне природним шляхом і не проходить термообробку « відомо з [8] ».

Проте, і у газобетоні, і у пінобетоні внутрішня структура має вигляд численних пор, розміщених в хаотичному порядку, що відомий як внутрішня структура ніздрюватого бетону (рис.1).

Рис. 1. Зближений вигляд внутрішньої структури виробів із ніздрюватого бетону.

Кожна повітряна раковина (пора) в таких бетонах огорожена від інших тілом твердого матеріалу, основою якого є вихідний цемент і « відомо з [9] ». Залежно від доданої кількості пороутворювача, змінюється кількість повітряних порожнин (раковин) « розглянуто в [10] ». Саме ці пори (раковини, порожнини) завдяки індивідуальним діаметричним (поперечним) розмірним характерис-

тикам та взаємному розташування в місцях розділення (розламів, надломів, розпилів, тощо) об'єктів та їх частин – є виключно індивідуальними (особливими) ознаками.

Для проведення порівняльних досліджень та формування висновку щодо приналежності частин конкретному виробу, керуючись слідами трасологічного походження необхідно розуміти, що одним з основних розділів теорії криміналістичної ідентифікації є вчення про ідентифікаційні ознаки.

У цьому вченні ототожнення (виділення відповідного матеріального утворення як єдиного цілого та відмежування від йому подібних) ґрунтується на уявному виділенні окремих характеристик об'єкта ідентифікації, які вважаються ідентифікаційними ознаками. Зазначені ознаки обумовлені природою матеріалу (речовини), походженням об'єкта, його призначенням, умовами експлуатації тощо.

При дослідженнях, вирішуючи питання щодо приналежності окремих частин (фрагментів) єдиному цілому, зазвичай експерти використовують методи моделювання та реконструкції; тобто відбувається пошук загальних ліній та поверхонь розділення між цими частинами, а також вивчення та порівняння слідів виробничого та експлуатаційного характеру, які були наявні на об'єкті до його розділення, із тими, які залишилися на порівнюваних частинах об'єкта. За наявності спільних ліній та поверхонь розділення, враховуючи збіг загальних властивостей та ознак окремих частин, належність останніх єдиному цілому здійснюється шляхом зіставлення та суміщення частин. Успішному вирішенню цього питання сприяє й те, що на поверхнях суміщених частин можуть міститись окремі (індивідуальні) ознаки, які виникли в наслідок пошкодження (оброблення, експлуатації, процесу виготовлення) такого об'єкту.

У криміналістиці ідентифікаційні ознаки класифікуються за різними підставами, але практичне значення мають лише окремі з них. Приміром, за характеристикою об'єктів ідентифікаційні ознаки поділяють на родові (підстави для встановлення належності об'єкта до певної категорії відповідно до визнаної у науці і техніці класифікації), групові (що характеризують спільність умов виникнення й існування об'єктів), індивідуальні або особливі, окремі (такі, що індивідуалізують об'єкт, дозволяють відрізнити його від інших). Стійкість системи ідентифікаційних ознак об'єкта зумовлюється переважно природою його субстанції та характером її взаємодії з довколишнім середовищем « розглянуто в [11] ». Ступінь значущості ідентифікаційних ознак об'єкта можна визначити на основі систематизації рецептурно-технологічних даних великої кількості однорідних об'єктів, безпосереднього вивчення технологічних процесів виготовлення відповідної продукції « відомо з [12] ».

Формування цілісної системи ідентифікаційних ознак відбувається також в межах обставин події, що розслідується, і обумовлюється такими чинниками: обставинами об'єднання будь-яких частин (компонентів) в ціле; умовами внутрішньої взаємодії частин (компонентів) в межах цілого; особливостями впливу на частини (компоненти) цілого зовнішніх чинників; специфічними наслідками розділення цілого на частини « відомо з [13] ».

Тому при проведенні експериментального експертного дослідження (з метою з'ясування ймовірності ідентифікування окремих частин (фрагментів) виробів із ніздрюватого бетону в одне ціле) використовувались блоки із ніздрюватого бетону та їх фрагментарні частини, вилучені під час проведення обшуку складських приміщень, а також фрагменти (уламки) твердого пористого матеріалу білого кольору, виявлені на будівельних майданчиках (місцях викрадення будівельних матеріалів).

Для дослідження надано 26 об'єктів (блоки та їх фрагментарні частини) з ознаками часткових пошкоджень у вигляді відламу матеріалу. Отримані блоки та їх фрагментарні частини для зручності дослідження пронумеровано (умовні номери від №1 до №26).

Візуально встановлено, що надані для дослідження 26 блоків однотипні, об'ємні, мають форму прямокутного паралелепіпеда, загальні (максимальні) розміри $600 \times 375 \times 200$ мм кожен, виготовлені із ніздрюватого (пористого) бетону автоклавного твердіння білого кольору, міцність конструкції якого забезпечується міжпоровими стінками, утвореними із суміші заповнювачів, які скріплені в'язким компонентом (цемент, тощо). По всій поверхні граней цих блоків проглядаються численні пори овальної форми розмірами від $0,2 \times 0,6$ мм до 7×13 мм та глибиною від 0,5 мм до 7 мм, які розділені міжпоровими стінками товщиною від 0,1 мм до 4 мм. Ці блоки утворені шістьма плоскими гранями (торцевими поверхнями), дві з яких розмірами 600×200 мм, дві - розмірами 600×375 мм та дві - розмірами 375×200 мм, які дотичні одна до іншої. Вказані грані розташовані під кутом 90° та утворюють прямокутний паралелепіпед.

Шоста грань (торцева поверхня) має вигляд ділянок з шорсткою, пористою поверхнею з характерним рельєфом, які видимі як впадини із мікрорельєфом у вигляді виступів і заглибин різної конфігурації з нерівними краями та ділянки з рельєфною поверхнею, частковими сколами країв, що характерно для слідів відламу матеріалу. При подальшому детальному дослідженні за допомогою криміналістичної лупи (збільшення до $5\times$) в різних режимах освітлення (прямого та косопadaючого світлі) встановлено, що на всіх торцевих поверхнях блоків наявні потертості та подряпини, що виникли в процесі транспортування, зберігання тощо, а також нашарування частинок бруду та пилу.

Виявлено, що на торцевих поверхнях блоків та їх фрагментарних частин (№ 1 - № 26) наявні незначні пошкодження (ділянки із слідами відламування матеріалу) які на визначення їх загальних розмірних характеристик не впливають.

Також встановлено, що на поверхнях блоків та їх фрагментарних частин наявні сліди пошкоджень матеріалу, а саме його відламу (відколу) внаслідок прикладання динамічного (стороннього) зусилля. Дані сліди придатні для проведення за ними порівняльного дослідження.

На будівельних майданчиках (місцях викрадення будівельних матеріалів) виявлено та вилучено фрагмент (уламок) твердого пористого матеріалу білого кольору (рис. 2).

Рис. 2. Загальний вигляд (з двох боків) фрагмента (уламка) твердого пористого матеріалу білого кольору, виявленого на будівельному майданчику (місці викрадення будівельних матеріалів).

Фрагмент (уламок) твердого пористого матеріалу білого кольору (рис. 2) об'ємний, наближений до трапецевидної форми загальними (поперечними) розмірами 136×95×39 мм, виготовлений із ніздрюватого (пористого) бетону автоклавного твердіння, утворений двома плоскими гранями розміром 86×32 мм та 64×18 мм, які дотичні одна до іншої в середній частині, розташовані під кутом 90° та утворюють торець загальною довжиною 33 мм. Решта граней має вигляд ділянок із шорховатою, пористою поверхнею. Рельєф грані утворений виступами і заглибинами різної конфігурації з нерівними краями, ділянками з рельєфною поверхнею, частковими сколами країв, що характерно для слідів відламу матеріалу. При подальшому (детальному) дослідженні за допомогою мікроскопа

МСП-1 (збільшення до 16×) в різних режимах освітлення (прямого та косопадуючому світлі) встановлено, що по всі поверхні граней проглядаються численні пори овальної форми розміром від 0,2×0,5 мм до 13×10 мм глибиною від 0,5 мм до 7 мм, які розділені міжпоровими стінками товщиною від 0,1 мм до 1,5 мм.

Таким чином, на поверхні фрагмента (уламка) твердого пористого матеріалу білого кольору загальними (поперечними) розмірами 136×95×39 мм наявні сліди пошкоджень матеріалу виготовлення, а саме його відламу з прикладанням динамічного (стороннього) зусилля.

В подальшому дослідженні, для відповіді на питання: «чи складала раніше одне ціле виявлений фрагмент та наданні блоки», проводилось візуальне та детальне порівняння слідів пошкоджень на об'єктах дослідження.

Порівняння проводилось методом зіставлення та суміщення як вище вказаних поверхонь об'єктів, так і фотографічних знімків даних поверхонь із застосуванням дзеркальних відображень.

При порівнянні поверхонь фрагмента (уламка) твердого пористого матеріалу білого кольору загальними (поперечними) розмірами 136×95×39 мм, виявленого та вилученого на місці викрадення будівельних матеріалів і фрагментарної частини блоку №23 загальними (максимальними) розмірами 451×375×200 мм, який серед інших вилучено з складських приміщень, встановлені збіги загальних і особливих ознак, а саме:

- кольору поверхні матеріалу виготовлення;
- суміщення частин за лініями розділення та відповідність передбаченої конфігурації об'єкта (рис. 3);
- наявності форми та розмірів пор в структурі даних елементів та розташування їх одні відносно одних (рис. 4. відмітка 1-11);
- конфігурації та розташування пор в структурі даних елементів, одні відносно одних (рис. 4. відм. 1-11);
- наявності, форми і розмірів торцевих країв об'єктів та розташування їх одні відносно одних;
- відповідності форми і розмірів виступів та впадин на поверхні одного об'єкта, формі і розмірам виступам та впадинам на іншому об'єкті;
- відповідності форми і розмірів виступу на поверхні одного об'єкта, формі і розмірам впадині на іншому об'єкті (рис. 4. відм. 2);
- наявності, форми і розмірів поверхні ліній відламу та розташування їх відносно країв об'єктів;
- наявності однотипного способу розділення (відлам матеріалу);
- конфігурації контурів країв тріщин та характерних ліній;
- конфігурації рельєфу поверхні і ділянок відламу на поверхні виступів матеріалу та поверхні впадин матеріалу;
- наявності, форми, ширини та рельєфів поверхні ділянок відламів матеріалу.

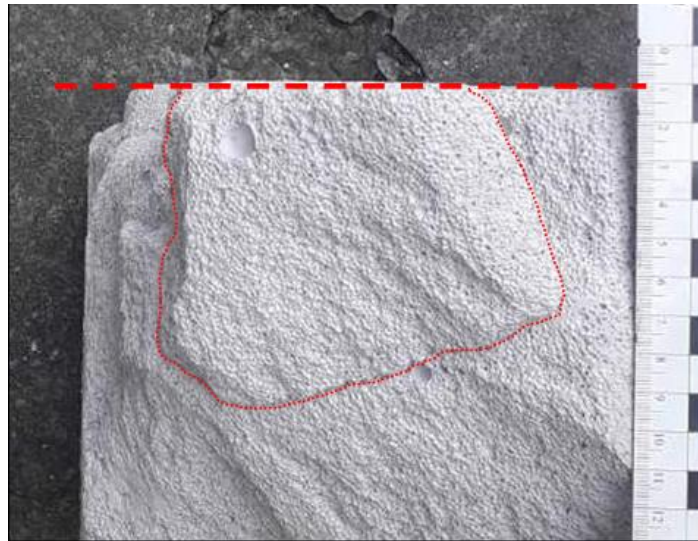
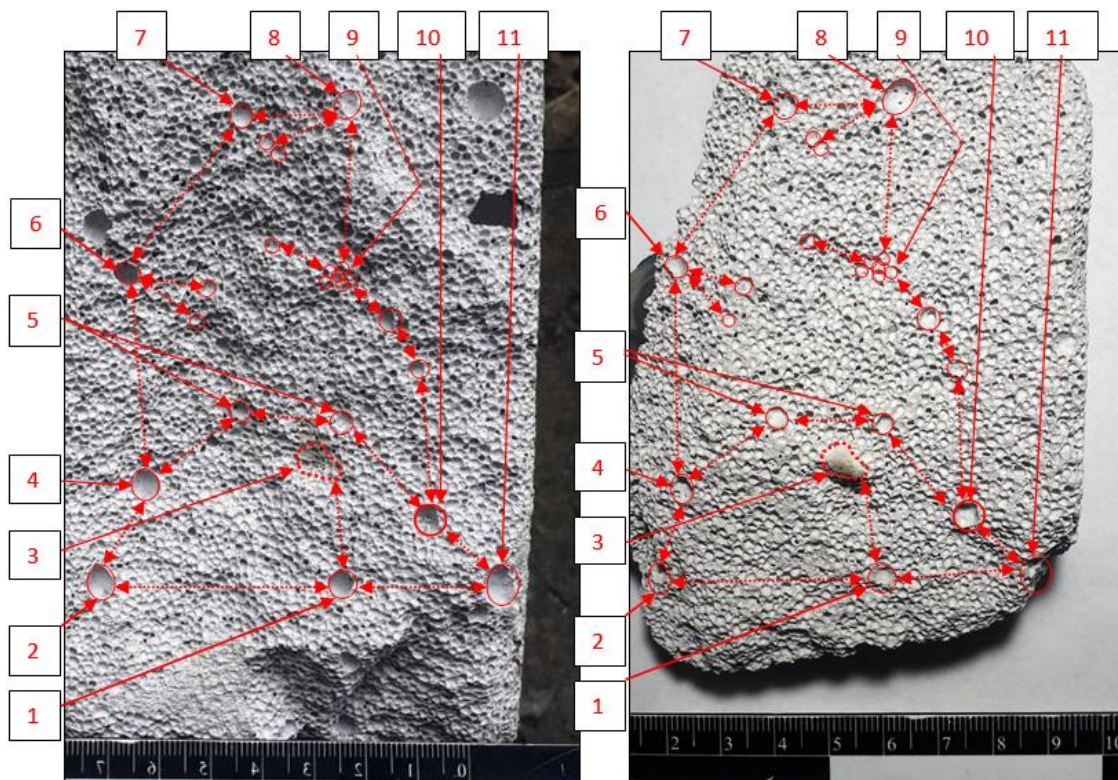

Рис. 3. Збігів конфігурації країв при суміщенні частин за лініями розділення та відповідність передбаченій конфігурації об'єкта.

а. Дзеркальний вигляд поверхні відламу матеріалу наявної на фрагментарній частині блоку з позначенням №23 загальними (максимальними) розмірами 451x375x200мм.

б. Вигляд поверхні відламу матеріалу наявної на фрагменті (уламку) твердого пористого матеріалу білого кольору загальними (поперечними) розмірами 136x95x39мм.

Рис. 4. Збіги окремих ідентифікаційних ознак (характерних пор та їх взаєморозміщення) на порівнюваних об'єктах.

Виявлені в процесі порівняльного дослідження збіжні загальні та окремі ознаки у сукупності утворюють індивідуально-характерний стійкий, суттєвий комплекс ознак, достатній для висновку про те, що фрагмент (уламок) твердого пористого матеріалу білого кольору загальними (поперечними) розмірами 136×95×39 мм та фрагментарна частина блоку № 23, до розділення складала між собою одне ціле – бетонний блок білого кольору загальними (максимальними) розмірами 451×375×200 мм.

Отже, результатом ідентифікаційних досліджень при встановленні цілого за його частинами, як правило, спершу є встановлення їх спільної групової приналежності та наявності спільних ліній розділення. Чим більше виявлено ознак та властивостей випадкового характеру, не передбачених технологією виготовлення, тим більш вузькою буде зазначена група і доказове значення такого висновку досить високе. Серед таких ознак слід виділити внутрішньоструктурні пори, які проглядаються в ділянках спільних ліній розділення, оскільки пори – це сталі індивідуальні ознаки, які за своєю формою та взаємним розташуванням становлять особливий характерний комплекс, на їх формування не можна вплинути штучно, бо саме процес механізованого виготовлення із поєднанням хімічних реакцій забезпечує саму індивідуальність внутрішньої структури кожного із виробів.

Проте, потрібно розуміти, що вирішення ідентифікаційного завдання при проведенні криміналістичної експертизи встановлення цілого за його частинами за об'єктами із ніздрюватого бетону, може ускладнюватися низкою об'єктивних та суб'єктивних чинників, зокрема, пошкодженнями механічного та іншого характеру - розкришування, надмірного тиску, вм'ятини, відколювання тощо.

Проте, візуальними та лабораторними методами дослідження переконливо доведено, що при проведенні такого виду трасологічної експертизи в окремих випадках можливо за окремими (індивідуальними) ознаками ідентифікувати фрагменти (частини) в одне ціле.

Список використаних джерел:

1. Семененко Р.Є., Грабовський Г.В. (2021). Особливості експертного дослідження встановлення цілого за частинами. «Молодий вчений», 1 (89), 236-242. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-1-89-46>.
2. Anwar, Faiz Habib, Hilal El-Hassan, Mohamed Hamouda, Gilbert Hinge, and Kim Hung Mo. (2022). "Meta-Analysis of the Performance of Pervious Concrete with Cement and Aggregate Replacements" Buildings 12, (4) 461. DOI: <https://doi.org/10.3390/buildings12040461>.

3. Аліпова, В. (2020). Дослідження структури та характеристик автоклавного газобетону. *Архітектура і дизайн*. 23-32.

DOI: <https://doi.org/10.7256/2585-7789.2020.1.35767>

4. Rafiza, Abdul Rahman, Ahmad Fazlizan, Atthakorn Thongtha, Nilofar Asim, and Md Saleh Noorashikin. (2022). "The Physical and Mechanical Properties of Autoclaved Aerated Concrete (AAC) with Recycled AAC as a Partial Replacement for Sand" *Buildings*, 12, 1: 60.

DOI: <https://doi.org/10.3390/buildings12010060>

5. Коверніченко Л. М. (2019). Бетони на штучному пористому заповнювачі - актипорориту із техногенних відходів промислових підприємств Кривого Рогу / Л. М. Коверніченко, О. П. Хільченко // *Гірничий вісник*, 105, 118–122.

DOI: <https://doi.org/10.31721/2306-5435-2019-1-105-118-123>

6. Abhishek Thakur, Saurav Kumar. (2022). Mechanical properties and development of light weight concrete by using autoclaved aerated concrete (AAC) with aluminum powder. *Materials Today: Proceedings*. Volume 56, Part 6, 3734-3739.

DOI: <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.12.508>

7. Sivasubramanian Kumaresan, Mahendran Narayanan, Kathiravan Mani. (2023). Research on the properties of aerated concrete - fine aggregate, partially replaced by marble powder. *AIP Conf. Proc.*, 2766 (1), 020063.

DOI: <https://doi.org/10.1063/5.0140985>

8. Wei, Yuansheng, Xiaoqiang Cao, Gang Wang, Mingguang Zhang, and Zhiwen Lv. (2023). Study on Carbon Fixation Ratio and Properties of Foamed Concrete. *Materials*, 16, 3441.

DOI: <https://doi.org/10.3390/ma16093441>

9. Бескопильний, О. Н., Щербань Є.М., Стельмах, С.А., Маїлян, Л.Р., Бесаріон, М., Євтушенко, О., Єльшаєва, Д. та Чернильник, А. (2023). Поліпшення фізико-механічних характеристик модифікованого газобетону шляхом армування рослинними волокнами, 11, 33.

DOI: <https://doi.org/10.3390/fib11040033>

10. Стельмах, С. А., Щербань Є. М., Бескопильний, О. М., Маїлян, Левон, Р., Бесаріон М., Бескопильний, М., Доценко, Н., Котенко, М. (2022). «Вплив рецептурних факторів на структуру та властивості неавтоклавного газобетону підвищеної міцності». *Applied Sciences* 12, no. 14: 6984.

DOI: <https://doi.org/10.3390/app12146984>

11. Цідило, П. Я. (2021). Трасологічне дослідження слідів термічного оброблення на поліетиленових виробках та ідентифікування приладів, що їх залишили, як новий різновид судової трасологічної експертизи. *Криміналістичний вісник*, 35(1), 100–111.

DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2021-35-1-100>

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

12. Копча, В.В., Копча, Н.В. (2022). Криміналістична техніка, тактика і методика. Навчальний посібник. Видавничий дім «Гельветика». 39-50.

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/40899/1.pdf>.

13. Xiao Q, Xia Y, Zhang G, Lin X and Zhao J. (2023). Numerical simulation study on pore clogging of pervious concrete pavement based on different aggregate gradation. *Front. Phys.* 11:1162899.

DOI: <https://doi.org/10.3389/fphy.2023.1162899>.

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

СЕКЦІЯ 20. ПОЛІТОЛОГІЯ

Фомін Д.В.

аспірант кафедри інформаційної, бібліотечної,
архівної справи та соціально-політичних і гуманітарних дисциплін
*Приватний вищий навчальний заклад “Європейський університет”
м. Київ, Україна*

ІНСТРУМЕНТИ МЕДІАМАНПУЛЯЦІЙ У СУЧАСНІЙ ПОЛІТТЕХНОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Становлення інформаційного суспільства актуалізує для його учасників нові виклики не лише щодо освоєння нових знань та управління суспільними процесами, а й щодо вміння орієнтуватися в інформаційному універсумі, диференціювати правдиві дані та дезінформацію і маніпуляції. Інформація стала одним із найцінніших і найважливіших ресурсів впливу на соціум, суспільні процеси та державне управління.

Сучасні медіа – один із найвпливовіших соціальних інститутів, що відіграють важливу роль у політичній системі. Вони забезпечують обіг інформації, виступають інструментом її поширення, забезпечують реалізацію таких важливих ознак демократичної держави, як забезпечення рівного доступу громадян до інформації та неупереджене висвітлення соціально й політично важливих питань.

Роль засобів масової інформації у виборчому процесі виявляється в наданні інформації про вибори та організації передвиборної агітації відповідно до законодавства.

Аналіз недавно ухваленого Закону України «Про медіа» дозволяє визначити основні завдання ЗМІ під час виборчої кампанії:

- поширювати інформацію про перебіг виборчого процесу та його суб'єктів (аналіз політичної діяльності, програм, декларацій та автобіографій, факти вчинення кандидатами правопорушень та злочинів тощо);
- поширювати інформацію про факти порушень виборчого законодавства [1].

Та очевидно, що інформація, яку оприлюднюють медіа, впливає на потреби та інтереси людей, формує або корегує мотивацію до певної політичної поведінки, яка при цьому не сприймається як нав'язана.

Згідно зі звітом міжнародної правозахисної організації «Freedom House», онлайн-маніпуляції та тактики дезінформації зіграли важливу роль на виборах у Сполучених Штатах та щонайменше в 17 інших країнах. Крім цього, у звіті відзначено, що уряди багатьох країн світу не лише підтримують, а й часто ініціюють маніпуляції через онлайн-контент, що загрожує укріпленням авторитарних режимів [2].

Некритичне сприйняття та осмислення інформації сприяє формуванню громадської думки, що певною мірою визначає уподобання громадян, впливає на їхні життєві позиції, світогляд і політичний вибір. Як зазначає О. Пригорницька, «більша частина суспільства не має уявлення про суть та способи маніпулювання громадською думкою, а тому дуже сприйнятна до маніпулятивних впливів» [3].

У багатьох країнах політична влада активно використовує медіа, інвестуючи значні кошти в їх фінансування. Це створює проблему впливу медіа на виборчий процес і результати виборів в умовах інформаційного суспільства.

Більше того, як зазначають у своїй праці Гулай В., Воробець Ю., «із розвитком та вдосконаленням технологій дедалі відчутніше почали переважати скептичні думки, що авторитарні режими здатні не лише вирішувати нові технологічні виклики, а й використовувати нові комунікаційні технології для посилення власної влади та отримання більшого контролю над суспільством» [4].

Серед основних проблем, які виникають під час виборчого процесу, зазвичай відзначають приховану рекламу (зокрема так звану «джинсу») і приховану агітацію, а також маніпулювання соціологічними даними.

Проте спектр проблем значно ширший, а деякі з інструментів маніпуляції суспільною свідомістю через медіа є не такими очевидними, як замовні статті. Серед таких інструментів можна виокремити:

1. **Фейки.** Фальшиві новини, що не відповідають журналістським стандартам, не покликаються на достовірні джерела і мають на меті викликати емоційну реакцію; набули особливої популярності з появою доступних медіа та соціальних мереж. Щосекунди користувачі діляться новинами з гучними і шокуючими заголовками із сумнівних ресурсів, часто не читаючи самих текстів. Така проблема характерна для всіх розвинених країн світу. Медіафахівці прагнуть боротися з фейками, однак ефективних інструментів досі не розроблено. Фейки стали настільки впливовим і подекуди ключовим елементом передвиборчих кампаній, що сучасну політичну боротьбу без них уявити вже складно.

2. **Маніпулювання соціологічними даними.** Медіа поширюють результати соціопитувань без обов'язкових реквізитів, які передбачені виборчим

законодавством (наприклад, не вказують замовників опитувань, опитування не мають методології або дані наводяться вибірково). Результати таких опитувань можна розглядати і як маніпуляцію цифрами.

3. **Постправа.** Відносно новий термін «постправа» (англ. «post-truth») тлумачиться як «обставини, за яких факти впливають на формування громадської думки меншою мірою, ніж емоції або особисті переконання». Нерідко у сьогоденних медіа факт і доказовість як основа матеріалу поступаються місцем тлумаченням, інтерпретаціям, упередженням. Як слушно зауважує А.В. Сотников, «об'єктами маніпулятивного впливу виступають пам'ять, мислення та емоції аудиторії: сама маніпуляція ґрунтується на провокуванні адресата на виявлення певних емоцій» [5]. Саме тому сучасні медіа активно використовують постправду як інструмент впливу на читачів та формування необхідної думки, зокрема і під час виборів.

4. **Дезінформація.** В даному контексті розглядається як метод психологічного впливу, який передбачає цілеспрямоване подання опонентам або цільовій аудиторії такої інформації, яка спотворює розуміння реального стану справ. Наприклад, як зазначили Гулай В., Воробець Ю., «у попередні роки різні політичні сили посилено використовували анонімні телеграм-канали перед парламентськими виборами 2019 року як інструмент впливу на електорат, зокрема для поширення дискредитаційних матеріалів про політичних опонентів» [4].

5. **Техніка «сендвіча».** Ця техніка передбачає почергове «нашарування» матеріалів різного характеру, а маніпулятивний ефект забезпечується протиставленням позитивних і негативних образів.

Безумовно, використання засобами масової інформації таких маніпулятивних інструментів призводить до незбалансованого та необ'єктивного висвітлення виборчого процесу.

Водночас варто відзначити, що сучасні онлайн-комунікації та інструменти медіа попри все мають потужний потенціал впливати на процеси демократизації українського суспільства. Наприклад, як стверджує В. Арутюнян, «до соціальних мереж необхідно ставитися не лише як до платформи проведення діалогу між владою та громадськістю, але й як до інструменту мобілізації, що дає змогу акцентувати увагу всіх учасників діалогу на нагальних соціальних та політичних питаннях» [6].

Висновки. Отже, розвиток інформаційного суспільства не лише розширює можливості ЗМІ щодо поширення різноманітної інформації, а й дозволяє активно впливати на перебіг політичних процесів. Під час виборів суб'єкти виборчого процесу часто використовують недоброчесні технології, що призводить до зниження довіри громадян до соціальних інститутів держави.

Для політичної науки проблема впливу сучасних медіа на суспільно-політичні процеси та громадську думку має і науково-теоретичну, і практичну значущість, оскільки її ґрунтовне дослідження дає змогу істотно посилити ефективність стратегій державно-громадської комунікації та покращити взаємодію між органами влади й інститутами громадянського суспільства.

Масштабність проблеми прихованої політичної реклами та агітації актуалізує потребу обмеження такої реклами або більш суворого її регулювання в період виборів. Застосування подібної політики має супроводжуватися посиленням відповідальності за відповідні порушення. Також доцільно запровадити ліміти на безкоштовну політичну рекламу в медіа, із дотриманням принципів рівності та пропорційності. У такому разі, рівномірно розподіливши ефірний час між усіма політичними силами, можна зменшити вплив фінансових чинників на ЗМІ, що сприятиме більш об'єктивному висвітленню подій та підвищенню якості політичної реклами.

Водночас, незалежно від обмежень на політичну рекламу, демократична держава повинна забезпечувати плюралізм політичних дебатів, надаючи рівні можливості для всіх кандидатів. Ефективне правове регулювання роботи ЗМІ, що поєднує гарантії свободи інформації із захистом від зловживань, – це ключова умова демократичного розвитку суспільства.

Викладене вище підтверджує потребу поглибленого наукового вивчення проблем впливу сучасних інтернет-комунікацій на перебіг виборчого процесу та суспільно-політичних процесів загалом. Подальші студії сприятимуть розробленню ефективних інструментів протидії поширенню неправдивої та маніпулятивної інформації, недоброчесної агітації чи дискредитації політичних сил у медіа, а також покращенню системи контролю за порушенням журналістських стандартів під час проведення виборів. Адже ефективне правове регулювання діяльності медіа є важливою та необхідною умовою розвитку демократичного суспільства.

Список використаних джерел:

1. «Про медіа»: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX: станом на 11 лют. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 21.10.2024).
2. Freedom on the Net. Manipulating Social Media to Undermine Democracy. Washington, 2017. 44 p. URL: <https://regmedia.co.uk/2017/11/14/fotn.pdf> (дата звернення: 19.10.2024).

3. Пригорницька О. ЗМІ як інструмент маніпуляції громадською думкою: виявлення, оцінка, протидія. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2019. Вип. 53. С. 185-199.

4. Гулай В., Воробець Ю. Telegram-канали як інструмент маніпулятивного впливу на формування громадської думки (на прикладі України та Росії). Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини. 2020. № 2 (406). С. 66-73.

5. Сотников А. В. Маніпуляція в ЗМІ: складники та протидія. Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер.: Філологічні науки (мовознавство). 2018. № 9. С. 208-210.

6. Арутюнян В. Аналіз впливу соціальних медіа на політику та прийняття рішень у державному управлінні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 7. С. 224-230.

СЕКЦІЯ 21. СОЦІОЛОГІЯ

Kravtsov Yu.

Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Sociology
Dniprovsky State Technical University

Didenko D.

Graduate of the Second (Master's) Level
of Higher Education Specialty "Sociology"
Dniprovsky State Technical University

CIVIC IDENTITY IN THE CONDITIONS OF CIVIL SOCIETY FORMATION

Problem statement. Social policy is a set of state and non-state measures aimed at defining, meeting and coordinating the needs and interests of citizens, social groups, territorial communities. The purpose of social policy is to create conditions for the development and optimal functioning of social relations, a comprehensive disclosure of a person's creative potential, his significant forces, the achievement of social consent and stability. In order to better understand the essence of social policy, it is necessary to trace its history from the moment of origin, development and formation in society. After all, this area of life is today the main thing for the developed state and its citizens. It requires the study of the history of social relations. Society has always existed, but it has not always been civil. Therefore, it is impossible to mix or identify "society" as a human affinity with the category "civil society" as a historical phenomenon [1, p. 87].

That is, despite the fact that civil society is a subsystem of society as a whole, it is different from "human society" historically, structurally and culturally. Presentation of basic material. Evolutionary civil society has been formed over several centuries, as a result of objective social laws. Some of its elements have already taken place in Ancient Greece and Ancient Rome, where the development of crafts and trade caused commodity-money relations, which found their consolidation in Roman private law. For the first time, the term "civil society" was used in his writings by Aristotle, who derived this phrase from the word "citizen". At the same time, the thinking citizen

considered only the one "who participates in the management and in obedience", and also noted that the essence of the concept of "citizen" may change in view of the change in the form of state system. [2, p. 88].

That is, citizenship depends on objective factors. But citizenship in the context of this topic should be considered in the national sense: - as an opportunity to be free and equal with other participants in public life; to be a participant life as an opportunity personally or indirectly (through public associations or their representatives) to take an active part in the resolution of public affairs.

The beginning of the legislative establishment of social policy is considered to be 1601, when in England, Queen Elizabeth published the "laws on the poor" (The Poor Laws). Some elements of social policy can be found even in the ancient world. For example, the Hammurabi Code stipulates that in the case of a natural disaster, the duty of society was to help victims, the Athenian state introduced pensions for war invalids and orphans. In Kievan Rus, the adoption of Christianity played a major role in the formation of traditions and charity.

The first documentary evidence of the concern of the state for the needy are the treaties of Prince Oleg with Constantinople (911) and Prince Igor (945) "On the salvation of prisoners". The transition from the Middle Ages to modern times has led to the formation of civil society and the awareness of the difference between it and state institutions. Such a situation has become possible as a result of the introduction of capitalist mode of production and concentration of state power in a new class (bourgeoisie), which was supported by the majority of the population. During this period, any personal non-economic dependence of the manufacturer on the owner of production was eliminated. The founder of modern economic science, Adam Smith, defended the idea of limiting the role of government (1776). Lorenz von Stein (1815–1890) wanted to unite the social and political spheres through the "social administration". Otto von Bismarck (1815–1898) was among the first to accept socio-political acts. At his time, the Laws "On Disease Insurance" (1883), "On Accident Insurance" (1884), "On Insurance and Disability in Old Way" (1889) were adopted. But the first foundations of the concept of civil society were laid by T. Hobbes, who associated the causes of the emergence and existence of such society with the nature and qualities of man as a being of reasonable, and at the same time selfish. T. Gobbs believed that for the sake of peace and well-being there was a unification of people into the state on the basis of a social contract between them, which had previously been in a "natural state" [3, p. 96].

That is, people transferred some of their natural rights and freedoms to the state power, instead getting a duty to obey it, and the state was obliged to protect the interests of each person. J. Locke made a significant contribution to the development

of the ideas of civil society. In this case, the position of the scientist is close to the position of T. Hobbes. But unlike the concept of T. Hobbes, J. Locke believed that the natural state is governed by the "law of nature", which requires peace and preservation of all humanity and is supported as every person. It is clear that such orderliness is unstable, so trying to avoid the state of war is the cause of civil society. J. Lokok emphasizes the personal basis of civil society life, the primacy of the personal beginning in relation to collective or state. J. Locke distinguished two varieties of such consent – "silent consent", which is limited by the very fact of defining the laws of society and "expressed consent", which makes a person a true member of society. That is, it is an active civic position of every person as the main condition for the life of civil society.

Also a significant contribution to the development of the concept of civil society was made by Zh-J. Russo, S.A.D Tocville, JS Mill K. Marx, E. Durkheim and others. But the most comprehensive and systematic study of this phenomenon was carried out by GV Hegel. On the basis of the systematization of existing socio-political thought at that time, Hegel concluded that "civil society" is a differentiation that stands between the family and the state, although the development of civil society comes later than the development of the state, since it involves the state as differentiation What to exist, it must have something independent. That is, civil society, according to Hegel, is a transitional stage of development of society, which is based on social connections between individual, private and common. And so the concept of "civil society", according to the philosopher, is narrower than the concept of "society". It should be emphasized that the concept of "civil society" was not immediately, its content was formed and enriched gradually, as new conceptual ideas about the essence of civil society, its structure and features have emerged and developed.

The question of the concept itself is still debatable, it is variable, relative, vague and politicized. Therefore, modern discussions about the concept of "civil society" are primarily related to the fact that this term has become polysemantic, that is, when the words that form it give different meaning, as well as the use of different methodological approaches in the study of this complex and multifaceted phenomenon. In the 19th century, the science of social policy in Europe was formed in close connection with labor issues. There are many cases in the process of economic development for the employer and the employee. For contemporaries, those times and events are far in the past, but in the nineteenth century. The damage caused to workers in production has led to their dismissal; There was a barbein in the village, the working day at the plant was often 14 hours or more, the work of children was also widespread. Most employees have received minimal profit. Ordinary capital owners believed that the

wages of employees should be determined at the level at which the employee could work the next day, and in their opinion, that was enough. Life in the European lands of those times is characterized by poverty and unemployment, serious problems of housing, economic exploitation of man, which degrades it in such conditions, as well as a huge level of mortality of workers. History shows that with the early development of capitalism, ignorance and marginalization of homeless, hungry, disabled, patients, unemployed were "friends". In the second half of the XIX century. Forms of risk insurance are systematically introduced. It was not mercy, but gradual democratization of social life. It was necessary to promise employees, for which they would vote. The working conditions of early industrial workers were very complex in such circumstances, those who worked hard and were insulted, tried to protect themselves, created trade unions, and sometimes rained. However, the situation in the world of work required not only the self -assessment of workers, but also the efforts of the state to coordinate existing contradictions. The Society of Contemporary Social Policy Creators learned about the Prussian political figure of Otto von Bismarck, who, after victory over socialists, attracted insurance during a long illness, accidents and pension insurance, and contributed to the reduction of working time. These measures laid the basis for protecting people in Europe. It should be noted that this was done against the background of a weak economic situation. The use of social decisions in the struggle for elections to power was a sign that the state is ready to get away from the liberal concept of a night guard in favor of social interference in general measures aimed not only at improving the life of the population, but also for measures to attract votes. Otto von Bismarck's bill was extending outside Prussia, which meant that German practice and training had a significant impact on the formation of European scientific thought before the First World War and after its end.

The situation in the 19th century market economy, namely a sharp distribution between those who have private property and those who do not have, this created a conflict between capital and labor. The concept of "social policy" is first mentioned in the scientific discussion of V. Richal [6] around 1854. The science of social policy had economic color from the very beginning, was considered (and is) the "daughter" of the economy. Social problems have been seen as an integral part of the costs in the national economy. Scientists were convinced that economic development should also take into account the social aspects of human work. They offered compromise solutions. Researchers in practice have been looking for tools that could lead to reforms aimed at promoting inequality in the position of work.

Conclusions. The course of historical development shows the close intertwining and mutual conventionality of the formation and development of "civil society" and the science of social policy. Gradually, the subject of social policy is a set of individual

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина), дистанційно)*

social problems. Its task is to form harmony in a society that is divided into different classes. The science of social policy is understood as a discipline that synthetically captures changes that occur in communities under the influence of consciousness. Thus, the sociological tendency appeared in the science of social policy.

References:

1. V.L. Logvina (2006) Political Science: Educ. a manual. Kyiv: Center of Educ. Lit-Ri, 304 p.
2. Aristotle(2000}. Politics / trans. From ancient groups. O. Koslyuk. Kyiv: Basics, 2000.
3. Hobbes T.(1936) Leviathan, or matter, form and power of the state of church and civil. Kyiv: Book printing house, 504 p

*Матеріали L-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 листопада 2024 року, м. Бодрум (Туреччина) дистанційно)*

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Підписано до друку 05 листопада 2024 р.
Формат 60x90/8. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 8,2. Наклад 100 прим.

*Видавець: Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління
Свідоцтво серія ДК No4957 від 18.08.2015 р., Андріївський узвіз, буд.11, оф 68, м. Київ, 04070.*